

GORDANA TRAJKOVA – KOSTOVSKA
AKADEMIK DIMITAR MIRÇEV

SOCIOLOGJI

PËR VITIN E 2-TË

ARSIMI I REFORMUAR I SHKOLLËS SË MESME
(EDICIONI I FURNIZUAR)

Shkup 2020.

Shtëpia Botuese "Shkëndija Maqedonase" – Shkup

Botimi: TEKSTE MËSIMORE

GORDANA TRAJKOVA – KOSTOVSKA

AKADEMIK DIMITAR MIRÇEV

SOCIOLOGJI PËR VITIN E 2-TË

ARSIMI I REFORMUAR I SHKOLLËS SË MESME

(EDICIONI I FURNIZUAR)

Recensentët:

Prof. Dr. Blaga Petrovska

Tome Filipov

Profesor në DSU “Gjosho Vikendiev” – Koçani

Trajan Kërsteski

Profesor në DSU "Shën Naum Ohridski" - Makedonski Brod

Me vendime të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës: miratohet Vendimi i vjetër nr. 11-5171/1 i datës 30.09.2002 dhe zgjatja e vlefshmërisë me Vendimin e ri nr. 08-7105/1 të datës 20.07.2020, përdorimi i këtij Libri Shkollor të Sociologjisë për vitin e dytë, arsimi i mesëm i reformuar (botim i ndryshuar) nga autoret Gordana Trajkova - Kostovska dhe Akademiku Dimitar Mirçev.

PARATHËNIE

Ky libër shkollor është i dedikuar për ju, nxënësit e vitit të dytë në shkollën e mesme që studioni lëndën e sociologjisë për herë të parë, por edhe për të gjithë ata që duan të fitojnë njohuri bazë rreth sociologjisë dhe çështjeve sociologjike. Përzgjedhja e temave dhe përmbajtjeve është bërë në përputhje me kurrikulën e sociologjisë që do ta zbatoni me mësuesit tuaj gjatë orëve të rregullta mësimore. Qëllimi është të nxisë tek ju interesin për të kuptuarit sociologjik të fenomeneve dhe proceseve shoqërore që tani janë dhe do të vazhdojnë të jenë jeta juaj e përditshme, një pjesë integrale e jetës suaj.

Struktura e librit shkollor ndjek strukturën e disa teksteve bashkëkohore amerikane të sociologjisë, qëllimi kryesor i të cilave është ta bëjnë sociologjinë më të arritshme dhe të kuptueshme për të gjithë ata që nuk janë sociologë. Qasja ndaj prezantimit dhe shpjegimit të koncepteve, fenomeneve, proceseve dhe fushave të jetës shoqërore sociologjike është e thjeshtë. Teksti përmban informacion të dozuar nga fusha e teorive dhe kërkimeve bashkëkohore sociologjike sipas moshës dhe kapacitetit tuaj intelektual dhe është përshtatur me nevojat didaktike të mësimdhënies. I gjithë materiali është i ndarë në dymbëdhjetë kapituj (tema), dhe secila temë trajtohet përmes përmbajtjes së zgjedhur me kujdes që do t'ju mundësojë të kuptoni më lehtë kuptimin e njohurive sociologjike. Përveç tekstit bazë, përmbajtja sociologjike në librin shkollor shpjegohet edhe përmes teksteve shitesë që futen në të gjithë tekstin bazë në vende të përshtatshme. Ato njihen lehtësisht sepse janë shkruar në fusha të kornizuar dhe me ngjyra. Ato përfaqësojnë shembuj, duke plotësuar ose thelluar tekstin bazë me qëllim rritjen e interesit tuaj për të studiuar temat sociologjike. Libri shkollor përmban gjithashtu një përqindje të mjaftueshme të materialit ilustrues (fotografi, imazhe, tabela), i cili shërben për të shpjeguar më tej dhe për të kuptuar më mirë tekstin bazë. Shumica e përmbajtjes mësimore mbaron me rubrikën - Mbani mend, e cila përmban informacione të rëndësishme që secili prej jush duhet ta mbajë mend nëse dëshiron ta zbatojë atë në praktikë.

Libri shkollor që keni përpara do t'ju sjellë shumë dobi. Një numër i madh përmbajtjesh përpunohen dhe problematizohen në një mënyrë që pasqyron realitetin shoqëror në të cilin secili prej nesh është pak a shumë i përfshirë. Do t'ju ndihmojë të kuptoni se edhe pirja e kafes me miqtë pas mësimit ka sociologji dhe se lloji i kafes, vendi dhe koha në të cilën e pini atë përcaktojnë kryesisht stilin tuaj të jetesës. Libri shkollor do t'ju inkurajojë të mendoni se si ta organizoni më mirë jetën tuaj, si ta ndërtoni identitetin tuaj, çfarë marrëdhëniesh të krijoni me njerëzit rreth jush dhe sa e rëndësishme është të jetoni sipas vlerave të vërteta. Libri shkollor mund t'ju ndihmojë të heqni qafe paragjykimet për të cilat as nuk jeni të vetëdijshëm se i keni dhe do t'ju bëjë më tolerantë ndaj të tjerëve pavarësisht nga gjinia, përkatësia kulturore, etnike dhe fetare. Mund t'ju inkurajojë të merrni iniciativën më lirshëm dhe me vendosmëri për të futur ndryshime në jetën tuaj dhe si të veproni në dobi të komunitetit shoqëror. Do t'ju ndihmojë të zhvilloni një imagjinatë sociologjike rreth asaj se si është e mundur të jetohet njëkohësisht në një botë të lokalizuar dhe të globalizuar pa pasoja të mëdha.

Ju urojmë suksese.

Autorët

1. ÇFARË ËSHTË SOCIOLOGJIA?

- *Lënda e studimit*
- *Themeluesit e sociologjisë*
- *Orientimet bashkëkohore në sociologji*
- *Metodat dhe teknikat sociologjike*

1.1. Lënda e studimit

Sociologjia është shkencë më e përgjithshme e shoqërisë. Detyra e saj është të shpjegojë fenomenet dhe proceset në shoqëri, të shpjegojë se si funksionon shoqëritë në të kaluarën, si funksionojnë ato sot dhe çfarë kontriboi në zhvillimin e tyre. Ajo zbulon tiparet e përbashkëta të të gjitha shoqërive deri më sot, si dhe kontradiktat me të cilat përballen ato. Ajo studion vendin dhe rolin e njeriut si individ, si anëtar i një grupi dhe si anëtar i një bashkësie shoqërore. Ajo jep përgjigje për pyetjet: pse njeriu jeton në një familje, pse krijon kulturë, pse ka nevojë të grupohet me njerëz të tjerë dhe çfarë marrëdhëniesh krijon. Ajo zbulon se si arsimi, puna, feja, gjinia, raca dhe etnia ndikojnë në formësimin e nevojave, dëshirave, vlerave, ideve të njeriut dhe sjelljes së tij në komunitet.

E gjithë kjo tregon se sociologjia ka një fushë të gjerë studimi dhe për këtë arsye sociologët gjithmonë e kanë pasur të vështirë të përcaktojnë lëndën e saj të studimit. Në literaturën sociologjike, nuk mund të gjenden dy sociologë me orientime identike. Sipas disave, sociologjia duhet të studiojë strukturën e shoqërisë, sipas të tjerëve, duhet të studiojë format e jetës shoqërore dhe sipas të tjerëve akoma, sociologjia është një shkencë që duhet të kuptojë dhe interpretojë veprimin njerëzor. Ekzistojnë gjithashtu orientime sipas të cilave sociologjia duhet të hetojë problemet njerëzore dhe të ofrojë zgjidhje të përshtatshme.

Edhe pse të ndryshme, të gjitha këto përkufizime nuk përjashtojnë njëra-tjetrën, por përkundrazi, ato tregojnë se **lënda e studimit të sociologjisë është shumë e gjërë, dhe kjo është shoqëria në tërësi (struktura e saj, fenomenet shoqërore, institucionet, marrëdhëniet midis njerëzve, ligjet sipas të cilave ndodhin ndryshimet shoqërore, etj.).** Sociologu britanik Anthony Giddens pohon se edhe pirja e kafes, të cilën e konsiderojmë një ritual të përditshëm dhe të parëndësishëm, mund të jetë objekt i hulumtimit sociologjik. Një ftesë për të pirë kafe në shoqëri është një rast për bisedë, shoqërizim, bashkëveprim, veprim të ndërsjellë të njerëzve, dhe këto janë, mbi të gjitha, tema sociologjike. Dhe

mënyra se si e pini kafën, lloji i kafës, vendi ku e pini, koha kur e pini, përcakton në masë të madhe stilin tuaj të jetesës - thotë Giddens.

Më poshtë janë shembuj nga të cilët mund të nxirrni përfundime se cilat çështje mund të jenë objekt i studimit sociologjik.

Shembulli 1. Mitkoja ndihej gjithmonë mirë gjatë ditëve që kalonte në fshat me gjyshin e tij. Ata uleshin në oborr dhe bisedonin gjatë për gjëra të vogla e të mëdha, derisa gjyshja i thërriste për drekë. Gjyshi i tij ishte një plak i durueshëm dhe i qetë, shumë ndryshe nga Nikola - babai i Mitkos. Në një moment, Mitkoja vendosi t'i tregonte gjyshit të tij për vendimin e tij, të cilin nuk ia kishte thënë askujt.

"Gjysh," tha ai, "kam vendosur që kur të rritem do të bëhem ai që është babi. Kam vendosur që ai ka punën më të mirë në botë."

Babai i Mitkos ishte drejtor në një kompani të madhe. Mbrëmjen e kaluar, disa njerëz nga kompania kishin qenë në shtëpinë e tyre për një festë. Gjyshi i Mitkos ishte kurioz të dinte se çfarë kishte ndodhur në festë, në mënyrë që të uronte që Mitkoja të bëhej drejtor si i ati.

Nuk e kupton, gjysh? Gjatë gjithë kohës të gjithë ishin dakord me gjithçka që thoshte ai dhe qeshnin me shakatë e tij.

Kur askush nuk kundërshton pikëpamjet e drejtorit, kjo do të thotë se ai ka autoritet.

Një pyetje sociologjike do të ishte: Çfarë lloj bashkëveprimi ekziston midis punonjësve dhe cilat janë pasojat e një mënyre autoritare të marrjes së vendimeve në një organizatë?

Shembulli 2. Është mëngjes i së shtunës. Znj. Nikolovska, duke ecur drejt dhomës së ngrënies, po shikonte oborrin e rregulluar bukur të azilit privat të pleqve ku ishte vendosur. Ajo kishte vetëm dy ditë që ishte atje, por e kuptoi se ishte e padëshirueshme të vonohej për mëngjes. Në korridor, ajo takoi një nga punonjëset, e cila zakonisht e përshëndet me mirësjellje. Këtë herë nuk ishte kështu. Znj. Nikolovska - bërtiti punonjësja - ju jeni ende me këmbësorë tuaj të natës dhe po ecni nëpër oborr. Në Shtëpi, gjëja e parë në mëngjes është të visheni. Ju lutem shkoni dhe ndërrohuni.

Një pyetje sociologjike do të ishte: Pse nevojiten rregulla dhe norma sjelljeje në institucionet shoqërore dhe si reagojnë njerëzit kur duhet t'i respektojnë ato?

Shembulli 3. Gruaja e shtëpisë Flora takon fqinjën e saj në treg dhe i thotë: A e sheh sa të larta janë çmimet në treg? E di, në shtëpinë tonë vetëm im shoq është i punësuar. Djali dhe vajza ime po studiojnë. Mezi arrijmë të hamë. E kuptoj. E mbushët qesen!

Një pyetje sociologjike do të ishte: Nga çfarë varet fuqia blerëse e konsumatorëve dhe si ndikon papunësia në stratifikimin e njerëzve dhe rritjen e varfërisë?

Një numër i madh pyetjeve kërkimore mund të lindin nga shembujt e dhënë. Megjithatë, për një sociolog, më të rëndësishme janë: 1. A mund të përgjithësohet secili prej këtyre incidenteve nga niveli i një rasti individual në nivelin e një komuniteti, domethënë, a mund të jetë e vërtetë ajo që është e vërtetë për secilin rast individual për të gjitha incidentet pasuese, identike ose të ngjashme, dhe 2. A mund të konkludohet nga këto dhe incidente të ngjashme se cila është përfshirja e individëve në jetën e përbashkët?

Perspektiva të ndryshme në studimin e të njëjtit fenomen

Problemi i papunësisë mund të jetë objekt kërkimi nga sociologë, historianë, politologë, ekonomistë dhe psikologë. Ja se si secili prej tyre do ta përcaktonte problemin, nëse statistikët botërore tregojnë se shumica e të papunëve janë midis moshës 26 dhe 40 vjeç. Vini re ndryshimin midis përkufizimit të problemit nga sociologët dhe të tjerët.

Shkencëtar politik : Cili është roli i qeverisë në lidhje me këtë problem? A po miratojnë qeveritë programe për të zgjidhur problemin?

Ekonomisti: A është shkalla e lartë e papunësisë e shkaktuar nga ndryshimet e tregut apo nga një ndryshim në strukturën ekonomike?

Psikolog: Si ndikon papunësia në personalitetin e një individi?

Historiani : Si e zgjidhi shteti problemin e papunësisë dhjetë vjet më parë dhe si po e zgjidh atë sot?

Sociologu: A ndikon lloji dhe niveli i arsimit në shkallën e papunësisë tek njerëzit midis moshës 26 dhe 40 vjeç?

A ka pabarazi gjinore në punësim?

Mbani mend - Sociologjia ka si objekt studimi të gjithë jetën shoqërore, domethënë të gjitha fenomenet në shoqëri. Prandaj, ajo është shkencë shoqërore më e përgjithshme. Në kërkimin e saj, ajo përdor qasjen shkencore globale. Ajo vëzhgon çdo fenomen shoqëror brenda kornizës së një rrjeti më të gjerë fenomenesh me të cilat është i lidhur drejtpërdrejt ose tërthorazi. Prandaj, sociologjia është gjithashtu një shkencë e përgjithshme. Është baza nga e cila nisin të gjitha shkencat shoqërore specifike. Ajo përfaqëson një fushë në të cilën rezultatet e tyre specifike janë të lidhura në një sintezë të gjerë sociologjike.

Sociologjia është gjithashtu një shkencë e aplikuar. Njohuritë sociologjike do t'i ndihmojnë të gjithëve të kuptojnë vendin dhe rolin e tyre në shoqëri, të zbulojnë pabarazitë ekonomike, politike, kulturore dhe gjinore, të ndërtojnë identitetin e tyre, të arrijnë komunikim më të mirë me ata që janë të ndryshëm nga vetja, të shmangin paragjykimet dhe fenomenet devijante në shoqëri, të njohin vlerat dhe të projektojnë etikisht jetën e tyre. Gjithashtu do t'i aftësojnë ata të mendojnë në mënyrë kritike dhe të marrin pjesë aktive në zgjidhjen e problemeve të shumta në shoqërinë moderne.

Përpara jush është një shkencë që ngre shumë pyetje, por që lejon shkëmbimin e lirë të ideve, të menduarit kritik dhe konkurrencën intelektuale.

1.2. Themeluesit e sociologjisë

Sociologjia si shkencë ka një histori të shkurtër, por ka një parahistori shumë të gjatë. Interes për kërkimin sociologjik treguan edhe mendimtarët grekë dhe romakë: Sokrati, Aristoteli, Platoni, Herodoti, Tukididi, Ciceroni dhe Livi. Ata hetuan se cili është organizimi më i mirë shoqëror dhe shtetëror, cili është raporti midis politikës dhe moralit, cilat janë shkaqet e pabarazisë midis njerëzve e kështu me radhë.

Kushtet për shfaqjen e sociologjisë u krijuan gjatë një periudhe të gjatë (nga shekulli i 16-të deri në shekullin e 19-të), në të cilën ndodhën tre revolucione: **revolucion i shkencor**, i cili uli ndikimin e kishës dhe fesë; **revolucion i politik**, i cili vërtetoi se njeriu është i aftë të menaxhojë fatin e tij; dhe **revolucion i industrial**, i cili krijoi një shoqëri të re (kapitaliste), e cila u bë objekt studimi i sociologjisë.

Revolucioni Shkencor bëri të mundur krijimin e sociologjisë si shkencë për aq sa mundësoi së pari zhvillimin e shkencave natyrore (astronomisë, fizikës, kimisë, mjekësisë) dhe metodës shkencore të studimit, e cila u aplikua gjithnjë e më

shumë në studimin e fenomeneve shoqërore. Gjithashtu doli në pah Iluminizmi, një lëvizje intelektuale, ithtarët e së cilës argumentuan se arsyeja ishte një mjet i fuqishëm me anë të të cilit njeriu mund të kuptonte botën përreth tij.

Gjatë kësaj periudhe, shpërtheu edhe Revolucioni Francez, i cili përmbysi feudalizmin dhe krijoi një shoqëri të re, kapitaliste. Revolucioni Industrial çoi në shfaqjen e problemeve të reja shoqërore. Ardhja e motorit me avull ndryshoi metodën e prodhimit nga prodhimi manual në prodhimin me makineri. U hapën fabrika, të cilat tërhoqën fuqinë punëtore nga fshatrat dhe bashkë me të, rreth fabrikave lindën qytete të reja. Punëtorët punonin dhe jetonin në kushte shumë të vështira. Doli në pah një lloj i ri shfrytëzimi, i cili rriti varfërinë. E gjithë kjo rriti nevojën për shkencë që do të studionte këto probleme dhe do të ofronte zgjidhje për t'i kapërcyer ato.

Sociologjia u shfaq për herë të parë në Angli, Francë dhe Gjermani, ku ndryshimet e Revolucionit Industrial u ndien më shumë. Në fund të shekullit të 18-të dhe në mesin e shekullit të 19-të, shumë universitete ofruan kurse në filozofinë morale, fizikën sociale, mekanikën sociale dhe fiziologjinë sociale. Të gjitha u përpoqën ta paraqisnin shoqërinë si një fenomen natyror të qeverisur nga ligjet e natyrës. Gjatë kësaj periudhe, zhvillimi i sociologjisë eci në ritëm me zhvillimin e shkencave natyrore.

Saint-Simon, i cili jetoi gjatë një kohe krize të madhe në shoqërinë franceze, vuri në dukje hapur nevojën për të krijuar një shkencë të shoqërisë. Sipas tij, kjo shkencë do të duhej të shpjegonte pse transformimi i shoqërisë franceze ishte i nevojshëm dhe do të duhej të zbulonte forcat lëvizëse që çojnë në zhvillim. Ai e quajti këtë shkencë fizikë sociale, dhe më vonë fiziologji sociale. Disa sociologë e konsiderojnë Saint-Simon si themeluesin e sociologjisë, sepse veprat e tij përmbajnë në një formë elementare të gjitha tiparet e një shkence të zhvilluar sociologjike.

Pavarësia e sociologjisë si shkencë e veçantë është një proces afatgjatë në të cilin disa presin që ajo të jetë roje e rendit ekzistues, dhe të tjerë presin që ajo të jetë një nxitës shpirtëror për ndryshimin e tij të plotë. Një numër i madh mendimtarësh që jetuan para dhe pas Revolucionit Francez, veçanërisht në gjysmën e dytë të shekullit të 19-të, morën pjesë në procesin e pavarësisë së saj. Të gjithë ata, duke përcaktuar lëndën dhe metodat e studimit të saj, formësuan karakterin e shkencës sociologjike. Disa prej tyre janë veçanërisht të rëndësishme.

Auguste Comte (1798 - 1857) i dha emrin sociologji, një bashkim prej dy fjalësh: nga greqishtja e lashtë "logos" dhe latinishtja "societas", që do të thotë - shkencë praktike pozitive e shoqërisë.

Ai besonte se ishte e mundur të krijohesh një shkencë e shoqërisë që do të bazohej në të njëjtat parime dhe procedura mbi të cilat bazohen shkencat natyrore

(biologjia, kimia, fizika), dhe kështu të provonte se zhvillimi i shoqërisë vazhdon sipas ligjeve të pandryshueshme. Konti argumentoi se sjellja njerëzore është po aq e matshme sa materia. Nëse materia është e matshme nga pesha, temperatura dhe presioni, tha ai, atëherë duhet të ketë masa për të matur sjelljen njerëzore. Ashtu si materia ndryshon peshën e saj nga ndonjë ndikim i jashtëm, ashtu ndryshon edhe sjellja njerëzore nga ndonjë stimul i jashtëm. Nëse përmbytet shkatërrojnë fshatrat e vendosura përgjatë brigjeve të lumenjve, atëherë njerëzit, përmes vëzhgimit, duhet të mësojnë t'i parashikojnë ato dhe si të mbrohen prej tyre.

Shoqëria, sipas tij, është e qëndrueshme vetëm nëse nuk e ndryshon fizionominë e saj, domethënë nëse pushteti mbetet në duart e atyre që e zotërojnë atë tani(kapitalistëve).

Konti e ndau mësimin e tij në statikë sociale (gjendja e qetësisë) dhe dinamikë sociale (gjendja e lëvizshmërisë, ndryshimit). Në mësimin e parë, ai eksploron mekanizmat që kontribuojnë në stabilitetin e shoqërisë (familja, gjuha, feja, ndarja e punës), dhe në mësimin e dytë, se si ndodhin ndryshimet shoqërore. Sipas Kontit, çdo shoqëri në zhvillimin e saj duhet të kalojë nëpër tre faza: faza teologjike, metafizike dhe pozitive. Në fazën e parë, zbatohen të vërtetat absolute. Fenomenet në shoqëri shpjegohen me ndihmën e forcave mbinatyrore, pra Zotit. Faza e dytë është një variant i së parës. Në të, fenomenet shoqërore shpjegohen me ndihmën e forcave natyrore. Në fazën e tretë, fazën pozitive, braktisen idetë e ekzistencës së të vërtetave absolute për shoqërinë. Një vend i rëndësishëm i jepet veprimit njerëzor, sepse vetëm njeriu ka aftësinë të mendojë dhe të kuptojë realitetin shoqëror. Sipas Kontit, në fazën e tretë, sociologjia u shfaq si shkencë dhe ka një rol misionar, për të përmirësuar shoqërinë. Ai e konsideronte fizikën si shkencën më të zhvilluar "pozitive" që duhet të shërbejë si model për sociologjinë. Kjo përpjekje për të modeluar shkencat shoqërore mbi shkencat natyrore është një karakteristikë pozitive, një lëvizje me ndikim të madh në shkencat shoqërore.

Karl Marksi (1818 - 1883) ishte një intelektual gjerman i cili u dëbua nga Gjermania për shkak të aktiviteteve të tij revolucionare dhe e kaloi pjesën më të madhe të jetës së tij në Londër. Anglia në mesin e shekullit të 19-të ishte vendi industrial më i zhvilluar, kështu që Marksi mund të vëzhgonte nga afër problemet sociale të shkaktuara nga industrializimi në vend. Ai kritikoi kapitalizmin dhe besonte në progres. Sipas mendimit të tij, **qëllimi i shkencës sociale është të ndryshojë botën përmes praktikës**. Për të, shoqëria është një arenë konfliktesh në të cilën ata që janë tashmë të privilegjuar kanë një avantazh. Historia e shoqërisë për të është një luftë e vazhdueshme për përfitime sociale midis klasave shfrytëzuese dhe të shfrytëzuara në shoqëri. Sipas tij, në të gjitha shoqëritë ku kishte dy klasa kundërshtarë, kishte një shpërndarje të pabarabartë të pasurisë dhe pushtetit. Në Greqinë dhe Romën e lashtë, kontradiktat themelore ishin midis njerëzve të lirë dhe skllëvërve.

Në shtetet mesjetare, klasat kundërshtare ishin fisnikëria, kleri dhe pronarët e tokave, kundrejt bujkrobërve dhe fshatarëve. Në kapitalizëm, klasat kundërshtare ishin borgjezia dhe proletariati. Marksi përcaktoi se rrënjët e pushtetit të klasave sunduese në të gjitha shoqëritë e mëparshme gjendeshin në pronësinë e mjeteve të prodhimit. Pra, se çfarë marrëdhëniesh do të ketë në shoqëri varet nga mënyra e prodhimit. Për këto arsye, marrëdhëniet socioekonomike zënë një vend parësor në mësimdhënien e tij.

Marksi argumentoi se çdo shoqëri dhe çdo sistem ekonomik zhvillon kontradikta të brendshme brenda vetes. Por në një moment të caktuar, ato bëhen aq të forta sa nuk mund të kontrollohen. Kur kjo ndodh, shoqëria zëvendësohet nga një lloj tjetër shoqërie. Për Marks, është klasa punëtore ajo që, nëpërmjet revolucionit, do të shfuqizojë pronësinë private të mjeteve të prodhimit dhe do të krijojë një shoqëri pa klasa.

Ndryshe nga Auguste Comte, i cili i konsideronte konfliktet sociale një sëmundje të shoqërisë që duhej trajtuar, për Marks ato ishin një gjendje normale në të cilën ndodhet shoqëria kapitaliste.

Emile Durkheim (1858 - 1917) është një përfaqësues i pozitivizmit, por pikëpamjet dhe angazhimet e tij mbi shoqërinë, sociologjinë dhe metodën sociologjike ndryshojnë nga ato të tjerëve. **Ai e përkufizoi sociologjinë si shkencën e fakteve shoqërore .**

Dhe çfarë janë faktet shoqërore? Ato përfaqësojnë mënyra të veprimit, të menduarit dhe të ndjenjës që ekzistojnë në mënyrë të pavarur nga individët dhe kanë një karakter të detyruar.

Janë rregulla të caktuara që rregullojnë sjelljen e individëve, dhe meqenëse ato nuk janë gjithmonë të dukshme, individët i binden fakteve shoqërore pa qenë as të vetëdijshëm për to. Për Durkheim-in, faktet shoqërore janë: dendësia e popullsisë, teknologjia, familja, feja, ligji, normat morale. Ato jetojnë më gjatë se individët.

Për ta bërë më të qartë, po japim disa shembuj.

Nëse dikush ju pyet - A visheni sipas zgjedhjes suaj personale, përgjigjja juaj ndoshta është PO, por gaboheni. Dhe a e dini pse? Sepse moda (në kuptimin e Durkheim-it) është një fakt shoqëror që ju detyron. Ajo dikton rregulla të caktuara të veshjes për të cilat as nuk jeni të vetëdijshëm. Shumë gra veshin kapele dimërore jo sepse kanë ftohtë, por sepse janë një hit mode dhe ofrojnë një pamje unike. Në shkollë nuk vishemi si për në plazh, sepse kodi i veshjes nuk e lejon këtë. Faktet shoqërore gjithashtu mund të kufizojnë sjelljen e individëve duke i ndëshkuar ose edhe duke i refuzuar ata.

Për shembull, në disa profesione ekzistojnë kode veshjeje sipas të cilave punonjësit duhet të veshin veshje të përshtatshme (oficerët e policisë - uniformë policie, mjekët - pallto mjeku, priftërinjtë - rrobë) dhe nëse nuk i respektojnë rregullat dhe vijnë të veshur me rroba të tjera, mund të sanksionohen (të qortohen, t'u ulet paga, të pushohen nga puna).

Për Durkheimin, feja ekziston në mënyrë të pavarur nga individi. Ajo ekzistonte para se ai të lindte dhe do të ekzistojë pas vdekjes së tij. Ajo ka fuqinë të ndikojë në vetëdijen dhe vendimet e individit, dhe shtrëngimi i saj ndihet nëse individi i reziston asaj.

Durkheim studioji edhe vetëvrasjen dhe u përpoq ta shpjegonte atë me ndihmën e fakteve shoqërore. Duke studiuar të dhënat statistikore, ai arriti në përfundimin se individët nuk kryejnë vetëvrasje me zgjedhjen e tyre, por diçka i shtyn ta bëjnë këtë. Numri i vetëvrasjeve u rrit gjatë periudhave të ndryshimeve shoqërore, kur vetëdija dhe sjellja kolektive (e përbashkët) kishin një ndikim më të theksuar në vendimet e individëve. Shoqëria ndryshon shumë shpejt, dhe bashkë me të edhe vlerat. Nëse vlerat e vjetra zhduken para se të krijohen të reja, në shoqëri lind një gjendje anomie (mungesë rregullash për rregullimin shoqëror). Njerëzit që janë rritur dhe socializuar në sistemin e vjetër dhe sipas vlerave të vjetra ndihen të çorientuar në një shoqëri në të cilën nuk ka rregulla dhe vlera, ata nuk e dinë se çfarë pritet prej tyre dhe kjo mund të jetë arsyeja që disa prej tyre të kryejnë vetëvrasje.

Max Weber (1864 - 1920). Ashtu si Durkheim, Weber ushtroi një ndikim të madh në shumë fusha të sociologjisë. **Ai e kuptonte sociologjinë sinjë shkencë që duhet të kuptojë dhe interpretojë veprimet e njerëzve në shoqëri.** Sipas tij, veprimi shoqëror është një lloj i veçantë i sjelljes njerëzore që është në lidhje/marrëdhënie me sjelljen e të tjerëve. Kështu, për shembull, çdo nxënës që studion nga ky libër shkollor në dhomën e tij vepron në mënyrë shoqërore, sepse sjellja (mësimi) i tij është i drejtuar drejt veprimit shoqëror të mësuesit (ai synon të pyesë). Dhe një fëmijë që rri i mbyllur në dhomën e tij për ditë të tëra, duke refuzuar të hajë dhe të flasë me prindërit e tij, vepron në mënyrë shoqërore, sepse sjellja e tij është e drejtuar ndaj prindërve të tij në mënyrë që t'u tregojë atyre se është i lënduar nga disa sjellje të tyre.

Weber dallon katër lloje të veprimit shoqëror: **racionalizimi-qëllimor, racionalizimi- vleror**, tradicional dhe afektiv.

1. **Racionalizimi-qëllimor** vlen për individin i cili pët të arritur qëllimin përdor mjetet më efikase. Për këtë lloj veprimi, nuk është e rëndësishme nëse është në përputhje me normat morale, por që qëllimi të arrihet. Nxënësi do të mësojë derisa të jetë i sigurt se do t'i plotësojë pritjet e mësuesit.

2. **Racionalizimi- vleror** është një veprim që një individ e kryen sepse ndihet i nderuar ta bëjë këtë, për njëfarë vlere, pavarësisht pasojave. Kështu, një

student në Universitetin e Oksfordit (i konsideruar si një nga universitetet më të vjetra dhe më të mira në botë), nuk do ta lejojë veten të kopjojë në një provim, sepse është nën nder, edhe nëse merr një notë të dobët.

3. **Tradicionalisht vepron individi i cili reagon në përputhje me mënyrat e sjelljes tashmë të vendosura dhe sipas disa rregullave të caktuara.**

Ky është rasti me një numër të madh besimtarësh që frekuentojnë rregullisht kishat dhe praktikojnë rituale të paracaktuara.

4. **Në mënyrë afektive dikush që vepron në përputhje me gjendjen e tij/saj aktuale *shpirtërore*.**

Ndryshe nga ngjarjet në natyrë, të cilat i nxjerrim përfundimet përmes vëzhgimit të fakteve dhe proceseve dhe nuk mund të depërtojmë në brendësinë e tyre, njeriu-

Zakonet e korrjes janë gjithashtu një mënyrë tradicionale e të bërit të gjërave.

Ky veprim, për Weberin, ka kuptim dhe mund të kuptohet. Për shembull, është shumë e qartë dhe e kuptueshme se si ndryshoi një qeveri, si përcaktohet çmimi në treg, pse shpërtheu një grevë, si bëjnë luftë fiset primitive, sepse të gjithë mund ta projektojnë veten në këto situata, të kuptojnë dëshirat, qëllimet, vlerat e njerëzve - pjesëmarrës në këto ngjarje dhe të simpatizojnë me ta. Por njeriu nuk ka shpjegim pse ra një meteor, pse ngriu uji. Njeriu e kupton këtë si pasojë të një ligji, si diçka që i është dhënë.

Shumica e veprave të tij i kushtohen burokracisë, e cila për të ishte modeli dominues i organizimit. Edhe pse ai besonte se burokracia ishte forma më efikase teknikisht e organizimit, ai ishte i shqetësuar sepse ajo, sipas mendimit të tij, kishte fuqinë të çnjerëzonte marrëdhëniet midis njerëzve. Ai besonte se vetëm një individ që është në gjendje të kuptojë kulturën mund të përshtatet në të. Për të kuptuar shoqërinë dhe fenomenet brenda saj, duhet të dihet evolucioni i tyre dhe ligjet e zhvillimit shoqëror.

Talcott Parsons (1902 - 1979) është një sociolog amerikan me ndikim. Ai është themeluesi i teorisë funksionaliste dhe konsiderohet sociologu më i cituar në dekadat e fundit. Për të, **sociologjia është një shkencë që duhet të studiojë veprimin shoqëror të individëve të organizuar në sisteme shoqërore**. Duke studiuar konceptet e veprimit shoqëror/sistemeve shoqërore, ai përpaket ta bëjë sociologjinë një disiplinë shkencore analitike, detyra e së cilës është të krijojë rregullsi të caktuara në veprimin shoqëror të individëve dhe në sistemet shoqërore. Ai beson se sociologjia nuk mund ta kuptojë dhe interpretojë veprimin njerëzor nëse nuk përcakton më parë marrëdhëniet midis fenomeneve. Për Parsons, sociologjia në thelb nuk është ndryshe nga shkencat e tjera, sepse ai

nuk shoh një ndryshim thelbësor midis shkencave natyrore dhe shoqërore. Sipas tij, të gjitha shkencat përdorin qasjen analitike, në studimet e tyre të gjitha fillojnë nga koncepti i një sistemi si një tërësi pjesësh midis të cilave mbizotërojnë rregullsi të caktuara. Por ai pajtohet me pohimin se sociologjia nuk duhet të neglizhohet qëllimet, motivet dhe ideat që nxisin sjelljen e njerëzve.

Për Parsons, **problemet themelore me të cilat duhet të merret sociologjia janë integrimi i shoqërisë, rendi në shoqëri dhe në pjesët e saj**. Më konkretisht, ajo duhet t'u përgjigjet disa pyetjeve të mëposhtme: Pse individët në shoqëri shoqërohen dhe bashkëpunojnë? Si ia dalin individët të mos bëjnë luftë të përgjithshme kundër njëri-tjetrit? Si sigurohet marrëveshja dhe uniteti në shoqëri?

Sipas Parsons, përgjigjet e këtyre pyetjeve gjenden në konceptin e veprimit shoqëror. Sipas tij, njerëzit janë të vetëdijshëm për qëllimet dhe mjetet e veprimeve të tyre, dhe qëllimet, nga ana tjetër, lindin nga vlerat shoqërore, normat, nga vetë kultura. Qëllimet e përcaktuara në këtë mënyrë mundësojnë që veprimet e individëve të kryhen në një mënyrë korrekte dhe të parashikueshme dhe sipas pritjeve të të tjerëve. Në këtë mënyrë, ata i lidhin veprimet e tyre në një sistem shoqëror. Sisteme të tilla vlerash dhe normash gjenden në formën e moralit, ligjit, fesë, zakoneve, ideologjisë dhe të ngjashme.

Që shoqëria të funksionojë, Parsons thotë se asaj i duhen disa elementë: gjuha, lidhjet familjare, teknologjia dhe feja.

Mbani mend: Rrënjët e sociologjisë moderne shtrihen në Evropë, e cila u trondit nga një sërë revolucionesh politike dhe ndryshimesh të thella shoqërore si rezultat i industrializimit dhe migrimit masiv në fund të shekullit të 18-të dhe fillim të shekullit të 19-të. Konti, Marksi, Durkheimi, Weberi, secili në mënyrën e vet, u përpoqën të shpjegonin themelet e stabilitetit shoqëror, si dhe dinamikën e ndryshimit. Analizat e tyre të shoqërisë ofruan bazën për studime sociologjike të mëvonshme.

1.3. Orientime/teori bashkëkohore në sociologji

Orientimet (teoritë) sociologjike janë mësimet rreth shoqërisë, pozicione të lidhura logjikisht dhe të verifikuara praktikisht që shpjegojnë dhe parashikojnë fenomenet shoqërore. Ka më shumë prej tyre. Disa janë më të zhvilluara se të tjerat, por të gjitha kanë të njëjtin qëllim - t'u përgjigjen pyetjeve: cila është marrëdhënia midis individit dhe shoqërisë, cili është thelbi i fenomeneve shoqërore, cili është karakteri i strukturës shoqërore, grupeve dhe institucioneve shoqërore, cilët faktorë shkaktojnë ndryshime shoqërore e të ngjashme.

Funksionalizmi është teoria më me ndikim në sociologjinë bashkëkohore. Vend qendror në studimin e tij nuk zë individi, por **shoqëria si një sistem pjesësh të ndërlydhura**. Çdo pjesë kryen një funksion që kontribuon në të mirën e të gjithë sistemit, dhe pjesë të sistemit konsiderohen gjuha, faretisnia, teknologjia, familja, politika dhe feja. Sipas funksionalistëve, detyra e sociologjisë është të përcaktojë marrëdhëniet reciproke midis pjesëve dhe marrëdhënien e pjesëve me shoqërinë në tërësi. Për ta, sistemi shoqëror funksionon si trupi i njeriut. Nëse një organ jetësor dështon, personi nuk do të jetë në gjendje të mbijetojë. E njëjta gjë vlen edhe për shoqërinë. Prandaj, pyetja themelore që funksionalistët i bëjnë vetes është - **cili është roli i pjesës në funksionimin e sistemit** ?

Funksionalizmi iu përgjigj pyetjes se si arrihet stabiliteti shoqëror (ekuilibri), por nuk ishte në gjendje të shpjegonte se si ndodh ndryshimi shoqëror (cilat kontradikta shoqërore çojnë në konflikte, grushte shteti, revolucione). Përfaqësues të funksionalizmit janë: Talcott Parsons dhe Robert Merton.

Teoria e konfliktit

Rrënjët e kësaj teorie gjenden në veprat e Marksit. Është e kundërta e plotë e funksionalizmit. Në vend të stabilitetit të shoqërisë, **ithtarët e kësaj teorie ishin të interesuar në arsyet pse ndodhin konflikte dhe përplasje në shoqëri**. Ata zbuluan se konfliktet lindin për shkak të shpërndarjes së pabarabartë të pushtetit në shoqëri. Me përjashtim të shoqërisë primitive, në të gjitha llojet e shoqërive, një klasë zotëronte gjithmonë mjetet e prodhimit (kapitalin, fabrikat, makinat, tokën), dhe klasa tjetër nuk kishte asgjë tjetër përveç punës. Marksi zbuloi se pasuria krijohet nga punëtorët, por meqenëse pronarët e mjeteve të prodhimit janë kapitalistë, ata përvetësojnë pjesën më të madhe të pasurisë në formën e fitimit. Disa pasurohen në kurriz të të tjerëve. Marksi parashikoi se **kontradiktat midis dy klasave mund të zgjidhen vetëm përmes revolucionit të klasave**.

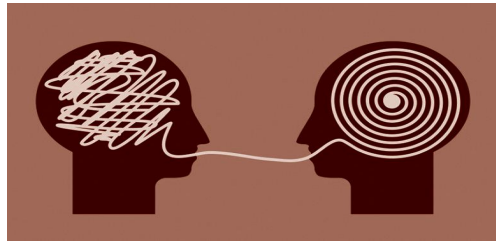
Teoria e konfliktit është ende e rëndësishme sot, sepse shoqëritë e sotme janë gjithashtu konfliktuale. Shembull: Në shtetin e Ontarios, pati një debat të gjatë nëse duhet të ketë një klasë të trembëdhjetë në shkollë. Përfaqësuesit e të dy palëve kundërshtarë shpjeguan argumentet e tyre në mënyrë që të vendosnin se çfarë ishte më e mira për nxënësit. Megjithatë, teoricienët e konfliktit kanë përcaktuar se pas këtij debati qëndron një konflikt midis mësuesve të shkollave të mesme dhe profesorëve të universitetit. Të parët kishin interes t'i mbanin nxënësit në shkollë sa më gjatë që të ishte e mundur në mënyrë që të ruanin vendet e tyre të punës, ndërsa të dytët kishin interes t'i merrnin ata si studentë në mënyrë që të rrisnin pagat e tyre.

Që shoqëria të mbijetojë, konsensusi (marrëveshja) është i nevojshëm, por teoricienët e konfliktit nuk e njohin këtë. Teoricienët modernë të konfliktit përfshijnë Ralph Dahrendorf, Wright Mills dhe John Porter.

Interaksionizëm simbolik

Teoria e interaksionizmit simbolik u zhvillua nga amerikanët George Mead dhe Charles Cooley. Ata u përpoqën të provonin se njeriu dhe shoqëria janë të ndërlidhura dhe se është e pamundur t'i studiojmë ato veçmas.

Shoqëria për ta është një rrjet bashkëveprimi midis individëve.

Gjatë ndërveprimit, sjellja e individëve mund të ndryshojë.

Vetë termi interaksionizëm simbolik thotë mjaftueshëm për atë që është në qendër të vëmendjes së kësaj teorie. Për interaksionistët, njerëzit përdorin simbole për t'u dhënë kuptim marrëdhënieve të tyre. Ata janë të interesuar në kuptimin e këtyre marrëdhënieve, në mënyrën se si individët reagojnë subjektivisht në situata objektive. Sipas tyre, e njëjta situatë nuk shkakton domosdoshmërisht reagime identike tek të gjithë individët. Për shembull, një vajzë mund të reagojë me kënaqësi, frikë ose zemërim ndaj një vërejtjeje që i bëhet nga dikush tjetër në lidhje me pamjen e saj. E gjitha varet nga mënyra se si i kupton ajo fjalët që i drejtohen nga personi tjetër.

Interaksionistët simbolikë u kushtojnë shumë rëndësi simboleve. Për ta, ato janë shenja me kuptim të barabartë për të gjithë anëtarët e grupit. Në këtë mënyrë, sjellja e njerëzve rregullohet në përputhje me kuptimin e simboleve. Një uniformë policie është simbol i rendit, sigurisë, mbrojtjes, sanksionit (ndëshkimit) dhe njerëzit reagojnë më shumë ndaj uniformës sesa ndaj personit që e vesh atë. Për disa njerëz, një simbol mund të tregojë rrezik, dhe për të tjerët, siguri. Fjalët janë gjithashtu simbole që së bashku formojnë gjuhën si mjetin kryesor të komunikimit midis njerëzve.

Fjalët janë simbole që koncepton komunikimin.

Strukturalizmi është një variant i funksionalizmit. I vetmi ndryshim midis tyre është metodologjia që përdorin në kërkim. Prandaj, sociologët shpesh i kombinojnë këto dy teori në një të vetme, teorinë strukturore-funksionaliste. Krijuesi i kësaj teorie është franceziantropologu Claude Levi Strauss.

Funksionalizmi më shumë

thekson rolin e pjesëve në sistem, dhe strukturalizmi, anasjelltas, strukturën e sistemit (të tërës) e cila është e pandryshueshme dhe që mund të mbijetojë në të gjitha kohërat.

Etnometodologji është një drejtim teorik në sociologji që synon të analizojë veprimet e njerëzve në jetën e përditshme dhe kuptimin e tyre. Përfaqësuesi i saj është Harold Garfinkel. Ai besonte se fenomenet shoqërore duhet të studiohen duke përdorur **një metodë popullore**, "përmes syve të njerëzve të zakonshëm". Ai arriti në këtë ide pasi zbuloi se si anëtarët e jurisë marrin vendime në gjykatat amerikane. Ai zbuloi se ata, ashtu si njerëzit e zakonshëm, marrin vendime bazuar në logjikën e shëndoshë, bazuar në përvojë. Sipas këtij mësimi, shoqëria ekziston përmes komunikimit të anëtarëve të saj. Çdo deklaratë në komunikim varet nga konteksti në të cilin ndodh.

1. 4. Metoda dhe teknika sociologjike

Pyetjet që sociologët i bëjnë vetes sot janë të ngjashme me ato që i bënin vetes mendimtarët e lashtë. Mungesa e metodave në kërkim dhe specifikimi i fenomeneve shoqërore ishin arsye pse ata nuk kishin përgjigje për shumë pyetje. Pa metoda, asnjë shkencë nuk mund ta shpjegojë subjektin e kërkimit të saj, as nuk mund të arrijë në njohuri shkencore. **Fjala metodë (greqisht-methodos) do të thotë qasje, procedurë, mënyrë për të bërë diçka.** Metodatat e kërkimit duhet të përshtaten me subjektin e kërkimit. Ajo që i mungonte sociologjisë në kohën e krijimit të saj është **metoda shkencore**. Ajo lejon një përshkrim dhe shpjegim objektiv dhe sistematik të fenomeneve. Ajo përbëhet nga teoria, logjika dhe teknika.

Për të përcaktuar pyetjen kërkimore, studiuesi së pari duhet të shqyrtojë literaturën (teorinë) ekzistuese mbi problemin që dëshiron të hetojë. Varet se si do të formulohet pyetja kërkimore, cilat hipoteza do të parashtrihen. Për shembull, sociologët e sotëm shpesh i referohen arritjeve të themeluesve të sociologjisë në kërkimin e tyre, ashtu si në fizikë Njutoni iu referua supozimeve themelore të Keplerit, Kopernikut, Galileos etj. Teoria së pari përcakton fenomenin që po hetohet (kohor, hapësinor dhe strukturor), dhe më pas merret në konsideratë shkaku i ndodhjes së tij, ndikimi i tij në fenomene të tjera dhe në shoqërinë në tërësi.

Është e rëndësishme të mbani mend se një anketë sociologjike nuk mund të kryhet në të gjithë popullatën (me të gjithë njerëzit). Një anketë e tillë do të ishte shumë e kushtueshme dhe do të zgjaste shumë kohë. Prandaj, sociologët zgjedhin një mostër përfaqësuese (një pjesë e popullatës që pasqyron me saktësi situatën reale sipas gjinisë, moshës, arsimit, vendbanimit, etj.). Pra, për shembull, nëse sociologët duan të zbulojnë nëse jeni të kënaqur me përmbajtjen që po studioni në sociologji, ata nuk do të anketojnë të gjithë nxënësit e vitit të dytë të shkollave

të mesme në Republikën e Maqedonisë (5 deri në 6 mijë studentë), por do të zgjedhin një mostër prej 500 deri në 600 studentë që do të korrespondojnë me pamjen reale në përputhje me përfaqësimin përqindjeje sipas gjinisë, suksesit, vendbanimit, etj.

Logjika përcakton rregullat, sekuencën logjike të veprimeve që duhen ndërmarrë për të arritur në të vërtetat shkencore rreth fenomenit nën hetim. Është logjike të fillohet nga ajo që dihet tek ajo që dihet më pak rreth fenomenit. Qasja e saktë metodologjike është ajo që ka rendin e mëposhtëm: 1. vendosja e hipotezave, 2. testimi i hipotezave 3. vërtetimi i hipotezave. Të vendosësh hipoteza për një projekt kërkimor do të thotë të supozosh zgjidhje të mundshme për problemin duke përdorur njohuritë që kemi rreth tij. Testimi i hipotezave përfshin mbledhjen, organizimin dhe interpretimin e të dhënave (fakteve) me ndihmën e të cilave hipotezat e vendosura pranohen ose refuzohen. Vërtetimi i hipotezave do të thotë lidhja e hipotezave të testuara me njohuritë e mëparshme rreth problemit dhe vendosja e një rregullsie të caktuar (e vërteta shkencore) për fenomenin nën hetim.

Teknikat si element i metodës shkencore i referohen aktiviteteve të ndërmarra dhe mjeteve teknike të përdorura në faza të ndryshme të kërkimit. Ato ndryshojnë nga njëra-tjetra. Disa përdoren për mbledhjen e të dhënave, të tjerat për organizimin e tyre dhe të tjerat për interpretimin e tyre.

Fazat (procedurat e hetimit)

1. Zgjedhja e një teme dhe përcaktimi i një pyetjeje kërkimore.
2. Përcaktimi i objektivave të hulumtimit.
3. Formulimi i hipotezës.
4. Përzgjedhja e mostrës.
5. Përzgjedhja e metodave dhe teknikave për mbledhjen e të dhënave.
6. Përpunimi i të dhënave.
7. Analiza e të dhënave dhe përgatitja e një raporti kërkimor.

Metodat e kërkimit për mbledhjen e të dhënave

Të dhënat në studimin e fenomeneve shoqërore mbledhen më shpesh nëpërmjet **vëzhgimit**, **anketës** dhe **intervistës**. Ato zakonisht përdoren së bashku sepse plotësojnë njëra-tjetrën. Ajo që nuk mund të shihet mund të mësohet nëpërmjet bisedës dhe anasjelltas. Vëzhgimi në kërkimin sociologjik është një metodë themelore për mbledhjen e të dhënave. Vëzhgimi shkencor ndryshon nga

vëzhgimi i zakonshëm (i thjeshtë). Ai kryhet në mënyrë të planifikuar dhe të qëllimshme nga një ekspert. Ekzistojnë dy lloje vëzhgimi: me dhe pa pjesëmarrjen e vëzhguesit. Është e rëndësishme që personi që përdor këtë metodë të mos ndikojë në fenomenin që vëzhgohet, por ta vëzhgojë atë ashtu siç është.

Një anketë është një pyetësor i standardizuar që përmban një listë pyetjesh (të hapura ose të mbyllura) të cilave të anketuarve u kërkohet t'u përgjigjen gjatë një periudhe të caktuar kohore në fushën e problemit të kërkimit. Në të kaluarën, anketat kryheshin më shpesh me postë, por sot anketat telefonike dhe online janë të njohura. **Një intervistë** është një anketë me gojë dhe duhet të jetë e përgatitur dhe e organizuar mirë. Zakonisht, përgatitet një e ashtuquajtur kornizë bisedore (pyetësor) sipas të cilit bëhen pyetjet. Disavantazhi i këtyre teknikave është se njerëzit shpesh nuk duan të flasin për atë që e intereson studiuesin.

Metoda eksperimentale përdoret më rrallë, zakonisht në kërkime mbi grupe të vogla ku duam të përcaktojmë se si një ngjarje ndikon në sjelljen e njerëzve. Zgjidhen dy grupe njerëzish me përbërje të ngjashme, ku njëri grup detyrohet artificialisht të reagojë (u tregohet për një fatkeqësi natyrore, për ndonjë ndryshim të papritur), dhe grupi tjetër nuk detyrohet të reagojë. Në fund të eksperimentit, ndryshimet në qëndrime midis dy grupeve maten përmes një ankete.

Teknikat e renditjes dhe shfaqjes së të dhënave

Kur mbledhen të dhënat e nevojshme për fenomenin nën hetim, vijon klasifikimi, numërimi dhe krahasimi sasior (numerik) i tyre. Këto procedura njihen në literaturën sociologjike si metoda speciale. **Klasifikimi** është një procedurë logjike me anë të së cilës të dhënat e mbledhura ndahen sipas llojit të tyre. Rregulli themelor që zbatohet për këtë procedurë është se ndarja duhet të jetë e plotë dhe shtruese (pjesëtim pa mbetje). Duhet të ketë kufij të qartë midis llojeve të të dhënave të mbledhura (cilat të dhëna i referohen cilit fenomen ose grupit të fenomeneve). Në sociologji, kjo është e vështirë të arrihet për shkak të kompleksitetit të fenomeneve shoqërore. Prandaj, përdoret **tipologjia (klasifikimi kompleks)**, ku klasifikimi bazohet në një numër më të madh karakteristikash të fenomenit nën hetim. Bëhet një kombinim i karakteristikave të rëndësishme, krijohet një lloj ideal i fenomenit dhe fenomenet në realitet krahasohen me të.

Matja. Matja arrin një shkallë më të madhe saktësie në të dhënat e mbledhura. Ajo përfaqëson një përcaktim numerik të të dhënave. Në sociologji, matja më shpesh kombinohet me metoda statistikore. Testi sociometrik është një shembull i matjes në psikologji dhe sociologji.

Metodat statistikore. Këto metoda u përdorën për herë të parë në ekonomi dhe demografi, dhe sot përdoren në të gjitha shkencat shoqërore. Ato ofrojnë të dhëna të vlefshme mbi gjendjen e ekonomisë, prodhimin, konsumin, të ardhurat dhe lëvizjet e popullsisë sipas moshës, gjinisë, profesionit dhe arsimit.

Sociometria është një teknikë e veçantë që përdoret në hulumtimin e grupeve të vogla në shoqëri. Ajo zbulon marrëdhëniet sociopsikologjike midis individëve në grup. Përdoret më shpesh kur është e nevojshme të shqyrtohet se çfarë përcakton zgjedhjen e një udhëheqësi politik, një menaxheri kompanie, një kapiteni të ekipit sportiv e të ngjashme.

Analiza e përmbajtjes së dokumenteve është një shqyrtim sistematik i përmbajtjes së zgjedhur (materialit të shkruar) me qëllim vëzhgimin e disa kuptimeve, qëndrimeve, qëllimeve të grupeve ose politikave specifike mbi çështje të caktuara. Një analizë e tillë mund të përdoret si material historik, sepse lejon krahasimin e fenomeneve në periudha të ndryshme. Analiza e përmbajtjes bëhet në tekste gazetareske, historike, fetare me një qëllim specifik.

Teknikat e analizës dhe interpretimit të të dhënave

Pasi të dhënat mbi fenomenin e hulumtuar janë renditur dhe klasifikuar, faza tjetër është faza e interpretimit. Në këtë fazë, hipotezat e hulumtimit ose konfirmohen ose refuzohen.

Metoda krahasuese (krahasuese) që Aristoteli përdori për të studiuar sistemin politik në Greqinë e Lashtë. Ajo u fut në sociologji nga Emile Durkheim dhe u përdor si zëvendësim për eksperimentin. Ajo përcakton kushtet e fenomeneve në një kohë të caktuar, krahason shkallën e zhvillimit të tyre dhe e gjithë kjo ndihmon për ta kuptuar plotësisht fenomenin.

Analiza shumëvariabël është një procedurë që zbulon marrëdhëniet shkak-pasojë midis fenomeneve dhe shoqërisë. Ajo zbatohet në kërkimin sociologjik kur analizohen marrëdhëniet midis një numri të madh faktorësh të ndryshueshëm (shkaqeve) që shkaktojnë fenomenin.

Një studim rasti përfshin kërkime intensive dhe të plota të kryera mbi një entitet të vetëm: një familje, një komunitet biznesi, një institucion. Kjo metodë ofron informacion të detajuar përshkrues. Për shembull, kjo metodë hetoi në detaje kulturën e njerëzve në një institucion korrektues në Shtetet e Bashkuara, e cila ishte krejtësisht e ndryshme nga kultura ekzistuese e burgut.

Mbani mend : Një nga detyrat më të rëndësishme të sociologjisë është të zbulojë marrëdhënien midis të përgjithshmes dhe të veçantës. Për këtë qëllim, ajo duhet të përdorë metoda cilësore dhe sasiore në kërkimin e saj. Zgjedhja e metodës varet nga lënda e kërkimit.

**Kontrolloni se çfarë keni mësuar nga tema -
Çfarë është sociologjia?**

1. Cilat tre revolucione krijuan kushtet për shfaqjen e sociologjisë si shkencë?
2. Cili është kontributi i shkencave natyrore në formimin e sociologjisë?
3. Çfarë mund të jetë objekt i hulumtimit sociologjik?
4. Shpjegoni pikëpamjet pozitiviste të Auguste Comte.
5. Çfarë vërtetoi Durkheim përmes analizës së tij të vetëvrasjeve?
5. Cili është ndryshimi midis funksionalistëve dhe teoricienëve të teorisë së konfliktit?
6. Cili është mangësia e funksionalizmit si orientim teorik? Cila pyetje sociologjike nuk kanë arritur t'i përgjigjen funksionalistët?
7. Cili është përfitimi i të paturit teori të shumëfishta në sociologji?
8. Shpjegoni rolin e metodës shkencore në kërkimin sociologjik.
9. Shpjegoni ndryshimin midis një metode dhe një teknike kërkimore.
10. Cilat fenomene shoqërore mund të hulumtohen me metoda statistikore dhe cilat me analizën e përmbajtjes së dokumenteve?

Hulumtoni dhe analizoni:

1. Krijoni një pyetësor që do të mbledhë të dhëna mbi problemet sociologjike që shokët dhe shoqet e klasës duan të hulumtojnë.
2. Shikoni filmin gjerman "Eksperiment" (2001), me regji nga Oliver Harschbiegel, dhe më pas zbuloni pse eksperimenti përdoret më pak në kërkimin sociologjik.
3. Mendoni se si mund ta përdorni njohurinë sociologjike në jetën tuaj.

2. KULTURË

- *Përcaktimi i kulturës*
- *Natyra dhe kultura njerëzore*
- *Kultura si një mekanizëm adaptimi*
- *Baza simbolike e kulturës (gjuhës)*
- *Ngjashmëritë dhe ndryshimet kulturore*
- *Identiteti kulturor dhe etnocentrizmi*
- *Relativizmi kulturor*
- *Nënkulturë (subkulturë) dhe kundërkulturë*

2.1. Përkufizimi i kulturës

Kultura është ai sistem i plotë që përfshin njohuritë, besimet, artin, moralin, ligjin, zakonet dhe çdo aftësi, zakon dhe doke tjetër të fituar nga njeriu si anëtar i shoqërisë. Edward Taylor

Teoricieni anglez Edward Taylor, një evolucionist, beson se kultura e njerëzimit u zhvillua nëpërmjet evolucionit, nga barbarizmi në qytetërim. Ai arriti në përfundimin se nuk ka kulturë jashtë shoqërisë. Ai e shpjegon konceptin e kulturës duke iu përgjigjur pyetjes: çfarë është njeriu si qenie që krijon kulturën i vetëm?

Njeriu është një qenie natyrore. Mbijetesa e tij biologjike varej nga aftësia për ta përshtatur natyrën me nevojat e tij. Për të siguruar ushqim, ai bëri vegla dhe për të shpjeguar aksidentet dhe fatkeqësitë natyrore të përditshme, ai krijoi mite, legjenda, besime dhe kështu krijoi kulturë.

Termi kulturë, i cili vjen nga folja latine "cultus" që do të thotë të kultivosh, të kultivosh tokën, tregon lidhjen primordiale të njeriut me natyrën dhe me kultivimin e fushave. Në jetën e përditshme, ne e përdorim atë në disa kuptime. Për shembull, për dikë që sillet në kundërshtim me pritjet tona, themi se është i pakulturuar. Për dikë që lexon shumë, shkon në teatër, shikon filma, themi se është i kulturuar. Kur shkojmë për darkë me miqtë në një restorant dhe jemi të kënaqur me shërbimin, ushqimin dhe atmosferën, atëherë themi se restoranti ka një kulturë organizative, dhe për fermerët që mbjellin më shumë bimë kopshti,

themi se kanë mbjellë më shumë kultura bujqësore. Kohët e fundit, termi kulturë shpirtërore është përdorur për të theksuar fisnikërimin e shpirtit njerëzor.

Termat kulturë bujqësore dhe kulturë shpirtërore shpjegojnë dy fazat e zhvillimit njerëzor. Fazën e parë, në të cilën njeriu është plotësisht i varur nga natyra, dhe fazën e dytë, në të cilën ai bëhet i vetëdijshëm për ligjet natyrore dhe bëhet superior. Antropologët thonë se kultura filloi të krijohej në momentin kur njeriu u bë i pavarur nga natyra.

Me foljen "cultis" mund të shpjegojmë edhe origjinën e besimeve fetare origjinale të njeriut. Kult do të thotë adhurim/adhurim i kafshëve, bimëve të zgjedhura, nga të cilat varej mbijetesa e njeriut.

Sot, kur një aktor ose këngëtar i famshëm thuhet se është një "yll kult", kjo do të thotë që fansat e tij e lavdërojnë sikur të ishte Zot.

Kur sociologët flasin për kulturën, ata nënkuptojnë të gjitha ato gjëra që njerëzit i kanë krijuar me vetëdije dhe qëllimisht në luftën për mbijetesë.

Koncepti i kulturës është shumë i afërt me konceptin e shoqërisë dhe shpesh përdoren si sinonime. Megjithatë, duhet bërë një dallim. Shoqëria është një sistem marrëdhëniesh të ndërsjella që lidhin njerëzit në një tërësi të strukturuar, ndërsa kultura i referohet vlerave, ideve që i japin kuptim asaj tërësie.

Çfarë përfshin kultura?

- **Një sistem specifik vlerash** që udhëzon saktë sjelljen e njerëzve. Vlerat u tregojnë njerëzve se çfarë vlerësohet në shoqëri dhe për çfarë duhet të përpiqen. Ato marrin pjesë në ndërtimin e qëndrimeve, marrëdhënieve, aftësive dhe shkathtësive tek njerëzit. Ato i japin kuptim jetës. Të tilla janë liria, drejtësia, njerëzimi, miqësia, guximi e të ngjashme.
- **Një sistem simbolesh**, me ndihmën e të cilit arrihet komunikimi dhe u jepet kuptim fenomeneve dhe proceseve brenda një shoqërie ose midis shoqërive të ndryshme. Ky sistem simbolesh përfshin: gjuhën, gjestet, modelet e sjelljes, motivet, idetë, objektet e shenjta e të ngjashme.
- **Kujtesa kolektive** : përvoja breznore (vazhdimësia historike e njohurive, aftësive, shkathtësive të transmetuara dhe të zhvilluara). Çdo brez nuk krijon një kulturë të re, por ajo transmetohet dhe ndërtohet nga brezi në brez.
- **Normat dhe sanksionet** që realizojnë vlerat dhe mbrojnë interesat e shoqërisë. Ato tregojnë se si duhet të sillen njerëzit.

Mbani mend: Kultura përbëhet gjithashtu nga urat, rrugët, kompjuterët, kishat, xhamitë, njohuritë, arsimi, arti, besimet, zakonet, gjuha, sjellja, aftësitë dhe shkathtësitë, kujtimet, parashikimet, ligjet dhe rregulloret dhe shumë gjëra të tjera pa të cilat jeta njerëzore është e paimagjinueshme.

Kultura i bën njerëzit të ndryshëm nga qeniet tjera të gjalla. Përmes kulturës, njerëzit ndërtojnë identitetin e tyre dhe zhvillojnë krijime dhe vlera të reja qytetëruese. Nuk është rastësi që disa njerëzve u mungon kultura demokratike, kultura e të jetuarit, kultura e fjalës publike, sepse këto janë lloje të dëshirueshme kulture.

Njerëzit shpesh e shoqërojnë fjalën kulturë me aktivitetet e tyre intelektuale, siç është pjesëmarrja në opera, balet, ekspozita arti dhe diskutime filozofike. Të rinjtë që marrin pjesë në koncerte pop dhe dëgjojnë hitet më të fundit muzikore me volumn më të lartë, si dhe adhuruesit e filmave fantastiko-shkencorë, janë gjithashtu pjesë e një kulture.

2.2. Natyra dhe kultura njerëzore

Qytetërimi demonstroi fuqinë intelektuale dhe prodhuese të njeriut mbi natyrën, aftësinë e tij për ta përshtatur natyrën për qëllimet e veta.

Edward Taylor - Antropolog

Njeriu është, mbi të gjitha, një qenie natyrore. Ashtu si të gjitha qeniet e tjera të gjalla, ai lind, zhvillohet, plotëson nevojat e tij biologjike, plakët dhe vdes, dhe për këtë arsye themi se ligjet natyrore vlejné për të. Megjithatë, çdo fëmijë i porsalindur në fazat e hershme të jetës së tij është i pafuqishëm. Ai është i varur nga anëtarët më të vjetër të familjes, sepse i mungojné modelet e sjelljes të nevojshme për jetën në shoqëri. I porsalinduri nuk di të flasë, nuk di të sillët në situata, nuk ka zhvilluar aftësi dhe për këtë arsye mbështetet në instinktet e tij biologjike: qan kur është i uritur, kur i mungon vëmendja nga prindërit e tij, qesh kur është i ngopur, kur merr lodrën e dëshiruar, është i lumtur kur ndjen dashurinë nga prindërit e tij.

Në fazat e mëvonshme të jetës, fëmija duhet të fitojë njohuri, aftësi, të përvetësojë mënyra të caktuara sjelljeje të vendosura nga shoqëria. Me fjalë të tjera, fëmija duhet të mësojë si të jetojë, si të bëhet njeri. *Sociologët do të thoshin - të mësojë kulturën nën udhëheqjen e të rriturve.*

Kultura, nga ana tjetër, është një koleksion besimesh, idesh, opinionesh, normash, vlerash nga të cilat njerëzit mësojnë se si të jetojnë dhe më pas ia kalojnë njohuritë brez pas brezi. Kultura përcakton se çfarë mendojnë, ndiejné njerëzit, si komunikojné dhe çfarë lloj marrëdhëniesh krijojnë. Edhe pse hulumtimet biologjike dhe antropologjike tregojné se të menduarit dhe sjellja e njerëzve varen kryesisht nga faktorët trashëgues gjenetikë, zhvillimi emocional, gjinia e të ngjashme, ndikimi i kulturës dhe modeleve kulturore ende ka një ndikim vendimtar. Me fjalë të tjera, kultura është një mënyrë jetese për njerëzit në një

shoqëri. Ajo bëhet kryesisht pjesë e jetës së njerëzve, kështu që ata as nuk e vënë re se ekziston.

Kjo mund të ilustruhet me disa shembuj.

1. Dy persona po flasin në një dhomë 10 metra të gjatë. Njëri është nga Amerika e Veriut, tjetri nga Amerika e Jugut. Ata e fillojnë bisedën në njërin anë të dhomës dhe e përfundojnë në anën tjetër. Amerikano-veriori vazhdon të tërhiqet prapa, duke dashur të largohet nga personi tjetër, ndërsa amerikano-jugori vazhdon të afrohet. Në fakt, secili prej tyre po përpaket të ruajë distancën e zakonshme gjatë një bisede të përcaktuar nga kultura së cilës i përket. Amerikano-veriori ndihet në siklet për shkak të afërsisë së tepërt me personin tjetër, dhe amerikano-jugori ndihet po aq në siklet sepse po flet në një distancë të imponuar nga amerikano-veriori.

2. Një adoleshent nga Teksasi refuzoi të paguante dy euro pasi doli nga një tualet publik në qendër të Parisit, sepse tualetet publike janë falas kudo në Amerikë. Një adoleshent gjerman, i cili përdori tualetin disa minuta më vonë, nuk pati problem të paguante. Evropianët e dinë se në pothuajse të gjitha qytetet evropiane, tualetet publike kanë pagesë.

3. Një grua amerikane që po vizitonte Barcelonën për disa ditë vuri re, ndërsa ecte nëpër qytet, se midis orës 14:00 dhe 17:00 askush nuk po bënte asgjë. Barcelona është ndër dhjetë qytetet evropiane që ofrojnë ekuilibrin më të mirë midis punës dhe jetës personale. Punëtorët punojnë 41 orë në javë dhe për këtë arsye kanë më shumë kohë për pushim. Gruaja amerikane u largua nga Barcelona e befashuar.

4. Në kulturën e popullsisë që jeton në Ballkan, afërsia dhe menjëherëshmëria e përshëndetjeve është mbresëlënëse, me shtrëngime duarsh, përqafime dhe puthje 2-3 herë në faqe. Vizitorët e huaj shpesh "habiten" nga një kontakt kaq i ngushtë dhe i menjëhershëm, sepse në disa kultura, për shembull, japonezët, nuk ka fare kontakt fizik gjatë përshëndetjeve, vetëm përkulje.

Krahasime të tilla duhen praktikuar shpesh për të parë fuqinë e kulturës për të imponuar modele të caktuara sjelljeje.

Kultura krijohet nga njeriu për t'ia bërë jetën më të lehtë. Nuk mjafton që njeriu vetëm të mbijetojë, por ai dëshiron ta bëjë jetën e tij më të bukur. Kjo është arsyeja pse ai ndërton banesa dhe rrugë moderne, hap shkolla dhe kolegje për të edukuar, ndërton makina për t'ia bërë punën më të lehtë, përdor telefonat celularë dhe teknologjinë kompjuterike, shpik ilaçe dhe vaksina, krijojnë familje, merret me art, sporte e të ngjashme. Por ai nuk mund ta bëjë këtë vetëm, por së bashku me njerëz të tjerë.

Mbani mend: Njeriu është një qenie natyrore. Me veprimin e tij të vetëdijshëm dhe të qëllimshëm, në bashkëpunim me njerëz të tjerë, ai e ndryshon natyrën dhe e përshtat atë sipas nevojave të tij. Në këtë mënyrë, ai krijon kulturë. Kultura, nga ana tjetër, është një ndërmjetëse midis njeriut dhe natyrës. Nëse njeriu punon vetëm për të mbijetuar, ai nuk humanizohet dhe nuk mund ta realizojë veten si një qenie shoqërore. Kultura si një grup idesh, vlerash, normash është një ind lidhës midis njeriut dhe shoqërisë. Ekzistenca njerëzore nuk mund të kuptohet dhe interpretohet nëse nuk merren parasysh proceset biologjike dhe kulturore që kanë ndodhur gjatë zhvillimit evolucionar.

2.3. Kultura si mekanizëm përshtatjeje

Nëse pajtohemi që kultura është një koleksion besimesh, idesh, opinionesh, normash, vlerash nga të cilat njerëzit mësojnë si të jetojnë, atëherë duhet të pajtohemi edhe me pohimin se çdo gjë që përfshin kulturën duhet të ketë qëllimin/funksionin e vet. Sipas kësaj logjike, rrjedh se njerëzit ndërtojnë fabrika tekstili dhe shtëpi mode sepse duhet të vishen për t'u mbrojtur nga të ftohtit dhe stuhitë. Ata krijojnë ferma bujqësore dhe shtazore për të shuar urinë. Ata ndërtojnë spitale, gjejnë ilaçe dhe vaksina për të siguruar një jetë të shëndetshme, merren me filozofi, shkencë, art për t'i dhënë kuptim jetës së tyre.

Njerëzit kanë ndërtuar struktura të mëdha për dekada të tëra, siç janë Muri i Madh Kinez dhe piramidat egjiptiane, dhe kjo nuk ishte rastësi. Rrjeti i marrëdhënieve që njerëzit krijuan gjatë punës së tyre të përbashkët është një mekanizëm që njerëzit të përshtaten me jetën dhe mbijetesën së bashku.

Ekzistojnë teori të ndryshme rreth pyetjes - Cili është funksioni i kulturës? Sipas teorisë së antropologut Branislav Malinowski, kultura ekziston për të kënaqur nevojat themelore biologjike, psikologjike dhe sociale të njerëzve dhe funksioni i saj është ekskluzivisht biologjik-psikologjik. Për antropologun Ratcliffe Brown, funksioni i kulturës është që, nëpërmjet elementëve të saj (zakoneve, besimeve, vlerave), të ripërtërijë vazhdimisht strukturën e shoqërisë dhe të mundësojë mbijetesën e saj. Ekzistojnë gjithashtu teori sipas të cilave kultura konsiderohet një mekanizëm me ndihmën e të cilit njerëzit zgjidhin problemet e tyre, u japin kuptim dhe rëndësi objekteve dhe fenomeneve. Në këtë mënyrë, ata theksojnë komponentin kognitiv të kulturës.

Proceset e globalizimit, format e reja të komunikimit dhe rritja e migrimit ndërkombëtar (lëvizjes) së popullsisë kanë kontribuar në studimin e kulturës nga perspektiva të ndryshme. Kultura nuk shihet më si një sistem i qëndrueshëm dhe i mbyllur që zbatohet në një hapësirë/territor të caktuar. Ajo studiohet përmes koncepteve të multikulturalizmit që synojnë të gjejnë mekanizma që do të mundësojnë komunikim të përmirësuar ndërkulturor dhe do të zvogëlojnë keqkuptimet kulturore.

Multikulturalizmi dhe dialogu ndërkulturor, shoku kulturor

Diversiteti kulturor është pjesë e jetës sonë të përditshme. Ne e njohim atë në media, në punë, në shkolla, gjatë udhëtimeve. Ekzistenca e tij është provë se shoqëritë moderne po bëhen gjithnjë e më shumë multikulturore (me forma të shumëfishta të jetës kulturore). Kjo do të thotë që anëtarët e kulturave të ndryshme jetojnë në një shoqëri dhe kanë tipare të ndryshme kulturore. Prandaj, sfida e tyre më e madhe është se si të krijojnë **dialog ndërkulturor**. Shoqëritë demokratike, në mënyra të ndryshme, përpiqen të zvogëlojnë ndarjet midis njerëzve mbi baza të ndryshme, por është e qartë se ato ende ekzistojnë. Keqkuptimi i kulturës së të tjerëve, etnisë, paragjytimeve janë një arsye e zakonshme që njerëzit të distancohen nga njëri-tjetri. Dallimet kulturore i ndërlikojnë proceset e komunikimit ndërkulturor.

Multikulturalizmi konsiderohet një faktor që ndikon shumë në qëndrimet dhe sjelljen e njerëzve ndaj njerëzve të tjerë me një kulturë të ndryshme. Prandaj, njerëzve duhet t'u mësohet për multikulturalizmin. Shkollat dhe institucionet e tjera arsimore konsiderohen si vendet ku mund të fitohet përvoja më e mirë multikulturore. Ajo fitohet gjithashtu duke mësuar një gjuhë të huaj, një gjuhë tjetër të ndryshme nga gjuha amtare, përmes kontakteve me anëtarë të grupeve të ndryshme etnike, përmes udhëtimeve jashtë vendit, përmes programeve ndërkombëtare arsimore e të ngjashme.

Njerëzit shpesh përfetojnë *shok kulturor kur bien në kontakt me një kulturë tjetër, të ndryshme nga kultura e tyre*. Arsyeja për këtë është mosnjohja e kulturës së të tjerëve. Ja disa deklaratat nga individë rreth asaj se si i kanë përjetuar ndryshimet kulturore kur mbërritën për herë të parë në Kanada.

Zeinab nga Libani : "Isha në klasën e shtatë kur erdha për herë të parë në Kanada. Mбай mend, ndërsa flisja me shoqet e mia, dëgjoja vazhdimisht: 'Këtë fundjavë jam te babai im, fundjavën tjetër jam te mami im.' Dëgjoja vazhdimisht për njerëzit, vëllezërit e njerëzës, motrat e njerëzës së tyre dhe kjo ishte tronditëse për mua sepse në Liban, njerëzit rrallë divorcohen. Mendova se ndodhte vetëm në filma."

Dana nga Emiratet e Bashkuara Arabe: Unë dhe familja ime erdhëm nga Dubai tre vjet më parë dhe ishte vendimi më i mirë që kemi marrë ndonjëherë. Një nga gjërat e para që vura re te kanadezët është se janë shumë të sjellshëm dhe të gatshëm të të ndihmojnë. Një gjë tjetër që më tronditi ishte se kushdo mund të punësohet, veçanërisht personat me aftësi të kufizuara, sepse të gjithë trajtohen njësoj, pavarësisht gjithçkaje. Këtu, edhe nëse je LGBT, askush nuk të gjykon."

Ana nga Vietnami : Kur erdha të studioja në shkollën e mesme në Toronto, ishte gusht, mot i ngrohtë, si në shtëpi. Por kur erdhi dhjetori, ishte një histori krejtësisht tjetër. Nuk isha e përgatitur mendërisht për një dimër të tillë. Kur temperatura ra nën zero, doja vetëm të shkoja në shtëpi, në ngrohtësi. Dhe askush nuk e kuptonte pse.

Andrea nga Egjipti : Erdha si adoleshente. Njerëzit këtu hanin shumë çuditshëm. Kaq shumë formalitete të ndryshme rreth të ngrënies dhe nuk mund të isha aq e qetë sa në Egjipt. Këtu në një vend duhet të hash me thikë, pirun dhe pecetë në prehër, dhe në një tjetër mund të hash me gishta, me vështirësi! U habita gjithashtu kur pashë se në festa 80% e njerëzve nuk pinë duhan.

Dhe disa antropologë dhe sociologë kanë të drejtë kur thonë se kultura është mënyra e jetesës së anëtarëve të një shoqërie, një koleksion idesh dhe zakonesh që ata i mësojnë dhe i kalojnë brez pas brezi. Meqenëse njeriu nuk ka instinkte që rregullojnë veprimet e tij, sjellja e tij duhet të bazohet në udhëzime që ai ka mësuar dhe që vlejnë për të gjithë. Pa një kulturë të përbashkët, anëtarët e shoqërisë nuk do të ishin në gjendje të komunikonin, të bashkëpunonin. Do të lindte konfuzion dhe çrregullim.

Mban mend Kultura është një koncept mjaft apstrakt .Shqyrtimi për domethënien e kulturës e hapi rrugën për shpjegimin e mënyrave se si njeriu funksionon ë shoqëri,dhe me rrjedhen e kohës edhe me njohuti të reja me të cilat mund ti shqyrtojmë fenomenet që janë rezultat i afimit mes kulturave të ndryshme.Në botën e sotme e cila lëviz sipas ligjeve të globalizimit,është e pamundur që të shmangen përpjasjet mes kulturave të ndryshme.Ato mund të lehtësohen vetëm përmes arsimit intelektual dhe me dijalog ndërkulturor.

2.4. Baza simbolike e kulturës (gjuha)

Antropologët kanë vënë re se njeriu është një qenie që merr pjesë aktive në gjithçka që përbën krijimin në natyrë, histori dhe jetën shpirtërore. Por lind pyetja: Çfarë është ajo që e dallon në thelb njeriun nga qeniet e tjera të gjalla dhe

e aftëson atë jo vetëm të jetë aktiv, por edhe të transformojë botën dhe të krijojë vlera?

Vetëm njeriu krijon kulturë dhe kjo aftësi e bën atë të veçantë. Këtë tipar të njeriut për të krijuar kulturë e shpjegojnë më së miri antropologët Ernest Cassirer dhe Leslie White kur thonë se njeriu është, mbi të gjitha, një qenie që krijon simbole dhe kultura është një aktivitet simbolik i njeriut.

Kultura varet nga aftësia e njerëzve për të krijuar dhe përdorur simbole. Ato janë të nevojshme për të lehtësuar komunikimin.

Çfarë janë simbolet?

Çdo fjalë, vizatim, fotografi, objekt, madje edhe një sinjal zanor mund të jetë një simbol. Me ndihmën e tyre, mesazhet transmetohen më lehtë dhe më shpejt gjatë komunikimit. **Fjalët, shenjat, objektet bëhen simbole kur mund të përdoren për të shpjeguar objekte, fenomene që mund të shihen, dëgjohen dhe preken.** Simbolet dërgojnë mesazhe që njerëzit mund t'i kuptojnë vetëm përmes shqisave të tyre.

Semaforët, shenjat e trafikut, fishkëllima e një lokomotive, himni i luajtur në një garë sportive ndërkombëtare, ngritja e kolonës së merkurit në një termometër - të gjitha këto janë simbole. Në të gjitha rastet, ne jemi në gjendje, nëpërmjet shqisave tona, të marrim mesazhe nga bota e jashtme.

Çfarë mesazhesh na dërgojnë këto simbole?

Në momentin që dëgjojmë fishkëllimën e një lokomotive, menjëherë arrijmë në përfundimin se po vjen një tren, sepse vetëm ai prodhon një tingull të tillë. Fishkëllima, ose sinjali zanor, është një zëvendësim për trenin. Ngritja e kolonës së merkurit në termometër është një shenjë se temperatura e ajrit ose e trupit të njeriut ka ndryshuar. Në të gjitha rastet, po flasim për shenja që janë një zëvendësim për diçka tjetër. Simbolet na informojnë për gjërat përreth nesh. Pra, kur ecim përgjatë hekurudhës, kur dëgjojmë fishkëllimën e lokomotivës, lëvizim në anë sepse sinjalizon rrezik. Kur duam të dalim nga shtëpia, lartësia e kolonës së merkurit do të jetë kriteri ynë se si të vishemi, si ta kalojmë ditën. Kjo është arsyeja pse themi se simbolet kryesisht udhëheqin sjelljen tonë.

Një shenjë/objekt ose sinjal zanor bëhet simbol vetëm nëse njerëzit janë në gjendje ta kuptojnë kuptimin, rëndësinë e shenjës. Pa arsye dhe emocion, askush nuk do të ndiejë nevojën të ngrihet nga karrigia e tij kur të luhet himni kombëtar në një ndeshje, dhe as nuk do të lëvizë nga shinat me tingullin e një lokomotive. Njerëzit, nga ana tjetër, që e kanë kuptuar kuptimin e simbolit do të sillen në të njëjtën mënyrë sa herë që e shohin, dëgjojnë ose prekin atë.

Çfarë nënkuptohet me sjellje simbolike njerëzore?

Duke krahasuar aktivitetet njerëzore dhe sjelljen e kafshëve, shpjegohet më së miri ndryshimi midis sjelljes simbolike dhe jo-simbolike njerëzore. Për shembull,

një person kollitet, kruhet, qan nga ankthi, përpëlitet, shtrihet dhe e gjithë kjo përfaqëson sjellje jo-simbolike. Një sjellje e tillë është karakteristike jo vetëm për njerëzit, por edhe për disa gjitarë. Megjithatë, kur një person flet me njerëz të tjerë dhe përdor të folur të artikuluar, kur kryen veprime magjike, kur rrëfen mëkatën në kishë; kur shkon të luftojë në emër të "kryqit" (që do të thotë Kryqëzatat), kur bën mjete për punë, atëherë ai sillet në mënyrë simbolike.

Antropologia Leslie White argumenton se “është simboli që e transformoi njeriun nga një kafshë e zakonshme në një kafshë njerëzore” dhe arrin në përfundimin se “pa komunikim simbolik, njeriu nuk do të kishte kulturë”. I gjithë qytetërimi lindi dhe mbahet nga përdorimi i simboleve.

Gota me gjarprin i përkiste perëndeshës greke, nga emri i së cilës rrjedh më vonë fjala higjienë. Gjarpri simbolizon si vdekjen ashtu edhe pavdekësinë, pasi helmi mund të vrasë, por edhe të shërojë. Në Mesjetë dhe sot përdoret si simbol i industrisë farmaceutike.

Pentagrami fillimisht ishte një simbol për luftimin e forcave të liga dhe shpesh vendosej para dyerve për t'i penguar ato të hynin në shtëpi. Më vonë ai simbolizonte Krishtin, dhe sot (i përmbysur) konsiderohet simbol i Satanit.

Gjuha është një nga format e para të aktiviteteve simbolike njerëzore. Shumë antropologë theksojnë se gjuha dhe miti janë të lidhura dhe rrjedhin nga e njëjta rrënjë. "Kudo që të jetë njeriu, ai flet dhe, nën ndikimin e krijimit të miteve, ai krijon mite", tha antropologu Ernest Cassirer. Për Marks Miller, gjuha është po aq e vjetër sa vetëdija njerëzore. Ajo lindi nga nevoja e njeriut për të komunikuar me njerëzit e tjerë, veçanërisht në procesin e punës.

Bazuar në këto përcaktime, rrjedh se gjuha është një instrument me të cilin njerëzit shprehin veten, krijojnë dhe formësojnë mendimet dhe ndjenjat e tyre.

Të folurit është një aftësi e përgjithshme njerëzore për t'u shprehur në një mënyrë të artikuluar, ndërsa gjuha është vetëm një manifestim specifik i kësaj aftësie. Sot, mendimi mbizotërues në shkencë është se simbolet luajnë rolin më të madh në jetën e njeriut. Ai jeton në bashkësi dhe grupe, dhe pa gjuhë nuk do të ndihej si pjesë e grupit. Gjuha i jep atij një ndjenjë bashkësie, dhe për këtë arsye është e rëndësishme se çfarë kuptimi do të fitojnë fjalët.

2.5. Ngjashmëritë dhe ndryshimet kulturore

Çdo kulturë ndërton vlera të ndryshme sipas të cilave bëhet unike dhe e papërsëritshme. Megjithatë, kulturat janë të ndjeshme ndaj ndryshimeve që ndodhin si rezultat i kontakteve të tyre të ndërsjella. Është në këto kontakte që dallimet dhe ngjashmëritë e tyre mund të perceptohen më së miri në një kohë dhe hapësirë të caktuar.

Kur dy kultura vijnë në kontakt të zgjatur, ato ndikojnë në mënyrë aktive te njëra-tjetra. Rezultati i këtij kontakti mund të jetë i ndryshëm: dominimi i një kulture mbi tjetrën, me anëtarët e kulturës "më të dobët" që asimilohen (humbin identitetin e tyre), ose shfaqja e një ose dy kulturave të reja. **Ky kontakt i kulturave në sociologji shpjegohet me termat - akulturim, transkulturim.** I tillë është rasti me kulturat maqedonase dhe turke gjatë sundimit të Perandorisë Osmane. Një shembull i transkulturimit është ekzistenca e fjalëve turke në gjuhën maqedonase: avlija = oborr, busija = pritë, ngjashmëri në veshjen dhe përgatitjen e ushqimit, praktikimin e zakoneve e të ngjashme.

Ngjashmëritë kulturore janë elementë që gjenden në çdo kulturë . Ato lehtësojnë bashkëpunimin dhe mirëkuptimin midis kulturave. Për shembull, në çdo kulturë ekziston një gjuhë me rregulla gramatikore, një formë martesë dhe familjeje, një koncept i bukurisë, fesë, botëkuptimit, sistemeve të vlerave, institucioneve (shkolla, universitete, muze, teatro, organizata fetare). Ato ndryshojnë vetëm në formën në të cilën shfaqen në varësi të nivelit të zhvillimit të kulturës. Varet nga kultura se çfarë do të përdoret për ushqim, cila vajzë do të konsiderohet e bukur, nëse lindja e binjakëve do të konsiderohet vlerë apo turp, sa gjatë do të mbahet zi për të ndjerin, si zgjidhet problemi i rritjes së fëmijëve e kështu me radhë.

Besimi ekziston në çdo kulturë, thjesht manifestohet në mënyra të ndryshme.

Dallimet kulturore

Ajo që konsiderohet e mirë, e zakonshme dhe e përditshme në shoqërinë tonë, mund të konsiderohet e pazakontë, e jashtëzakonshme në shoqëri të tjera. Disa nga zakonet dhe sjelljet tona mund të kenë një kuptim krejtësisht të ndryshëm për anëtarët e kulturave të tjera dhe anasjelltas, dhe kjo ndodh sepse ka dallime në kultura. Ja një shembull:

Jennifer Senior, autore e librit "Paradoksi i Prindërimit Modern", zbulon se si kultura në të cilën jetojmë ndikon në mënyrën se si i rrisim fëmijët.

Amerikanët, thotë ajo, mësojnë më shumë rreth prindërimit nga miqtë, librat dhe faqet e internetit. Ata zbatojnë strategjitë më të fundit të prindërimit për të ndihmuar fëmijët të bëhen njerëz të suksesshëm. Në Norvegji, shumica e fëmijëve kujdesen gjithë ditën në institucione të financuara nga shteti. Atje, është normale që fëmijët të flenë jashtë, në ajër të pastër, edhe kur është ftohtë. Në Japoni, fëmijët bëjnë punët e shtëpisë që në moshën shtatë vjeç. Ata përdorin metronë për transport dhe lëvizin vetë nëpër rrugë.

Në vendet skandinave, gjëja më e rëndësishme është ndërtimi i një marrëdhënieje demokratike midis prindërve dhe fëmijëve. Në Suedi, të drejtat e fëmijëve janë më të rëndësishmet. Për shembull, një fëmijë ka të drejtë të flejë në shtrat me prindin kurdo që të dëshirojë. Prindërit koreanë i mbajnë shumë foshnjat e tyre në krahë, sepse kontakti fizik është më i rëndësishmi për ta. Por në familje, bindja është më e rëndësishme, jo demokracia.

Sipas traditës hebraike, një fëmijë rritet i pavarur nga prindërit e tij. Ai duhet të jetë i përgatitur për sfida. Prindërit holandezë nuk duan që fëmijët e tij të jenë nën presion. Prioritetet e tyre më të larta janë që fëmijët e tyre të kenë pushim të rregullt, ushqim dhe një mjedis të këndshëm. Në Spanjë, familjet përqendrohen në aspektet sociale të zhvillimit të një fëmije. Ata tronditen nëse fëmija i tyre shkon në shtrat në orën 6:30 të mbrëmjes dhe fle deri të nesërmen, sepse për ta, është më e rëndësishme që fëmija të kalojë pjesën më të madhe të kohës me familjen.

Disa grupe aborigjenësh australianë, eskimezësh dhe indianësh karibu praktikojnë infantitis-vrasjen e foshnjave dhe geronticidën - vrasjen e të moshuarve. Në disa pjesë të Australisë, fëmijët femra vriteshin për të zvogëluar popullsinë gjatë periudhave të zisë së bukës. Në Tasmani, fiset e gjuetisë bënë një jetë nomade për të përfituar nga sezoni i gjuetisë. Të moshuarit dhe të sëmurët braktiseshin. Ushqyerja e indianëve karibu, të cilët jetonin në perëndim të Gjirit të Hudsonit, varej nga numri i kopeve. Në dimër, kur kopetë nuk shfaqeshin, i gjithë komuniteti mund të vdiste nga uria. Për të parandaluar që kjo të ndodhte, ata bënë një shkallë përparësish në ushqim. Ushqimi u jepej së pari burrave aktivë, sepse mbijetesa e komunitetit varej prej tyre, pastaj grave (sepse ato lindnin pasardhës). Fëmijët meshkuj konsideroheshin më të rëndësishëm se fëmijët femra, sepse ata rriteshin për t'u bërë gjuetarë të mirë. Ishte më e lehtë për ta të sakrifikonin të moshuarit.

Një krahasim i tillë midis shoqërive zbulon dallime të mëdha midis kulturave. Kështu, ne do ta njohim kulturën japoneze nga: sake, sushi, geishat, kimonot, samurai, origami, bonsai; kulturën meksikane nga: tekila, tortilja, sombrero, ponço, mariaçi; kulturën ruse nga vodka, piroshki, Kremlini, Çajkovski, Tolstoi, babushkat; kulturën amerikane nga Coca-Cola, hot dogët, Hollywood, Las Vegas, Statuja e Lirisë; kulturën italiane nga spageti, pica, Koloseu, Kulla e Pjerrët e Pizës, mafia; kulturën franceze nga shampanja, Kulla Eiffel, Luvri, Dior, Chanel; kulturën angleze nga çaji në orën katër, Big Ben, Shekspiri, Beatles.

Dallimet kulturore pasurojnë shoqëritë. Nëse dallimet kulturore nuk do të ekzistonin, jeta do të ishte monotone, nuk do të kishim motivim për të udhëtuar dhe për të zbuluar të panjohurën.

2.6. Identiteti kulturor dhe etnocentrizmi

Jeta e njerëzve në një bashkësi shoqërore varet kryesisht nga sa të përgatitur janë ata për të jetuar së bashku. Mosnjohja e vetes dhe e të tjerëve është shkak i intolerancës dhe mungesës së respektit midis njerëzve, gjë që mund të përfundojë në armiqësi, dhunë dhe madje edhe luftë. Dhe si mësojnë njerëzit për njëri-tjetrin? Duke njohur identitetin e njëri-tjetrit. Sa më shumë njerëz të dinë për njëri-tjetrin, aq më mirë do të bashkëpunojnë, do të krijojnë miqësi dhe kështu do të forcojnë ndjenjën e përkatësisë në bashkësi.

Çdo person ka identitetin e vet. Identiteti juaj është ajo që ju bën të ndryshëm nga të tjerët. Identiteti është një mënyrë për të njohur veten, çfarë pikëpamjesh keni për botën, çfarë vlerash dhe normash respektoni, si silleni ndaj të tjerëve, por edhe për të zbuluar se çfarë mendojnë të tjerët për ju.

Identiteti personal është vlerësimi që një individ i jep vetes (si duket, çfarë lloj personi është, çfarë dëshirash dhe ambicionesh ka). **Identiteti shoqëror** tregon vendin dhe rolin e individit në komunitet (çfarë bën, çfarë reputacioni ka, çfarë pasurie ka, etj.). **Identiteti gjinor** përcakton nëse dikush është burrë apo grua, dhe **identiteti etnik** përcakton përkatësinë e individit në një grup etnik. **Identiteti kulturor** fitohet nga individit si anëtar i një kulture.

Identiteti shpesh barazohet me individualitetin, gjë që është një gabim. Individualiteti i referohet karakteristikave, cilësive dhe tipareve të brendshme të një personi, dhe identiteti përmban elementë të zgjedhjes - aftësisë për të identifikuar veten si individë ose si anëtarë të një grupi. Identiteti krijohet (formësohet) nën ndikimin e faktorëve të jashtëm. Sociologu amerikan Anthony Giddens pohon se jeta moderne ndryshon shumë përmbytjen dhe natyrën e jetës shoqërore të njerëzve, gjë që shkakton edhe ndryshime në identitet. Identiteti kulturor po shndërrohet gjithnjë e më shumë në një "organizim reflektiv të jetës me qëllim zvogëlimin e rreziqeve që paraqet mënyra moderne e jetesës". Një numër i madh studimesh kanë treguar se identiteti kulturor është i rëndësishëm për njerëzit sepse i ndihmon ata të formojnë një ndjenjë përkatësie dhe i drejton ata se si të sillen ndaj të tjerëve. Megjithatë, varet nga rrethanat në të cilat formohet, nga dëshirat dhe nevojat e individëve.

Rezultatet e një ankete të kryer me neozelandezë tregojnë se ata ndonjëherë identifikohen si neozelandezë, dhe në rrethana të tjera si maorë, kinezë ose skocezë. Ata duan të identifikohen përmes më shumë se një kulture, përmes grupeve të shumta etnike. Rezultatet treguan gjithashtu se identifikimi ndryshon nga personi në person. Për disa, faktori i identifikimit është tradita, për të tjerët e kaluara historike e vendit dhe simbolet kombëtare, dhe për të tjerë arritjet e

vendit në sport, art. Disa neozelandezë shumë shpesh shprehnin dëshirën për të identifikuar veten përmes kulturës maori, sepse ajo konsiderohet unike dhe e mbrojtur nga shteti. Kjo është dëshmi se identiteti kulturor është një e drejtë zgjedhjeje, e drejta për t'u identifikuar në përputhje me nevojat dhe dëshirat e njerëzve.

Humanistja dhe gjuhëtarja amerikane Catherine Woodward, në librin e saj "Understanding Identity", e shpjegon identitetin si të drejtë zgjedhjeje në këtë mënyrë: "Mund të shkoj në një ndeshje futbollit të shtunave sepse më pëlqen të bërtas me zë të lartë dhe t'i bashkohem turmës së tifozëve, por mund të shkoj edhe të mërkurave kur luan ekipi kombëtar, sepse dua të identifikohem me më të mirët, të vesh një shall tifozësh, të zgjedh një vend të përshtatshëm në tribuna dhe kështu të tregoj se kush jam. Kënaqësia është më e madhe në rastin e dytë."

Për shkak të pamundësisë për të kuptuar kulturën e një tjetri dhe për të mbrojtur identitetin e vet, individët shpesh e lavdërojnë kulturën e tyre dhe e nënçmojnë kulturën e të tjerëve. Madje shkojnë aq larg sa i shohin ata me tallje. Ky fenomen në sociologji quhet etnocentrizëm. Ky term u përdor për herë të parë nga sociologu William G. Sumner dhe e përcaktoi atë si "perceptimi i grupit të vet si qendra e botës dhe vlerësimi i të tjerëve në terma të vlerave të veta".

Etnocentrizmi është i natyrshëm në çdo kulturë. Ai gjendet edhe në kulturat dhe qytetërimet më të vjetra. Persianët e lashtë e konsideronin Persinë si qendrën e botës. Kina përshkruhet si qendra e botës në shumë harta historike sepse termi "kinë" në përkthim do të thotë një vend në qendër. Fiset helene e konsideronin veten të guximshëm dhe të mençur, të cilët, të bashkuar në një shtet, mund të sundonin të gjithë popujt e tjerë. Shtetet e Bashkuara të Amerikës tradicionalisht kanë pasur një qëndrim etnocentrik ndaj pjesës tjetër të botës, gjë që pasqyrohet më së miri në fjalinë e famshme të Presidentit Amerikan Abraham Lincoln: "Shtetet e Bashkuara të Amerikës janë shpresa e fundit dhe më e madhe e planetit Tokë". Pohimi se Evropa është djepi i qytetërimit është gjithashtu një kuptim etnocentrik. Roli i Evropës në krijimin e botës moderne është i pamohueshëm, por roli i kulturave të tjera nuk duhet të vihet në dyshim.

I analizuar nga një perspektivë psikologjike, etnocentrizmi është një reagim i pritur që ndodh kur kultura ndahet në "të huaj" dhe "të vetën", duke rezultuar në një dëshirë për ta paraqitur kulturën e vet si më të vlefshme se të tjerat.

Disa arsye për etnocentrizëm

Një nga arsyet e shfaqjes së etnocentrizmit është **kuptimi i ndryshëm i mesazheve gjatë komunikimit**. Mënyra se si do të kuptohen dhe interpretohen mesazhet e shkëmbyera gjatë komunikimit midis anëtarëve të kulturave të ndryshme varet kryesisht nga vlerat e miratuara. Për shembull, në shumicën e vendeve, ngritja e gishtit të madh lart (siç bëjnë ata që bëjnë autostop) interpretohet si një gjest pozitiv me të cilin individi i informon të tjerët se

gjithçka është në rregull. Megjithatë, në shumicën e vendeve arabe, ky gjest është i pahijshëm sepse ka një kuptim seksual. E qeshura në shumicën e vendeve shoqërohet me një ndjenjë lumturie, por në Japoni është një shenjë pasigurie dhe konfuzioni. Në vendet afrikane, është e pahijshme të shikosh në sy një bashkëbisedues më të vjetër. Ulja e shikimit është një shenjë respekti, besnikërie dhe vullneti të mirë ndaj një personi më të vjetër, ndërsa në Amerikë, Evropë dhe Azi ky akt do të interpretohej si një shenjë pasigurie, karakteri të dobët dhe qëllimesh të këqija. Në shumicën e vendeve, lavdërimi publik i dikujt është një nder, ndërsa në Vietnam perceptohet si poshtërim.

Gjuha është gjithashtu një shkak i etnocentrizmit. Edhe kur njerëz nga kultura të ndryshme flasin të njëjtën gjuhë, mund të ndodhin keqkuptime. Ata mund të jenë të njohur me fjalorin dhe gramatikën, por mund të mos e kuptojnë kontekstin në të cilin përdoren fjalë të caktuara.

Një problem i madh në komunikimin ndërkulturor është **keqinterpretimi i motiveve për të cilat është filluar komunikimi**. Për shembull, kur takohen dy bashkëbisedues nga kultura të ndryshme, njëri synon të shpjegojë kuptimet dhe bindjet e tij personale, pa pasur ndërmend t'ia imponojë ato tjetrit, ndërsa tjetri mund të jetë i bindur se qëllimi i tij është të imponohet. **Kushtet në të cilat zhvillohet komunikimi** janë një faktor vendimtar për suksesin e tij. Nëse bashkëbiseduesit e fillojnë komunikimin me mirëbesim dhe me durim, komunikimi do të jetë i suksesshëm. Nëse bashkëbiseduesit janë nën presion të kohës dhe llojeve të tjera të presionit, atëherë emocionet mbizotërojnë mbi arsyen, komunikimi ndërpritet dhe bashkëbiseduesit fillojnë të aplikojnë taktika dhe strategji komunikimi agresive.

Detyrat e të menduarit:

Lexoni tekstin dhe më pas përcaktoni nëse ka elementë të etnocentrizmit. "Popujt e veriut të ftohtë evropian janë të guximshëm, por kanë pak shpirt dhe prirje artistike, dhe për këtë arsye janë të lirë, por nuk janë shumë të mirë në sundimin e fqinjëve të tyre. Popujt aziatikë kanë shpirt dhe janë të talentuar artistikisht, por u mungon guximi, dhe për këtë arsye e gjejnë veten vazhdimisht në një gjendje skllavërie. Dhe fisi helen është i guximshëm dhe i arsyeshëm, dhe për këtë arsye është vazhdimisht i lirë. Nëse do të bashkohej në një shtet, do të mund të sundonte mbi të gjithë popujt."

(kuptimi i grekëve të lashtë)

Lexoni tekstin dhe përcaktoni identitetin kulturor të indianëve Navajo. Çfarë i bën ata të ndryshëm nga të tjerët? A mund të jenë ata ata që janë në rrethana të ndryshme?

Në një pjesë të shkretëtirës së madhe amerikane, ngrihen kulla prej guri të errët, shtëpia origjinale e fisit Navajo të quajtur Monument Valley. Jeta atje vazhdon pothuajse njësoj si njëqind ose më shumë vjet më parë. Zona është e mbushur me halorë, kanione, maja vullkanike dhe vargmale të dominuara nga jeshile e errët. Kjo tokë e bukur është frymëzuese për vizitorët, dhe kjo është arsyeja pse indianët Navajo janë edhe më të lidhur me të. Por mënyra se si këta njerëz sigurojnë jetesën në këtë bukuri natyrore është një çështje krejtësisht tjetër. Për njëqind vitet e para, ata hëngrën fruta të egra dhe gjuanin gjah (drerë, antilopa). Më vonë, ata u morën me bujqësi dhe blegtori, të cilat i mësuan nga indianët Pueblo. Fatkeqësisht, toka në të cilën jeton fisi Navajo lejon kultivimin e vetëm disa kulturave dhe kufizon numrin e kafshëve. Shkalla e vdekshmërisë midis këtij fisi është e lartë. Meqenëse ata mendonin se jeta e tyre kontrollohej nga elementët, indianët Navajo krijuan një fe dhe një mënyrë jetese që u dha atyre një ndjenjë sigurie. Shumë nga perënditë e mira dhe të këqija që këta indianë i mishëruan në gurët rreth banesave të tyre. Sipas besimit të tyre, çdo gjë në tokë kontrollohet nga një perëndeshë e quajtur Nëna e Ndryshimeve. Ata jetojnë në bodrume primitive të quajtura hogan, pa dritare, dhe hyrja është gjithmonë e kthyer nga lindja në mënyrë që të mund të përshëndesin Shpirtin e Diellit. Kryefamiljari zakonisht është gruaja më e vjetër. Lidhja farefisnore përcaktohet nga nëna. Rregullat që rregullojnë marrëdhëniet midis të afërmeve janë shumë komplekse. Familja është qelizë shoqërore bazë. Përbëhet nga gratë, burrat e tyre dhe fëmijët e tyre të pamartuar. Burri është "shefi" dhe gjithçka varet nga personaliteti i tij, por roli i gruas është pakrahasueshëm superior. Dashuria e fëmijëve për nënën është e fortë sepse babai shpesh mungon. Burrat merren me prodhimin e lëkurës, objekteve të arit, marrin pjesë në ceremoni rituale, udhëtojnë në qendra tregtare. Detyra e tyre më e rëndësishme është ndërtimi i një djepi për fëmijën e porsalindur. Kjo detyrë ka rëndësi rituale. Për prodhimin e tij përdoren dy lloje bredhi, varësisht nëse fëmija është mashkull apo femër.

Materiali për djepin nuk duhet të jetë nga një pemë që është goditur nga rrufeja, as nuk duhet të ketë gjurmë kthetash ariu. Pema duhet të rritet në një vend të izoluar, të jetë e gjatë, e një moshe të caktuar, e drejtë dhe e shëndetshme. Para se të fillojë prodhimin, babai e spërkat pemën me pluhur poleni dhe thotë një lutje. Kur djepi është gati, prindërit e vendosin të porsalindurin ballë për ballë me anëtarët e tjerë si shenjë e përfshirjes së fëmijës në jetën familjare. Fëmijët rriten përmes përvojës së tyre dhe ndëshkimet nuk praktikohen kurrë. Gjatë stërvitjes, atyre u caktohen detyra të vogla. Stërvitja fizike fillon në vitin e tetë.

2.7. Relativizmi kulturor

Koncepti i kulturës mund të kuptohet plotësisht vetëm nëse kuptohen edhe disa koncepte të tjera që zbulojnë strukturën e saj, si dhe aspektet historike të realitetit kulturor.

Deri në mesin e shekullit të 19-të, ekzistonte një mendim se për kulturën e vërtetë mund të flitej vetëm brenda një kuadri evropian (kultura evropiane). Arsyeja e ekzistencës së një mendimi të tillë është mungesa e informacionit të mjaftueshëm rreth kulturave të tjera jashtë Evropës. Nëse kishte, ai ofrohej nga misionarët (tregtarët dhe sundimtarët) të cilët nuk kishin aftësinë për të kuptuar kulturat "ekzotike". Karakteristika kolonialiste e kësaj periudhe kontribuoi që kulturat e tjera të konsideroheshin primitive. Disa prej tyre as nuk njiheshin. Si reagim ndaj këtij kuptimi, u krijua një mendim krejtësisht i kundërt, sipas të cilit të gjitha kulturat janë po aq të denja për respekt në masën që u sigurojnë anëtarëve të tyre përfshirjen dhe ekzistencën në shoqëri. Në këtë kuptim, nuk është e mundur t'i vlerësosh ato, sepse kur vepron kështu, gjithmonë nisesh nga vlerat dhe standardet e kulturës së vet.

Kulturat nuk mund të gjykojnë nga gjykimet e vlerave. Ato mund të kuptohen vetëm nga brenda, kur zbulohen mënyrat se si konceptohen dashuria, lumturia, vlerat, lindja, vdekja, marrëdhëniet midis njerëzve etj. Relativizmi kulturor mund të gjendet që nga Auguste Comte, por u studiua më gjerësisht nga Weber.

Relativizmi kulturor është pikëpamja se të gjitha kulturat janë të ndryshme dhe po aq të vlefshme, dhe asnjë kulturë nuk ka të drejtë të gjykojë një kulturë tjetër sipas kriterëve të veta.

Për sociologët, kultura është gjithashtu një term i përdorur për të përshkruar mënyrën e veçantë në të cilën elementët e strukturës shoqërore lidhen. Kur sociologët krahasojnë disa kultura, ata zbulojnë se elementët e strukturës shoqërore në secilën kulturë kanë një konfigurim të veçantë (formë dhe rregullim), i cili u lejon atyre të identifikojnë llojin e shoqërisë. Kështu, ata dallojnë nëse një komunitet është një kibbutz izraelit (një komunitet i vogël në të cilin gjithçka ndahet dhe të gjithë janë të barabartë) apo një komunitet i Amerikës së Veriut në të cilin theksohen prona private dhe individualizmi. Kjo është një arsye tjetër pse relativizmi kulturor duhet të respektohet.

Por kur bëhet fjalë për relativizmin kulturor, sociologu amerikan E. Giddens pyet: a do ta bëjë koncepti i relativizmit kulturor ndonjë sjellje ose zakon të ligjshëm dhe të pranueshëm, dhe a ka standarde sjelljeje që janë të pranueshme për të gjithë, pavarësisht nga prejardhja e tyre kulturore? A do të thotë kjo se ne do ta pranojmë vrasjen e foshnjave dhe të moshuarve si diçka normale sepse është pjesë e kulturës së aborigjenëve australianë; a do ta justifikojmë sjelljen e talebanëve ndaj grave, e cila i privon ata nga të gjitha të drejtat e tyre, vetëm sepse ne e respektojmë konceptin e relativizmit kulturor?

Sigurisht, nuk ka zgjidhje dhe përgjigje të vetme për këto pyetje, por ajo që është e rëndësishme është se duhet të parandalojmë formimin e qëndrimeve etnocentrike ndaj atyre që janë të ndryshëm nga ne.

Kozmopolitizëm

Kozmopolitizmi (fjala greke "kosmos" - botë dhe "polites" - qytetar) është një ide sipas së cilës njerëzit krijojnë marrëdhënie të ndërsjella pavarësisht nga dallimet e tyre etnike, fetare, racore dhe kombëtare dhe kontribuojnë në përparimin e marrëdhënieve të përgjithshme njerëzore. Kozmopolitizmi forcon unitetin dhe harmoninë midis popujve nga e gjithë bota dhe i bën të pamundura ndarjet e çdo lloji. Njerëzit kozmopolitë e konsiderojnë veten "qytetarë të botës", dhe jo anëtarë të bashkësive etnike, kombëtare dhe kulturore. Sipas tyre, nëse jemi të bindur se njerëzit janë krijuar të barabartë dhe u janë dhënë të drejta të patjetërsueshme, atëherë jemi të detyruar t'i trajtojmë të tjerët në përputhje me bindjet tona.

Mëso më shumë

Në Kanada dhe në shumicën e vendeve të tjera të botës, martesat me shumë gra është një shkelje ligjore, ndërsa në shumë vende arabe, të kesh shumë gra është simbol i statusit të lartë shoqëror. Konsumi i rregullt i mishit në shoqëritë perëndimore është një pjesë e zakonshme e dietës dhe nuk ka asnjë rëndësi. Megjithatë, ngrënia e mishit midis hinduve konsiderohet shkelje e tabusë së tyre fetare. Prandaj, të gjithë ata që i respektojnë këto dallime në kultura kanë pranuar parimet e relativizmit kulturor.

Diogjeni ishte një filozof grek. Ndër shumë fakte interesante rreth jetës së këtij filozofi është fjalia e tij: "Unë jam qytetar i botës", sipas së cilës ai u bë kozmopoliti i parë i njohur në histori. Është e qartë se Diogjeni nuk donte të identifikohet nga origjina dhe përkatësia grupore, por nga vlerat universale njerëzore. Filozofët stoikë, pasues të Diogjenit, krijuan gjithashtu një imazh të "qytetarit të botës", duke argumentuar se në çdo qenie njerëzore duhet të njohim bashkatdhetarin dhe fqinjin tonë.

2.8. Nën-kultura (subkultura) dhe kundër-kultura

Shoqëritë moderne janë zakonisht të mëdha. Ato janë shtëpi për grupe të ndryshme njerëzish, me nevoja, interesa dhe vlera të ndryshme. Njerëzit e përdorin kohën e tyre të lirë për një sërë hobish. Por ka edhe njerëz me stile jetese të pazakonta. Kur të gjithë mbledhen në një vend dhe ajo që bëjnë i bën të ndryshëm nga të tjerët, atëherë themi se kanë krijuar kulturën e tyre. Për shembull, dihet që Nju Jorku, Milanoja, Parisi janë qendra botërore të modës së lartë, të cilat mund të ndiqen vetëm nga njerëzit më të pasur, të ashtuquajturat nënkultura elitare. Por kur bëhet fjalë për Afrikën, qendra të tilla mode janë Kinshasa dhe Brazavili. E para është kryeqyteti i Republikës Demokratike të Kongos, dhe tjetra e Republikës së Kongos. Në këto qytete, kultivohet moda e lartë që nuk mund të shihet në asnjë sfilatë mode. Ata që ndjekin këtë modë quhen Sapeur, "zotërinj kongolezë". Ata kanë gardëroba të qepura me porosi të bëra prej leshi, mëndafshi, lëkure, ecin me bastunë të bërë nga fildishi më i mirë, pipin duhan. Ajo që i bën të veçantë është fakti se nuk janë industrialistë të pasur apo trashëgimtarë, por mësues, shoferë, punëtorë, postiarë dhe vishen si fisnikëria britanike. Mund të pyesni pse? Disa besojnë se ky është një stil i imponuar që nga koha e skllavërisë, kur duhej të visheshin si zotërinjtë e tyre, ndërsa të tjerë besojnë se kjo është një mënyrë për të afirmuar pozitivisht veten. Ata janë përfaqësues të një nënkulture.

Termi nënkulturë i referohet një grupi njerëzish që ndryshojnë nga shoqëria e gjerë sipas karakteristikave specifike kulturore.

Në Maqedoni, ekzistojnë gjithashtu grupe të ndryshme njerëzish që ndryshojnë në gjuhë, përkatësi etnike, fe, zakone, shije, stil veshjeje dhe muzike. Nëse modeli i përgjithshëm kulturor maqedonas karakterizohet nga përdorimi i gjuhës letrare maqedonase, shkrim-leximi gramatikor, respekti për trashëgiminë e pasur kulturore, bollëku i artit popullor, folklori i pasur, rregulla të caktuara të sjelljes, respekti për zakonet, sistemi i vlerave, feja ortodokse, shqiptarët, turqit, romët dhe grupet e tjera etnike në Maqedoni kanë karakteristika të veçanta kulturore. Kjo nuk do të thotë se ata nuk i respektojnë normat dhe vlerat themelore morale të kulturës në të cilën jetojnë. Veçoritë e tyre kulturore nuk shkaktojnë ndryshime të rëndësishme në modelin maqedonas të kulturës, por ato sjellin risi në sistemin e të ushqyerit, komunikimit, në mënyrën e veshjes (modës), muzikës dhe vallëzimit. Në këtë kuptim, veprimi i nënkulturave është pozitiv dhe kontribuon në zhvillimin dhe pasurimin e mëtejshëm të kulturës maqedonase.

Sociologët më shpesh e lidhin termin nënkulturë me rininë. Rinia, më konkretisht adoleshenca, është një periudhë në të cilën krijohen më shpesh nënkulturat. Ndryshimet e papritura psikologjike tek të rinjtë gjatë kësaj periudhe janë arsyeja pse ata shpesh ndryshojnë mendimet dhe sjelljen e tyre. Kjo është një periudhë në të cilën ata formojnë identitetin e tyre. Ata ndahen nga prindërit e tyre dhe forcojnë komunikimin me bashkëmoshatarët e tyre. Në kërkimin e tyre për

identitet, ata më shpesh marrin mbështetje nga grupe të caktuara të të rinjve që u ofrojnë diçka krejtësisht të ndryshme nga ajo që u ofron shkolla dhe shtëpia prindërore. Ata zhvillojnë nënkulturën e tyre që bazohet në norma dhe vlera që janë krejtësisht të ndryshme, madje edhe të kundërta me ato të të rriturve. Në këtë kuptim, flasim për një nënkulturë hipish, hip-hopperësh, punkësh, rok-muzikantësh, tifozësh të klubeve të futbollit e të ngjashme.

Një karakteristikë themelore e çdo nënkulture është se anëtarët e saj janë më shpesh të pakënaqur me normat dhe vlerat ekzistuese në shoqërinë në të cilën jetojnë dhe përpiqen të ofrojnë norma dhe vlera të ndryshme.

Për sociologët Giddens dhe Charalambos, **nënkulturat janë një forcë shtytëse e ndryshimit shoqëror, pasi ato u japin njerëzve lirinë për t'u shprehur dhe për të vepruar në përputhje me mendimet dhe bindjet e tyre.** Ato u mundësojnë grupeve të ndryshme shoqërore të ndërtojnë identitetin e tyre kulturor.

Një nga nënkulturat më të vjetra dhe ende më të njohura është ajo e hipive, e cila u shfaq në vitet 1960 si një reagim ndaj shoqërisë amerikane të konsumit, me qëllim krijimin e një shoqërie të re të bazuar në dashuri. Ata predikojnë lirinë në të gjitha variacionet e saj (nga liria e brendshme te liria në dashuri), përpiqen për pavarësi dhe përmbushje krijuese.

Megjithatë, kur bëhet fjalë për kuptimin dhe karakterin themelor të nënkulturave, duhet të mbahet mend se, përveç ndikimit pozitiv, ato mund të kenë edhe një ndikim negativ në kulturën dominuese. Nënkultura të tilla quhen **kundërkultura**. Sociologët dallojnë dy lloje kundërkulturash. Disa veprojnë në drejtim të ndryshimeve rrënjësore në jetën ekzistuese shoqërore dhe kulturore në drejtim të humanizimit të saj më të madh. Të tjerët ndërmarrin aktivitete shkatërruese, qëllimi i të cilave është shkatërrimi i vlerave shumë të rëndësishme shpirtërore pa të cilat bashkësia shoqërore dhe kulturore nuk mund të mbijetojë. **Të tilla janë krimi, dhuna, përtacia, anarkizmi, rebelimi etj.**

Për shembull, në vitin 1955, në Perëndim u shfaq një nënkulturë e re rinore. Besohet se ajo u shfaq menjëherë pas publikimit të filmave "Rebel Without a Cause" dhe "The Savage", të cilët përqendroheshin në rebelimin e brezit të ri kundër botës së të rriturve në kërkim të vlerave të reja. Kundërkulturat mund të sfidojnë rrënjësisht të gjithë sistemin e vlerave ekzistuese dhe shpesh çojnë në anarki shoqërore.

Prej kohësh është vërejtur se midis grupeve të caktuara të të rinjve ekziston një tendencë për të kombinuar eksitim dhe dhunë në koncertet e yjeve të rinj të muzikës. Duke vepruar kështu, ritmi dhe eksitimi i përbashkët shkaktojnë tek ata dëshirën për të shkatërruar (thyejnë karrige, gota, pajisje etj.).

Në shumë shoqëri bashkëkohore, disa sekte dhe kulte të reja fetare, si dhe disa grupe etnike që heqin dorë nga besnikëria e tyre ndaj shoqërisë, po shfaqen si një kundërkulturë.

Kontrolloni se çfarë keni mësuar nga tema Kulturë

1. Shpjegoni marrëdhënien midis njeriut dhe natyrës.
2. Shkruani një ese në të cilën përshkruani se si do të ishte jeta e njerëzve pa kulturë.
3. Çfarë është e përditshmja dhe cili është kuptimi sociologjik i termit kulturë?
4. Shpjegoni rolin e kulturës në jetën e njeriut?
5. Cilat elementë janë të përbashkët për çdo kulturë?
6. Pse njeriu është krijuesi i vetëm i kulturës?
7. Përpiquni të identifikoni ndryshimet kulturore midis popullsisë së Republikës së Maqedonisë.
8. Identifikoni situatat në të cilat u habitët nga sjellja e anëtarëve të kulturave të tjera.
9. Çfarë pasojash mund të shkaktojë injoranca e kulturave të tjera?
10. Pse themi se njeriu është një qenie që krijon simbole?
11. Shpjegoni rolin e gjuhës në jetën e njeriut.
12. Cilat janë arsyet e shfaqjes së relativizmit kulturor?
13. Ai theksoi disa shembuj të mungesës së respektit për relativizmin kulturor në Republikën e Maqedonisë.
14. Shpjegoni me argumente nëse e konsideroni veten etnocentrist apo relativist kulturor?
15. Cilat janë arsyet më të zakonshme për shfaqjen e etnocentrizmit?
16. Identifikoni njerëzit kozmopolitë në mjedisin tuaj të ngushtë. Përshkruani karakteristikat e tyre.
17. Përcaktoni termat nënkulturë dhe kundërkulturë.
18. Renditni shembuj të nënkulturës dhe kundërkulturës në mjedisin tuaj dhe bartësit e tyre.
19. Bëni një listë të nënkulturave të cilave u përkisni, me të cilat identifikoheni.

3. SOCIALIZIMI

- *Përkufizimi i socializimit*
- *Sjellja njerëzore është sjellje shoqërore.*
- *Cikli jetësor (fëmijëria, rinia, moshë e rritur dhe pleqëria)*
- *Faktorët e socializimit*
- *Socializimi dhe liria individuale (konformizëm - jokonformizëm)*

3.1. Përkufizimi i socializimit

Në çdo bashkësi socio-kulturore, zhvillohen paralelisht disa procese të rëndësishme: procese të transferimit të trashëgimisë kulturore tashmë të fituar nga brezi më i vjetër tek brezi i ri dhe procese inovative që krijojnë vlera të reja kulturore. **Procesi i transferimit të planifikuar të njohurive, besimeve, vlerave tek brezi i ri, si dhe përvetësimi i tyre krijues dhe kritik quhet socializim i personalitetit.**

Çdo grup shoqëror përpqet, me ndihmën e familjes, shkollës dhe institucioneve të tjera shoqërore dhe kulturore, të transmetojë trashëgiminë kulturore nga të moshuarit te brezat e rinj. Megjithatë, mënyra se si do të pranohet nga individët varet kryesisht nga gatishmëria e tyre për të menduar kritik. Prandaj, socializimi nuk duhet të kuptohet si një ndikim i njëanshëm i kulturës në personalitet, por si një marrëdhënie dypalëshe dhe dinamike midis kulturës dhe personalitetit. Antropologu amerikan Claude Claxon u përpoq ta shpjegonte këtë marrëdhënie në një mënyrë të zgjuar që njihet në pohimin "Njeriu është i njëjtë me të tjerët dhe i ndryshëm nga të tjerët, por në të njëjtën kohë kaq i ndryshëm nga të tjerët". Në të, ai thekson natyrën dinamike të njeriut dhe lidhjen e tij të shumëfishtë me kulturën.

Socializimi zgjat gjatë gjithë jetës. Shkencëtarët kulturorë kanë zbuluar se ai ndodh në disa faza.

Faza e parë quhet **hominizim (humanizim)**, latinisht "homo" do të thotë njeri. Ajo zhvillohet në fëmijërinë e hershme, në familje. Në këtë fazë, fëmija është plotësisht i varur nga prindërit e tij. Ai zhvillon aftësinë e të folurit, mëson të flasë, reagon ndaj stimujve, fiton zakone të të ngrënit dhe të përdorimit të tualetit. Për kulturologun rus Sokolov, kjo është periudha kur fëmija, nëpërmjet udhëzimit sistematik dhe të drejtuar nga prindërit, bëhet një "qenie njerëzore".

Socializimi parësor duhet të fillojë menjëherë pas lindjes.

Faza e dytë është socializimi parësor . Është shumë i rëndësishëm për fëmijën. Zhvillimi i ardhshëm i personalitetit të tij varet kryesisht nga kjo. Në këtë fazë, fëmija përgatitet për jetën në një komunitet. Ai pranon orientimet themelore të vlerave, fiton njohuri shkencore, zakone, aftësi, përvetëson mënyra sjelljeje. Ai kupton se çfarë miratohet dhe çfarë nuk miratohet nga prindërit e tij dhe përpiket të ndjekë shembullin e tyre.

Në fazën e tretë - inkulturimin , individi lidhet në mënyrë aktive me trashëgiminë kulturore të përvetësuar. Ai krijon njohuri dhe vlera të reja nga njohuritë dhe vlerat tradicionale të pranuar, me ndihmën e të menduarit kritik dhe përvojës.

Në fazën e fundit (individualizimi) individi bëhet një person krijues. Ai pranon njohuritë tradicionale dhe në të njëjtën kohë, me forcën e individualitetit dhe intelektualitetit të tij, arrin ta ripërpunojë atë në mënyrë kritike. Vetëm në këtë mënyrë do të arrijë të "depërtojë" në komunitetin në të cilin ekzistojnë tashmë disa vlera dhe norma.

Kultura ndikon në personalitetin e individit. Përmes socializimit, çdo anëtar i ri përshtatet me mjedisin dhe kështu arrin stabilitet në shoqëri. Por, nga ana tjetër, individi si person ndikon në mënyrë krijuese në kulturë, duke e bërë atë dinamike dhe të ndryshueshme. Që do të thotë se stabiliteti dhe ndryshueshmëria e kulturës janë pasojë e një marrëdhënieje komplekse midis kulturës dhe personalitetit.

Karl Marksi i vuri në dukje ndryshimet midis njeriut dhe kafshëve me arsye të mira. "Kafshët krijojnë instinktivisht", thotë ai, në mënyrë që të mbijetojnë fizikisht, ndërsa njeriu krijon në mënyrë racionale, të planifikuar, sipas masës së tij dhe sipas ligjeve të bukurisë". Nëse njeriu do të kuptohej vetëm si individ, atëherë ai do të shndërrohej në një marrës pasiv të informacionit, një objekt kulture. Dhe për të qenë një person krijues, ai duhet të ketë një marrëdhënie aktive dhe krijuese me të. Për këto arsye, sociologia dhe antropologjia serbe Zagorka Golubović pohon se njeriu është e vetmja krijesë që nuk është, por

bëhet, një person. Me fjalë të tjera, krijimi, përpjekja e personit është të tejkalojë veten përmes krijimit të tij, të përsosë gjithçka që është krijuar tashmë në shoqëri. Vetëm në këtë mënyrë njeriu do të jetë subjekt i zhvillimit shoqëror dhe kulturor.

Por shumë shpesh ndodhin konflikte midis vlerave shoqërore (të cilat janë pjesë e kulturës), nga njëra anë, dhe individëve krijues dhe progresivë, nga ana tjetër. Për shembull, sistemet shoqërore totalitare si fashizmi, stalinizmi dhe nazizmi, ushtronin shtypje (dhunë) mbi njerëzit dhe kërcënonin seriozisht lirinë dhe zhvillimin e tyre individual. Rebelimi i të rinjve në vitet 1960, si dhe lëvizje të shumta kundërkulturore, synonin pikërisht shkatërrimin e sistemeve të tilla dhe vendosjen e lirisë në të gjitha sferat e jetës shoqërore.

Dy shembujt e mëposhtëm tregojnë rëndësinë e socializimit në jetën e njerëzve.

1. Thuhet se **perandori Akbar**, i cili sundoi Indinë nga viti 1542 deri në vitin 1602, urdhëroi që të gjithë fëmijët të mblidheshin në një vend dhe të rriteshin pa përdorimin e gjuhës. Ata u kujdesën nga njerëz shurdhmemecë, të gjitha me qëllim që të përcaktohej nëse fëmijët do ta mësonin gjuhën hindi pavarësisht një izolimi të tillë. Fëmijët nuk mund të flisnin fare. Ata komunikonin me njëri-tjetrin ekskluzivisht përmes gjesteve.

2. Ekziston literaturë për fëmijë që na tregon se si fëmijët mund të rriten nga kafshët. Një rast i dokumentuar, i titulluar "Fëmijët Ujq të Midnapores", tregon për dy vajza, të moshës 2 dhe 8 vjeç, të gjetura në një strofull ujqërisht në Bengal në vitin 1920. Vajzat ecnin në të katër këmbët, hanin mish të gjallë, ulërinin si ujqer dhe nuk flisnin. Nuk dihet nëse këta fëmijë u lanë të kujdeseshin vetë në pyll apo u rritën nga ujqërit.

3.2. Sjellja njerëzore është sjellje shoqërore

Njeriu është një qenie natyrore për të cilën zbatohen të gjitha ligjet e natyrës. Kjo konfirmohet nga fakti se ai zotëron një numër të madh tiparesh që i kujtojnë ato të paraardhësve të tij kafshë. Si qenie biologjike, ai ka nevojë të caktuara fiziologjike që duhet t'i plotësojë. Por njeriu është gjithashtu një qenie specifike që zotëron arsye, vetëdije, aspirata, të cilat janë tipare karakteristike vetëm për të si specie. Njeriu ka nevojë të gjejë vendin e tij në botë, të jetë pjesë e shoqërisë, të jetë anëtar i saj, i barabartë, i njohur dhe i pranuar. Ai ka emocione që dëshiron t'i ndajë me të tjerët, ai vendos qëllime që mund t'i arrijë me ndihmën e të tjerëve. Me fjalë të tjera, ai krijon marrëdhënie shoqërore dhe sjellja e tij është shoqërore.

Që kur sociologjia u krijua si shkencë, ajo nuk e ka studiuar kurrë njeriun si individ, por gjithmonë si anëtar të një grupi, anëtar të një bashkësie shoqërore. Edhe themeluesit e sociologjisë, kur përpiqeshin të përcaktonin lëndën e saj të studimit, kishin parasysh marrëdhënien midis njeriut dhe shoqërisë. Le të kujtojmë. Për Weberin, sociologjia është një shkencë që kërkon të kuptojë dhe interpretojë veprimet e njerëzve në shoqëri. Për Parsons, ajo duhet të zbulojë

pse ndodhin lidhjet dhe bashkëpunimi midis individëve në shoqëri dhe çfarë siguron integrimin në shoqëri. Për Marks, njeriu është shuma e të gjitha marrëdhënieve shoqërore. E gjithë kjo është dëshmi se njeriu si qenie shoqërore formohet përmes veprimit të përbashkët me të tjerët. Çdo individ e realizon dimensionin e tij njerëzor në bashkësi me njerëzit e tjerë, dhe shoqëria, nga ana tjetër, i detyrohet ekzistencës dhe zhvillimit të saj njerëzve dhe lidhjes së tyre të ndërsjellë. Ashtu siç shoqëria nuk mund të kuptohet pa njerëzit dhe marrëdhëniet e tyre, ashtu edhe njeriu nuk mund të kuptohet jashtë shoqërisë.

Marrëdhëniet shoqërore janë, në fakt, veprime të ndërsjella të njerëzve. Në këto veprime, sjellja e secilit individ ndryshon, por ndryshon rrethina dhe mjedisi shoqëror në të cilin ata veprojnë. Prandaj, marrëdhëniet shoqërore më shpesh shfaqen në formën e proceseve shoqërore. Për këto arsye, sociologët thonë se marrëdhënie të caktuara shoqërore korrespondojnë me secilin proces shoqëror. Ndryshimet në marrëdhënie shkaktojnë ndryshime në proceset/gjendjet shoqërore që ndodhin sipas ligjeve të caktuara.

Në varësi të pozicionit të individëve, marrëdhëniet shoqërore mund të jenë marrëdhënie barazie dhe marrëdhënie pabarazie. Në marrëdhëniet e barazisë, të gjithë pjesëmarrësit kanë një pozicion të barabartë, domethënë shoqëria i vlerëson veprimet e tyre në mënyrë të barabartë. Në marrëdhëniet e pabarazisë, pjesëmarrësit nuk kanë të njëjtin pozicion, sepse veprimet e tyre nuk vlerësohen në mënyrë të barabartë nga shoqëria. Për këto arsye, lindin konflikte midis njerëzve.

Kalimi nga një sistem shoqëror në një tjetër, që në të njëjtën kohë nënkupton zëvendësimin e një marrëdhënieje prodhimi me një tjetër, shkakton pasojë të mëdha për personalitetin njerëzor. Vlerat dhe normat e sjelljes së tij ndryshojnë dhe kjo mund të interpretohet si dhunë ndaj personit nga shoqëria e tij.

Kështu, për shembull, në shoqëritë e alienuara (ku ka shfrytëzim), njeriu nuk sillet sipas karakteristikave të tij njerëzore, por sipas asaj që mendojnë dhe bëjnë të tjerët. Në këto kushte, njeriu nuk është ajo që është, por ajo që të tjerët dëshirojnë dhe miratojnë. Kjo shpjegon aspiratat e tij për të krijuar një sistem shoqëror që do të plotësojë nevojat e tij, por gjithashtu vërteton se gjatë gjithë historisë deri më sot, sjellja njerëzore është sjellje shoqërore.

Njeriu ka nevojë për të krijuar, për të qenë person, për të pasur identitetin e tij, për të kuptuar botën përreth tij. Këto nevoja specifike njerëzore fitohen nga individit në procesin e socializimit, që është përgatitja e individit për jetën në një komunitet. Dhe kjo është një konfirmim i marrëdhënies së pandashme midis njeriut dhe shoqërisë.

Por asnjë sistem shoqëror që ka ekzistuar ndonjëherë nuk i ka mundur njeriut t'i plotësojë plotësisht këto nevoja. Secili prej sistemeve shoqërore që kanë ekzistuar ndonjëherë i ka bërë shumë kërkesa njeriut, shpesh në kundërshtim me natyrën e tij thelbësore. Prandaj, sjellja e individit në të gjitha shoqëritë e

mëparshme është një kompromis midis dëshirave thelbësore njerëzore, nga njëra anë, dhe kërkesave të shoqërisë, nga ana tjetër.

Cilado qoftë veçantia e njeriut, si qenie natyrore dhe si qenie shoqërore, është se ai jetoi dhe ende jeton në bashkësi të organizuara. Në to, ai, pak a shumë, arriti të krijojë një marrëdhënie të caktuar me veten dhe me të tjerët. Të gjitha cilësitë që natyra i dha atij i mundësuan të ndërtonte banesa, të krijonte dhe të rriste pasardhës, të krijonte vlera dhe të krijonte marrëdhënie me njerëz të tjerë. Prandaj, themi se njeriu është një qenie që merr pjesë aktive në gjithçka që do të thotë kreativitet në natyrë, histori dhe në jetën shpirtërore.

Por shkencëtarët kanë zbuluar se në shoqërinë moderne, aftësitë krijuese të një personi varen kryesisht nga e drejta e zgjedhjes. Rezultatet e hulumtimeve në fushën e psikologjisë sociale tregojnë se e drejta për të zgjedhur është një gjenerator lumturie për çdo person. Nuk ka asgjë më të mirë se ndjenja se jeta juaj, aktivitetet, sjellja dhe zakonet tuaja janë rezultat i zgjedhjes suaj dhe afinitetit personal. Me fjalë të tjera, liria e zgjedhjes, pavarësia dhe menaxhimi i jetës suaj janë gjërat që na bëjnë më të lumtur.

Mbani mend: Të jesh njeri do të thotë të jesh në bashkësi me njerëz të tjerë, të jetosh në bashkësi të organizuara. Çdo aktivitet njerëzor është i lidhur me përkatësinë në një grup. Nuk ka asnjë pjesë të kulturës që të mos jetë rezultat i veprimit të përbashkët (shoqëror) të njerëzve. As socializimi i individit nuk është i mundur pa kontakt me të tjerët. Njeriu dhe shoqëria janë në një lidhje të pazgjidhshme. Ashtu siç shoqëria nuk mund të kuptohet pa njerëzit dhe marrëdhëniet e tyre, ashtu edhe njeriu nuk mund të mbijetojë jashtë shoqërisë.

3.3. Cikli jetësor (fëmijëria, rinia, moshë madhore dhe pleqëria)

Disa procese biologjike tek njerëzit ndodhin në një rend dhe rregullsi të caktuar që vlejnë për të gjithë individët pavarësisht nga vullneti i tyre. Këto janë katër periudhat kryesore në zhvillimin e secilit individ: fëmijëria, rinia, pjekuria dhe pleqëria.

Fëmijëria është periudha e parë që zgjat nga lindja deri në pubertet. Gjatë kësaj periudhe, mjedisi në të cilin rritet fëmija luan një rol të madh, veprimet e prindërve, veçanërisht të nënës në ushqyerjen e fëmijës, zakoni i pastërtisë dhe disiplinës. Niveli i vëmendjes dhe dashurisë që i jepet fëmijës luan një rol veçanërisht të rëndësishëm. Hulumtimet tregojnë se parakushtet më të rëndësishme për zhvillimin e një personaliteti të shëndetshëm janë dashuria, marrëdhënia e ngrohtë e prindërve dhe një ashpërsi e caktuar e monitorimit të reagimeve të padëshirueshme tek fëmija.

Formimi i personalitetit ndikohet veçanërisht nga ngjarje të ndryshme në fazat e mëvonshme të fëmijërisë. Fillimi i shkollës është një moment i rëndësishëm. Fëmija duhet të lundrojë në mënyrë të pavarur në mjedisin shkollor. Nëse nuk arrin të bashkëpunojë me të tjerët, nëse lind armiqësi, kjo mund të ndikojë negativisht në formimin e personalitetit të tij.

Periudha e dytë e rëndësishme e ciklit jetësor të njeriut është periudha e rinisë (**rinisë**). Në të ndodhin dy procese shumë të rëndësishme: zhvillimi fiziologjik dhe social i individit. Nga moshë 11 vjeç, trupi rritet me shpejtësi. Ka një rritje në gjatësi, peshë, organet seksuale piqen dhe shfaqen karakteristikat seksuale (ndryshime në zë dhe formën e trupit). Pjekuria e plotë tek djemtë dhe vajzat mund të krijojë kriza të caktuara psikologjike. Lind dëshira për pavarësi dhe autonomi pavarësisht varësisë nga prindërit dhe mungesës së përvojës, qëndrimeve dhe njohurive. Gjatë kësaj periudhe, ndodh një zhvillim i rëndësishëm intelektual dhe social, i cili tek të rinjtë karakterizohet nga një përdorim i theksuar i koncepteve abstrakte dhe nxjerrja e përfundimeve bazuar në supozime të imagjinuara. Interesi për problemet sociale rritet dhe formohen shumë qëndrime të reja që i bëjnë adoleshentët të mendojnë për njerëzit përreth tyre, shoqërinë, hendekun midis parimeve dhe vlerave të shpallura dhe sjelljes reale të të rriturve. Ata zhvillojnë qëndrime kritike ndaj prindërve të tyre, ndaj të rriturve dhe ndaj institucioneve shoqërore. Ata janë të interesuar të dëgjojnë për një jetë më të mirë rinore sesa ajo që jetojnë. Nga dëshira për privatësi më të madhe, ata largohen herët nga shtëpia e tyre prindërore, madje edhe si adoleshentë. Për shembull, në Angli dhe Francë ata shkojnë për të studiuar jashtë vendit, por vazhdojnë jetën e tyre në martesë joformale në të cilat lindin fëmijë. Në Suedi nuk është e pazakontë që një fëmijë të marrë pjesë në dasmën e prindërve të tij.

Dështimi për të zgjidhur problemet, veçanërisht në fushën e vetëafirmimit, janë arsye pse të rinjtë shfaqin agresivitet dhe sjellje shkatërruese, dhe mbyllen në vetvete. Kjo periudhë e rinisë është një hyrje në jetë.

Pjekuria është periudha deri në moshën rreth 60 vjeç. Tashmë midis moshës 20 dhe 30 vjeç, shumica e njerëzve arrijnë në zgjidhjen e problemeve më të rëndësishme në jetën e tyre individuale: punësimin, statusin martesor, krijimin e një familjeje. Si rregull, këto probleme shkaktojnë ndryshime në tiparet e personalitetit. Jeta merret seriozisht dhe ndjenja e përgjegjësisë forcohet.

Periudha e moshës madhore është periudha më e gjatë. Në të, individ arrin produktivitetin më të madh dhe zhvillimin maksimal të forcës fizike dhe zgjat deri në moshën 30 vjeç. Pas moshës 30 vjeç, aftësitë shqisore bien në mënyrë të padukshme, dhe nga moshë 50 vjeç, ato dobësohen shumë shpejt: dëgjimi dhe shikimi dobësohen, shfaqen probleme me organet e brendshme. Interesi për aktivitetin fizik gjithashtu ndryshon, dhe dëshira për shoqëri intime të vazhdueshme forcohet. Njeriu modern i ngadalëson këto ndryshime me sporte të

rregullta, zakone të shëndetshme të të ngrënit, kontrolla të rregullta shëndetësore e të ngjashme.

Pleqëria është periudha e fundit e ciklit jetësor. Në këtë periudhë, funksioni i disa organeve të brendshme zvogëlohet ndjeshëm, dhe manifestimet sklerotike janë të mundshme, dhe si rezultat, ndodhin harresa, pamundësia për t'u përshtatur me një mjedis të ri dhe vështirësia në ndryshimin e zakoneve. Hulumtimet tregojnë se këto tipare mund të forcohen si rezultat i përvojës së pasur dhe durimit më të madh. Fenomeni më i vështirë shoqërues i pleqërisë është vetmia, tërheqja në vetvete (ndjenja se askush nuk ka nevojë për ty). Nëse shoqëria ka qëndrimin e duhur ndaj të moshuarve, ata gjithmonë do të kenë mundësinë ta kapërcejnë këtë gjendje. Anëtarësimi në klube për të moshuarit, angazhimi në hobi, ekskursione dhe udhëtime turistike janë vetëm disa nga aktivitetet që mund ta bëjnë jetën e të moshuarve më të bukur. Sigurisht, vëmendja nga familja është gjëja më e rëndësishme.

3.4. Faktorët e socializimit

Le të kujtojmë. Procesi i transmetimit të planifikuar të njohurive, besimeve, vlerave të brezi i ri, si dhe përvetësimi i tyre krijues dhe kritik, quhet socializim i personalitetit. Socializimi zgjat gjatë gjithë jetës.

Por pyetja tjetër që duhet t'i përgjigjemi është: Kush e kryen socializimin, cilët janë faktorët e tij?

Në shoqëritë komplekse, institucionet luajnë një rol të madh në përgatitjen e fëmijëve për jetën në komunitet. Këto përfshijnë familjen, grupin e bashkëmoshatarëve, median, shkollat, kopshtet dhe të ngjashme.

Socializimi zakonisht fillon në familje me lindjen e fëmijës. I porsalinduri formohet në një anëtar të grupit familjar dhe drejtohet drejt zbulimit të të panjohurës në shoqëri. Prindërit e mësojnë atë të flasë, të kuptojë nevojat e tij. Përmes shembujve, fëmija mëson se si të përshtatet me pritjet e të tjerëve. Në të kaluarën, fëmijët rriteshin në familje të mëdha që përfshinin gjyshërit, prindërit dhe të afërm edhe më të largët. Familje të tilla quheshin kooperativa familjare. Në to, socializimi i fëmijës së porsalindur ishte më shpesh përgjegjësi e vëllezërve dhe motrave më të mëdhenj.

Për sociologët, familja është faktori më i rëndësishëm në socializim sepse përcakton llojin e personit në të cilin do të zhvillohet një fëmijë. Në mënyrë tipike, fëmijët socializohen në një mënyrë të ngjashme me prindërit e tyre. Zhvillimi i duhur do të ndodhë vetëm nëse në familje mbizotërojnë marrëdhënie harmonike, dashuri dhe respekt. Familjet e sotme i socializojnë fëmijët e tyre në një mënyrë që është më e pranueshme për ta.

Në shoqëritë moderne, prindërit nuk janë të vetmit që kujdesen për fëmijët e tyre. Për shkak të rritjes së përgjegjësisë në punë dhe mungesës së tyre në rritje nga

shtëpia, grupet e bashkëmoshatarëve shfaqen gjithashtu si një faktor i rëndësishëm i socializimit. Me pjesëmarrjen në rritje të prindërve në procesin e punës, kujdesi për fëmijët po i lihet gjithnjë e më shumë qendrave të kujdesit ditor - kopshteve. Kujdesi dhe rritja e fëmijëve bëhet një punë e paguar që kryhet më profesionalisht dhe më pak emocionalisht. Lidhjet emocionale të përbashkëta për marrëdhënien prind-fëmijë mungojnë dhe për shkak të kësaj, fëmija ndihet më shumë si anëtar i një grupi. Megjithatë, këto institucione janë efektive sepse fëmijët inkurajohen të ndajnë gjithçka me njëri-tjetrin. Përmes lojës dhe programeve edukative, ata fitojnë njohuritë e tyre të para për natyrën dhe jetën, fitojnë përgjegjësi, ndjenjën e kohës, rregullin dhe tolerancën. Ata krijojnë një shumëllojshmëri marrëdhëniesh të ndërsjella dhe mësojnë se jeta në shoqëri vazhdon sipas rregullave të caktuara. Një përfitim i madh është se fëmija bëhet i vetëdijshëm se është i barabartë me të gjithë në grup, se të njëjtat rregulla vlejnë për të gjithë, ai mësohet me tolerancën, me respektimin e rregullave jashtë shtëpisë dhe kupton se nuk është i privilegjuar.

Shumicën e kohës, gjatë adoleshencës, fëmijët e kalojnë jashtë shtëpisë, me grupin e bashkëmoshatarëve të tyre, që zakonisht janë fëmijë të së njëjtës moshë. **Grupi i bashkëmoshatarëve** ka një ndikim të madh gjatë kësaj periudhe. Ata shumë shpesh identifikohen me njëri-tjetrin. Kështu, një nxënës i klasës së nëntë që ka vendosur të regjistrohet në një shkollë të mesme teknike mund ta ndryshojë shumë lehtë vendimin e tij nëse shumica e bashkëmoshatarëve të tij kanë vendosur të regjistrohen në një gjimnaz. Nuk janë të rralla rastet kur një nxënës me qëllim arrin sukses më të dobët akademik në mënyrë që të mos shihet si "budalla" në sytë e miqve të tij dhe të ngjashëm. Ndikimi negativ i bashkëmoshatarëve mund të lërë pasoja të qëndrueshme tek një person dhe në jetën e tij. Një proverb i famshëm gjerman thotë: "Nëse nuk e di kush je, shiko kush janë miqtë e tu".

Shkolla është gjithashtu një faktor socializimi, i cili i lejon fëmijës, në mënyrë të organizuar, të fitojë njohuri, të edukohet dhe të formojë personalitetin e tij. Duke shkuar në shkollë, fëmija vëren se gjërat në shkollë nuk thuhën ose bëhen gjithmonë në të njëjtën mënyrë si në shtëpi. Universi i fëmijës zgjerohet. Socializimi zhvillohet në mënyrë të pakapshme nëse nuk ka dallime të mëdha midis normave dhe vlerave në shtëpi dhe atyre në shkollë. Atëherë nuk ka konflikte sepse fëmija është i qartë për atë që është e drejtë dhe atë që është e gabuar. Shumë fëmijë kanë nevojë për kohë për të pranuar ndryshimin nga shtëpia në shkollë. Për shembull, një fëmijë që është rritur dhe edukuar në një familje patriarkale mund të ndihet më pak i vlefshëm në një shkollë ku kreativiteti dhe liria e mendjes shpërblehen dhe anasjelltas. Ndryshe nga familja, ku fëmija trajtohet si një person i veçantë me nevojat dhe problemet e veta, në shkollë fëmija trajtohet si anëtar i një grupi në të cilin të njëjtat rregulla vlejnë për të gjithë. Kjo qasje grupore (kolektive) ndaj fëmijës ka një ndikim pozitiv në sjelljen e tij ose të saj të mëtejshme shoqërore.

Personaliteti i mësuesit është gjithashtu një faktor i rëndësishëm në socializim, veçanërisht kur një fëmijë hyn për herë të parë në shkollë. Fëmijët (ata në moshë më të vogël) shpesh identifikohen me mësues të caktuar.

Është e rëndësishme të mbahet mend se nëpërmjet procesit edukativ, fëmijëve u mësohet të jenë besnikë, të bindur dhe të respektojnë autoritetin. Nëpërmjet sistemit të vlerësimit (i kuptuar si shpërblim dhe ndëshkim), fëmijët fitojnë një perceptim për veten dhe të tjerët si të përgjegjshëm dhe të papërgjegjshëm, ata kuptojnë se përpjekja vlerësohet dhe çdo përpjekje e investuar rezulton në sukses.

Mediat kanë një ndikim të madh në procesin e socializimit. Duke përdorur teknologjinë, ata arrijnë lehtësisht të arrijnë masat dhe fëmijët. Në shoqëritë moderne është edhe më e lehtë sepse njerëzit kalojnë disa orë në ditë para televizorëve, kompjuterëve, iPod-eve që transmetojnë vazhdimisht disa informacione, mesazhe. Një studim në Shtetet e Bashkuara, i kryer me fëmijë gjashtëvjeçarë, tregoi se për shkak të shikimit të tepërt të televizorit, ata flasin me shkurtime, përdorin fjali të thjeshta dhe kanë vështirësi në lexim.

Mediat janë mjete të fuqishme që njëkohësisht lidhin dhe krijojnë dallime të mëdha midis njerëzve. Për shembull, mediat mundësojnë që reklamat masive për produkte të caktuara të arrijnë në çdo shtëpi, dhe qëllimi i tyre është të barazojnë shijet dhe perceptimet e njerëzve për atë që është e mirë dhe e dëshirueshme. Ato nuk shesin vetëm produkte, por edhe mënyra jetese. Një shembull i mirë i kësaj është reklama e Coca-Cola që mbaron me fjalinë "Jeta është e bukur".

Kohët e fundit, është folur gjithnjë e më shumë për ndikimin e dëmshëm të medias në socializimin e të rinjve. Për shembull, transmetimi i përmbajtjes televizive me dhunë dhe agresion inkurajon sjelljen agresive tek fëmijët. Një fëmijë që është vazhdimisht i "bombarduar" me dhunë televizive mund të kuptojë se sjellja agresive është e vetmja mënyrë për të zgjidhur problemet.

Studime të shumta kanë treguar se sjellja agresive tek të rinjtë, veçanërisht adoleshentët, është e lidhur me shikimin e televizorit. Dhe miqësitë dhe socializimi virtual, në vend të atyre reale, janë një pengesë për procesin e socializimit.

Socializimi i jepet një vend i veçantë në sociologji sepse pa të, individi "vështirë se do t'i ngjante një qenieje njerëzore".

Mbani mend. Familja, shkolla, grupi i bashkëmoshatarëve dhe media masive luajnë rolin më të madh në procesin e socializimit. Të gjitha kanë të njëjtin qëllim - t'ua përcjellin individëve vlerat dhe normat e komunitetit. Nëse nuk e bëjnë këtë në mënyrën e duhur, mund të kenë një efekt të dëmshëm në socializimin e individit. Socializimi zhvillohet në disa faza. Ai fillon në moshë të re dhe përfundon në vitet e pjekura të jetës së individit.

3.5. Socializimi dhe liria individuale (Konformizëm - jokonformizëm)

"Vetëm njerëzit aktivë, me shpirtin e tyre luftarak dhe pamëshirshmërinë, e çojnë jetën përpara, ndërsa njerëzit pasivë, me durimin dhe mirësinë e tyre, e bëjnë atë të mundur dhe të durueshme."

(Ivo Andrić– Shenjat rrugore)

Marrëdhënia e individit me kulturën mund të jetë e ndryshme. Një individ mund të jetë *pasiv* ndaj kulturës së vet, të jetë ndjekës i saj "i verbër", por edhe të jetë krijues aktiv, duke kontribuar në zhvillimin e saj. Ky do të ishte mesazhi që përmbahet në mendimin e shkrimtarit të famshëm dhe laureatit të çmimit Nobel Ivo Andrić me të cilin fillon kjo përmbajtje mësimore.

Kur një individ sillet në mënyrë pasive ndaj kulturës, themi se ai është konformist . Individu - një konformist në çdo situatë sillet në mënyrë të përshtatshme, nuk ka qëndrime kritike, nuk bën përzgjedhje. Më konkretisht, është një sjellje në të cilën individ i nuk mund të tregojë individualitetin e tij, lirinë e tij të mendimit. Një person i tillë nuk krijon probleme, nuk shkakton situata të papritura për të tjerët. Ai është i tërhequr, pajtohet me gjithçka dhe me të gjithë dhe pranon pa kushte normat mbizotëruese të sjelljes në komunitet.

Kur një individ është bartës aktiv i kulturës, atëherë ai është maksimalisht i angazhuar në mënyrë krijuese. **Ne themi se ai është jokonformist .**

Edhe jokonformisti pranon normat dhe vlerat ekzistuese në shoqëri, njësoj si konformisti, por ndryshimi është se ai i pasuron ato, zgjeron listën e vlerave, krijon të reja që më parë ishin të panjohura për shoqërinë, madje edhe me koston e konfliktit me shoqërinë. Individu jokonformist është bartës dhe krijues i kulturës. Aftësitë e tij krijuese janë të dukshme në të gjitha fushat e jetës shoqërore (art, sport, shkencë, muzikë, filozofi). Kreativiteti mund të arrijë një nivel përsosmërie dhe më pas bëhet pjesë integrale e një kulture të re, dhe personi merr rolin e bartësit të asaj kulture.

Çfarë është konformizmi?

Në psikologji, konformizmi njihet si një ndjenjë uniteti e individit me shoqërinë. Individu sillet sipas gjendjes shpirtërore të përgjithshme dhe sipas "klisheve" tashmë të formuara (si sillen të tjerët). Konformizmi është një gjendje në të cilën individualiteti i individit përjashtohet dhe mendimi i grupit është më i rëndësishëm se mendimi i individit. Quhet edhe sëmundja e brezave. Dhe kur në disa mjedise shoqërore vërejmë familje, institucione që sillen tradicionalisht, kjo do të thotë se ato janë të varura nga normat dhe vlerat morale tradicionale dhe sjellja e tyre është konformiste.

Në mësimet filozofike, konformizmi përkufizohet si mungesë besimi në vetvete, në qëndrimet dhe opinionet e veta. Të tjerët i imponojnë individit qëndrimet dhe opinionet e tyre, të cilat nuk marrin kuptimin e duhur në mendjen e individit.

Një konformist ndihet më rehat nëse nuk është ndryshe nga të tjerët.

Në sociologji, **konformizmi është një formë varësie nga mendimet e të tjerëve . Një individ në mënyrë të vetëdijshme shpërfill pikëpamjet dhe opinionet e veta në favor të mendimit të grupit/shumicës dhe më shpesh vepron siç bëjnë të tjerët .** Ka shembuj të shumtë të sjelljes konformiste.

Shembulli 1. Imagjinoni sikur po darkoni me miqtë në një restorant ku po luan një violinist i famshëm dhe gjithçka në restorant është e akorduar sipas tingujve të violinës: qirin digjen mbi tavolina, pihet verë dhe po zhvillohen biseda të qeta. Çfarë do të ndodhte nëse papritmas do të ngriheshit në këmbë dhe do të fillonit të kërcenit sikur të ishit në një koncert roku? Me siguri të gjithë në restorant do t'ju shikonin me habi. Shumica prej nesh me siguri nuk do të gjendeshim në një situatë të tillë, sepse e përshtatim sjelljen tonë me sjelljen e të tjerëve dhe me normat e imponuara nga mjedisi shoqëror. Kjo përshtatje është konformizëm.

Shembulli 2. Imagjinoni sikur jeni në një restorant ushqimi të shpejtë, një restorant ku sanduiçet shërbehen në tre banakë. Çdo banak shërben të njëjtin lloj sanduiçi. Megjithatë, vini re se të gjithë ata që duan të blejnë një sanduiç presin në një radhë të gjatë vetëm para një banaku. Ndoshta do të mendoni se sanduiçet në atë banak janë më të mirët, por nuk e dini këtë dhe do të qëndroni në atë radhë. Do të veproni kështu sepse besoni se diçka që të gjithë të tjerët po bëjnë është gjëja e duhur. Në këtë mënyrë ndiheni si pjesë e grupit dhe ndiheni më rehat. Kjo është plotësisht logjike. Një nga arsyt pse ne konformohemi është të ndihemi më rehat aty ku jemi.

Në shoqëritë moderne, ekzistojnë arsye të vërteta për shfaqjen e konformizmit dhe efektet e tij janë të dukshme në çdo fushë të jetës shoqërore. Mënyra moderne e jetesës, sfidat e reja, pasiguria në lidhje me rezultatin përfundimtar

gjatë marrjes së vendimeve, mungesa e njohurive për teknologjinë e informacionit, superioriteti i individëve dhe grupeve të caktuara janë arsye për numrin në rritje të njerëzve që dyshojnë në njohuritë, aftësitë, qëndrimet dhe opinionet e tyre, dhe vlerësojnë gjithnjë e më shumë qëndrimet dhe opinionet e të tjerëve. Ata bëhen pasivë, nuk marrin vendime të pavarura, pranojnë besimet e rreme si të vërteta, kanë frikë se mos gjykojnë nga të tjerët dhe bëhen konformistë.

Kontrolloni çfarë keni mësuar mbi temën Socializim

1. Përcaktoni termin socializim.
2. Shpjegoni pse socializimi është i rëndësishëm në jetën e çdo individi.
3. Cili është roli i medias në socializimin e individit?
4. Pse themi se sjellja njerëzore është gjithashtu sjellje shoqërore?
5. Gjeni shkaqet e pakënaqësisë dhe palumturisë njerëzore në shoqëritë e klasave.
6. Çfarë e përbën veçantinë e njeriut si qenie natyrore dhe shoqërore?
7. A kanë të drejtën e zgjedhjes të rinjtë e sotëm?
8. Cilat janë periudhat kryesore në zhvillimin e secilit individ?
9. Cila është karakteristika e periudhës rinore? Çfarë procesesh ndodhin gjatë saj?
10. Gjatë cilës periudhë të jetës një individ arrin produktivitetin më të madh dhe zhvillimin maksimal?
11. Shpjegoni ndryshimet që ndodhin tek një individ gjatë periudhës së fundit të ciklit jetësor.
12. Kush e kryen socializimin e secilit individ? Cilët janë faktorët e tij?
13. Shpjegoni rolin e familjes në socializimin e individit.
14. Pse themi se socializimi nuk është një proces njëkahësh?
15. Cili është ndikimi i mediave masive në formimin e personalitetit të një individi?
16. Identifikoni njerëzit konformistë dhe jokonformistë në mjedisin tuaj. Përkthyeri karakteristikat e tyre.

4. NDËRVEPRIMI SOCIAL

- *Procesi dhe llojet e ndërveprimit shoqëror (shkëmbimi, bashkëpunim, konkurrencë, konflikt)*
- *Rolet sociale dhe pozicioni shoqëror*

4.1. PROCESI DHE LLOJET E NDËRVEPRIMIT SOCIAL

Çdo individ, që nga momenti i lindjes, bëhet pjesë e një grupi, e një bashkësie shoqërore. Jeta në të është tashmë e organizuar. Në të zbatohen rregulla dhe norma të caktuara sjelljeje që individit duhet t'i respektojë. Megjithatë, individit hyn në marrëdhënie me njerëz të tjerë sepse nuk mund të jetojë vetëm në shoqëri. Për shembull, individit, së bashku me anëtarët e tjerë të familjes, kryen detyra të caktuara familjare çdo ditë. Përgatitja e vakteve, kujdesi për fëmijët janë vetëm disa nga aktivitetet e shumta që individit kryen së bashku me anëtarët e tjerë. Në familje, në lagje, në shkollë, në universitet, në rrugë, në vendin e punës, individit është kudo në kontakt me individë ose grupe të tjera.

Në sociologji, koncepti i përdorur për të shpjeguar marrëdhëniet midis individëve dhe grupeve në shoqëri quhet bashkëveprim shoqëror. Bashkëveprimi shoqëror është një marrëdhënie, një bashkëveprim i individëve. Kjo marrëdhënie shkakton ndryshime në sjelljen e individëve. Kur individët bashkëveprojnë, ata përpiqen të lenë përshtypjen më të mirë të mundshme për veten e tyre, të kuptojnë sa më shumë që të jetë e mundur për njëri-tjetrin dhe të zhvillojnë një kuptim të veçantë të jetës përreth tyre. Ndërveprimi arrihet më shpesh përmes komunikimit (verbal dhe joverbal), dhe lind nga nevoja e njerëzve për të arritur një qëllim të përbashkët.

Ekzistojnë disa forma të bashkëveprimit në varësi të qëllimit (qëllimeve) të atyre që bashkëveprojnë. Ato mund të synojnë të bëjnë gjëra të mira dhe të dëshirueshme, por gjithashtu mund të çojnë në situata konflikti. Në sociologji, nuk ka një klasifikim të vetëm, por ekziston një marrëveshje se ekzistojnë dy lloje bashkëveprimi: bashkëveprimi që i bashkon njerëzit dhe bashkëveprimi që i ndan ata. Në llojin e parë, zhvillohen marrëdhënie miqësore dhe përfshijnë: bashkëpunimin, shkëmbimin, dhe në llojin e dytë, zhvillohen konkurrencë dhe konflikt, në të cilat zhvillohen marrëdhënie që i ndajnë.

Për të arritur një bashkëveprim, nevojiten aktorë, veprim dhe marrëdhënie (marrëdhënie midis aktorëve). Aktorët në bashkëveprim mund të jenë individë, grupe dhe madje edhe organizata. Veprimi është veprimi që ndodh midis aktorëve dhe më shpesh pasohet nga një reagim. Marrëdhënia midis aktorëve është e rëndësishme sepse secili aktor varet nga tjetri, njëri pret një reagim nga tjetri dhe në varësi të reagimeve të ndërsjella ata formojnë sjelljen e tyre.

Bashkëpunimi

Bashkëpunimi është një marrëdhënie shumë e rëndësishme për njerëzit, veçanërisht në shoqërinë moderne. Mund ta përkufizojmë atë si **sjellje të përbashkët, për të arritur një qëllim të përbashkët dhe për të cilin ekziston një interes i përbashkët**. Është një parakusht themelor për suksesin e individëve në nivel personal dhe profesional. Më shpesh ndodh spontanisht, me pëlqimin e ndërsjellë të individëve për të vepruar së bashku. Megjithatë, mund të bazohet në zakonet tradicionale ose të inkurajohet nga një autoritet më i lartë. Në disa situata, bashkëpunimi mund të bëhet pengesë dhe të pengojë iniciativën e një individi nëse ai duhet të përshtatet me nevojat e grupit.

Për shkak të kompleksitetit dhe dinamizmit të jetës, individët/grupet duhet të bashkëpunojnë dhe të plotësojnë njëri-tjetrin, duke kërkuar kompromis kur kanë interesa të kundërta. Për shembull, partitë politike, si rregull, janë kundër njëra-tjetrës në garën për të pushtuar pushtetin, por në situata të caktuara ato duhet të bashkëpunojnë, veçanërisht nëse është në lojë mbijetesa e shtetit. Dhe lojtarët e futbollit nga ekipe të ndryshme futbollit, kur garojnë si ekip futbollit i vendit të tyre, bashkëpunojnë për të arritur sukses. Bashkëpunimi midis njerëzve ekziston në të gjitha fushat e jetës shoqërore, në familje, në institucione shoqërore, në organizata shoqërore, lëvizje etj.

Shkëmbim

Në thelb, të gjitha marrëdhëniet (ndërveprimet) midis njerëzve përfshijnë një lloj shkëmbimi. Sapo dy njerëz komunikojnë, ata shkëmbejnë ide, mendime dhe qëndrime për çështje të caktuara verbalisht. Njerëzit shkëmbejnë, dhe ende shkëmbejnë, kryesisht kur blinin dhe shisin. Për shembull, para shfaqjes së ekonomisë mall-para, ata shkëmbejnë mallra me mallra dhe më vonë mallra me para. Njerëzit shkëmbejnë apartamente, makina, por përveç shkëmbimit të të mirave materiale, njerëzit mund të shkëmbejnë njohuri, përvoja, dashuri dhe shumë gjëra të tjera.

Sipas teorisë së shkëmbimit, njerëzit motivohen të shkëmbejnë sepse plotësojnë disa nevoja. Megjithatë, kur shkëmbejnë, njerëzit kryesisht llogarisin, vlerësojnë se çfarë do të fitojnë dhe çfarë do të humbasin nga ai shkëmbim. Ata hyjnë në një marrëdhënie vetëm nëse shpërblimi që do të marrin nga bashkëveprimi është më i

madh se kostot (koha, energjia) e shkaktuara në atë bashkëveprim. Duke vepruar kështu, ata gjithashtu zotohen t'ua kthejnë nderin të gjithë atyre që u kanë bërë mirë, dhe jo t'i lëndojnë. Ky vlerësim është quajtur **norma e reciprocitetit**. Norma e reciprocitetit funksionon sipas parimit që merr atë që jep, në mënyrë që në një shkëmbim të gjithë të presin aq sa kanë investuar/dhënë. Pra, për shembull, nëse një person i moshuar ju kërkon të lini vendin tuaj në autobus, do ta bëni këtë me kënaqësi. Dhe nëse ata fillojnë t'ju fyejnë për mënyrën se si të rinjtë janë të pasjellshëm, atëherë nuk do ta lini vendin tuaj.

Konkurrencë

Konkurrenca është një bashkëveprim (marrëdhënie) në të cilën individët ose grupet përpigën të arrijnë të njëjtin qëllim, por më mirë se një person ose grup tjetër i përfshirë në bashkëveprim. Për konkurrencën, është

e rëndësishme që aktorët të respektojnë rregullat e përcaktuara të konkurrencës, sepse arritja e qëllimit shoqërohet me një shpërblim që mund të jetë: para, prestigj, respekt, vëmendje. Edhe pse konkurrenca është e kundërta e bashkëpunimit nga natyra e saj dhe ka efekte të ndryshme, ajo mund të shndërrohet lehtësisht në bashkëpunim, por edhe në konflikt. Konkurrenca ndonjëherë mund të shfaqet si një mjet që motivon dhe drejton drejt zhvillimit, përparimit, suksesit. Kjo do të varet nga karakteri dhe pozicioni i individëve dhe grupeve që konkurrojnë, motivet për konkurrencë dhe qëllimet që duhen arritur. Për shembull, në disa shkolla, nxënësit nuk motivohen për të arritur rezultate më të larta në të nxënë për shkak të mungesës së një fryme konkurruese. Historia njihet për ngjarjet historike, luftërat që ndodhën pikërisht për shkak të konkurrencës së shteteve për të pushtuar sa më shumë territore të huaja. Pastaj konkurrenca shndërrohet në një konflikt.

Konflikti

Konflikti është një nga mënyrat për të zgjidhur kontradiktat midis individëve dhe grupeve. **Ai përfaqëson formën më akute të konkurrencës**, sepse në të njëra nga palët kundërshtare ose dobësohet ose shkatërrohet. Për sociologët, konflikti është i rëndësishëm sepse prish integritimin dhe stabilitetin e shoqërisë, dhe pas përfundimit të tij, ndodhin ndryshime shoqërore.

Konflikti lind për shkak të ekzistencës së pabarazive midis njerëzve bazuar në interesa, nevoja dhe aspirata të ndryshme. Konflikti ekziston pothuajse në të gjitha fushat e jetës shoqërore: në familje, fe, ekonomi, politikë. Nëse dhuna është e përfshirë në konflikt, atëherë është luftë.

Tri pyetje janë të rëndësishme për konfliktin: cilët individë/grupe janë në konflikt, çfarë forme merr ai dhe cili është qëllimi i tij. Në varësi të grupeve të përfshira, konflikti mund të jetë familjar, fetar, etnik, racor, ndërgjeneracional. Në varësi të

shkallës së dhunës së përdorur në konflikt, ai mund të marrë formën e një greve, demonstrate, rebelimi, lufte. Për sa i përket llojit të ndryshimit që shkakton, konflikti mund të jetë një grevë e përgjithshme, luftë civile, revolucion, luftë klasash. Në mënyrë tipike, këto konflikte synojnë ndryshime rrënjësore shoqërore.

Konflikti është i padëshirueshëm për njerëzit, veçanërisht nëse shkakton dhunë dhe viktima dhe vlerësohet si një fenomen negativ për shoqërinë. Megjithatë, në një moment të caktuar mund të jetë i pashmangshëm nëse përfaqëson të vetmen mundësi për të nxitur progresin shoqëror.

Dominimi dhe nënshtrimi

Në çdo bashkëveprim, pak a shumë, vendosen marrëdhënie dominimi dhe nënshtrimi. Dominimi nënkupton aftësinë e një individi/grupi për të imponuar vullnetin e tij mbi një individ/grup tjetër, për të pasur kontroll më të madh mbi gjërat me vlerë në komunikim me qëllim që të nxjerrë përfitim/shpërblim më të madh nga vartësit.

4.2. ROLET SOCIALE

Statusi shoqëror

Jo të gjithë njerëzit përreth nesh janë po aq të rëndësishëm për ne. Prindërit tanë, vëllezërit, motrat, mësuesit, miqtë, presidenti i vendit janë veçanërisht të rëndësishëm për ne sepse, në lidhje me ne, ata kanë një pozicion të caktuar. Duke e ditur pozicionin e tyre, ne u japim atyre kuptim dhe i identifikojmë. Ata ndoshta nuk na shohin si bij, bija, miq, studentë, qytetarë, dhe ne kemi një pozicion për ta.

Çdo individ zë disa pozicione të ndryshme në fusha të ndryshme të jetës shoqërore: në familje, në fushën e punës, në lagje, në politikë dhe në komunitetin e gjerë. Disa pozicione (statuse) janë të pranishme që nga lindja, disa fitohen dhe disa humbasin gjatë jetës. **Pozicionet e atribuara** janë ato që një individ fiton në lindje. Të tilla janë pozicionet e djalit, vajzës, trashëgimtarit të fronit dhe individit nuk i humbet ato gjatë jetës, përveç nëse ai vetë heq dorë prej tyre. **Pozicionet e fituara** janë ato që një individ fiton me vullnetin e tij të lirë. Të tilla janë pozicionet e burrit, prindit, avokatit, mjekut sepse individit vetë vendos nëse do të bëhet prind dhe çfarë profesioni do të ndjekë. Disa pozicione humbasin nga një individ gjatë jetës. Për shembull, një individ humbet pozicionin e studentit pasi mbaron shkollën e mesme, por nëse regjistrohet në kolegji, ai fiton pozicionin e studentit.

Nëse regjistrohemi në kolegji pasi të keni përfunduar shkollën e mesme, do të merrni një rol të ri shoqëror - një student.

Jo të gjitha pozicionet e një individi janë po aq të rëndësishme. Për një nxënës, mund të jetë e rëndësishme të jetë qendërsulmues në ekipin e futbollit të shkollës, por ky nuk është pozicioni i tij më i rëndësishëm. Pozicioni më i rëndësishëm është ai të cilit shoqëria i jep rëndësi të veçantë dhe me të cilin shoqëria do ta identifikojë atë. Ky është më shpesh profesioni i tij.

Përveç ndihmës në identifikim, statusi shoqëror përcakton edhe sjelljen e një individi. Ai tregon saktësisht se çfarë mund të presë komuniteti prej tij. Një numër i caktuar sjelljesh të pritura shoqërohen me secilin status. **Këto sjellje të pritura quhen role shoqërore. Një rol tregon mënyrën e sjelljes së dikujt që ka një pozicion (status) të caktuar në shoqëri, dhe pozicioni (statusi) përcakton vendin e individit në marrëdhëniet shoqërore.**

Gjatë kryerjes së secilit rol, nga individi priten forma të caktuara sjelljeje. Për shembull, komuniteti pret që mësuesi i sociologjisë të mbajë rregullisht orë mësimi, të japë mësim sociologjie, të vlerësojë njohuritë e studentëve. Askush nuk pret që ai/ajo të japë mësim biologjie ose matematike. Mjeku pritët të trajtojë të sëmurët, presidenti të përfaqësojë vendin jashtë vendit. Këto pritje quhen **pritje normative**. Megjithatë, individi ndonjëherë kryen role të caktuara që i imponohen nga situata në të cilën ndodhet. Për shembull, është logjike që dikush që ndodhet pranë një aksidenti trafiku, një zjarri, të ndihmojë në shpëtimin e të lënduarve, të shuajë zjarrin. Veprime të tilla quhen **pritje situacionale. Pritjet personale** janë pritjet e një individi nga performanca e tij në role: një student pret të diplomohet në kohë, një prind pret ta rrisë mirë fëmijën e tij, një menaxher pret ta menaxhojë me sukses kompaninë e kështu me radhë.

Një individ mëson role gjatë gjithë jetës përmes procesit të socializimit. Shumë role mësohen në mënyrë të pavetëdijshme nga individët.

Rolet rregullohen nga rregulla të caktuara dhe zakonisht vendosen sanksione për mospërmbushjen e tyre. Rolet mund të jenë pozitive, siç janë rolet e babait, nënës, mikut, profesorit, mjekut etj., por edhe negative: grabitës, lypës, kontrabandist, kriminel.

Statusi shoqëror mund të jetë i lartë ose i ulët, pak a shumë i vlerësuar. Ai matet vertikalisht në shkallën shoqërore. Tre elementë kanë një ndikim të veçantë në përcaktimin e tij: **pasuria materiale** (të ardhurat që një individ merr për kryerjen e rolit që vjen me pozicionin) , **pushteti shoqëror** (aftësia e një individi për të ndikuar në sjelljen e të tjerëve) **dhe prestigji shoqëror** (sa i vlerësuar është roli që kryen dikush).

Rolet dhe personaliteti

Çdo individ kryen një numër të madh rolesh gjatë gjithë jetës së tij, por përpiqet të jetë i dallueshëm nga një, të cilin do ta zgjedhë (një rol për veten e tij) dhe të cilin mund ta kryejë më së miri. Për shembull, cili është roli i një studenti dhe si mund ta kryejë më së miri atë? Ashtu si çdo rol tjetër, edhe ky mund të kryhet në mënyra të ndryshme. Një student mund të jetë i rregullt në leksione, të studiojë, të punojë shumë dhe të përfundojë studimet brenda afatit të caktuar. Një mënyrë tjetër është: të mos shkojë në leksione, të mos punojë mjaftueshëm, të vonojë studimet. Se cilën mënyrë do të zgjedhë varet nga roli që dëshiron të jetë i dallueshëm për të tjerët, domethënë, nga mënyra se si dëshiron të identifikohet.

Meqenëse një person kryen njëkohësisht role të shumëfishta, dhe secili rol shoqërohet me rregulla shoqërore të sjelljes, një person mund të gjendet në një situatë ku nuk mund ta kryejë secilin rol në mënyrë të barabartë me sukses. Në raste të tilla, ndodh **konflikti i roleve** . Për shembull, një studente që fiton para për të studiuar me kohë të pjesshme dhe është nënë e dy fëmijëve, me siguri do të ndiejë një konflikt roli, sepse pritet që ajo të studiojë, të shkojë në punë dhe të kujdeset për fëmijët. Një oficer policie në detyrë, nëse duhet të ndëshkojë një shkelës të qetësisë publike që është i afërm i tij, do të ndiejë gjithashtu një konflikt roli. Një student që dëshiron të bëhet basketbollist, për shkak të stërviqeve të shpeshta dhe detyrimeve ndaj klubit, nuk do të ketë kohë të përfundojë detyrat e shkollës.

Djali në foto dëshiron të jetë një nxënës i mirë dhe një lojtar i mirë basketbolli në të njëjtën kohë. Shpjegoni çfarë po i ndodh?

Në shoqëritë moderne, konflikti i roleve është i pashmangshëm. Çdo individ zë kaq shumë pozicione të ndryshme shoqërore, me kërkesa shpesh të papajtueshme, saqë individit nuk mund t'i kryejë rolet që rrjedhin prej tyre me cilësi të barabartë, dhe konflikti i roleve ndodh në mënyrë të pashmangshme. Dhe meqenëse mënyra se si një individ kryen rolet shoqërore varet nga reputacioni i tij shoqëror, është e dëshirueshme që individit të vendosë përparësi në kryerjen e roleve.

Reputacioni shoqëror është një vlerësim i vlerës së roleve që një individ kryen në shoqëri, domethënë një vlerësim se sa i vlerësuar është pozicioni shoqëror i një individit.

Në shoqëritë moderne, ekzistojnë rrjete rolesh shoqërore të formuara nga qindra individë në pozicione të ndryshme shoqërore. Funksionimi i strukturave të ndryshme shoqërore do të varet nga suksesi me të cilin kryhen rolet.

Kontrolloni se çfarë keni mësuar mbi temën Ndërveprimi

1. Çfarë është ndërveprimi social?
2. Cili është ndryshimi midis shkëmbimit dhe konkurrencës?
3. Shpjegoni shkaqet më të zakonshme të konfliktit.
Përpiquni të gjeni mënyra për t'i kapërcyer ato.
4. Cili është roli i individëve në funksionimin e bashkësisë shoqërore?
5. Si rregullohen rolet sociale?
6. Kur lind konflikti midis rolit dhe personalitetit?
7. Cilat elementë ndikojnë në përcaktimin e pozicionit shoqëror të individëve?
8. Mungesa e një sistemi vlerash, normash dhe zakonesh është një shkak i çorientimit në një shoqëri. Shpjegoni pse.
9. Dalloni midis normave morale dhe atyre ligjore.
10. Njihni dhe shpjegoni llojet e sanksioneve (nëse ka) në shkollë, familje, grupin e bashkëmoshatarëve dhe mjedisin shoqëror.
11. Më trego për një rast kur u ndëshkove. Përshkruaj si u ndjeve dhe si të preku ndëshkimi.
12. Shpjegoni termin konformizëm.
13. A është konformiteti gjithmonë i dobishëm për individin në bashkësinë shoqërore?
14. Shpjegoni termin devijim social.

5. KONFORMIZMI DHE DEVIACIONI SOCIAL

- *Vlerat, normat, sanksionet*
- *Përkufizimi i konformizmit dhe devijimit shoqëror*
- *Krimi*
- *Ø Devijimi shoqëror dhe rendi shoqëror*

5.1. Vlerat, normat dhe sanksionet

Kultura përbëhet nga elementë të ndryshëm. Midis tyre, me rëndësi të veçantë janë ata nëpërmjet të cilëve ajo siguron mbijetesën e saj dhe drejton e kontrollon sjelljen e anëtarëve të saj. Elementë të tillë janë: **vlerat, normat dhe sanksionet**.

Vlerat

Vlerat përfaqësojnë idetë e përgjithshme të njerëzve rreth asaj që është e mirë dhe çfarë është e keqe, çfarë është e vërtetë, e dëshirueshme, e bukur dhe çfarë është e gabuar, e padëshirueshme dhe e shëmtuar. Ato i udhëzojnë veprimet e tyre dhe u japin kuptim jetës dhe sjelljes së tyre. Vlerat janë baza e mënyrës së përgjithshme të jetesës së njerëzve. Ato përfaqësojnë përmbajtje të gjera abstrakte, të tilla si: jeta, dija, liria, patriotizmi, dashuria, miqësia, nderi, besnikëria, pasuria, etj.

Shumica e vlerave ndryshojnë nga shoqëria në shoqëri. Për shembull, në disa shoqëri vlera më e lartë është suksesi material, ndërsa në të tjerat tradita vlerësohet më shumë dhe njerëzit i drejtohen të kaluarës. Vlerat janë një lloj orientimi jetësor. Ato i ndihmojnë njerëzit të zgjidhin problemet e tyre jetësore. Një profesor rus i sociologjisë në universitet, Alexei Levinson, pohon se vitet e fundit në Rusi, Angli dhe disa vende skandinave është bërë në modë të vlerësohen zakonet e lashta. Sipas këtij sociologu, "patriotizmi është tani në modë, një kthesë drejt kulturës së lashtë që u lejon njerëzve të jenë në trend. Përveç kësaj, të rinjve u pëlqen të veshin kostume tradicionale sepse janë të bukura dhe të pazakonta".

Çfarë është më e vlefshme për ju?

Sociologja Robin Williams bëri kërkime mbi vlerat amerikane dhe zbuloi se individualizmi dhe vetëbesimi janë më të rëndësishmet, kështu që një amerikan nuk e kërkon fajtorin në komunitet për dështimet e tij personale, por në vetvete, në paaftësitë e veta dhe i atribuon ato si dështimin e tij. Lista e vlerave amerikane, sipas Williams, përfshin: arritjen e suksesit, punën e palodhur, progresin (përpjekja për të qenë më të mirë se sa ishim në të kaluarën), materializmin: (njerëzit aktivë dhe të suksesshëm duhet të kenë më shumë burime materiale se të tjerët), mundësi të barabarta (mundësi punësimi), barazinë dhe racionalitetin (përdorimi i mjeteve më të mira për të arritur qëllimet), konformizmin, moralin (vlerësimin e çdo situatë nga perspektiva e moralit të saj), humanizmin (ndihmën ndaj atyre që janë më pak të suksesshëm se ne kur ata nuk janë fajtorë për këtë).

Për Bashkimin Evropian, vlerat themelore janë demokracia, të drejtat e njeriut, lëvizja e lirë, multikulturalizmi, tregu i përbashkët e të ngjashme, prandaj të gjitha vendet kandidate për hyrje në Bashkim e drejtojnë zhvillimin e tyre shoqëror dhe kulturor drejt forcimit të këtyre vlerave.

Vlerat formohen spontanisht, gjatë socializimit dhe jetës së përbashkët të njerëzve. Pasi formohen, vlerat ruhen për një periudhë të gjatë kohore. Ato janë pjesa më e qëndrueshme e kulturës dhe më rezistente ndaj ndryshimit.

Normat dhe zakonet

Normat ekzistojnë për të mbrojtur vlerat e një kulture. Ato janë rregulla ose shembuj sjelljeje në shoqëri. Ato përcaktojnë sjelljen e justifikuar dhe të dëshiruar shoqërisht të një individi ndaj njerëzve të tjerë në situata të caktuara. Ato janë pjesë e kulturës, pjesë e jetës së përditshme. Ato krijohen nga njerëzit bazuar në botëkuptimin dhe vlerat e tyre, të nxitura nga nevojat. Pasi pranohen nga shumica, ato bëhen përgjithësisht të vlefshme dhe fitojnë një rol integruar në shoqëri.

Një ose më shumë norma së bashku mbrojnë vlerat shoqërore. Për shembull, Ligji për Sigurinë në Rugën Komunale, Kodi Penal, Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit janë një sërë normash që mbrojnë jetën si vlerën më të madhe. Normat konsiderohen udhëzime se si duhet të sillen individët në situata specifike: në rrugë, në punë, në kishë, në plazh, në një festë. Norma të tilla janë: të ngasësh makinën nëpër një zonë të populluar me 50 km në orë, të mos lësh mbetje ushqimore dhe paketimi në zonat e piknikut, të ruash higjienën personale, të respektosh privatësinë e të tjerëve e të ngjashme.

Ekzistojnë disa lloje normash (të shkruara dhe të pashkruara) që kanë rëndësi të madhe për shoqërinë. Këto përfshijnë zakonet, normat ligjore dhe morale.

Zakonet janë rregulla të pashkruara që kanë lindur si rezultat i përsëritjes afatgjatë të aktiviteteve të caktuara nga njerëzit në një mjedis shoqëror. Ato lidhen me aktivitetet e përditshme: mënyrën se si njerëzit komunikojnë me njëri-tjetrin dhe si t'i plotësojnë nevojat e tyre (mënyra e veshjes, zakonet e të ngrënit, mikpritja, përshëndetjet kur takohen, etj.). Mosrespektimi i tyre sjell sanksione që zakonisht

marrin formën e thashethemeve, talljeve, etiketimeve, refuzimit nga komuniteti dhe të ngjashme.

Zakonet janë një mekanizëm i fuqishëm për rregullimin e sjelljes midis njerëzve. Paraardhësit tanë më të lashtë kanë praktikuar një numër zakonesh që lidhen me jetën e përditshme për shekuj me radhë. Njëri prej tyre është maskimi. Ata besonin se maskimi do t'i mbështeste në luftën e tyre për mbijetesë. Ata besonin se maskat e tyre ishin mjaft të frikshme për të trembur dhe për të dëbuar forcat e liga, shpirtrat e këqij dhe demonët në të cilët besonin.

Normat morale janë rregulla më të rrepta se zakonet. Ato tregojnë se si duhet të veprohet. Ato mund të jenë pozitive dhe negative. Normat pozitive përcaktojnë se çfarë është e pranueshme dhe e pritur, ndërsa normat negative ndalojnë aktivitete të caktuara. Normat morale ndryshojnë nga një shoqëri në tjetrën, por ekzistojnë edhe norma universale që gjenden në të gjitha shoqëritë. Disa prej tyre përfaqësojnë ndalime të rrepta mbi sjelljen që quhen **tabu**. Të tilla janë incesti (ndalim i marrëdhënieve seksuale midis të afërmeve të ngushtë), kanibalizmi (kanibalizëm).

Normat ligjore përfaqësojnë rregulla të sjelljes të përcaktuara dhe të sanksionuara në mënyrë strikte. Ato më shpesh gjenden në formën e ligjeve. Ato zakonisht përcaktohen/miratojnë nga shteti, por normat ligjore miratojnë edhe nga ndërmarrjet, shoqatat dhe organizatat fetare. Avantazhi i normave ligjore (ligjeve) është se ato mund të ndryshohen nëse nuk funksionojnë.

Sanksionet

Paralelisht me krijimin e normave, shoqëria krijon edhe metoda të përshtatshme për të siguruar respektimin e tyre. Këto quhen ndëshkime/sanksione. Sanksionet vendosen ndaj individëve, sjellja e të cilëve shkel norma të caktuara. Për mosrespektimin e disa normave, sanksionet janë të vogla, ndërsa për të tjerat, ato janë të rënda dhe përfshijnë gjoka dhe burgim.

Sanksionet vijnë në dy forma: sanksione të jashtme (përçmim ose lëvdata, ndëshkim ose shpërblim) të vendosura nga mjedisi shoqëror dhe sanksione të brendshme (ndërgjegjja) të cilat janë autokritikë, vetëndëshkim i veprimeve të veta. Që një bashkësi shoqërore të funksionojë siç duhet, të gjithë anëtarët duhet të respektojnë rregullat e sjelljes. Nëse ato nuk funksionojnë, ato duhet të zëvendësohen nga të tjera.

5.2. Përkufizimi i konformizmit dhe devijimi social

Përkufizimi i konformizmit

Në mësimin Socializimi dhe Liria Individuale, është thënë tashmë se cilët njerëz konsiderohen konformistë dhe cilët jokonformistë. Ne kemi vërtetuar se çdo grup shoqëror posedon një sistem specifik vlerash, rregullash dhe normash nga i cili varet se cilat qëllime do t'i vendosë grupi vetes, cilat do të jenë qëndrimet dhe format e sjelljes së anëtarëve të tij. Megjithatë, ndonjëherë qëllimet e grupit nuk përkojnë me qëndrimet e individëve. Kjo do të thotë që funksionimi i suksesshëm i grupit nuk duhet të jetë i suksesshëm për secilin prej anëtarëve të tij. Ekzistenca e interesave individuale mund të çojë në shpërbërjen e grupit. Për të parandaluar që kjo të ndodhë, secili anëtar i grupit konformohet, në një farë mase konformohet. (Fjala latine konformire = harmonizim). **Termi konformizëm do të thotë përshtatja e një anëtarit të grupit me rregullat, kërkesat dhe standardet e sjelljes së grupit të cilit i përket.**

Koncepti i devijimit social

Cili është kuptimi i termit devijim? Çfarë mendoni kur thuhet se ka një devijim në rrugë? Me siguri mendoni për një devijim nga vija e drejtë. Shumë sociologë e përcaktojnë termin devijim shoqëror në këtë mënyrë, si një devijim/shmangie nga normat e vendosura nga bashkësia shoqërore.

Për të arritur një qëllim, njerëzit vendosin rregulla të përbashkëta sjelljeje. Nuk ka fushë të jetës së përbashkët pa rregulla. A keni menduar ndonjëherë se si do të dukej një ndeshje futbolli pa rregullat e lojës. Si do të lëviznin automjetet dhe këmbësorët pa rregulla të trafikut? Rregullat rregullojnë jetën në shoqëri dhe kur individët i respektojnë ato, rreziku i kaosit shmanget. Respektimi i rregullave është një domosdoshmëri, një imperativ për veprimet e çdo personi të civilizuar.

Praktika shoqërore tregon se jo të gjithë njerëzit sillen në përputhje me rregullat/normat dhe në një rast të tillë bëhet fjalë për sjellje devijante. Ata që i shkelin ato konsiderohen individë devijante. Kjo do të thotë që socializimi tek këta njerëz nuk ka arritur rezultatet e dëshiruara. Duhet përmendur se veprimet e një individi konsiderohen devijante vetëm në lidhje me normat e një grupi të caktuar ose të një shoqërie të caktuar. Prandaj, ajo që konsiderohet devijante në një shoqëri nuk është domosdoshmërisht devijante në një shoqëri tjetër. Mund të ketë dallime në kuptimin e devijimit brenda një shoqërie, nëse normat dhe vlerat kanë ndryshuar ndërkohë. Për shembull, homoseksualiteti kohët e fundit konsiderohej një fenomen devijante, dhe sot diskutohet në kontekstin e të drejtave të njeriut. Në shumë vende, martesat e të njëjtit seks lejohen.

Në sociologji, sjellja devijante njerëzore përkufizohet si sjellje në kundërshtim me normat përgjithësisht të pranuar, domethënë sjellje që shkel normat shoqërore dhe pritjet e individit.

Koncepti i devijimit është i ndryshëm nga koncepti i krimit. Krimi konsiderohet sjellje që shkel normat ligjore dhe gjithmonë i nënshtrohet dënimit më të ashpër.

Ekziston një numër i madh teorish rreth devijimit. Sipas teorive biologjike, devijimi është i kushtëzuar biologjikisht. Për kriminologun italian Cesare Lombroso, i cili është një përfaqësues i kësaj teorie, sjellja devijuese është produkt i konstitucionit fizik të një personi. Ai përcaktoi se kriminelët janë njerëz me karakteristika të lindura fizike dhe morale (ata kanë një formë karakteristike të kockave të fytyrës, kokës, muskujve, etj.). Teoritë psikologjike theksojnë faktorin trashëgues si shkak të devijimit. Sipas përfaqësuesve të kësaj teorie, ata që janë të prirur ndaj sjelljes devijuese janë njerëzit që u mungon dashuria në fëmijëri, individët mendërisht të paqëndrueshëm dhe individët pa një ego (veten e tyre). Sipas teorive funksionaliste, sjellja devijuese është rezultat i mungesës së rregullimit shoqëror. Le të kujtojmë se për funksionalistët, çdo gjë që ekziston në shoqëri ka një funksion. E njëjta gjë vlen edhe për devijimin. Është e nevojshme për shoqërinë sepse sipas saj, individët përcaktojnë se çfarë është e mirë dhe e dëshirueshme për t'u bërë, dhe çfarë është e padëshirueshme dhe e keqe. Për Durkheim, devijimi është funksional sepse shkakton ndryshime shoqërore.

Në sociologji, ekzistojnë një numër teorish që shpjegojnë devijimin social. Njëra prej tyre është ajo e sociologut amerikan Robert Merton. Ai beson se të gjithë individët në shoqëri kanë të njëjtat vlera dhe përpiqen për të njëjtat qëllime, por nuk kanë të njëjtat mundësi për t'i arritur ato, veçanërisht ata në fund të shkallës shoqërore. Për të arritur qëllimet e tyre dhe për të qenë të suksesshëm, ata përdorin mjete të papranueshme.

Devijimi shoqëror është i dëmshëm për shoqërinë. Pavarësisht nga forma në të cilën ndodh, ai pengon zhvillimin e saj. Më shpesh ndodh në formën e veseve, agresionit dhe abuzimit me substanca.

Veset janë devijime që lidhen me jetën instiktive të njeriut (uria, etja, nevojat seksuale). Gjatë jetës, instiktet socializohen, më shpesh përmes procesit edukativ. Edukimi i lejon individit të përmirësojë pozicionin e tij shoqëror dhe është mënyra më e mirë për të humanizuar marrëdhëniet ndërnjerëzore. Vese konsiderohen: endacakët, lypja, bixhozi, bastet, pirja e duhanit, veset seksuale.

Agresionet janë reagime të dhunshme nga individë dhe grupe që janë të pakënaqur me shoqërinë, për shkak të pamundësisë për të kënaqur nevojat e tyre. Pakënaqësia mund të drejtohet ndaj vetes në formën e autoagresionit dhe ndaj të tjerëve në formën e heteroagresionit. Një shembull tipik i formës së parë është vetëvrasja, dhe për të dytën të gjitha llojet e krimit, delinkuencës dhe kundërvajtjes. **Varësitë nga substancat** janë varësi që ndodhin duke marrë pije dehëse, më shpesh alkool dhe drogë. Ato ndodhin kur individët janë në një situatë të pafavorshme. Ato janë

një formë arratisjeje nga jeta reale. Pasojat e varësisë nga substancat janë të shumta: shëndet i dëmtuar psikofizik, gjendje e dobët ekonomike, sjellje imorale për shkak të së cilës individit ka probleme me ligjin (vjedhje, aksidente trafiku, etj.).

Hulumtimet më të fundit tregojnë se përveç drogës, alkoolit dhe cigareve, tek të rinjtë po shfaqen lloje të reja varësish: interneti, rrjetet sociale, videolujërat. Ato u shfaqën për të lehtësuar komunikimin midis njerëzve, por sollën me vete edhe një lloj të ri delinkuence - dhunën dixhitale.

ngacmimi, dhuna online. Kriminelët kibernetikë e paraqesin veten gabim, përhapin gënjeshtër, dërgojnë mesazhe me përmbajtje fyese, etiketojnë dhe shkelin privatësinë e të tjerëve.

Arsyet për shfaqjen e devijimit social janë të shumta, por për sociologjinë, ato me natyrë socioekonomike janë të rëndësishme: varfëria, papunësia, mungesa e arsimit, migrimi e të ngjashme

Kushdo që është viktimë e dhunës dixhitale duhet të kërkojë ndihmë nga individë kompetentë.

5.3. Krimi

Një dukuri e zakonshme e shkaktuar nga sjellja e papërshtatshme e individëve në shoqëri është krimi. Duhet të bëjmë dallimin midis devijimit social dhe kimit. Devijimi social është një term i gjerë dhe i referohet çdo devijimi nga normat shoqërore, ndërsa një akt kriminal shkel një normë ligjore. Për shembull, lypja konsiderohet sjellje devijuese, por nuk është një akt kriminal. Megjithatë, nëse një individ përdor dhunë kundër një tjetri ose cenon pronën e dikujt tjetër, atëherë norma ligjore shkelet dhe vepra penale ndëshkohet në përputhje me rrethanat.

Shkeljet më pak serioze të ligjit quhen kundërvajtje, ndërsa më të rëndat quhen krime. Për shembull, parkimi i paligjshëm i një automjeti nuk është kundërvajtje, por transportimi i drogës përtej kufirit është kundërvajtje. Dënimet për kundërvajtje janë dënime të gjata me burg dhe madje edhe dënim me vdekje. Vepra të tilla përfshijnë: vrasje, grabitje, trafikim dhe kontrabandë me qenie njerëzore, trafikim droge dhe substanca të tjera të paligjshme. Një lloj i veçantë krimi është ai në sferën ekonomike: evazioni fiskal, transaksionet financiare të paligjshme, përvetësimi, tregu i zi dhe ekonomia e zezë.

Ekzistojnë shpjegime të shumta sociologjike për mënyrën se si ndodh krimi dhe pse dikush ndien nevojën për të shkelur një normë/ligj ligjor.

Sipas kuptimit funksionalist, çdo sjellje që devijon nga vlerat e përbashkëta të vendosura nga komuniteti, me marrëveshje paraprake të anëtarëve të tij, konsiderohet devijuese. Për Emile Durkheim, "krimi është një akt që shkel vlerat e përbashkëta të vetëdijes kolektive" për të cilin pason një sanksion. Sanksionet, nga ana tjetër, janë vlerat e përbashkëta të komunitetit të përkthyer në ligj që zbatohen nga gjyqësori dhe policia, pra autoritetet e zgjedhura ligjërisht në shtet. Durkheim beson se përmes ndëshkimit me ligj, vlerat e përbashkëta mbrohen dhe sjellja devijuese kontrollohet.

Përfaqësuesit e teorisë interaksioniste nuk pajtohen me funksionalistët. Ata e lidhin krimin me pushtetin në shoqëri. Sipas tyre, vlerat (ligjet) e përbashkëta nuk përcaktohen me marrëveshje të të gjithë anëtarëve, por miratohen nga përfaqësuesit e qeverisë dhe i përdorin ato për të mbrojtur interesat e tyre. Ligje të tilla janë më shpesh në kundërshtim me normat dhe vlerat e popullsisë, kështu që mund të ndodhë që disa veprime të popullsisë të shpallen devijuese/kriminale thjesht sepse qeveria nuk i kupton karakteristikat, traditat dhe zakonet e tyre kulturore. Për shembull, në shoqërinë amerikane, e cila është multikulturore, indianët që shkelin Ligjin e Gjuetisë dhe Peshkimit shpesh gjykohen, megjithëse sjellja e tyre brenda kornizës së traditës dhe kulturës së tyre nuk konsiderohet devijuese. E njëjta gjë ndodh edhe me emigrantët meksikanë në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Ata shpesh ndëshkohen për jetesën në bashkësi jashtëmartesore, marrëdhënie seksuale me vajza nën moshën 16 vjeç, përdorimin e marihuanës dhe posedimin e armëve, të cilat janë të gjitha pjesë e traditës dhe kulturës së tyre.

Për shumë marksistë, shkaku i krimit është mënyra kapitaliste e prodhimit, për të cilën gjërat më të rëndësishme janë fitimi sa më i madh i mundshëm dhe grumbullimi i pasurisë/kapitalit. Kapitalizmi bazohet në pronën private, për të cilën konkurrenca dhe pasurimi individual janë më të rëndësishmet, dhe ato janë më shpesh shkaku i agresionit, armiqësisë, frustrimit, veçanërisht midis atyre që humbasin. Ata thonë se në kapitalizëm, krimi është i mundur në çdo nivel të shoqërisë. Anëtarët e secilës klase përdorin të gjitha mjetet dhe mundësitë e mundshme për të kryer krime. Për shembull, klasa e ulët, e cila jeton në lagje të varfra, karakterizohet nga: grabitja, vjedhjet e vogla, trafikimi i drogës, prostitucioni, ndërsa klasa e lartë është e angazhuar në transaksione biznesi dhe manipulime mashtruese financiare që mundësojnë grumbullimin e pasurisë së madhe.

Për ekonomistin amerikan David Gordon, krimi është i justifikuar. Ai argumenton se në një shoqëri në të cilën konkurrenca është parimi kryesor dhe zbatohet rregulli "peshku ha peshk", individët duhet të luftojnë për mbijetesën e tyre. Ai përcaktoi se në shoqërinë amerikane ka pak shërbime të mirëqenies sociale, prandaj shkalla e krimit është më e lartë. Krimi është një pasojë krejtësisht normale e shkaktuar nga pabarazia midis njerëzve.

Delikuenca e të miturve

Termi delinkuencë e të miturve i referohet sjelljes shoqërisht të papranueshme të të rinjve, e cila më së shpeshti manifestohet duke shkelur normat morale dhe zakonore, por edhe duke shkelur normat ligjore (kryerja e krimeve). Kur shkelen normat morale, bëhet fjalë për sjellje asociale të të rinjve, ndërsa kur kryhen krime, bëhet fjalë për sjellje antisociale .

Sjellja devijante mund të bëhet një problem shoqëror kur është e vazhdueshme, kronike dhe e përhapur gjerësisht dhe kur shumica e popullsisë e percepton atë si një kërcënim për mirëqenien e përgjithshme të shoqërisë. Kjo sjellje devijante merr peshë edhe më të madhe kur kryhet nga popullsia më e re në shoqëri. Delikuenca e të miturve është një fenomen negativ shoqëror në të cilin fëmijët nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç shfaqen si faktorë kryesorë. Është një problem serioz i shoqërive të sotme.

Të miturit nga mosha 7 deri në 18 vjeç konsiderohen shkelës të normave morale dhe ligjore. Të miturit nën moshën 14 vjeç nuk janë penalisht përgjegjës.

Të miturit më shpesh e fillojnë karrierën e tyre kriminale me krime kundër pronës (vjedhje në shtëpi, apartamente, automjete). Kryerja në grup e krimeve është një tipar tipik i delinkuencës së të miturve, dhe kjo ndodh kur dy ose më shumë të mitur kryejnë krimin së bashku. Pyetja është - Pse? Për shkak të ndjenjës së pasigurisë, nevojës për mbështetje të ndërsjellë në kryerjen e krimit, nevojës për të demonstruar pushtet para bashkëmoshatarëve.

Në vitet e fundit, në nivel global, delikuenca e të miturve ka treguar një pjesëmarrje më të madhe në kriminalitetin e përgjithshëm, dinamikë më të madhe, me forma më të rënda dhe të rrezikshme të sulmit ndaj vlerave dhe të mirave shoqërore. Është shqetësuese që kohët e fundit krime të tilla kanë përfshirë gjithnjë e më shumë fëmijë më të vegjël, recidivistë (persona që, pavarësisht masave të socializimit, vazhdojnë të sillen në mënyrë devijuese).

Krimi i shtetit

Krimi mund të jetë i paorganizuar dhe i organizuar. Krimi i paorganizuar kryhet nga individë ose grupe të formuara për një veprim të caktuar kriminal. Krimi i organizuar është një aktivitet afatgjatë i kryer nga grupe të nënshtruara hierarkikisht. Edhe pse shteti është ai që duhet të luftojë krimin, ai shpesh është vetë pjesëmarrës dhe organizator i akteve kriminale.

Krimi shtetëror në kriminologjinë dhe sociologjinë amerikane konsiderohet një formë e veçantë e aktivitetit kriminal. Ai njihet si "krimi i jakës së bardhë". Rolin e kriminelëve e luajnë njerëz nga qarqet qeverisëse, zyrtarë, të cilët abuzojnë me pozicionin e tyre shoqëror për të kryer krime që u sjellin përfitime të mëdha materiale. Ata kryejnë fshehurazi transaksione të mëdha biznesi dhe manipulime mashtruese. Veprat më të zakonshme kriminale janë: falsifikimi i pasqyrave financiare të shoqatave tregtare, manipulimet në bursat tregtare, ryshfeti në tregti

e të ngjashme. Ata quhen edhe "gjigantë të vjedhjes". Ata gjenden midis politikanëve, policisë, administratës dhe gjyqësorit.

Ky krim është shumë i ngjashëm me krimin e organizuar. Krimi shtetëror është i vështirë për t'u sanksionuar dhe parandaluar sepse më shpesh është i ngulitur në institucionet e tij.

Krimi i organizuar

Kriminelët organizohen në grupe të ndryshme, banda (rrjete) me qëllim që të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin në kryerjen e krimeve si një aktivitet afatgjatë. Ky është krim i organizuar. Ata janë të lidhur me njerëz nga institucionet shtetërore (zyrtarë të lartë) në mënyrë që të kryejnë më lehtë krimin dhe të shmangin sanksionet. Ky krim është më shpesh një rrjet kriminelësh të organizuar mirë nga të gjitha kombet dhe racat dhe nuk njihet kufij dhe vende. Veprat më të zakonshme kriminale janë trafikimi i armëve, droga, skllavëria e bardhë sepse sjell fitime të mëdha. Kjo formë e krimit karakterizohet nga një organizim i fortë i bazuar në marrëdhënie hierarkike dhe operacionalitet të madh në veprime. Në krye të organizatës kriminale është një udhëheqës i cili më shpesh është një gangster i fuqishëm nga bota e krimit. Përdoren shantazhe, forcë, kërcënime, ryshfet dhe mjete të tjera të paligjshme, kështu që biznesi bëhet i rrezikshëm jo vetëm në aspektin material, por edhe në atë fizik. Për shkak të imunitetit që gëzojnë autorët nga ndjekja penale, është e vështirë të zbulohet dhe shpesh nuk regjistrohet në statistikën e krimit. Krimi i organizuar nuk njihet kufij. Kriminelët shpesh veprojnë nga kontinente të shumta përmes të ashtuquajturave mafioze.

Më 11 shtator 2001, dy aeroplanë të rrëmbyer u përplasën me kullat binjake të Qendrës Botërore të Tregtisë në Nju Jork, e më pas një aeroplan i tretë u përplas me Pentagonin në Uashington. Një aeroplan u rrëzua përfundimisht në Pensilvani. Operacioni nga 19 anëtarë të al-Kaedës filloi me rrëmbimin e katër aeroplanëve të pasagjerëve, të cilët u ngritën nga aeroportet në Boston, Nju Jork dhe Uashington. Rrëmbyesit hynë në kabinat e aeroplanëve dhe, duke përdorur thika letre të kontrabanduara, vranë pilotët dhe morën kontrollin e avionit. Aeroplani i parë i American Airlines u përplas me kullën veriore të Qendrës Botërore të Tregtisë në Nju Jork në orën 8:46 të mëngjesit sipas kohës lokale, dhe 17 minuta më vonë, aeroplani i dytë i rrëmbyer i United Airlines u përplas me kullën jugore, ndërsa i treti goditi Pentagonin. Nga Kullat Binjake në Nju Jork, vetëm 20 persona që ishin në katet mbi sulmin arritën të largoheshin në mënyrë të sigurt nga ndërtesa para se të shembej. Midis viktimave të 11 shtatorit ishin 371 të huaj, dhe 343 zjarrfikës vdiqën në shembjen e Kullave Binjake ndërsa përpiqeshin të ndihmonin të plagosurit të largoheshin nga ndërtesat. Më vonë, autoritetet kompetente të Shteteve të Bashkuara vlerësuan se organizatori i sulmeve ishte Khalid Sheikh Mohammed, i cili u arrestua në mars të vitit 2003 në Pakistan dhe në shkurt të vitit 2008 u akuzua për krime lufte.

Sulmi terrorist ua bëri të qartë të gjithë amerikanëve se terrorizmi, korrupsioni dhe ryshfeti janë instrumente të krimit të organizuar që kërcënojnë të fitojnë rëndësi globale dhe kërcënojnë mbijetesën e njeriut, ekonomisë, mjedisit, si dhe arritjet dhe vlerat themelore të qytetërimit njerëzor. Për të luftuar terrorizmin, korrupsionin dhe llojet e tjera të krimit të organizuar, janë miratuar një sërë dokumentesh të rëndësishme ndërkombëtare... *(fragment nga një tekst gazetaresk)*

5.4. Devijimi Social dhe Rendi Shoqëror

"Askush nuk lind kriminel, alkoolik, droguar. Shoqëria i krijon ata."

Në mësimin Përcaktimi i Konformizmit dhe Devijimit Social, mësuat se biologët dhe psikologët kërkojnë shkaqet e sjelljes devijante në natyrën biologjike, ose psikologjike, të njeriut. Sociologët besojnë se devijimi nuk mund të shpjegohet pa marrë parasysh faktorët socialë dhe kulturorë.

Teoria funksionaliste në sociologji kërkon shkaqet e devijimit në shoqëri. Këtë e shpjegon më së miri Emile Durkheim. Ai argumenton se krimi në jetën shoqërore është i pashmangshëm sepse anëtarët e shoqërisë nuk kanë të njëjtën ndjenjë përkatësie ndaj komunitetit (ndjenja kolektive), as nuk kanë të njëjtin qëndrim ndaj vlerave dhe normave të përbashkëta morale. Individët janë të ekspozuar ndaj ndikimeve të ndryshme nga mjedisi dhe për këtë arsye nuk mund ta kuptojnë në mënyrë të barabartë seriozitetin e mosbindjes ndaj ligjeve.

Për Durkheimin, çdo ndryshim në shoqëri fillon me një formë devijimi, prandaj ai thotë: "Që të ndodhë ndryshimi, ndjenjat kolektive nuk duhet të jenë shumë të forta dhe armiqësore ndaj ndryshimit. Ato duhet të jenë të moderuara. Kur janë shumë të forta, ato nuk lejojnë që origjinaliteti i dikujt (kush është çfarë lloj personi) të dalë në pah, dhe të gjithëve duhet t'u jepet një mundësi e tillë. Një origjinalitet nuk është i mundur pa tjetrin. Durkheim pyet: Si do të vihej re origjinaliteti i njerëzve si Jezusi, Martin Luther King, Nënë Tereza nëse ndjenjat kolektive të njerëzve do të ishin shumë të forta?"

Durkheim i konsideronte disa sjellje devijante si paralajmërues të një të ardhmeje të re. Të tillë janë heretikët (ata që u dënuan për herezi gjatë Inkuizicionit), luftëtarët e lirisë, sepse donin të krijonin një sistem të ri vlerash dhe normash, domethënë një rend të ri shoqëror. Sipas teorisë funksionaliste, devijimi është i dobishëm për shoqërinë në një farë mase, sepse kontribuon në mirëmbajtjen e saj. Nëse rritet shumë më tepër sesa duhet, atëherë bëhet i padobishëm.

Për Durkheimin, një shoqëri e shëndetshme është ajo në të cilën ka si krim ashtu edhe ndëshkim. Përfundimi i Durkheimit është se me rritjen e devijimit, shoqëria kalon në një gjendje "anomie" (shoqëri e sëmurë). Shoqëria vendos kërkesa dhe

qëllime të larta për njerëzit, të cilat për shumicën e tyre janë të paarritshme dhe për këtë arsye ata përdorin mjete të ndaluara moralisht dhe ligjërisht.

Për sociologun amerikan Robert Merton, shkaqet e devijimit duhen kërkuar në strukturën dhe kulturën e shoqërisë. Sipas tij, anëtarët e shoqërisë kanë vlera të përbashkëta. Megjithatë, për shkak se ata kanë pozicione të ndryshme shoqërore (i përkasin klasave të ndryshme), ata nuk mund t'i realizojnë në mënyrë të barabartë vlerat e përbashkëta, dhe kjo mund të shkaktojë sjellje devijuese tek ata. Merton e shpjegon teorinë e tij duke përdorur shembullin e Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe thotë: "Për anëtarët e shoqërisë amerikane, arritja e suksesit personal, i cili matet me pasurinë e fituar, është vlera më e madhe. "Ëndrra amerikane" e çdo amerikani është të ngasë një Cadillac, të ketë një shtëpi në Beverly Hills dhe një sasi të konsiderueshme parash në llogarinë bankare. U është e qartë atyre se e vetmja mënyrë për të arritur këtë qëllim është arsimi, talenti, ambicia, vendosmëria, energjia, puna e palodhur, dhe kjo është mjaft logjike sepse qëllimi dhe mjetet janë po aq të rëndësishme. Megjithatë, për amerikanët, gjëja më e rëndësishme është suksesi, pavarësisht se si arrihet. Ata luftojnë për sukses me të gjitha mjetet në dispozicion. Është si një lojë pokeri në të cilën, për të arritur një fitim, rregullat e lojës injorohen." Sipas Mertonit, kur rregullat pushojnë së zbatuari në shoqëri, lind një gjendje anomie që inkurajon devijimin.

Sipas *teorisë së etiketimit* të mbrojtur nga sociologu amerikan Howard Becker, nëse një veprim do të konsiderohet devijant varet nga mënyra se si do ta vlerësojnë të tjerët, çfarë "etikete" do t'i vendosin. Për shembull, të shohësh një person të zhveshur në një plazh nudist konsiderohet normale, por një person i zhveshur në rrugë do të konsiderohej sjellje devijante. Në luftë, vrasjet priten, por në paqe ato janë krimi më i madh. Nëse diçka do të konsiderohet devijante varet edhe nga rrethanat shoqërore. Zbulimet e Nikola Kopernikut dikur perceptoheshin si herezia më e madhe, dhe sot i gjithë zhvillimi teknologjik bazohet në to.

Përfundimi i përgjithshëm është se fenomenet devijante janë një karakteristikë e shoqërive moderne dhe dinamike. Modernizimi i jetës shoqërore është arsyeja kryesore për rritjen e sjelljes devijante. Në shoqëritë tradicionale, devijimi minimizohet sepse bazohet në marrëdhënie tradicionale që forcojnë bashkësinë shoqërore.

Në shoqërinë moderne, funksionet e familjes po zvogëlohen. Kjo zvogëlon fuqinë e saj për të socializuar siç duhet anëtarët e saj. Mungesa e socializimit mund të jetë shkak i sjelljes devijante. Ngjashëm me familjen, edhe komuniteti lokal është i pafuqishëm për t'iu përgjigjur nevojave dhe kërkesave të njerëzve. Mbipopullimi, migrimi, urbanizimi, industrializimi dhe modernizimi janë arsye për ndërlikimin e jetës së njerëzve. Në kushte të tilla, lind një hendek midis kërkesave të shoqërisë dhe aftësive të njerëzve, gjë që çon në shfaqjen e sjelljes devijante.

Mediat kohët e fundit janë shfaqur si një mjet i fuqishëm për drejtimin dhe kontrollin e sjelljes së individëve. Shikimi i filmave me sjellje të dhunshme të personazheve kryesorë mund të shkaktojë efekte të ndryshme tek shikuesit. Disa mund të imitojnë sjelljen e tyre për t'u çliruar nga frustrimet që mbartin brenda vetes, ndërsa të tjerë mund ta justifikojnë sjelljen e tyre devijante me atë që kanë parë në mediat televizive.

Shoqëria krijon mekanizma për parandalim dhe mbrojtje nga devijimi. Ajo krijon një sistem të degëzuar dhe të specializuar për zbulimin dhe shtypjen e fenomeneve devijuese, krijon institucione që veprojnë në mënyrë parandaluese, arsimore dhe edukative. Një institucion i tillë është shkolla, e cila nëpërmjet arsimit dhe edukimit i udhëzon individët drejt sjelljes së mirë.

Kontrolloni se çfarë keni mësuar nga tema Konformizmi dhe Devijimi Social

1. Çfarë është ndërveprimi social?
2. Cili është ndryshimi midis shkëmbimit dhe konkurrencës?
3. Shpjegoni shkaqet më të zakonshme të konfliktit.
4. Bëni dallimin midis sjelljes devijante dhe krimit.
5. Çfarë nënkuptohet me krim tek adoleshentët?
6. Cilët individë shfaqen si aktorë në krimin shtetëror?
7. Ku i kërkojnë më shpesh sociologët shkaqet e sjelljes devijante tek individët?
8. Studioni kuptimin e Durkheim-it për fenomenet devijante në shoqëri dhe përpiquni të përcaktoni justifikimin për një pohim të tillë.
9. Tregoni shembuj të etiketimit në mjedisin tuaj të menjëhershëm.
10. Si e kuptoni shprehjen "Askush nuk lind kriminel, alkoolik, drogë. Shoqëria i krijon ata."
11. Sipas mendimit tuaj, cilat janë arsyet e delinkuencës tek të miturit? Pse është në rritje?

6. ORGANIZATA SHOQËRORE

- *Organizimi shoqëror*
- *Përkufizimi dhe llojet e organizimit shoqëror*
- *Grupet shoqërore*
- *Organizatat formale*

Jeta dhe marrëdhëniet e njerëzve në shoqëri zhvillohen në disa forma organizimi, dhe kjo nuk është unike vetëm për njerëzit. Dhe shumë lloje shtazësh, të shtyra nga instinkti i mbijetesës, ndërtojnë komunitete në të cilat ka një farë organizimi. Por vetëm komuniteti njerëzor është i organizuar në mënyrë të vetëdijshme dhe të qëllimshme.

Në lindim në spitale dhe fitojmë njohuri rreth jetës dhe punës në shkollë, punojmë në ndërmarrje dhe kompani, martohemi në zyrat e gjendjes civile, luajmë sporte në klube, jemi anëtarë të shoqatave profesionale. Spitalet, shkollat, ndërmarrjet, kompanitë, shërbimet, klubet janë organizata. Sa më e organizuar të jetë një shoqëri, aq më racionale, efikase dhe ekonomike është ajo në përmbushjen e nevojave të njerëzve.

6.1. Përkufizimi dhe llojet e organizimit shoqëror

Të gjitha shoqëritë deri më sot, madje edhe komunitetet primitive, kanë pasur një lloj organizimi. Gjuetia, ushqimi, bujqësia, strehimi, lufta dhe mbrojtja, tregtia dhe transporti nuk ishin të mundura pa organizim. Për sociologun amerikan Amitai Etzioni, **një organizatë është një entitet shoqëror që synon kryesisht arritjen e qëllimeve të caktuara**. Por për të arritur qëllimet, duhet të vendosen rregulla të shkruara dhe të pashkruara veprimi, mjete dhe procedura për arritjen e qëllimeve, si dhe ndarja e roleve të atyre që janë të përfshirë në organizatë. Spitali modern është një shembull i mirë i një organizate. Në të, punonjësit grupohen sipas kritereve të caktuara me qëllim që të trajtojnë njerëzit dhe t'u ofrojnë atyre kujdes mjekësor. Dhe jo vetëm spitali, por edhe shteti, komunitetet lokale, tregjet, fabrikat e makinave janë organizata që, nga ana tjetër, varen nga disa organizata të tjera.

"Në lindim në spitale, arsimohemi dhe rritemi në shkollë, punësohemi në kompani shtetërore dhe private, bëjmë pjesë në sindikata dhe shoqata profesionale dhe shkojmë në kishë për të pushuar. Ka organizim kudo. Në shoqërinë moderne, jeta kërkon organizim më të madh", thotë Amitai Etzioni.

"Dhe kur jemi të shëndetshëm, si në punë ashtu edhe në kohën tonë të lirë, jeta jonë zhvillohet në organizata. Prandaj, shoqëria moderne është një shoqëri organizative."

Max Weber ishte i pari që studioi organizimin modern. Për të, ai është një mënyrë e qëndrueshme për të koordinuar aktivitetet e ndryshme të njerëzve në kohë dhe hapësirë, veçanërisht në procesin e prodhimit. Ai zbuloi se organizimi varet kryesisht nga ndarja e punës dhe ndarja e roleve. Për shembull, organizimi i gjuetisë dhe bujqësisë, si aktivitetet kryesore në shoqëritë primitive, ishte i thjeshtë dhe i pazhvilluar. Burrat gjuanin, dhe gratë mblidhnin fruta, përpunonin produkte, bënin rroba e të ngjashme. Më vonë, rolet filluan të specializoheshin. Çdo rol kërkonte njohuri dhe aftësi specifike. Rolet e kryera nga njerëzit duhej të koordinoheshin dhe drejtoheshin, për t'u menaxhuar nga dikush. Vetëm në këtë mënyrë ishte e mundur të arriheshin rezultate të mira. Por ata që menaxhonin shpejt u bënë më të fuqishëm se të tjerët, u burokratizuan (biro = tavolinë shkrimi, cration = rregull nga një tavolinë, zyrtarë).

Jo të gjitha entitetet dhe grupet shoqërore janë organizata. Familja, lagjja, dashamirësit e muzikës i ngjajnë organizatave, por ato janë grupe tipike shoqërore sepse nuk kanë qëllime, rregulla dhe mjete veprimi të përcaktuara saktësisht, dhe rolet e anëtarëve nuk janë të renditura qartë dhe hierarkikisht.

Organizatat janë relativisht të përhershme. Ato nuk pushojnë së ekzistuari pasi të kenë përmbushur një qëllim specifik. Por kjo nuk do të thotë se ato nuk e ndryshojnë strukturën dhe funksionin e tyre. Në shoqëritë moderne, organizatat përshtaten me ndryshimet dhe ndryshojnë ndjeshëm nga njëra-tjetra. Për shembull, ka dallime të mëdha midis kishës dhe ushtrisë, midis zjarrfikësve dhe shoqërisë filatelike, midis kompanisë së automobilave Daimler-Benz dhe Kryqit të Kuq, midis Ministrisë së Arsimit dhe Kompanisë së Transportit të Qytetit. Organizatat ndryshojnë sipas qëllimeve për të cilat janë formuar, madhësisë, hapësirës, numrit të anëtarëve dhe mënyrës së organizimit të tyre.

Sociologët i ndajnë organizatat në **formale dhe joformale**. Të parat, si rregull, veprojnë sipas qëllimeve dhe rregullave që pranohen përgjithësisht në komunitet, dhe të dytat më shpesh nuk kanë qëllime dhe rregulla të tilla. Për shembull, kur një kompani punëson punëtorë, ajo duhet të nënshkruajë kontrata pune dhe page me ta. Në këtë mënyrë, ajo është e detyruar të mbrojë interesat e tyre. Ndërsa kjo nuk është rasti me besimtarët. Ata vullnetarisht i bashkohen organizatës fetare, janë aktivë sa të duan dhe për aq kohë sa të duan, dhe nuk janë të detyruar të respektojnë plotësisht qëllimet, rregullat dhe hierarkinë e saj.

Qëllimet e organizatave mund të jenë politike, ekonomike dhe kulturore. Për shembull, qëllimi i shkollave dhe universiteteve është të edukojnë dhe socializojnë fëmijët dhe të rinjtë; qëllimi i muzeve, bibliotekave dhe galerive është të ruajnë trashëgiminë kulturore, dhe qëllimi i bankave është të sigurojnë mbrojtjen e kursimeve financiare të qytetarëve. Disa organizata kanë qëllime

specifike dhe të njëanshme. Të tilla janë, për shembull, organizatat për mbrojtjen e Liqenit të Ohrit, për përmirësimin e statusit të personave me aftësi të kufizuara. Organizata të tjera kanë qëllime universale dhe shumëpalëshe. Të tilla janë organizatat për rritjen e nivelit arsimor të popullsisë, organizatat për ndihmën e vendeve në zhvillim. Ato jo vetëm që kanë qëllime të ndryshme, por kanë edhe mjete, rregulla, anëtarësim dhe metoda menaxhimi të ndryshme.

Organizimi i aktiviteteve dhe rregullimi i marrëdhënieve në çdo bashkësi shoqërore nënkupton ekzistencën e një sasive të caktuar pushteti për të ndikuar në sjelljen dhe veprimet e të tjerëve. Nuk është rastësi që shteti, partitë, parlamenti, qeveria kanë pushtet politik. Disa individë dhe grupe që zotërojnë pronë, kapacitete prodhimi, burime financiare konsiderohen se kanë pushtet më të madh ekonomik se të tjerët. Vendet në botë që kanë ushtri të mëdha dhe të armatosura mirë konsiderohen ushtarakisht më të fuqishme se të tjerat. Në organizata, cilatdo qofshin ato, ekziston pushtet organizativ. Fuqia organizative shihet në aftësinë e të gjithëve, dhe veçanërisht të ekipit të menaxhimit, për të arritur në mënyrë efektive qëllimet. Sigurisht, është shumë e rëndësishme që ky pushtet të përdoret dhe të shprehet në mënyrë demokratike.

Për shkak të rolit dhe rëndësisë që kanë organizatat në jetën shoqërore, brenda sociologjisë është zhvilluar një disiplinë e veçantë e quajtur sociologjia e organizatave .

6.2. Grupet shoqërore

Njeriu, që nga krijimi i tij e deri në ditët e sotme, ka jetuar në forma të ndryshme shoqërimi dhe lidhjeje të ndërsjellë. Kjo lidhje e njerëzve buron nga natyra e njeriut si qenie shoqërore. Për të kënaqur nevojat dhe interesat e tij, ai krijon marrëdhënie të ndryshme me njerëz të tjerë. Si rezultat, shfaqen grupe shoqërore.

Ekzistenca dhe aktiviteti njerëzor zhvillohet brenda një numri të madh grupesh të ndryshme. Është për këto arsye që çështja e grupeve shoqërore bëhet një çështje qendrore në sociologji. **Një grup është një koleksion i disa individëve që bashkëveprojnë dhe kanë karakteristika të caktuara të përbashkëta.** Sa më e zhvilluar, e diferencuar dhe komplekse të jetë një shoqëri, aq më shumë rritet nevoja e individëve për grupim.

Shumë sociologë kanë studiuar grupet shoqërore, por më të shquarit janë Ferdinand Tennis, Georg Simmel dhe Charles Cooley.

Sociologu gjerman Ferdinand Tennis i përcaktoi grupet parësore bazuar në kriterin e *afërsisë së anëtarëve* . Ai i konsideron familjen, grupet e bashkëmoshatarëve dhe grupet e farefisnisë si grupe parësore. Për të, ato janë grupe në të cilat ekziston një marrëdhënie e ngushtë, afatgjatë dhe e drejtpërdrejtë (ballë për ballë) midis anëtarëve. Këto grupe janë drejtpërdrejt përgjegjëse për zhvillimin e fëmijës.

Ai përdor termin grupe dytësore për t'iu referuar grupeve në të cilat marrëdhëniet midis anëtarëve janë formale (jetëshkurtra dhe pa emocione) dhe të vendosura për të ndjekur ndonjë interes të përbashkët. Ai i konsideron korporatat e mëdha si grupe të tilla.

Tenisi studioi marrëdhëniet brenda grupeve dhe përcaktoi se ka dallime midis një komuniteti dhe një shoqërie. Një komunitet karakterizohet nga marrëdhënie të ngushta dhe një ndjenjë përkatësie ndaj komunitetit, ndërsa në një shoqëri njerëzit drejtohen nga interesi vetjak dhe ambicia, gjë që kontribuon në dobësimin e marrëdhënieve midis njerëzve.

Georg Simmel, një sociolog gjerman, studioi se si madhësia e një grupi ndikon në mbijetesën e tij. Ai zbuloi se grupet me një numër më të madh anëtarësh janë më të qëndrueshme sesa grupet e vogla. Ai e konsideronte martesën si një grup me dy anëtarë si më pak të qëndrueshme sesa një grup me tre anëtarë. Ka dy persona në një martesë dhe mbijetesa e grupit varet prej tyre. Në një grup me tre anëtarë, nëse dy persona grinden, i treti do të ndërmjetësojë midis tyre derisa konflikti të zgjidhet. **Karakteristikat e Grupeve Shoqërore**

Një grup përbëhet nga të paktën dy, por zakonisht më shumë, njerëz që janë bashkuar për të ndjekur një aktivitet/qëllim të përbashkët. Në mënyrë tipike, anëtarët e grupit ndajnë nevoja, interesa, qëndrime dhe vlera të përbashkëta që ndryshojnë shumë nga interesat, qëndrimet dhe vlerat e individëve jashtë grupit. Normat e sjelljes shpesh krijohen nga vetë grupi, por ato mund të përshkruhen edhe nga shteti. Ky është rasti, për shembull, me partitë politike. Në grupet e bashkëmoshatarëve, normat e sjelljes shpesh përcaktohen nga udhëheqësi i tyre.

Pozicioni dhe rolet e individëve në grup nuk janë të njëjta. Çdo pozicion shoqërohet me rregulla sjelljeje, d.m.th. pritje që mbajtësit e pozicionit duhet të përmbushin, dhe kjo është baza për homogjenitetin e grupit. Çdo grup ka rregulla që vlejnë ekskluzivisht për anëtarësinë e tij. Në grup, zakonisht ka interesa, ideale dhe vlera të përbashkëta. Interesi i bashkon njerëzit për një arritje më të mirë dhe më efikase të qëllimeve të përbashkëta (klub sportiv, familje, lagje, etj.). Çdo grup ka një sistem njohjeje dhe sanksionesh me të cilin i shpërblen anëtarët e tij për kryerjen e mirë të roleve të tyre ose i ndëshkon ata për shkeljen e normave të grupit.

Bazuar në të gjitha këto karakteristika, mund të konkludojmë se **një grup shoqëror është një bashkësi relativisht e përhershme njerëzish, të ndërlidhur për shkak të kryerjes së një aktiviteti shoqëror dhe kënaqësisë së disa interesave dhe nevojave të përbashkëta.**

Klasifikimi i grupeve shoqërore

Grupet shoqërore janë të larmishme në natyrë dhe për këtë arsye mund të klasifikohen sipas aktivitetit të tyre, sipas shkallës së ndjenjës së përkatësisë, madhësisë së grupit, qëllimit etj. **Sipas funksionit dhe aktivitetit që individët**

kryejnë në grup, ato mund të ndahen në familjare-farefisnore, ekonomike, arsimore, politike, kulturore dhe fetare .

Në varësi të shkallës së rregullimit të marrëdhënieve midis anëtarëve, grupet ndahen në formale dhe joformale. Grupet formale karakterizohen nga marrëdhënie të forta dhe të rregulluara midis anëtarëve të grupit që sanksionohen nga normat zyrtare. Në grupet joformale, pozicioni i anëtarëve dhe marrëdhënia e tyre e ndërsjellë nuk është e rregulluar. Ato organizohen brenda vetë grupit. Këto grupe krijohen spontanisht dhe në varësi të nevojave dhe interesave specifike të individëve. Grupe të tilla janë: grupe miqsh, spektatorë të një ndeshjeje sportive, etj.

Në klasifikimet më të njohura të grupeve shoqërore është ai që i ndan grupet në parësore dhe dytësore .

Grupet parësore janë ato të parat dhe themelore dhe në to formohet dhe socializohet natyra njerëzore. Ato bazohen në një shkallë të lartë intimiteti të marrëdhënieve midis anëtarëve dhe një ndjenjë të zhvilluar të përkatësisë së ndërsjellë, dashurisë dhe respektit. Grupe të tilla janë: familja, grupet e bashkëmoshatarëve, por deri diku edhe lagjet e vjetra. Në grupet parësore, anëtarët i përkushtohen plotësisht grupit me vullnet, emocione dhe arsye. Në këto grupe ka komunikim intensiv dhe konfidencial.

Grupet dytësore janë nga natyra e tyre shumë më të gjera se ato parësore dhe bazohen në marrëdhënie të rregulluara formalisht. Emocionet mungojnë në to. Njerëzit në to bashkohen për të përmbushur një qëllim specifik. Të tilla janë shoqatat tregtare, organizatat e prodhimit dhe të ngjashme.

Prandaj, pavarësisht nëse të gjitha proceset, aktivitetet dhe marrëdhëniet shoqërore zhvillohen në grupe apo vetëm në disa prej tyre, ato mund të ndahen në grupe globale dhe të pjesshme.

Në grupet **globale** , zhvillohen të gjitha proceset dhe aktivitetet shoqërore. Ato janë afatgjata dhe anëtarët janë të ndërlidhur ngushtë. Shembuj të grupeve të tilla janë horda, klani, fisi, populli dhe kombi. Grupet **e pjesshme** janë ato në të cilat zhvillohen vetëm disa lloje aktivitetesh, procesesh dhe marrëdhëniesh shoqërore. Në to, njerëzit nuk mund t'i plotësojnë të gjitha nevojat. Ato ekzistojnë brenda grupeve shoqërore globale si pjesë përbërëse të tyre. Shembuj të grupeve shoqërore të pjesshme janë: profesione të ndryshme, klasa, shtresa.

Duke kombinuar tiparet e grupit, fitohet një numër i madh tipologjiksh komplekse të grupeve shoqërore që korrespondojnë me strukturën shoqërore globale. Kështu, mund të flasim për grupe hapësinore si: vendbanime, fshatra, qytete, të cilat nuk janë grupe në kuptimin e ngushtë të fjalës, por janë struktura hapësinore komplekse në të cilat ekzistojnë bashkësi territoriale lokale (kolektiva fshatare, lagje). Sipas numrit të anëtarëve, grupet shoqërore mund të ndahen në të mëdha dhe të vogla. Sipas kohëzgjatjes së tyre, ato mund të ndahen në grupe të përhershme dhe të përkohshme. Në varësi të mundësisë së hyrjes dhe daljes së

anëtarëve nga grupi, ato mund të ndahen në grupe të mbyllura dhe të hapura. Sipas shpërndarjes së pushtetit të individëve, grupet shoqërore ndahen në autoritare (me pushtet të pabarabartë) dhe egalitare (me pushtet të shpërndarë midis individëve), dhe sipas shkallës së lidhjes së individëve në grup, ato mund të jenë jetëshkurtra, të lirshme dhe të përhershme.

Në kërkimet sociologjike, karakteristikat e lartpërmendura të grupeve shoqërore më shpesh kryqëzohen dhe lidhen, kështu që familja mund të studiohet si grup parësor për shkak të ekzistencës së marrëdhënieve farefisnore midis anëtarëve të saj. Për shkak të funksionit të saj riprodhues, ajo mund të vërehet edhe si grup funksional. Mund të vërehet edhe si grup me një status të caktuar shoqëror (familje e pasur ose e varfër), si një grup i vogël dhe i përhershëm me marrëdhënie joformale dhe të ngushta, emocionale. Nga aspekti i shpërndarjes së pushtetit, familja mund të jetë patriarkale, në të cilën pushtetin e mban anëtari më i vjetër i familjes, ose një familje moderne në të cilën ka barazi midis anëtarëve.

6.3. Organizatat formale

Organizatat formale janë më të rëndësishme se ato joformale, sepse pjesa më e madhe e jetës shoqërore të njerëzve zhvillohet në organizata formale, siç janë: shkollat, kopshtet, universitetet, spitalet, fabrikat, bizneset, kishat, xhamitë, kolegjet, etj.

Një nga karakteristikat e rëndësishme të organizatave formale është se aktivitetet e tyre janë publike dhe mund të kontrollohen. Kjo është e rëndësishme për të parë nëse ato përmbushin qëllimin për të cilin ekzistojnë (cili është interesi shoqëror i tyre). Nëse organizata nuk i përmbush qëllimet, kjo do të thotë se ekipi i menaxhimit ose mënyra e organizimit duhet të ndryshohet. Për shembull, qëllimi i shkollave dhe universiteteve është të edukojnë dhe socializojnë fëmijët dhe të rinjtë; qëllimi i spitaleve është të trajtojnë të sëmurët, dhe qëllimi i kishave dhe xhamive është të predikojnë besime të caktuara fetare, etj. Sipas qëllimeve, organizatat mund të jenë ekonomike, politike, kulturore e kështu me radhë.

Por ndodh që brenda organizatës formale të ekzistojë një tjetër, joformale, e cila kundërshton parimet e të parës. Në një rast të tillë, lind një i ashtuquajtur konflikt brendaorganizativ. Për shembull, në një kompani që ka planin dhe dinamikën e vet të prodhimit, një grup punëtorësh të pakënaqur me pagat e tyre (organizatë joformale) mund të bojkotojnë në mënyrë të padukshme detyrat dhe përgjegjësitë e punës. Derisa të zgjidhet konflikti brendaorganizativ, organizata do të jetë e pasuksesshme.

Organizatat informale shumë shpesh veprojnë në kundërshtim me normat dhe institucionet shoqërore dhe vijnë në konflikt me ligjin dhe janë shoqërisht të papranueshme. Të tilla janë, për shembull, mafia dhe grupet e korrupsionit në ekonomi, grupet konspirative dhe grushtshtetëse në politikë që përpiqen të marrin

pushtetin në një mënyrë jodemokratike. Megjithatë, ekzistojnë edhe organizata informale të pranueshme shoqërisht që mbrojnë qëllime humane dhe aktivitetet e tyre synojnë zgjidhjen e problemeve të caktuara shoqërore. Veprimet për të ndihmuar të varfrit, refugjatët, të sëmurët dhe për të përmirësuar pozicionin shoqëror të personave me aftësi të kufizuara më shpesh organizohen nga organizatat informale. Në kuptimin më të gjerë, publiku në një vend është një grup shoqëror, por edhe një organizatë informale që ka një ndikim pozitiv dhe kritik në politikë.

Organizatat formale janë grupe të mëdha shoqërore dytësore të krijuara për arritjen efikase të qëllimeve të caktuara. Ato krijojnë marrëdhënie midis individëve bazuar në rregulla dhe norma sjelljeje të qarta dhe të paracaktuara.

Sociologu i lartpërmendur Max Weber ishte shumë i interesuar në problemet sociologjike të organizimit. Sipas tij, ekzistojnë tre lloje themelore të veprimit njerëzor: emocional ose afektiv, në të cilin dalin në pah gjendjet emocionale të individit, veprimi tradicional, i cili bazohet në zakone, dhe veprimi racional në të cilin ekziston një vetëdije e qartë për qëllimin dhe se si mund të arrihet ai. Weber beson se veprimi racional mbizotëron në shoqërinë moderne industriale. Kështu funksionojnë organizatat e mëdha formale shoqërore: administrata shtetërore, sistemi arsimor, sektori shëndetësor, organizata ushtarake dhe shumë të tjera.

Duke studiuar veprimin njerëzor, Weber zbuloi organizimin formal modern dhe e quajti atë organizatë burokratike, që fjalë për fjalë do të thotë sundim nga një zyrë. Për Weberin, burokracia ka një kuptim tjetër. Ajo zë një vend qendror në procesin e racionalizimit të marrëdhënieve shoqërore, sepse sillet në përputhje me qëllimet e përcaktuara në mënyrë racionale. Është një model organizativ për arritjen efikase të qëllimeve. Weber pohon se burokracia nuk ka të barabartë në aspektin e precizitetit, qëndrueshmërisë, disiplinës, rigorozitetit, besnikërisë dhe suksesit në punë. Ai e konsideron shtetin, kishën, ushtrinë, partinë dhe ndërmarrjen e biznesit si organizata burokratike.

Sipas Weberit, burokracia ka disa karakteristika: *specializimin* (ndarjen e punës), *hierarkinë* (renditjen vertikale të punonjësve, ku punonjësit e rangut më të lartë kontrollojnë punonjësit e rangut më të ulët), *respektimin e rreptë të rregullave të shkruara, ekspertizën dhe njohuritë* e fituara nëpërmjet një diplome dhe *marrëdhënie jopersonale* në të cilat jeta profesionale dhe private nuk përzihen. Weber ishte gjithashtu i vetëdijshëm për pasojat që mund të shkaktojnë rritja e pushtetit burokratik të individëve, dhe si të tilla ai renditi: alienimin, ritualizmin, inercinë, oligarkinë dhe të ngjashme. Alienimi është një gjendje në të cilën në vend që burokracia t'u shërbejë qytetarëve (domethënë burokracinë shtetërore), qytetarët janë në shërbim të burokracisë. Ritualizmi është një gjendje e dëmshme për organizatën burokratike që shkaktohet nga respektimi i verbër i rregullave edhe kur nuk është e nevojshme. Inercia është tendenca e strukturave të burokratizuara për të ekzistuar sa më gjatë të jetë e mundur dhe për këtë arsye të

shpikin detyra pune të panevojshme. Oligarkia është sundimi i një pakice në hierarkinë burokratike.

Sociologët Robert Merton dhe Peter Blau besonin se, për të qenë efektive, një organizatë formale duhet t'u ofrojë anëtarëve të saj liri, vetëiniciativë dhe motivim për të vepruar. Në këtë mënyrë, ata do të ndihen si një komunitet që ndjek të njëjtin qëllim.

Sociologët besojnë se suksesi i një organizate formale varet kryesisht nga faktori njerëzor. Për këto arsye, organizatat e biznesit, ato të administratës shtetërore, publiku dhe sektori privat shpesh theksojnë se qëllimi i tyre nuk është vetëm fitimi, por edhe kushtet e punës së punonjësve, pagat dhe standardi i tyre i jetesës. Prandaj, ato u lejojnë punonjësve të marrin pjesë në menaxhim përmes sindikatave ose përmes aksioneve të pronësisë (aksioneve).

Sociologët argumentojnë gjithashtu se që një organizatë formale të jetë e suksesshme dhe efikase, ajo duhet të zhvillojë një klimë dhe kulturë organizative pozitive, domethënë marrëdhënie të favorshme ndërpersonale dhe një ndjenjë përkatesie ndaj organizatës.

Kultura organizative është një sistem vlerash, normash, rregullash sjelljeje në organizatë, mënyra se si mendojnë punonjësit, si ndihen. Çdo organizatë që ka një kulturë të fortë organizative arrin rezultate të shkëlqyera. Konsultanti amerikan i biznesit Peter Drucker, i cili konsiderohet babai i menaxhimit modern, dikur tha: "Arsyeja për rënien e shumicës së organizatave në krizë është mungesa e një sistemi vlerash dhe besimesh që janë në përputhje me kërkesat e mjedisit, domethënë mungesa e një kulture të fortë organizative".

Në një organizatë burokratike, ekziston hierarki dhe rregulla të ngurta.

7. INSTITUCIONET SOCIALE

- *Familja*
- *Feja*
- *Politika, qeveria dhe shteti*
- *Ekonomi*
- *Arsimi*

7.1. Familja

Familja si grup shoqëror është e afërt dhe e njohur për të gjithë sepse, pothuajse, çdo individ e fillon dhe e përfundon jetën e tij në të. Por nëse duhet të flasim për familjen nga një perspektivë shkencore, atëherë nuk është aspak e lehtë, veçanërisht duke pasur parasysh se ajo është vazhdimisht e ekspozuar ndaj ndikimit të ndryshimeve shoqërore që ndryshojnë formën dhe funksionet e saj. Sot, përveç familjeve të zakonshme me dy prindër dhe një ose më shumë fëmijë, po flasim gjithnjë e më shumë për familjet me një prind, familjet e rindërtuara që krijohen duke hyrë në martesë të reja dhe fëmijë nga martesat e mëparshme, familjet me prindër të të njëjtit seks dhe fëmijë të adoptuar, e të ngjashme. Disa nga këto lloje familjesh mund të jenë më shumë sipas pëlqimit të dikujt, disa më pak ose aspak. Sociologët nuk mund të thonë se cili lloj familjeje është më i miri, por ata theksojnë se është gjithnjë e më e vështirë të flitet për vlerat e vërteta familjare që do të ishin të përbashkëta për të gjithë njerëzit.

Familja është një pasojë logjike e martesës, dhe martesë është një marrëdhënie e njohur shoqërisht midis dy të rriturve, më shpesh midis një burri dhe një gruaje.

Gjatë historisë, martesë ka marrë shumë forma. Një martesë midis një grupi grash dhe një grupi burrash quhej martesë në grup. Martesë poligame është ajo në të cilën partnerë të shumë hyjnë në një marrëdhënie martesore dhe ka ardhur në dy forma: poligjinia (një burrë me shumë gra) dhe poliandria (një grua me shumë burra).

Martesë mund të lidhet për shumë arsye dhe në shumë mënyra, dhe varet se çfarë lloj marrëdhënieje do të krijohet midis bashkëshortëve. Jo të rralla janë martesat midis dy personave që nuk janë të rregulluara ligjërisht, të njohura si bashkëjetesë, martesat pa fëmijë, si dhe martesat e të njëjtit seks (homoseksualë). Martesat e sotme janë monogame (vetëm dy partnerë janë të martuar) dhe civile (ato lidhen para përfaqësuesve të autoriteteve shtetërore dhe rregullohen me rregullore ligjore). Në histori, njihen martesat zakonore, tipike për shoqëritë

tradicionale; martesat kishtare të lidhura para autoriteteve kishtare dhe të rregulluara nga normat kishtare.

Me lindjen ose birësimin e fëmijëve, martesë zhvillohet në një familje në të cilën vendosen marrëdhënie farefisnore. Lidhja farefisnore është një marrëdhënie biosociale midis anëtarëve të familjes, si rezultat i marrëdhënies martesore. Ajo ndalon incestin, domethënë marrëdhëniet seksuale midis babait dhe vajzës, nënës dhe birit, vëllait dhe motrës.

Familja gjatë gjithë historisë

Familja është një bashkësi intime, por me një organizim të caktuar, që do të thotë se nuk i lihet vullnetit të anëtarëve të saj. Marrëdhëniet midis anëtarëve rregullohen nga normat ligjore dhe morale, gjë që flet për rëndësinë e familjes në jetën shoqërore. Familja ka zhvillimin e vet historik. Në çdo fazë të historisë njerëzore, janë zhvilluar forma të përshtatshme të familjes dhe marrëdhënieve familjare. Ajo që është e përbashkët për të gjithë është ekzistenca e lidhjeve farefisnore dhe kujdesi për fëmijët.

Në egërsi ekzistonte **një familje me lidhje gjaku** në të cilën marrëdhëniet seksuale nuk ishin të rregulluara. Ato lejoreshin midis të gjithë anëtarëve të hordës. Si rezultat i prodhimit material, prindërit dhe fëmijët, paraardhësit dhe pasardhësit, përjashtoheshin nga marrëdhëniet martesore dhe seksuale. Kjo familje me lidhje gjaku u zhvillua në të ashtuquajturën **familje punalua**, në të cilën vëllezërit dhe motrat përjashtoheshin gjithashtu nga marrëdhëniet martesore. Në këtë formë familjeje, motrat e një gjinie ishin gra të zakonshme të vëllezërve të një gjinie tjetër. Në të gjitha këto familje, origjina e fëmijëve përcaktohej nga nëna sepse babai ishte i panjohur dhe ato quhen **familje matriarkale**.

E gjithë periudha e barbarizmit karakterizohet nga **familja sindiazmike**, e cila lindi duke ndarë çifte (çifte) të veçanta midis të cilave u krijuan marrëdhënie më të përhershme. Kjo familje është një formë kalimtare drejt martesës monogame dhe familjes monogame. Burri gjithnjë e më shumë kishte vetëm një grua. Prejardhja amërore filloi të shpërbëhej dhe u vendos dominimi i burrit. Kjo është periudha e patriarkatit dhe krijimit të **familjes monogame**.

Martesa monogame dhe familja monogame janë karakteristikë e të gjithë periudhës së qytetërimit (përjashtime të vogla nga kjo janë vendet myslimane në të cilat edhe sot një burrë, në kushte të caktuara, mund të ketë më shumë se një grua).

Forma më e vjetër e familjes monogame është **familja patriarkale/tradicionale**, e cila përbëhet nga anëtarë të disa brezave (gjyshërit, xhaxhallarët, hallat, partnerët e tyre dhe fëmijët) dhe për këtë arsye quhet familje e zgjeruar, një kooperativë familjare. Në të, babai është "kreu i familjes" dhe ka një rol dominues në marrjen e vendimeve. Trashëgimia kalohet në mënyrë hierarkike te

djali më i madh. Për shkak të shkallës së lartë të vdekshmërisë të shkaktuar nga kushtet primitive të jetesës dhe mungesa e ilaçeve, kjo familje kishte shumë fëmijë (lindnin rreth një duzinë fëmijësh në të njëjtën kohë). Për shkak të mungesës së fuqisë punëtore, fëmijët përfshiheshin në aktivitete prodhuese shumë herët. Martesat lidheshin në moshë të re, dhe jo me vullnetin e të porsamartuarve, por me marrëveshje të prindërve (martesa me marrëveshje). Sipas disa hulumtimeve, në Ballkan, në fund të shekullit të 20-të, deri në dy të tretat e familjeve rurale jetonin ende në këtë lloj familjeje.

Me Revolucionin Industrial, ky lloj familjeje u zëvendësua gjithnjë e më shumë nga **familja bërthamore**. (bërthama = bërthamë) e cila zakonisht përbëhet nga prindërit dhe fëmijët e tyre. Në momentin kur fabrikat filluan të prodhonin mjete jetese, familjet tradicionale humbën funksionin e tyre prodhues dhe familja e zgjeruar nuk ishte më e nevojshme. Lindnin më pak fëmijë, të cilët nuk punonin, por përfshiheshin gjithnjë e më shumë në procesin arsimor. Kufiri i moshës për martesë ndryshoi, dhe bashkë me të edhe lindja e fëmijës së parë. Ata që ishin ekonomikisht të pavarur martoreshin. Ndryshoi edhe mënyra e zgjedhjes së partnerit. Martesa për dashuri zëvendësoi martesën e rregulluar (kujtoni dramën e Shekspirit Romeo dhe Zhuljeta). Marrëdhëniet fafëfisnore filluan të humbnin kuptimin e tyre. Familja filloi të ndryshonte strukturën e saj, por marrëdhëniet brenda familjes nuk ndryshuan në thelb. Patriarkati vazhdoi të dominonte. Burri siguronte mjetet e jetesës, ndërsa gruaja ishte përgjegjëse për familjen dhe rritjen e fëmijëve.

Familje moderne

Vetëm drejt fundit të shekullit të 20-të, në të ashtuquajturën periudhë post-industriale, me shfaqjen e lëvizjeve feministe, ndodhën ndryshime të mëdha në marrëdhëniet e partneritetit dhe ndarjen e përgjegjësisë familjare. Numri i anëtarëve dhe funksionet e tyre u zvogëluar. Burri vepronte gjithnjë e më shumë në mënyrë të pavarur në procesin e punës, gjë që kërkonte mungesë më të madhe nga shtëpia dhe familja. Në përpjekjet e saj për t'u barazuar me burrin, gruaja kërkonte të merrte pjesë në mënyrë të barabartë në sigurimin e mjeteve të jetesës. Lindja e fëmijëve ishte e kufizuar në një ose dy. Në kushte të tilla, kujdesi dhe socializimi i fëmijëve iu besua institucioneve të fëmijëve dhe shkollave. Në këtë mënyrë, rolet e anëtarëve të familjes ndryshuan. Marrëdhëniet midis bashkëshortëve, prindërve dhe fëmijëve morën një karakter "partneriteti", që në të njëjtën kohë nënkuptonte distancimin e tyre psikologjik. Burri filloi të kryente përgjegjësi në familje që ishin të paimagjinueshme për gjyshin dhe babanë e tij. Dhe siç thotë sociologu Anthony Giddens - marrëdhëniet familjare vareshin gjithnjë e më shumë nga bashkëpunimi dhe komunikimi midis anëtarëve.

Funksionet e familjes

Pavarësisht ndryshimeve dhe formave në të cilat ndodh, familja/jeta familjare ka mbijetuar në të gjitha fazat e historisë njerëzore. Disa antropologë dhe sociologë besojnë se mbijetesa është për shkak të funksioneve që ka familja, të cilat janë të

nevojshme për mbijetesën e njeriut dhe të shoqërisë. Ky mendim u mbajti edhe nga antropologu i famshëm amerikan George Murdoch. Ai studioi bashkësi të ndryshme shoqërore dhe përcaktoi se në secilën prej tyre ekziston një lloj familjeje që ka disa funksione themelore: seksuale, riprodhuese, ekonomike dhe edukative. Funksioni seksual u lejon individëve të plotësojnë impulsin e tyre seksual. Funksioni riprodhues (lindja e fëmijëve) është më i rëndësishmi sepse siguron mbijetesën e racës njerëzore. Funksioni ekonomik konsiston në sigurimin dhe shpenzimin e mjeteve materiale të jetesës për anëtarët e familjes. Funksioni edukativ (socializimi) është përgatitja e të rinjve për jetën në një komunitet.

Nga kjo rrjedh përfundimi se familja është një grup shoqëror shumëfunksional që ndryshon nga grupet e tjera shoqërore.

Megjithatë, sociologët vërejnë se me zhvillimin e shoqërisë, po krijohen gjithnjë e më shumë institucione që ia heqin këto funksione familjes. Me shfaqjen e fabrikave, familja humbet funksionin e saj të prodhimit. Kopshtet, shkollat dhe televizioni ia heqin familjes funksionin edukativ, ndërsa institutet mjekësore dhe inxhinieria gjenetike ia heqin funksionin riprodhues.

Megjithatë, funksioni themelor i familjes vazhdon të jetë socializimi parësor nga i cili varet zhvillimi i personalitetit dhe shumica e sociologëve pajtohen me këtë përfundim. Ata pajtohen se familja po humbet funksionet e saj të vjetra, por gjithashtu pajtohen se mënyra moderne e jetesës i cakton asaj funksione të reja. Në këtë mënyrë, familja vazhdon të mbetet grupi më i rëndësishëm shoqëror parësor dhe një institucion kyç në shoqërinë moderne.

Mbani mend: Familja është grupi shoqëror parësor. Ajo që i lidh më shpesh anëtarët e saj është lidhja farefisnore. Familja ka ndryshuar strukturën dhe funksionet e saj, por ajo ende përfaqëson një faktor parësor në socializimin e të rinjve. Hulumtimet tregojnë se jeta e një individi është e paimagjinueshme pa intimitet, dashuri dhe mbështetje nga ata që janë më të afërt me të, të cilët ende i përkasin familjes. Familja e sotme konsiderohet një bashkësi e lirë në të cilën të gjithë mund të realizojnë individualitetin e tyre, pa sakrifica, pa marrëdhënie varësie, rregulla dhe detyrime të ngurta.

7.2. Feja

Përkufizimi i fesë

Përmes kësaj përmbajtjeje, do të njiheni me konceptin e fesë, funksionet e saj, llojet e feve dhe organizatat fetare, dhe ndoshta po pyesni veten pse duhet t'i dini të gjitha këto. Pavarësisht nëse jeni besimtar apo jo, njohuritë rreth fesë do t'ju ndihmojnë të kuptoni më mirë realitetin shoqëror. Sociologët thonë se është e

vështirë të kuptosh shoqërinë dhe kulturën nëse nuk e kupton vendin dhe rolin e fesë në të.

Feja si koncept nuk është krejtësisht e panjohur për ju. Në vitin e parë, mësuesi juaj i historisë ju mësoi rreth shfaqjes dhe përhapjes së Krishterimit dhe Islamit. Në orët e gjuhës maqedonase, mësuar rreth shkrim-leximit sllav dhe gjuhës kishtare sllave, rreth mitologjisë në Epikën e Gilgameshit. Në orët e etikës, kërkuat kuptimin e mesazhit të Krishtit për dashurinë për të afërmin tuaj. Përmes orëve të artit, u njohët me artin e Greqisë dhe Romës së Lashtë dhe artin e hershëm krishterë, si dhe me dekorimet e bukura të brendshme dhe të jashtme të Xhamisë së Shumëngjyreshe në Tetovë. Mësuar se si përfaqësohen skulpturat e perëndive dhe çfarë mesazhesh përcjellin ikonat dhe afresket. Edhe në orët e edukimit fizik, ndoshta keni dëgjuar se fetë lindore (hinduizmi dhe budizmi) u kushtonin shumë rëndësi ushtrimeve fizike si joga dhe meditimi, dhe se Lojërat Olimpike në Greqinë e Lashtë mbaheshin për nder të perëndive.

Feja është e pranishme në çdo bashkësi njerëzore gjatë gjithë zhvillimit historik. Ajo shfaqet në forma të ndryshme besimesh dhe ritualesh dhe është e vështirë të përcaktohet. Më shpesh përkufizohet si besim në Zot, si një mësimdhënie rreth origjinës së botës, barazohet me forcat mbinatyrore, kuptohet si një grup normash që rregullojnë sjelljen njerëzore. Shpjegohet gjithashtu si një kuptim që lindi për shkak të paaftësisë së njeriut për të shpjeguar në mënyrë racionale krijimin e natyrës dhe të botës.

Termi fe vjen nga folja latine religere, që do të thotë të lidhësh ose të lidhësh njeriun me Zotin.

Përkufizimi më i pranuar gjerësisht i fesë është ai i Durkheim-it: **"Feja është një sistem i lidhur ngushtësisht me besime dhe praktika që kanë të bëjnë me gjërat e shenjta, i cili i bashkon ithtarët e saj në një bashkësi të vetme morale të quajtur kishë"**.

Është më e pranuar gjerësisht sepse Durkheim nxjerr në pah të gjithë elementët që përbëjnë fenë: **një sistem besimesh (idesh), përvojë fetare, praktikash fetare (ritualesh) dhe ithtarësh (besimtarësh)**, të cilët së bashku përbëjnë një organizatë fetare. **Besimet fetare** janë ide që njerëzit kanë rreth natyrës së gjërave të shenjta. Ato gjenden në libra të shenjtë, mite, tradita, lutje dhe profeci.

Një mit është një traditë rreth origjinës së botës, njeriut dhe gjërave të tjera të rëndësishme mbi të cilat bazohet një bashkësi shoqërore (kulturë). Zakonisht është në formën e një historie fantastike përmes së cilës anëtarët e një bashkësie mësojnë rreth të vërtetave rreth origjinës së natyrës, botës, kuptimit të jetës dhe rreth së mirës dhe së keqes. Një mit gjithmonë përmban elementë të së përditshmes, mbinatyrshmes, dhe heronjtë e tij janë më shpesh perënditë.

Tradita është transmetimi gojor i ngjarjeve historike ose përvojave nga e kaluara që transmetohen brez pas brezi.

Profecia është parashikimi i së ardhmes, i ngjarjeve të ardhshme.

Ritualet janë aktivitete të ndërmarra nga priftërinjtë dhe besimtarët për të arritur marrëdhënien e dëshiruar me botën (Zotin). Këto janë lëvizje, fjalë, tinguj, këngë lutjeje e të ngjashme të caktuara. Ato kryhen në situata dhe periudha kohore të përcaktuara saktësisht. Për shembull, ritualet e kryera në një pagëzim nuk janë të njëjta me ritualet e kryera në një martesë ose funeral. Një lutje është një tekst fetar për t'i drejtuar një kërkesë Zotit ose një shenjtori.

Ekzistojnë dy lloje fesh të bazuara në besimin në Zot: **politeiste** (besimi në shumë perëndi) dhe **monoteiste** (besimi në një Zot). Ekzistojnë gjithashtu të ashtuquajturat fe etike, besimi i të cilave nuk është në një hyjni, por në ideale etike, të cilat u ofrojnë besimtarëve paqe mendore dhe unitet me universin. Kjo do të thotë që pamja fetare e botës moderne është shumë e larmishme. Ka disa mijëra në botë. komunitete fetare, megjithatë, shumica e tyre janë grupuar në disa më të mëdha që, për shkak të përhapjes së tyre, u është dhënë epiteti fe botërore. Këto përfshijnë: **Judaizmin, Krishterimin, Islamin, Budizmin dhe Konfucianizmin.**

Sipas librit të adresave të publikuar në vitin 2008, në Republikën e Maqedonisë së Veriut janë të regjistruara 18 kisha, bashkësi fetare dhe grupe fetare.

Judaizmi është një fe e themeluar rreth vitit 2000 para Krishtit dhe është feja më e vjetër monoteiste. Sot ajo ka numrin më të vogël të ithtarëve sepse predikohet vetëm nga anëtarët e popullit hebre. Profeti i saj ishte Moisiu, i cili mori rregullat themelore të jetës fetare nga Zoti në Malin e Shenjtë, të njohura si Dhjetë Urdhërimet. Kjo fe bazohet në idenë se Zoti, nëpërmjet profetit, bëri një besëlidhje me popullin hebre për të qenë populli i zgjedhur i Zotit, dhe në këmbim, hebrenjtë do ta respektonin Zotin si sundimtarin dhe ligjvënësin e tyre të vetëm. Kjo ngjarje konsiderohet fillimi i krijimit të Judaizmit. Libri i shenjtë është Bibla Hebraike (Tanakh), ose e njohur edhe si Dhiata e Vjetër. Ai përbëhet nga pesë libra të Moisiut dhe shkrime të tjera të quajtura Tora.

Sot, Judaizmi është feja shtetërore e Izraelit. Adhuresit e kësaj feje kanë një mënyrë të veçantë jetese që konsiston në respektimin e disa zakoneve: rregullat e të ushqyerit (kosher), ndihma ndaj të varfërve (tzedakah), veshja e kapelave të veçanta (kipa), leximi i Torës (Libri i Shenjtë) dhe lutja kolektive në hebraisht në sinagogë.

Krishterimi është një fe monoteiste që u nda nga Judaizmi dhe është më e përhapura në botë. Themeluesi i saj është Jezu Krishti, i cili sipas mësimeve të krishterimit është biri i Zotit. Krishterimi u shfaq në shekullin e 1-rë pas Krishtit,

në provincat lindore të Perandorisë Romake. Supozimi i tij themelor është se shoqëria duhet të transformohet në mbretërinë e Zotit bazuar në dashuri dhe mirëkuptim midis njerëzve. Për krishterët, Jezusi është një shembull i moralit që duhet ndjekur. Kryqëzimi, ringjallja dhe momente të tjera të jetës së Jezusit janë baza e mësimi të krishterimit dhe burimi i ritualeve dhe festave kryesore të krishterimit. Për shembull, pagëzimi është një ritual që simbolizon pranimin e besimit krishter, Pashkët (dita e ringjalljes së tij), Krishtlindjet (dita e lindjes së tij), agjërimi dhe lutjet janë procedura për përkushtim të plotë ndaj Zotit, e të ngjashme. Krishterimi u njoh si fe shtetërore i vetëm në vitin 313 dhe që atëherë është përhapur me shpejtësi brenda Perandorisë Romake dhe më gjerë. Në vitin 1054, Krishterimi u nda në ortodoks dhe katolik, dhe më vonë filluan të shfaqen shumë fraksione të tjera të krishterimit. Libri i Shenjtë është Bibla, e përbërë nga Dhiata e Vjetër dhe e Re, në të cilat fjala dashuri përmendet më shpesh. Krishterimi konsiderohet si një fe e dashurisë dhe shpresës.

Islami është gjithashtu një fe monoteiste, e themeluar në shekullin e 7-të, në Medinë, në Gadishullin Arabik. Muhamedi, i quajtur Profet, konsiderohet themeluesi i saj. Feja islame bazohet në: besimin në Zotin e vetëm - Allahun, në zgjedhjen e Muhamedit si të dërguar të Zotit, paracaktimin e fatit njerëzor, shpërblimin për veprat e mira dhe ndëshkimin për ato të këqijat, besimin në Ditën e Gjykimit dhe ringjalljen e të vdekurve. Të besosh në Islam do të thotë të besosh se gjithçka që Allahu ka zbuluar në Kuran (Librin e Shenjtë) përmes profetit është e vërtetë.

Profeti i këshilloi të pasurit të ndanin pasurinë e tyre me të varfrit në mënyrë që të gjithë myslimanët të ishin të barabartë para Zotit. Megjithatë, tregtarët e pasur kishin frikë për pasurinë e tyre dhe për këtë arsye u përpoqën ta dëbonin Muhamedin nga Meka. Shpesh predikimet e tij çuan në trazira. Jeta e tij ishte në rrezik dhe për këtë arsye ai u zhvendos nga Meka në Medinë. Kjo zhvendosje njihet në Islam si Hixhra - fillimi i epokës islame dhe një ditë në numërimin e viteve sipas kalendarit islamik. Kurani është burimi i besimit, moralit dhe ligjit islam. Ai paraqet qëllimet dhe vullnetin e Zotit, si dhe detyrat e njerëzve ndaj Zotit dhe në jetë. Sipas dijetarëve islamikë, Islami përkufizohet si një sistem ligjesh që lehtësojnë jetën e njerëzve dhe pranimin e Zotit si krijuesin e tyre. Sipas Librit të Shenjtë - Kuranit, çdo besimtar duhet: të rrëfejë hapur besimin e tij, të lutet pesë herë në ditë dhe të premteve, të lutet në xhami, t'u japë një përqindje të caktuar të pasurisë së tij të varfërve, të agjërojë gjatë Ramazanit (të mos hajë ose pijë nga lindja e diellit deri në perëndim të diellit) dhe të vizitojë faltoren në Mekë të paktën një herë.

Budizmi dhe konfucianizmi janë fetë mbizotëruese të Lindjes së Largët. Ato njihen edhe si fe etike sepse, sipas mësimave të tyre, shpëtimi personal mund të vijë vetëm nëse një person jeton në këtë botë në përputhje me normat dhe rregullat morale.

Budizmi e ka origjinën në Indi dhe themeluesi i tij ishte Siddhartha Gautama, i quajtur më vonë Buda. Ai studioi teknikat tradicionale hindu që mund të zvogëlojnë vuajtjet në jetë. Sipas mësimave budiste, ekzistojnë katër të vërteta: 1. jeta është vuajtje (një person vuan edhe pas vdekjes), 2. origjina e vuajtjes është dëshira dhe injoranca, 3. vuajtja mund të marrë fund nëse dëshira dhe injoranca pushojnë, 4. kjo arrihet nëpërmjet nirvanës (një gjendje pa nxitje, dëshirë, injorancë, urrejtje).

Funksionet e fesë

Gjatë historisë, feja ka pasur funksione të ndryshme: njohëse (konsiderohej si një botëkuptim), psikologjiko-emocionale, etike dhe sociale.

njohës ishte dominues gjatë periudhës së Iluminizmit kur feja kërkohet të shpjegonte botën në të cilën jetojnë njerëzit, të gjente kuptimin e jetës, vuajtjes, të keqes, padrejtësisë.

Funksioni psikologjik del në pah në momentet e vështira të jetës së njerëzve. Ata e shohin atë si një mënyrë për t'i dhënë kuptim ekzistencës së tyre, për të kapërcyer problemet dhe frikën e tyre (frika nga e panjohura dhe e pasigurta, frika nga vdekja).

një funksion etik . Në Krishterim, ky funksion shihet përmes 10 Urdhërimeve të Zotit, dhe në Islam përmes 5 rregullave të sjelljes për çdo mysliman. Edhe pse kemi qenë dëshmitarë se feja është abuzuar gjatë gjithë historisë dhe është vënë në shërbim të qëllimeve politike, ajo është një mësim me vlera të larta morale.

Feja ka edhe disa **funksione shoqërore : integruese, një funksion kontrolli shoqëror dhe një funksion që justifikon rendin shoqëror**. Dihet se nëpërmjet vlerave tradicionale, feja e ruajti dhe e justifikoi rendin shoqëror ekzistues. Një numër i madh sundimtarësh, me ndihmën e fesë, arritën të sundonin për dekada, duke e paraqitur pushtetin e tyre si vullnet të Zotit. Feja gjithashtu ndihmon në kontrollin e devijimit shoqëror. Sa herë që shoqëria kishte nevojë të siguronte respekt për normat dhe vlerat shoqërore, me qëllim që të zvogëlonte sjelljen devijante të njerëzve, kjo arrihej me ndihmën e fesë. Funksioni integrues i fesë reflektohet në fuqinë e saj për të integruar të gjithë individët në një shoqëri dhe për të afirmuar idenë e barazisë midis njerëzve. Feja i lidh njerëzit nëpërmjet ritualeve.

Ata i kryejnë ato së bashku dhe kjo krijon një vetëdije kolektive. Një vetëdije e tillë ndihmon në zhvillimin e ndjenjës së përkatësisë ndaj komunitetit, një ndjenjë ndihme të ndërsjellë dhe solidariteti. Të gjitha këto funksione tregojnë se feja luan një rol të madh në ruajtjen e integritetit shoqëror. Historikisht, ky ka qenë funksioni i saj kryesor dhe është më i theksuar në shoqëritë e vjetra dhe tradicionale.

Organizatat fetare

Feja është e institucionalizuar në shumë mënyra. Ajo shoqërohet më shpesh me kishën dhe në fakt ekzistojnë katër lloje organizatash fetare: kisha, sektet, denominacionet dhe kultet.

Kisha është një organizatë e madhe, e përhapur, formale dhe burokratike me një numër të madh anëtarësh. Ajo ka një hierarki zyrtarësh të kishës (kryepeshkopë, papë, kardinalë, peshkopë, hierarkë, priftërinj, klerikë, etj.). Kisha zakonisht pranon normat dhe vlerat e shoqërisë dhe konsiderohet si roje e rendit shoqëror. Në thelb është një institucion konservator sepse mbështet status quo-në (të pandryshueshëm).

Një sekt është një organizatë fetare më e vogël dhe më pak e organizuar në të cilën anëtarësimi është vullnetar. Shpesh ajo i hedh poshtë normat dhe vlerat e shoqërisë dhe i zëvendëson ato me besime dhe praktika që u duken të çuditshme atyre që nuk besojnë në Zot. Një sekt zakonisht lind kur njerëzit janë të pakënaqur me kishën. Është një lloj proteste. Sektet mbështesin rivendosjen e besimeve dhe ritualeve fetare të së kaluarës. Ndër sektet më të famshme janë: Dëshmitarët e Jehovait, mormonët, ndjekësit e Hare Krishna, etj.

Ndryshe nga kisha, **një denominacion** është një fenomen më pak universal i organizimit fetar që ndodh brenda kornizave klasore, racore, etnike ose kombëtare. Këto janë organizata fetare që respektojnë pluralizmin fetar dhe mbrojnë hapur ndarjen e kishës nga shteti.

Një kult është një organizatë fetare e vogël, e organizuar dobët dhe jetëshkurtër. Formohet nga një grup besimtarësh rreth një udhëheqësi karizmatik, por mund të ekzistojë edhe pa një të tillë. Merret kryesisht me problemet e individit, siç janë sëmundjet, alienimi e të ngjashme. Ndjenjat fetare në një kult shprehen përmes ritualeve që janë të pazakonta nga ato të formave të tjera fetare.

Një shembull i mirë i një sekti është Satanizmi.

7.3. Politika, qeveria dhe shteti

Ne kemi vërtetuar tashmë se njeriu është një qenie shoqërore dhe politike dhe se nga natyra e tij është i destinuar të jetojë në një komunitet. Por jo në çfarëdo komuniteti, por në një komunitet në të cilin ai mund të plotësojë nevojat e tij jetësore, shpirtërore dhe kulturore dhe në të cilin, nëpërmjet marrëdhënieve të ndërsjella me të tjerët, ai fiton vetëdije, arsye, një ndjenjë lidhjeje të ndërsjellë, liri, dashuri dhe lumturi.

Por në natyrën njerëzore ekzistojnë edhe instinkte të lindura, pasione të tilla si egoizmi, individualizmi, dëshira për dominim, imponimi i interesit të vet dhe madje edhe shtypa shkatërruese. Në shoqëri, veçanërisht në atë moderne, në të

cilën veprojnë shumë individë që janë të ndryshëm në natyrë dhe kanë interesa dhe pikëpamje të ndryshme për botën, ekziston nevoja për harmonizimin e tyre. Ky harmonizim arrihet përmes procesit të socializimit. Megjithatë, nëse socializimi nuk është i mjaftueshëm, atëherë ai plotësohet nga shtrëngimi dhe ndëshkimi. Në shoqëritë moderne, politika është ajo që harmonizon nevojat, mendimet dhe interesat e ndryshme të njerëzve. **Sociologët besojnë se pushteti për të rregulluar dhe drejtuar marrëdhëniet në një komunitet përbën thelbin e politikës dhe se një komunitet i tillë është një komunitet politik. Në kuptimin më të përgjithshëm të fjalës, politika është një mënyrë për të kapërcyer kontradiktat dhe konfliktet që ekzistojnë në shoqëri.**

Çfarë është politika dhe si lindi ajo?

Politika lindi nga nevoja për të organizuar jetën shoqërore. Fjala politikë vjen nga fjala e lashtë greke polis. Polis në periudhën antike ishin qytete-shtete në të cilat jetonin pesë deri në dhjetë mijë njerëz. Organizimi në to ishte i ndryshëm dhe ndryshonte nga polisi në polis. Këto ishin bashkësi në të cilat jo të gjithë qytetarët kishin të drejtë vote. Çdo polis ishte ekonomikisht i pavarur nga një polis tjetër, dhe tregtia zhvillohej midis tyre. Poliset më të famshme greke ishin Sparta, Athina dhe Korinti. Politika për ta ishte themeli mbi të cilin ndërtohej bashkësia, e cila në thelb përmbante idenë e drejtësisë dhe përfitimit të përbashkët si vlera më e madhe. Në Romë, për shembull, politika lidhej drejtpërdrejt me ligjin dhe institucionet. Prandaj, kishte një ndarje të sferës publike nga ajo private e jetës.

Politika sot është një aktivitet i veçantë i njeriut në të cilin, bazuar në mendime, fjalë dhe argumentime, merren vendime për çështjet publike të komunitetit. Çështjet publike janë ato që lidhen me gjendjen dhe rregullimin e tij. Përkufizimi më i përgjithshëm do të ishte si më poshtë: **politika është një aktivitet që synon krijimin, organizimin, udhëheqjen dhe rregullimin e jetës së përbashkët të njerëzve në një komunitet në përputhje me nevojat dhe interesat e tyre, me pëlqimin ose nënshtrimin e tyre, me ose pa përdorimin e forcës.**

Shumë sociologë (përfshirë Weberin) argumentojnë se "politika ka të bëjë gjithmonë me pushtetin. Politika lind kur lindin dallime në pushtet midis njerëzve".

Fuqia dhe llojet e fuqisë

Politika, në kuptimin e ngushtë të fjalës, konsiderohet edhe arti i qeverisjes. Megjithatë, për t'iu përgjigjur pyetjes se çfarë është qeverisja (pushtetit), duhet t'u përgjigjemi edhe pyetjeve se kush qeveris dhe si, çfarë është një shtet, çfarë janë partitë politike dhe kultura politike.

Pushteti nënkupton ekzistencën e një hierarkie, domethënë marrëdhënie superioriteti dhe nënshtrimi. Ai përkufizohet si e drejta e një grupi të caktuar njerëzish për të përdorur pushtetin në një mënyrë legjitime (ligjore). Pushteti më i lartë mbi të cilin nuk ka asnjë tjetër quhet pushtet sovran. Sovraniteti do të thotë

të sundosh sipas bindjeve të tua dhe askush nga jashtë nuk lejohet të ndërhyjë në organizimin e brendshëm të komunitetit. Në një demokraci, pushteti sovran i përket popullit. Sovraniteti ka simbolet e veta: himnin, stemën dhe flamurin e shtetit. Gjëja më e rëndësishme për pushtetin është që ai të jetë i ligjshëm (që të jetë i fituar ligjërisht dhe të zbatohet sipas ligjeve) dhe që të jetë legjitim (që të jetë i pranuar dhe të rrjedhë nga vullneti i popullit).

Weber dallon tre lloje pushteti: tradicional, karizmatik dhe ligjor-racional. Pushteti tradicional është ai që bazohet në traditë. Nënshetësit i bindeshin pushtetit të mbretërve sepse respektonin zakonet tradicional të trashëgimisë së kurorës. Pushteti karizmatik është ai që buron nga cilësitë e veçanta të sundimtarit. Aleksandri i Madh kishte pushtet të pakufizuar sepse konsiderohej një luftëtar i madh, një pushtues i pamposhtur dhe i pavdekshëm. Pushteti ligjor-racional është ai që bazohet në respektimin e kushtetutës dhe ligjeve. Të gjithë presidentët dhe kryeministrat modern e kanë këtë pushtet.

Shteti - një organizatë me fuqinë për të rregulluar marrëdhëniet shoqërore

Që shoqëria të mbijetojë dhe të zhvillohet si një bashkësi me një jetë të rregullt dhe të organizuar, nevojiten mjete dhe pushtete të ndryshme. **Mjeti më i fuqishëm i shtrëngimit dhe një organizatë autoritare me pushtet për të rregulluar marrëdhëniet shoqërore është shteti.** Prandaj, zakonisht, studiohet politika dhe pushteti në shoqëri. Zakonisht fillon me shtetin dhe organet e tij: parlamentin, qeverinë, gjyqësorin, aparatit shtrëngues (ligjet, ushtrinë, policinë, administratën).

Ekzistojnë një numër teorish rreth origjinës së shtetit: teoritë teologjike sipas të cilave shteti është një krijim i Zotit; teoritë patriarkale të bazuara në idenë se shteti është një zgjatim i familjes, klanit dhe fisit; teoria e kontratës shoqërore sipas së cilës shteti lind nëpërmjet një marrëveshjeje midis njerëzve që jetojnë në të njëjtin territor; teoria marksiste sipas së cilës shteti është një krijim klasor për të mbrojtur interesat e klasës sunduese.

Historikisht, shteti u shfaq diku drejt fundit të bashkësisë primitive kur ndodhi ndarja e parë e madhe shoqërore e punës, kur u rrit produktiviteti dhe kur u krijuan produkte të tepërta (më shumë sesa nevojitej). Përvetësimi i atyre produkteve të tepërta, shkëmbimi dhe konsumi ndikuan që njerëzit të ndaheshin në klasa. Kjo çoi në shpërbërjen e organizatës fisnore me një udhëheqës dhe një këshill fisnor dhe krijimin e shtetit me pushtet të shpërndarë, bindje, disiplinë dhe funksione të reja: menaxhim, mbrojtje e të ngjajshme. U krijuan gjithashtu organe për miratimin dhe zbatimin e ligjeve, për mbledhjen e taksave. Marrëdhëniet me vendet e huaja filluan të rregulloheshin, u organizua shëndeti publik, arsimi, transporti etj.

Shteti është, mbi të gjitha, një organizatë politike. Ai më së shpeshti ushtron pushtetin nëpërmjet normave të përcaktuara ligjore. Ai vendos marrëdhënie

superioriteti dhe nënshtrimi, domethënë, disa zotërojnë pushtet, dhe të tjerët e ushtrojnë atë.

Shteti ka një të drejtë gjithëpërfshirëse për të rregulluar marrëdhëniet në komunitet, duke përfshirë përdorimin e shtrëngimit. Shteti është gjithashtu një organizatë territoriale sepse autoriteti i tij është i vlefshëm në një territor të kufizuar. Për shembull, autoriteti i Republikës së Maqedonisë së Veriut nuk zbatohet përtej kufijve të saj.

Në histori, shtetet shpesh kanë qenë jodemokratike. Domethënë, pushteti u përkiste monarkëve, mbretërve, skllavopronarëve, feudalëve dhe aristokracisë. Në to, popullsia merrte pjesë pak në qeverisje dhe pushteti ushtrohej nëpërmjet shtrëngimit dhe dhunës brutale. Format jodemokratike të qeverisjes ishin despotizmat, tiranitë, monarkitë absolutiste dhe perandoritë ushtarake. Në kohët më të fundit, diktaturat, regjimet totalitare dhe juntat ushtarake janë bërë të tilla.

Sipas strukturës së tyre, shtetet ndahen në të thjeshta (unitare) dhe komplekse (federata dhe konfederata) . Shumica e shteteve të sotme janë unitare sepse qeveria ka vetëm një organ qeverisës. Shembuj të federatave janë Shtetet e Bashkuara të Amerikës, Rusia, Zvicra dhe ish-RSFJ-ja (Republika Federale Socialiste e Jugosllavisë). Ato janë një aleancë shtetesh dhe në secilën prej tyre ekziston njëfarë pavarësie në ushtimin e pushtetit, por vendimet më të rëndësishme merren nga qeveria qendrore. Një konfederatë është një aleancë e dy ose më shumë shteteve të pavarura që bashkohen për të arritur më lehtë një qëllim të përbashkët, me të drejtën për t'u shkëputur kurdo që të duan. Në të kaluarën, konfederatat më shpesh lidheshin nga shtetet gjatë luftës për t'u mbrojtur nga një armik i përbashkët.

Sipas natyrës së qeverisjes dhe institucioneve politike, shtetet mund të ndahen në republika dhe monarki . Në një republikë, qeveria zgjidhet nga përfaqësuesit e popullit. Ata që udhëheqin shtetin zgjidhen ose drejtpërdrejt në zgjedhje ose në parlament. Karakteristikat e saj kryesore janë sundimi i ligjit, ndarja e pushteteve në legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor, liria e fjalës dhe respektimi i të drejtave të njeriut.

Një monarki është një formë qeverisjeje në të cilën pushteti trashëgohet. Shteti drejtohet nga një person - një monark (mbret, perandor, princ) i cili është mbi shtetin dhe ka të drejta të pakufizuara. Një monarki mund të jetë absolute dhe parlamentare. Një shembull i një monarkie absolute është Arabia Saudite e sotme, në të cilën monarku zotëron pushtet absolut, dhe një shembull i një monarkie parlamentare është Mbretëria e Britanisë së Madhe, në të cilën roli i monarkut është i parëndësishëm (ceremonial), dhe të gjitha vendimet merren nga parlamenti dhe qeveria.

Karakteristikat e një shteti demokratik

Një shtet demokratik, me një Kushtetutë, siguron të drejtat dhe liritë themelore të njeriut të qytetarëve të tij. Ai ka tre degë të pavarura të qeverisjes: degën legislative (parlamenti), degën ekzekutive (qeveria) dhe gjyqësorin (gjykatat supreme dhe gjykatat e tjera). Qeveria zgjidhet në zgjedhje të lira dhe të drejtpërdrejta. Jeta është e organizuar në vetëqeverisje lokale. Ai lejon pluralizmin politik dhe anëtarësimin në parti politike. Kushtetuta mbron të drejtat e veçanta të grupeve dhe komuniteteve minoritare. Ai ka një treg dhe sipërmarrje të lirë, si dhe lirinë e medias dhe të fjalës publike.

Republika e Maqedonisë së Veriut është shtet i pavarur dhe sovran që nga viti 1991. Është republikë parlamentare, dhe organi më i lartë legjislativ dhe përfaqësues i qytetarëve është Kuvendi, i përbërë nga 120 anëtarë të parlamentit. Pushteti ekzekutiv mbahet nga Presidenti i Republikës, i cili zgjidhet në zgjedhje të drejtpërdrejta për një mandat pesëvjeçar, dhe Qeveria, e cila zgjidhet nga Kuvendi nga radhët e partisë ose koalicionit që fitoi zgjedhjet parlamentare. Zgjedhjet parlamentare mbahen çdo katër vjet. Gjykata Supreme zgjidhet nga Kuvendi dhe është organi më i lartë gjyqësor. Gjykata Kushtetuese mbron kushtetutshmërinë dhe ligjshmërinë në shtet, si dhe të drejtat dhe liritë e njeriut.

Partitë politike

Partitë politike janë organizata politike relativisht të përhershme, qëllimi i të cilave është të marrin pjesë në pushtet ose të marrin pushtetin. Çdo parti politike ka ideologjinë e vet, një strukturë të caktuar organizative, statut dhe program pune. Në vendin tonë, ka më shumë se 45 parti politike të regjistruara që shprehin interesat e segmenteve të ndryshme të popullsisë, duke përfshirë edhe komunitetet etnike. Sipas Kushtetutës, e cila është akti më i lartë juridik i shtetit, Republika e Maqedonisë së Veriut është një shtet demokratik, ligjor dhe shoqëror në të cilin pushteti u përket qytetarëve, të cilët qeverisin në mënyrë indirekte përmes përfaqësuesve të tyre të zgjedhur.

7.4. Ekonomia

Shumë herë e kemi përmendur se njeriu është një qenie shoqërore që i plotëson nevojat e tij jetësore në një bashkësi shoqërore. Megjithatë, duhet të theksojmë se kjo nuk është e mundur nëse njeriu nuk punon, nuk prodhon, nuk krijon dhe nuk investon punë. Edhe në bashkësitë primitive me gjueti, grumbullim dhe prodhim të thjeshtë bujqësor, njerëzit kishin një vetëdije dhe ide për mbijetesë të përbashkët. Autorja amerikane Kate Grint thotë se edhe popujt, fiset, familjet më primitive të gjuetisë kishin një koncept të përbashkët të punës.

Sot, ky koncept quhet ekonomi. **Ekonomia është një fushë e jetës shoqërore që përfshin prodhimin, shkëmbimin dhe konsumin e të mirave dhe shërbimeve materiale.** Të mirat materiale janë objekte që shërbejnë për të kënaqur nevojat e

ndryshme njerëzore (ushqim, veshmbathje, strehim), dhe shërbimet janë aktivitete përmes të cilave krijohen të mira jomateriale, dhe gjithashtu plotësojnë disa nevoja (trajtim, edukim, këshillim). Mallrat dhe shërbimet janë të vlefshme sepse kanë një vlerë përdorimi për njerëzit. Megjithatë, ato kanë edhe një vlerë tregu që përcaktohet në treg. Tregu, Nga ana tjetër, është një institucion që rregullon shkëmbimin, domethënë përcakton çmimin e produkteve dhe shërbimeve. Kur mallrat dhe shërbimet materiale shfaqen në treg, ato bëhen mallra me një çmim të caktuar që formohet në varësi të sasisë së punës së investuar në to. Për shembull, një palë këpucë lëkure janë më të shtrenjta se një palë shapka gome, sepse prodhimi i këpucëve kërkon më shumë punë, njohuri, aftësi, lëkurë, metodologji të veçantë, makina më të shtrenjta e të ngjashme.

Në prodhim, ekzistojnë tre sektorë nga të cilët varet vlera e mallrave të prodhuara: sektori primar, sekondar dhe terciar . Sektori primar përbëhet nga ato aktivitete të njeriut përmes të cilave ai shfrytëzon natyrën (bujqësia, minierat). Ky sektor konsiderohet më i vjetri, më masiv dhe dominues në një periudhë të gjatë të zhvillimit njerëzor. Në **sektorin sekondar**, lëndët e para zakonisht përpunohen. Me ndihmën e punës njerëzore, lëndët e para shndërrohen në mallra që kanë formën e tyre. Në këtë sektor, gruri bëhet bukë, pambuku bëhet veshmbathje, hekuri shndërrohet në makina, ura. Me zhvillimin e industrisë, ky sektor tërheq një pjesë të madhe të popullsisë punëtore, por me automatizimin e prodhimit dhe zëvendësimin e punës njerëzore me makina, numri zvogëlohet. Zhvillimi ekonomik i vendeve matet ende me vëllimin e produkteve industriale të prodhuara në këtë sektor.

Sektori **terciar** përfshin aktivitete që ofrojnë shërbime në vend të produkteve. Këto përfshijnë transportin e produkteve nga vendi i prodhimit në vendin e shitjes, vetë shitjen, edukimin e nevojshëm nga prodhuesit, shërbimet shëndetësore, shërbimet në fushën e kulturës, turizmit, bankave dhe të ngjashme. Ky sektor karakterizohet nga fakti se "shet njohuri".

Puna si një sferë e domosdoshmërisë dhe lirisë

Në komunitetet primitive, puna ishte një domosdoshmëri dhe përfaqësonte një luftë të vazhdueshme të njeriut me natyrën. Kapaciteti prodhues i njeriut ishte i vogël, sa për të ushqyer veten dhe familjen e tij, sa për të mbijetuar në komunitet. Revolucioni i parë i madh në punë dhe teknologji ndodhi kur njeriu filloi të përdorte zjarrin dhe metalet në mënyrë të organizuar për të prodhuar vegla. Pastaj prodhimi bujqësor dhe zejtaria primitive filluan të zëvendësonin gjuetinë, peshkimin dhe mbledhjen e frutave në një shkallë më të gjerë. E gjithë kjo ndodhi drejt fundit të komunitetit primitiv.

Me përparimin e teknologjisë, njeriu filloi të prodhonte më shumë sesa i nevojitej. Lindi ndarja e parë teknike e punës dhe shkëmbimi i parë natyror. Për shembull, dikush që prodhonte një tepëricë mjetesh i shkëmbente ato (të shkelura) me veshje ose enë për ruajtjen dhe përgatitjen e ushqimit, të cilat prodhoheshin si

tepricë nga dikush tjetër. Ndarja teknike nënkuptonte gjithashtu një ndarje shoqërore të punës. Grupe njerëzish në shoqëri ose shoqëri të tëra merreshin me prodhimin e një lloji produkti, të tjerë në një lloj tjetër. Lindi specializimi. Disa merreshin ekskluzivisht me menaxhim, të tjerë me organizimin e prodhimit dhe të tjerë me mbrojtje. Kishte grupe njerëzish që merreshin me punë fizike. Të parët zakonisht përvetësonin tepricën e punës dhe mjetet e prodhimit.

Besohet se kështu u krijuan klasat dhe shoqëria e klasave.

Grekët dhe romakët e lashtë e konsideronin punën si një "fushë domosdoshmërie" në krahasim me një "fushë lirie". Ata e përçmonin punën, veçanërisht punën prodhuese, e cila kryhej nga skllëvërit. Kate Grint ka zbuluar se në Greqinë e lashtë, të gjithë ata që kryenin punë manuale vinin nga klasat e ulëta. Ata që merreshin me politikë, e cila bazohej në punën e të tjerëve, kishin prestigjin më të madh.

Shoqëritë para-industriale ishin gjithashtu të bazuara në klasa. Marrëdhëniet shoqërore, zhvillimi, progresi dhe mirëqenia e shoqërisë dhe e njeriut vareshin nga kush zotëronte mjetet e prodhimit. Skllavëria ishte shoqëria e parë e klasave në histori, me një ndarje të rreptë të punës në punë fizike (produktive) dhe mendore (menaxheriale).

Karl Marksi dhe marksistët besojnë se ndarja klasore e shoqërive është pasojë e konfliktit në fushën e punës midis dy klasave kundërshtare: në skllavëri midis skllëvërve dhe pronarëve të skllëvërve, në feudalizëm midis bujkrobërve dhe feudalëve, në kapitalizëm midis punëtorëve dhe kapitalistëve mbi pronësinë e mjeteve të prodhimit. Të parët duhej të punonin për të mbijetuar dhe për të krijuar një tepricë prodhimi, ndërsa të dytët, pronarët e mjeteve të prodhimit, e përvetësonin atë tepricë dhe jetonin rehat. **Industrializmi dhe shoqëria industriale**

Revolucioni Industrial, i cili ndodhi në fund të shekullit të 18-të dhe fillim të shekullit të 19-të (kryesisht në Evropë), konsiderohet një pikë kthese në zhvillimin shoqëror. Punëtorët filluan të largoheshin nga sektori primar dhe të kalonin në sektorin sekondar, domethënë nga bujqësia në sektorin industrial. Kjo ndodhi për shkak të futjes së burimeve të reja të energjisë në prodhim: avullit, energjisë elektrike, makinerive të reja, mjeteve dhe inovacioneve që kontribuan ndjeshëm në prodhimin masiv të telefonave, makinerive hekurudhore, eksplozivëve, metaleve të reja, lidhjeve, kimikateve etj. Kjo nuk do të thotë që prodhimi i ushqimit u ul, por që toka filloi të kultivohej mekanikisht, gjë që shkaktoi një tepricë të punës.

Një skenë nga filmi "Kohërat Moderne".

Një punëtor fabrike (i luajtur nga Chaplin) duket se nuk arrin ta kapë

ritmin e linjës së montimit.

Puna në linjën e montimit u bë lloji kryesor i punës dhe çoi në produktivitet të lartë të punës. Kjo ndikoi gjithashtu në zhvillimin e sektorit terciar (zanatet, tregtia, shërbimet, arsimi, shkenca, administrata dhe mbikqyrja).

Besohet se në fillim të shekullit të 19-të, në vendet e zhvilluara evropiane dhe në Shtetet e Bashkuara, 50-60% e popullsisë punonte dhe siguronte jetesën nga industria, 25-30% nga bujqësia dhe 15-20% nga aktivitetet e shërbimeve. U formuan dukshëm tre klasa: klasa punëtore, klasa e mesme dhe borgjezia. Kushtet e tyre të punës dhe të jetesës ndryshonin aq sa ndryshonin standardi i tyre i jetesës, koha e lirë, arsimi dhe modelet kulturore. Sociologët modernë theksojnë faktin se shoqëria industriale jo vetëm që prodhon pabarazi dhe konflikte të mëdha në grup, por se njeriu dhe puna e tij janë në një gjendje fragmentimi, rraskapitjeje dhe alienimi, se njeriu është i depersonalizuar dhe i reduktuar në prodhimin, konsumin dhe dimensionin e tij çnjerëzor. Edhe sot, një numër i madh sociologësh studiojnë pasojat sociale të ndarjes së punës në shoqërinë industriale dhe bien dakord se ato janë kryesisht negative. Puna e punëtorëve është shteruese, e alienuar dhe e mjaftueshme vetëm për një ekzistencë të thjeshtë. Për shkak të kësaj, në shoqëri lindin konflikte, revolucione dhe rebelime sociale dhe klasore.

Sociologu francez Emile Durkheim, në studimin e tij të famshëm "Ndarja Sociale e Punës", u pajtua deri diku me Marks-in se ndarja e specializuar e punës i vendos njerëzit në role profesionale dhe e ndan shoqërinë në dy klasa kundërshtarë. Megjithatë, Durkheim ishte optimist. Ai besonte se megjithëse ndarja e punës në shoqërinë industriale krijon probleme, aspektet pozitive mbizotërojnë ende. Ai argumentoi se në shoqëritë primitive dhe klasore, mbizotëronte i ashtuquajtimi solidaritet mekanik (formësimi i njerëzve në grupe dhe klasa) midis njerëzve. Megjithatë, në shoqërinë industriale mbizotëron solidariteti organik, i cili bazohet në dallime, por edhe në vetëdijen se shoqëria në tërësi duhet të ruhet. Nëse nuk është ky rast, ndodh anomia sociale. Megjithatë, për Durkheim, shoqëria industriale di si të merret me gjendjen anomike.

Rendi post-industrial dhe ai i informacionit

Shoqëria moderne po e kapërcen me shpejtësi industrializmin. Drejt fundit të shekullit të kaluar, në prodhim u shfaqën burime të reja energjie (energja diellore, e ujit dhe e ajrit, eko-energja e rinovueshme dhe e qëndrueshme) dhe materiale e teknologji të reja (teknologjia e informacionit, teknologjia dhe inxhinieria dixhitale dhe biogjenetike). U shfaqën modele alternative të menaxhimit. Ato kërkuan një ripërcaktim dhe rigrupim të punës, prodhimit, arsimit dhe njohurive në shoqëri dhe një ndarje të re të punës, një ndarje dhe stratifikim të ndryshëm shoqëror të popullsisë. Struktura shoqërore, kreativiteti dhe prodhimi po ndryshojnë. Njeriu është gjithnjë e më pak i alienuar nga puna e

tij dhesiç do të thoshte Emile Durkheim, mbizotërojnë modelet e solidaritetit organik, një rend i ri moral dhe shoqëror pa tipare anomike.

Por shoqëria moderne ende jeton me pasojat (mbetjet) e industrializmit: dallime të mëdha, pabarazi dhe konflikte midis njerëzve, klasave, shtresave, midis grave dhe burrave, midis brezave, feve, racave dhe madje edhe rajoneve dhe qytetërimeve në botë.

7.5. Arsimi

Sistemet moderne të arsimit

Në shoqëritë moderne industriale, arsimi konsiderohet një e drejtë njerëzore dhe për këtë arsye shtetet u ofrojnë qytetarëve të tyre arsim përmes institucioneve formale dhe joformale (shkolla fillore dhe të mesme, fakultete, kurse, etj.). Në shumicën e vendeve, arsimi është i detyrueshëm, falas dhe i rregulluar nga normat ligjore. Njerëzit modernë janë të vetëdijshëm se nevojat e reja të tregut të punës kërkojnë njohuri, jo vetëm forcë fizike. Është fakt që makinat punojnë në vend të njerëzve, por njerëzit duhet të arsimohen në mënyrë që të jenë në gjendje t'i menaxhojnë ato. Shoqëritë e sotme quhen edhe shoqëri të dijes dhe nga kjo mund të konkludojmë se sa i rëndësishëm është arsimi për këto shoqëri.

Nga raportet e fundit të Kombeve të Bashkuara, mësojmë se Danimarka është një nga vendet me arsimin më të mirë dhe nxënësit e saj janë fëmijët më të lumtur në botë. Përmes programeve arsimore, ata trajnohen të jenë individualistë, të jenë në gjendje të kujdesen për veten e tyre. Danezëve nuk u intereson nëse fëmijët e tyre janë nxënës të shkëlqyer, por në çfarë mase shkolla dhe kurrikula zhvillojnë aftësinë e fëmijës për vetëzhvillim dhe vetëvlerësim. Ata janë të bindur se të dish të jesh vetvetja është po aq e rëndësishme sa të dish të lexosh dhe të shkruash. Fëmijët inkurajohen të bëjnë kërkime të pavarura, të marrin informacion, të analizojnë, të eksperimentojnë, të mendojnë në mënyrë kritike dhe të nxjerrin përfundime vetë, dhe të mos i pranojnë mendimet e të tjerëve si të vërteta përfundimtare. Ata mësojnë që në moshë të vogël se paratë nuk janë një faktor vendimtar për lumturinë. Të bësh atë që do dhe të kesh sukses në të është më e rëndësishme për ta sesa një portofol i mbushur plot. Në klasat më të larta, mësuesit dhe nxënësit mbajnë rregullisht takime ku diskutojnë planet dhe profesionet e tyre të ardhshme.

Qëllimi i sistemit arsimor danez është të zhvillojë individualitetin e nxënësit.

Japonezët njihen si një popull shumë inteligjent, të cilët krenohen me jetëgjatësinë e tyre, por edhe me mirësinë e tyre ndaj të gjithëve. Kjo krijohet nga sistemi i tyre arsimor, i cili i mëson që në moshë të vogël të respektojnë vlerat e shoqërisë japoneze. Në tre vitet e para të shkollës, nxënësit mësojnë mirësjellje dhe zhvillojnë personalitetin e tyre, mësojnë si t'i respektojnë njerëzit e tjerë, si të jenë të butë ndaj kafshëve dhe natyrës, të jenë bujarë dhe mbështetës, por edhe si të vendosin vetëkontroll në sjelljen e tyre.

Nxënësit pastrojnë vetë klasat, mensa dhe tualetet e tyre. Sistemi i tyre arsimor beson se kjo mëson punën në grup, por gjithashtu i ndihmon ata të mësojnë të vlerësojnë punën e të tjerëve. Ata kanë ushqim të shëndetshëm në menu çdo ditë. Ata hanë në klasë së bashku me mësuesit për të forcuar marrëdhëniet e tyre. Ata lexojnë poezi të huaja në klasë, gjë që i mëson ata të respektojnë kulturën e tyre dhe të tjerëve. Të gjithë veshin uniforma, duke hequr kështu barrierat sociale dhe duke respektuar barazinë. Në Japoni, mezi dikush mungon në shkollë. Shkalla e pjesëmarrjes është një shifër e pabesueshme prej 99.99%. Më shumë se 91% e nxënësve nuk kanë munguar kurrë në orën e mësimi.

Arsimi dhe shoqëria

Në shoqëritë e gjuetarëve-mbledhësve, arsimi formal si koncept ishte krejtësisht i panjohur. Gjithçka që duhej të dinin, të rinjtë e mësonin nëpërmjet praktikës dhe nëpërmjet shembujve të pleqve të tyre. Në shtetet mesjetare, filluan të themeloheshin institucione arsimore formale, por ato ishin një privilegj për një numër të vogël të popullsisë (për fëmijët e të pasurve, për priftërinjtë e ardhshëm). Arsimi formal për masat më të gjera të popullit filloi vetëm me industrializimin.

Në të kaluarën, arsimi ishte një privilegj i fëmijëve të pasur.

Kur bëhet fjalë për arsimin, dy pyetje janë të rëndësishme për sociologët: cili është roli i arsimit në shoqëri dhe nga çfarë varen arritjet arsimore të grupeve të ndryshme shoqërore?

Për funksionalistët, edukimi ka funksionin e ruajtjes së sistemit shoqëror. Sipas Emile Durkheim, edukimi është një lidhje midis individit dhe shoqërisë. Ai pohon se funksioni themelor i edukimit është transmetimi i normave dhe vlerave të shoqërisë nga brezi në brez. Për të, shoqëria mund të mbijetojë vetëm nëse ekziston një shkallë e mjaftueshme homogjeniteti midis njerëzve, gjë që arrihet përmes edukimit. Edukimi tek një fëmijë forcon karakteristikat thelbësore që kërkon jeta së bashku. Durkheim thotë: Që një fëmijë të lidhet me shoqërinë, ai duhet të ndiejë diçka reale, të gjallë dhe të fuqishme brenda vetes, diçka që qeveris personalitetin dhe së cilës i përket pjesa më e bukur e personalitetit. Edukimi, dhe veçanërisht mësimdhënia e historisë, është një lidhje midis individit dhe shoqërisë. Nëse historia e shoqërisë vjen e gjallë para fëmijës, ai do të fillojë ta përjetojë atë si pjesë të diçkaje më të madhe se vetvetja dhe do të zhvillojë një ndjenjë lidhjeje me komunitetin e tij shoqëror.

Durkheim kishte të drejtë me këto mendime, dhe provë e kësaj është, për shembull, praktika arsimore e Shteteve të Bashkuara të Amerikës. Përmes një programi të përbashkët shkollor, këto vende ndihmojnë familjet me prejardhje të ndryshme etnike, racore dhe shoqërore të pranojnë normat dhe vlerat e përbashkëta të shoqërisë amerikane. Ky program siguroi një gjuhë të përbashkët, një histori të përbashkët për emigrantët nga vendet evropiane. Studenti amerikan mëson rreth themeluesve të shtetit, Kushtetutës, Abraham Linkolnit dhe rrugës së tij të jetës. Një program i tillë ngulit te studenti vlerat amerikane që sigurojnë mundësi dhe arritje të barabarta. Duke filluar çdo ditë shkollore me Betimin e Besnikërisë para flamurit me yje (simboli i shoqërisë amerikane), studenti edukohet në lidhje me shoqërinë.

Me këtë, Durkheim vërtetoi se në shoqëritë komplekse industriale, shkolla ofron atë që familja dhe bashkëmoshatarët nuk mund ta ofrojnë. Përkatësia në familje bazohet në marrëdhënie farefisnore, dhe përkatësia në grupin e bashkëmoshatarëve bazohet në zgjedhjen e dikujt. Përkatësia në shoqëri nuk bazohet në asnjërin prej këtyre parimeve. Individët duhet të mësojnë të bashkëpunojnë me ata individë që nuk janë të afërm ose miq të tyre. Individët i fitojnë këto aftësi vetëm në shkollë. Duke respektuar rregullat e shkollës, fëmija mëson të respektojë rregullat e shoqërisë, zhvillon zakone të vetëkontrollit dhe aftësi të nevojshme për profesionin e tij të ardhshëm. Funksioni i fundit i shkollës është veçanërisht i rëndësishëm për shoqëritë industriale me një ndarje komplekse dhe të specializuar të punës. Për shembull, prodhimi i një produkti angazhon ekspertë të shumtë nga fusha të ndryshme. Në atë proces, ata do të bashkëpunojnë dhe do të krijojnë një marrëdhënie solidariteti vetëm nëse shkolla ua ka transmetuar këto vlera atyre. Funksionalisti Talcott Parsons ka mendime të ngjashme. Për të, shkolla, pas familjes, është faktori i dytë më i rëndësishëm në socializim. Është aty ku fëmijët pranojnë normat dhe vlerat e shoqërisë dhe përgatiten për role të reja shoqërore, dhe suksesi i tyre matet sipas parimit meritokratik (kush sa meriton).

Megjithatë, për marksistët, arsimi është një mënyrë për të riprodhuar forcën punëtore që kapitalizmi ka nevojë për të mbijetuar. Sipas tyre, arsimi në vendet kapitaliste ka dy qëllime: 1. t'u ofrojë të rinjve njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për prodhimin kapitalist dhe 2. t'u përcjellë të rinjve ideologjinë e klasës sunduese sipas së cilës ata duhet të mbeten punëtorë të bindur dhe të disiplinuar, t'u binden urdhrave të punëdhënësve të tyre dhe të pranojnë shfrytëzimin e tyre. Arsimi synon të paraqesë pabarazitë midis njerëzve, veprimet jodemokratike në jetën e përditshme, si të ligjshme dhe të drejta.

Arsimi, mundësitë arsimore dhe arritjet

Studime të ndryshme arsimore kanë treguar se ka dallime të konsiderueshme në suksesin arsimor të nxënësve, prindërit e të cilëve i përkasin klasave dhe shtresave të ndryshme shoqërore. Kjo pikëpamje u shpjegua për herë të parë nga sociologu amerikan Herbert Hume në një nga artikujt e tij të titulluar "Sistemi i Vlerave të Klasave". Duke përdorur një sasi të madhe të dhënash nga kërkimet sociologjike dhe anketat e opinionit publik, ai përcaktoi se dallimet në arritjet arsimore midis nxënësve nga klasa të ndryshme janë për shkak të ekzistencës së dallimeve midis normave dhe vlerave të tyre, brenda klasës. Klasa punëtore, thotë ai, e vlerëson më pak dijen, sepse e konsideron të parëndësishme për arritjen e suksesit personal. Ajo dëshiron një punë të qëndrueshme, të sigurt dhe të mirë dhe për këtë arsye nuk ishte e motivuar të arrinte një status më të lartë në vendin e punës. Për këto arsye, fëmijët e anëtarëve të klasës punëtore, me të njëjtin IQ si miqtë e tyre, prindërit e të cilëve janë anëtarë të klasës së mesme, arritën rezultate më të dobëta në shkollë. Ky ishte një tregues se klasa dhe etnia, domethënë nënkultura, normat dhe vlerat e klasave ndikojnë në suksesin dhe arritjet e nxënësve.

Gjatë viteve 1950 dhe 1960, shumë sociologë anglezë dhe amerikanë kryen kërkime për të përcaktuar nëse niveli i mundësive të pabarabarta arsimore që ekzistonte në shoqëritë kapitaliste ishte ulur dhe ata zbuluan se niveli po ulej vazhdimisht. Për shembull, në vitin 1944, në Angli u miratua Akti i Arsimit, duke e bërë arsimin falas për të gjithë. Që nga kjo datë, numri i studentëve në arsimin e lartë u rrit dhe mundësitë për përdorimin e bursave për të mbështetur ata që kishin nevojë për to u rritën. Supozohej se kjo do të siguronte akses në të gjitha nivelet e arsimit dhe kështu do të rriste suksesin e studentëve dhe studentëve nga klasa punëtore, të cilët kishin treguar rezultate më të dobëta krahasuar me klasat e mesme dhe të larta.

Në shoqërinë moderne, arsimi imponohet si një kusht i domosdoshëm për kryerjen e detyrave më komplekse të punës dhe bëhet i arritshëm për klasat e ulëta shoqërore. Në vendet ku arsimi masiv vendoset për herë të parë, ende nuk është bërë asnjë përpjekje për të zvogëluar pabarazitë arsimore. Në shoqërinë amerikane, ende ekzistojnë shkolla private dhe universitete elitare në të cilat studiojnë vetëm fëmijët e klasës së lartë amerikane.

Një numër i madh studimesh në sociologji janë përqendruar në pyetjen se pse anëtarët e grupeve të caktuara shoqërore arrijnë sukses më të lartë në shkollë sesa anëtarët e grupeve të tjera shoqërore. Statistikat tregojnë se në shoqëritë e klasave, suksesi arsimor rritet nga poshtë lart. Fëmijët e klasave më të larta shoqërore arrijnë sukses më të lartë arsimor sesa fëmijët e klasave më të ulëta. Suksesi arsimor gjithashtu ndryshonte midis anëtarëve të grupeve të ndryshme etnike dhe racore. Nga historia e deritanishme, vihet re se arsimi ishte një privilegj i klasave të pasura në shoqëri. Ishte një aktivitet që kryhej në kohën e lirë të atyre që nuk punonin fizikisht.

Kontrolloni çfarë keni mësuar rreth temës Institucionet Sociale

1. Cilat elementë të përbashkët kanë të gjitha fetë?
2. Pse i duhet njeriut feja?
3. Shpjegoni rolin e fesë në shoqëri.
4. Pse roli i fesë është më i madh në momentet e krizës në jetën e njerëzve?
5. Cilat janë ndryshimet dhe ngjashmëritë midis feve kryesore botërore?
6. Cilat janë mendimet tua mbi origjinën e fesë?
7. Çfarë është ndarja shoqërore e punës dhe kur lindi ajo?
8. Cilat janë pasojat dhe cilat janë përfitimet e industrializimit për njeriun dhe shoqërinë?
9. Shpjegoni ndikimin e teknologjive moderne në stilin e jetës së njerëzve.
10. Cili është ndikimi i arsimit në jetën e individëve?
11. Si i shpjegoni ndryshimet në mundësitë arsimore?
12. Nga çfarë varet suksesi arsimor i individëve?
13. Shpjegoni mundësitë tua për avancim në arsim.
14. Cilat fe quhen monoteiste?
15. Lexoni më shumë rreth feve etike dhe vini re ndryshimet në krahasim me fetë e tjera.
16. Pse është i nevojshëm një shtet në shoqëri?
17. Çfarë do të thotë sovraniteti shtetëror dhe kush është bartësi i tij në shoqërinë moderne?
18. Cilat janë simbolet e sovranitetit të një shteti?
19. Cilat janë funksionet e shtetit modern?

8. POPULLSIA DHE EKOLOGJIA

- *Struktura demografike*
- *Ekologjia sociale*
- *Jeta urbane dhe organizimi shoqëror*

8.1. Struktura demografike

Një popullsi është një bashkësi njerëzish që jetojnë në një kohë dhe në një territor të caktuar në të cilin ata organizojnë jetën e tyre.

Demografia është shkencë që studion popullsinë. Emri i saj vjen nga fjala greke "demos" - popull, "grafein" - përshkruan. Detyra e saj kryesore është të masë dhe shpjegojë rritjen ose uljen e numrit të popullsisë, dhe se cili do të jetë numri i saj varet nga tre procese të rëndësishme: shkalla e lindshmërisë (sa njerëz lindin), shkalla e vdekshmërisë (sa njerëz vdesin) dhe migrimi (lëvizja e popullsisë nga një vend në tjetrin). Demografia studion gjithashtu shpërndarjen e popullsisë sipas disa karakteristikave, siç janë gjinia, mosha, gjendja civile, profesioni, angazhimi në punë, gjendja pasurore, niveli i arsimit, përkatësia etnike dhe fetare. Ajo merr të dhëna të tilla rreth popullsisë përmes një procedure të veçantë të organizuar nga shteti në një interval të caktuar kohor të quajtur regjistrim i popullsisë.

Për sociologët, popullsia është një element shumë i rëndësishëm i shoqërisë. Ata argumentojnë se për të organizuar jetën në shoqëri në një mënyrë cilësore, duhet të njihet struktura e saj demografike. Vëllimi dhe struktura e nevojave sociale varen nga numri i përgjithshëm i popullsisë dhe karakteristikat e saj, sepse në procesin e riprodhimit shoqëror popullsia shfaqet në një rol të dyfishtë: si prodhuese dhe si konsumatore. Në varësi të numrit të popullsisë në moshë pune, përcaktohet potenciali i përgjithshëm i punës në ekonomi, si dhe nevojat e tregut dhe konsumi personal. Bazuar në strukturën demografike të popullsisë, shteti planifikon aktivitetet e tij (ndërtimin e shkollave, azileve të pleqve, këndeve sportive dhe të lojërave për fëmijë, kapacitetet ekonomike, mbrojtjen, etj.).

Konceptet themelore demografike

Numri i të porsalindurve në një zonë/territor të caktuar quhet **shkallë lindjeje**. Matet me **shkallën totale të lindjeve**, që është numri i lindjeve të gjalla për 1,000 banorë gjatë një viti. Sipas statistikave botërore, shkalla më e lartë e lindjeve në vitin 2012 ishte në Nigeri, ku lindën 51 fëmijë për një mijë banorë, ndërsa shkalla më e ulët u regjistrua në Japoni, me 7 të porsalindur për 1,000 banorë. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, shkalla e lindjeve është 10.3 lindje të gjalla për 1,000 banorë. Në mënyrë tipike, shkalla e lindjeve është në

përpjesëtim të zhdrejtë me zhvillimin e shoqërisë. Sa më i pazhvilluar të jetë vendi, aq më i lartë është shkalla e lindjeve. Megjithatë, shkalla e lindjeve varet edhe nga **shkalla e fertilitetit**, që është numri i të porsalindurve për 1,000 gra të moshës 15 deri në 49 vjeç (fertiliteti është periudha pjellore e një gruaje).

Numri i vdekjeve në një zonë/territor të caktuar quhet **vdekshmëri**. Ajo matet me shkallën e vdekshmërisë, që është numri i vdekjeve për 1,000 banorë. Shkalla më e lartë e vdekshmërisë në dhjetë vitet e fundit është regjistruar në Angola (më shumë se 20 vdekje për 1,000 banorë), dhe më e ulëta në Emiratet e Bashkuara Arabe dhe Kuvajt (2 vdekje për 1,000 banorë). Sipas statistikave të fundit, në Republikën e Maqedonisë së Veriut shkalla e vdekshmërisë është rreth 9.5 vdekje për 1,000 banorë. (Të dhënat për Republikën e Maqedonisë së Veriut janë marrë nga Zyra Shtetërore e Statistikave).

Diferenca midis numrit të lindjeve të gjalla (shkallës së lindjeve) dhe numrit të vdekjeve (vdekshmërisë) gjatë një viti quhet rritje natyrore e popullsisë.

Migrimet përfaqësojnë zhvendosjen hapësinore të popullsisë (lëvizjen nga një vend në tjetrin). Arsytet për këtë janë të ndryshme. Njerëzit mund të migrojnë për shkak të shtrëngimit fizik ose kërcënimit, siç është rasti me refugjatët, emigrantët nga zonat e luftës, por ata mund të jenë edhe vullnetarë për arsye ekonomike, sociale dhe kulturore. Migrimet ndahen në emigracion dhe imigracion. Nëse një pjesë e popullsisë largohet nga vendi i tyre, atëherë ata emigrojnë (largohen), dhe nëse vendosen në një vend tjetër, atëherë ata imigrojnë.

Migrimi ka luajtur një rol të rëndësishëm në historinë e njerëzimit. Pa të, bota sot nuk do të dukej kështu. Shtetet e Bashkuara, Kanadaja, Australia, Zelanda e Re dhe të gjitha vendet e Amerikës Latine nuk do të ishin ajo që janë sot nëse nuk do të kishte ndodhur migrimi nga Evropa dhe Afrika.

Struktura e popullsisë

Struktura e popullsisë tregon shpërndarjen e popullsisë së përgjithshme në grupe sipas disa karakteristikave. Më shpesh, popullsia grupohet sipas gjinisë, moshës, aktivitetit dhe arsimit.

Grupimi gjinor tregon se sa nga popullsia janë meshkuj dhe sa janë femra dhe përfaqëson strukturë biologjike të popullsisë sipas gjinisë. Kjo strukturë matet me përqindjen e burrave dhe grave në popullsinë totale. Numri i burrave në raport me 100 ose 1000 gra na jep koeficientin e maskulinitetit. Kjo strukturë është e rëndësishme sepse riprodhimi i popullsisë totale, madhësia e forcës punëtore, etj. varet prej saj. **Struktura biologjike e popullsisë sipas moshës tregon shpërndarjen e popullsisë sipas grupmoshave, përkatësisht nga 0 deri në 14 vjeç, nga 15 deri në 59 vjeç dhe nga 60 vjeç e lart.** Kjo strukturë varet nga disa faktorë si: shkalla e lindshmërisë, vdekshmëria, rritja natyrore, lëvizjet migratore, krizat ekonomike, luftërat, epidemitë dhe fatkeqësitë natyrore.

Struktura ekonomike e popullsisë pasqyron strukturën ekonomike të një vendi. Ajo e grupon popullsinë sipas aktivitetit, profesionit, pozicionit në profesion, pronësisë, vendbanimit (qytet dhe fshat), madhësisë së familjes, nivelit të të ardhurave e të ngjashme.

Struktura arsimore Popullsia tregon shpërndarjen e popullsisë sipas arsimit (shkrim-lexim, analfabet, niveli i arsimit, etj.).

Strukturat demografike të lartpërmendura janë baza për formimin e komuniteteve të organizuara që janë në gjendje të marrin role të përshtatshme shoqërore në ndarjen shoqërore të punës dhe t'i kryejnë ato në një mënyrë të pranuar nga modelet kulturore të shoqërisë. Lloji dhe cilësia e marrëdhënieve shoqërore midis individëve dhe grupeve varen kryesisht nga numri, shpërndarja territoriale dhe karakteristikat e popullsisë.

Ndryshimet demografike

Popullsia e botës është rritur me shpejtësi që nga shekulli i 18-të. Në fillim të periudhës neolitike, ky numër varionte midis 3 dhe 5 milionë. Pas disa milionë vitesh, deri në shekullin e 18-të, u rrit në një miliard, dhe sot në Tokë ka 7.7 miliardë banorë. Besohet se një rritje e shpejtë e popullsisë ndodhi gjatë revolucionit industrial. Progresi teknologjik dhe shkencor ka përmirësuar shumë kushtet e jetesës së popullsisë. Janë gjetur kura për shumë sëmundje infektive, cilësia e të ushqyerit është përmirësuar dhe vdekshmëria foshnjore është ulur.

Shpërthimi demografik u shpjegua më së miri nga ekonomisti anglez Robert Malthus në "ligjin e tij të përjeshmë të rritjes së popullsisë". Sipas tij, rritja e popullsisë është pasojë e drejtpërdrejtë e rritjes së mirëqenies. Popullsia, tha ai, tenton të rritet më shpejt se mjetet e nevojshme për mbijetesën e saj. Për të vendosur ekuilibrin, rritja e popullsisë do të duhet të ndalet nga uria, lufta, sëmundjet dhe fatkeqësitë natyrore. Njerëzimi, sipas tij, është i dënua të jetojë në mjerim, dhe e vetmja mënyrë për ta shmangur atë është "përmbajtja morale", domethënë ulja e shkallës së lindjeve. Ky këndvështrim i zhvillimit demografik quhet Maltusianizëm.

Kundërshtarët e Maltusianizmit besojnë se zhvillimi shkencor dhe teknologjik do të sigurojë një rritje mjaft të shpejtë të mjeteve të jetesës së popullsisë dhe se zhvillimi kulturor do të kontribuojë në një ulje të shkallës së lindjeve të popullsisë. "Kalorësit e apokalipsit" të Maltusit, të tilla si uria, luftërat dhe sëmundjet, ende mbretërojnë në vendet e pazhvilluara, dhe disa epidemi të reja sëmundjesh po shfaqen edhe në vendet e zhvilluara. Nëse diçka më radikale nuk merret në të ardhmen në planifikimin e zhvillimit demografik, bota mund të përballlet me një rritje të shumëfishtë të popullsisë. Në këtë kuptim, pritet shumë nga politika e popullsisë.

Politika e popullsisë është një sërë masash praktike që një shtet i ndërmerr ato për të vendosur kontroll mbi proceset demografike, veçanërisht kontrollin e

lindjeve. Më shpesh, masat janë të natyrës ekonomike. Për shembull, për të inkurajuar rritjen e popullsisë, shteti fut përfitime për fëmijët, zgjat kohëzgjatjen e lejes së lindjes me pagesë për njërin nga prindërit, ul taksat për familjet dhe anasjelltas. Për të ulur shkallën e lindjeve, ajo fut masa kufizuese. Kina, si vendi më i populluar në botë, futi të ashtuquajturën "politikë të një fëmije" në vitin 1980 dhe vendosi kufizime të ashpra dhe sanksione ekonomike për familjet që vendosën të kishin më shumë se një fëmijë. Në Indi, popullsia është dyfishuar në më pak se shtatëdhjetë vjet dhe është në rritje. Qeveria po fut vazhdimisht masa kundër lindjeve, por nuk po arrin të parandalojë rritjen e popullsisë. Supozohet se ky vend do të bëhet vendi më i populluar me më shumë se një miliard e gjysmë banorë deri në fund të këtij shekulli.

Mos harroni! Popullsia është një grup njerëzish që jetojnë në një territor të caktuar në një kohë të caktuar. Popullsia në jetën shoqërore shfaqet në një rol të dyfishtë si prodhuese dhe si konsumatore. Struktura e popullsisë i referohet shpërndarjes së popullsisë së përgjithshme në grupe në varësi të karakteristikave të tyre të përbashkëta.

8.2. Ekologjia sociale

Për dhjetëra mijëra vjet, njeriu i ka marrë natyrës gjithçka që i nevojitej për jetë, por nuk e ka ndryshuar ose shkatërruar atë. Me zhvillimin e bujqësisë, ai fillon të presë pyjet në mënyrë që të marrë sa më shumë tokë të punueshme, duke shkaktuar kështu erozion të tokës. Me zhvillimin e industrisë, ai e shfrytëzon natyrën në një shkallë gjithnjë e në rritje. Ai nxjerr pasuri minerale, naftë, qymyr, gaz dhe ujë prej saj, gjë që prish seriozisht ekuilibrin natyror. Me mbetjet industriale, burimet e rinovueshme si uji dhe atmosfera kërcënohen gjithnjë e më shumë. Aksidenti bërthamor në Çernobil, varfërimi i shtresës së ozonit mbi hemisferën veriore, derdhja masive e naftës në dete dhe shkatërrimi i pyjeve, ndërtimi i termocentraleve janë vetëm një pjesë e vogël e ndotësve të mjedisit natyror në kohët e fundit, dhe ka shumë të tjera. Ne të gjithë e dimë se është e drejtë e patjetërsueshme e pronarëve të makinave të ngasin sa të duan dhe ku të duan, por ata prodhojnë dioksid karboni që ndryshon atmosferën dhe klimën dhe ndot tokën dhe ujin. Duhanpirësit e shijojnë tymin, pronarët ndërtojnë fabrika në vendet ku është më e përshtatshme dhe më e lirë për ta, por ata lëshojnë substanca kimike dhe gazra që ndotin ujin dhe ajrin.

Është një përfundim i përgjithshëm se, si pasojë e zhvillimit teknologjik, shoqëritë moderne po bëhen shoqëri të ndotura, gjë që përbën një kërcënim për të gjithë botën e gjallë në planetin Tokë. I gjithë qytetërimi industrial-urban është në kundërshtim me ekuilibrin e mjedisit natyror dhe marrëdhënien harmonike midis njeriut, shoqërisë dhe natyrës.

Disiplina shkencore, më konkretisht filozofia që merret me problemet mjedisore, quhet ekologji sociale . Ajo u zhvillua për herë të parë nga historiani dhe filozofi amerikan Murray Bookchin. Sipas kësaj filozofie, problemet mjedisore në botën e sotme janë pasojë e problemeve ekonomike, etnike, kulturore dhe gjinore që ekzistojnë brenda shoqërive njerëzore, të cilat kanë një strukturë hierarkike socio-politike. Ato pranojnë filozofinë konkurruese sipas së cilës vdekshmëria është e vetmja mundësi për rritje ekonomike dhe rritja nuk mund të arrihet nëse nuk prishet ekuilibri midis natyrës dhe njeriut. Sipas ekologjisë sociale, natyra do të fillojë të mbrohet në momentin kur njerëzit të krijojnë një marrëdhënie të re (të ndërgjegjshme) me natyrën.

Ekologjia sociale përpaket të gjejë një zgjidhje për të mbrojtur mjedisin natyror nga ndotja dhe shkatërrimi i mëtejshëm.

Një nga zgjidhjet është ngritja e ndërgjegjësimit mjedisor të njerëzve në një nivel më të lartë, në mënyrë që ata të kuptojnë se vetë janë fajtorë dhe përgjegjës për krizën mjedisore. Kjo detyrë ndërmerret nga një numër i madh shoqatash dhe organizatash mjedisore, si dhe ministritë e mbrojtjes së mjedisit të themeluara në shumë vende të botës.

Kohët e fundit, ideja e zhvillimit të qëndrueshëm është bërë gjithnjë më e rëndësishme. Ai promovon zhvillimin ekonomik duke përdorur teknologji të re që do të lërë një minimum pasojash të dëmshme për natyrën (do të mbrojë speciet bimore dhe shtazore, ujin, ajrin dhe tokën). Zhvillimi i qëndrueshëm do t'i lejojë një brezi njerëzish të plotësojnë nevojat e tyre, por t'i mundësojë brezit të ardhshëm të bëjë të njëjtën gjë, ndërsa natyra mbetet e pandryshuar/e padëmtuar. Megjithatë, masat e zhvillimit të qëndrueshëm janë më të vështira për t'u zbatuar në praktikë sepse kërkojnë shumë para. Kjo do të thotë që vendet më të varfra në botë nuk do të jenë në gjendje t'i zbatojnë ato.

"Duhet t'u mësoni fëmijëve tuaj se toka nën këmbët e tyre është hiri i gjyshërve të tyre. Për të respektuar tokën, thuajuni atyre se toka është e lidhur me ne. Mësojini fëmijëve tuaj ashtu siç u bëjmë ne tanëve, se toka është nëna jonë. Çfarëdo që t'i ndodhë tokës, do t'u ndodhë edhe bijve të saj. Nëse një njeri pështyn mbi tokë, ai pështyn mbi veten e tij. Ne e dimë këtë: toka nuk i përket njeriut, por ai i përket tokës."

(Nga një letër e një kryetari indian drejtuar presidentit amerikan në vitin 1854)

8.3. Jeta urbane dhe organizimi shoqëror

Vendbanimet njerëzore, ose vendbanimet, zakonisht ndahen në urbane, rurale dhe të përziera, të cilat përfshijnë vendbanime periferike dhe fshatra më të mëdhenj

që janë planifikuar. Në përputhje me këtë ndarje të vendbanimeve, popullsia ndahet gjithashtu në urbane, rurale dhe të përziera.

Vendbanimet dhe popullatat studiohen nga disa shkenca: gjeografia, ekonomia, studimet kulturore, arkitektura dhe shumë të tjera. Sociologjia gjithashtu i studion ato. Por ajo interesohet për llojet e organizimit shoqëror që ekzistojnë në vendbanime, mënyrën e jetesës dhe prodhimit, komunikimet dhe modelet kulturore, grupimin e njerëzve e të ngjashme.

Në kohët e lashta, mbizotëronin vendbanimet rurale dhe një popullsi e angazhuar në prodhimin bujqësor. Supozohet se qytetet e para u shfaqën pesë deri në gjashtë mijë vjet më parë në Lindjen e Mesme, përgjatë brigjeve të lumenjve. Ato nuk ishin të mëdha. Ato banoheshin nga një maksimum prej pesë mijë banorësh. Arsyeja për këtë ishte prodhimi i kufizuar i ushqimit, organizimi joadekuat, migrimi i dobët dhe epidemitë e shpeshta të sëmundjeve infektive. Më i vjetri konsiderohet qyteti i Urit me rreth pesë mijë banorë. Megjithëse të vogla, këto qytete ndryshonin nga vendbanimet rurale për sa i përket përbërjes së popullsisë dhe organizimit të jetës. Në to kishte një ndarje të punës. Ata jetonin nga ushqimi i tepërt i prodhuar në fermat rurale, të cilin e shkëmbenin me produktet e tyre që u nevojiteshin fshatrave. Është karakteristike se ato ishin të ndara (banorët - anëtarë të një bashkësie etnike ose fetare jetonin në një lagje qyteti, të ndarë me mure nga një lagje tjetër qyteti, në të cilën jetonin anëtarë të një bashkësie tjetër etnike/fetare) dhe se përdornin burime "të gjalla" energjie (fuqi njerëzore dhe shtazore) në punën e tyre.

Qytetet e para të mëdha filluan të formoheshin në Mesjetë, më shpesh rreth kështjellave të feudalëve, në vende komunikuese të përshtatshme për zhvillimin e zejeve, tregtisë dhe transportit, si dhe në vende të përshtatshme për mbrojtje nga armiqët.

Qytetet mesjetare evropiane në Itali, Francë dhe Gjermani ishin shembuj tipikë të qendrave urbane të organizuara. Të tilla ishin Venecia, Firenze, Gjenova, pastaj Parisi dhe Marseja, Hamburgu dhe Hanoveri, Amsterdami në Holandë dhe shumë të tjera.

Por industrializimi, zhvillimi i tregut dhe ekonomisë së tregut, si dhe inovacionet tërhoqën gjithnjë e më shumë fuqinë punëtore nga fshati në qytete. Vendbanimet e punëtorëve u ngritën me shpejtësi në periferi të qyteteve. Rritja e qyteteve dhe e popullsisë urbane ndryshoi shumë kushtet e jetesës. Në qytete, filluan të krijoheshin pjesë të veçanta funksionale (tregtare, financiare), të cilat çuan në një rishpërndarje të re të popullsisë sipas përkatësisë klasore dhe fuqisë ekonomike. Nevoja për energji u rrit, çmimi i ushqimit u rrit dhe bashkë me të u shfaq varfëria. Jeta intensive në qytet rriti edhe nevojën për shëndetësi dhe arsim. Në një kohë të shkurtër, u rrit edhe numri i të punësuarve në aktivitete dytësore. Infrastruktura urbane ndryshoi. Marrëdhëniet tradicionale midis njerëzve u

zëvendësuan gjithnjë e më shumë nga ato formale. U krijuan vlera të reja, roli i familjes, lagjes dhe lidhjeve farefisnore u dobësua.

Industrializimi dhe urbanizimi ndryshuan plotësisht mënyrën e jetesës së njerëzve. Organizimi urban ndryshoi, u krijuan institucione të reja dhe një shtresëzim i ri shoqëror.

Ndryshime rrënjësore ndodhën në sferën e kulturës dhe të marrëdhënieve shoqërore. U shfaqën patologjia sociale dhe lëvizjet shoqërore.

Sociologët Émile Durkheim dhe Ferdinand Tönnies ishin ndër sociologët e parë që studiuan shoqërinë urbane dhe jetën urbane në fund të shekullit të 19-të. Edhe pse ata kishin një qasje të ngjashme për të studiuar urbanizimin, njohuritë dhe përfundimet në të cilat arritën ndryshonin. Tönnies dalloi dy lloje grupesh shoqërore: **komunitetin** dhe **shoqërinë**. *Një komunitet* është një koleksion natyror njerëzish që formohet spontanisht gjatë një periudhe të gjatë kohore. Është primitiv. Bazohet në traditë, zakone, dashuri dhe besim midis anëtarëve të komunitetit, dhe për shkak të kësaj, individët privohen nga liria e tyre dhe vuajnë një fat të përbashkët.

Shoqëria, nga ana tjetër, është një krijim artificial i karakterizuar nga rregulla dhe sanksione, racionalitet, egoizëm dhe ndarje midis anëtarëve. Ndryshe nga komuniteti, i cili është primitiv, shoqëria është e civilizuar, industriale, tregtare, me një numër të vogël anëtarësh në familje dhe me formën më komplekse të qeverisjes - shtetin. Individët janë të pavarur, të lirë dhe përcaktojnë vetë fatin e tyre. Tënisu besonte se urbanizimi është i dëmshëm për jetën shoqërore sepse shkatërron marrëdhëniet shoqërore midis njerëzve.

Koncepti i Durkheimit bazohet në solidaritetin shoqëror. Ai besonte se solidariteti është një forcë bashkuese për anëtarët e shoqërisë. Ai bënte dallimin midis dy llojeve të shoqërive: shoqëritë me solidaritet mekanik dhe shoqëritë me solidaritet organik. Të parat janë homogjene, sepse banorët ndajnë të njëjtat vlera, zakone dhe traditë, kanë një vetëdije kolektive të zhvilluar dhe solidaritet mekanik. Për të, ky është fshati dhe jeta rurale. Megjithatë, me urbanizimin, solidariteti mekanik u zëvendësua nga solidariteti organik, që do të thotë se banorët nuk janë më të lidhur nga tradita dhe zakonet, por nga varësia e ndërsjellë që lind nga specializimi i tyre në kryerjen e aktiviteteve dhe shërbimeve të caktuara si rezultat i ndarjes së punës. Durkheim, ashtu si Tönnies, pranon se urbanizimi ka ndryshuar plotësisht jetën shoqërore, por sipas tij, ndryshimi nuk është negativ. Përkundrazi, Durkheim beson se urbanizimi u ka dhënë banorëve liri më të madhe dhe mundësinë për të shprehur dallimet e tyre të ndërsjella, gjë që nuk ishte e mundur në komunitetet rurale. Sipas tij, ndryshimet urbane nuk janë të dëmshme nëse nuk ndodhin shumë shpejt. Ndryshimi i shpejtë shkakton një gjendje anomie (një gjendje kaotike në shoqëri për shkak të mungesës së normave dhe vlerave). Durkheim ishte i shqetësuar sepse pikërisht kjo ndodhi.

Ritmi i shpejtë i urbanizimit shkaktoi anomi, e cila çoi në një rritje të krimit, alkoolizmit, varfërisë, prishjes së familjeve dhe të ngjashme në qytete.

Sot, kërkimet sociologjike mbi jetën urbane janë veçanërisht të rëndësishme sepse urbanizimi po zhvillohet me një ritëm edhe më të shpejtë. Qytetet e sotme janë të mëdha dhe me popullsi të dendur. Lidhjet shoqërore midis banorëve janë kryesisht formale, jopersonale dhe kalimtare, të bazuara në role shoqërore. Individualizmi bëhet një stil jetese. Për shkak të mungesës së integritetit kolektiv, banorët ndihen të çorganizuar. Mbizotërojnë lidhjet dytësore, roli shoqëror i familjes dobësohet, lagjja zhduket dhe marrëdhëniet tradicionale zëvendësohen nga ato moderne. Qytetet gjithnjë e më shumë i ngjajnë hapësirave në të cilat zhvillohen procese të konsumit kolektiv dhe riprodhimit të punës. Pamja fizike e qyteteve është gjithnjë e më shumë një produkt i forcave të tregut dhe i pushtetit. Domethënë, korporatat e mëdha, bankat, kompanitë që janë të përqendruara në fitim me çdo kusht, demonstrojnë fuqinë e tyre përmes planifikimit dhe formësimit të hapësirës urbane, duke neglizhuar nevojat e qytetarëve të zakonshëm. Po krijohet një lloj i ri kulture urbane.

Kritika më e madhe e drejtuar ndaj urbanizmit modern është se ai shkatërron ato hapësira dhe pjesë të qytetit që gjatë gjithë historisë së qytetit kanë qenë qendra e jetës komunale, vende për takime dhe komunikim spontan e natyror, siç janë rrugët, sheshet dhe hapësirat e hapura.

Në vitin 2008, 75% e popullsisë në vendet e zhvilluara jetonte në qytete dhe 44% në vendet më pak të zhvilluara. Është vlerësuar se deri në vitin 2050, 70% e popullsisë së botës do të jetojë në qytete. Sot, rreth gjysmë miliardi njerëz jetojnë vetëm në njëzet qytetet më të mëdha në botë, dhe ato janë: Tokio me 38,050,000 banorë, Xhakarta me 32,275,000 banorë, Delhi me 27,280,000 banorë, Manila me 24,650,000 banorë, Seuli me 24,210,000 banorë, Shangai me 24,115,000 banorë, Mumbai me 23,265,000 banorë, Nju Jorku me 21,575,000 banorë, Pekini me 21,250,000 banorë, São Paulo me 21,100,000 banorë, Mexico City me 20,565,000 banorë, Guangzhou me 19,965,000 banorë, Daka me 17,425,000 banorë, Osaka-Kobe-Kioto me 17,165,000 banorë, Moska me 16,855,000 banorë, Kajro me 16,545,000 banorë, Bangkok me 15,975,000 banorë, Los Anxhelosi me 15,620,000 banorë, Buenos Airesi me 15,520,000 dhe Kalkuta me 15,095,000 banorë.

Zhvillimi shoqëror dhe ekonomik ka kontribuar në zhdukjen e dallimeve në kushtet e jetesës dhe mënyrën e prodhimit midis qytetit dhe fshatit. Prodhimi bujqësor është kryesisht i mekanizuar. Vendbanimet rurale kanë pothuajse të njëjtën infrastrukturë si ato urbane (energji, furnizim me ujë, postë, rrugë, telekomunikacion dhe institucione kulturore). Megjithatë, sociologjia njeh dallime në mënyrën e jetesës dhe organizimin shoqëror midis fshatit dhe qytetit në riprodhimin demografik, solidaritetin, homogjenitetin në familje, punësimin. Në qendrat urbane mbizotëron prodhimi industrial, shërbimet dhe tregtia,

punësimi në shkencë, kulturë dhe IT. Feja dhe vlerat tradicionale kulturore janë më pak të përfaqësuara. Familjet në zonat urbane kanë një numër më të vogël anëtarësh, dhe një përqindje më e lartë e divorceve vërehet në martesë.

Kontrolloni se çfarë keni mësuar rreth temës.

Popullsia dhe ekologjia

1. Cili është objekti i studimit të ekologjisë sociale?
2. Kush janë bartësit e aktiviteteve për mbrojtjen e mjedisit?
3. Çfarë duhet të bëjnë njerëzit për të mbrojtur mjedisin natyror nga ndotja?
4. Nga cilët faktorë varet popullsia totale dhe struktura e saj?
5. Cila është lidhja midis zhvillimit demografik dhe atij socio-ekonomik?
6. Cili është klasifikimi global i strukturës së popullsisë?
7. Shpjegoni ligjin e përjetshëm të Maltusit për rritjen e popullsisë.
8. Cilat janë karakteristikat themelore të jetës njerëzore në mjediset urbane?
9. Pse solidariteti dhe homogjeniteti në familje është më i lartë në zonat rurale?
10. Shkruani një ese me temën "Problemet e qytetit modern".

9. SJELLJE KOLEKTIVE DHE LËVIZJET SOCIALE

- *Natyrë e sjelljes kolektive*
- *Turma, grupi i organizuar dhe publiku*
- *Lëvizjet shoqërore*

9.1. Natyrë e sjelljes kolektive

Ne tashmë kemi vërtetuar se njeriu është njëkohësisht qenie biologjike dhe shoqërore, që do të thotë se karakteristikat e tij individuale (produktive, riprodhuese, psikologjike, kulturore, shpirtërore) janë gjithmonë në një farë marrëdhënieje me mjedisin e tij shoqëror. Mjedisi shoqëror dhe marrëdhëniet shoqërore ndikojnë shumë në pozicionin individual dhe rolet e njeriut, përkatesinë e tij në grup, interesat, vetëdijen dhe mënyrën e sjelljes së tij.

Në sociologji, ekzistojnë një numër teorish rreth sjelljes kolektive dhe shpjegimeve se si ndodh ajo. Sociologu Emile Durkheim merrej me natyrën e sjelljes kolektive një shekull e gjysmë më parë. Ai vërtetoi se ekziston një vetëdije kolektive që është e ndryshme nga individi dhe ka një pamje dhe shprehje të pavarur.

Psikologu social francez Gustave Le Bon studioi natyrën emocionale të sjelljes kolektive. Ai jetoi gjatë një periudhe ndryshimesh të mëdha shoqërore në Francë dhe i perceptoi turmat, si një lloj sjelljeje kolektive, si një kërcënim për shoqërinë. Ai zbuloi se turmat (njerëzit e mbledhur) dominohen nga një mendje kolektive që i inkurajon njerëzit të sillen në mënyrë irracionale dhe të bëjnë gjëra që nuk do t'i bënin kurrë jashtë tyre. Sipas tij, në turma, njerëzit transformohen nga qenie të zakonshme në përbindës, në individë mizorë.

Për të shpjeguar se si ndodh sjellja kolektive, duhet të dimë se çfarë është kolektiviteti.

Kolektiviteti shpesh barazohet me grupin shoqëror, gjë që është një gabim. **Kolektiviteti është një numër më i madh njerëzish që janë të përfshirë në bashkëveprim të kufizuar të udhëhequr nga norma të dobëta dhe të padefinuara.** Një grup shoqëror është i përfshirë drejtpërdrejt dhe shpesh në bashkëveprim, ndërsa bashkëveprimi në një kolektivitet është i përkohshëm. Anëtarët e një grupi shoqëror kanë një identitet të përbashkët që lind nga anëtarësia e tyre në grup, ndërsa në një kolektivitet nuk ka një ndjenjë të tillë. Në një grup shoqëror ekzistojnë norma që rregullojnë sjelljen e individëve, ndërsa normat me të cilat sillet një kolektivitet janë të dobëta, të pasigurta dhe më shpesh krijohen nën presion dhe kërcënim nga jashtë.

Shembuj tipikë të sjelljes kolektive janë paniku, frika, thashethemet, opinionimi publik, turmat dhe të ngjashme. Të gjitha këto lloje sjelljesh ndodhin si reagim i grupeve të njerëzve ndaj ndryshimeve të caktuara që kanë ndodhur papritur. Për shembull, kur ndodh një aksident trafiku ose zjarr, njerëzit mblidhen spontanisht. Disa prej tyre për të ndihmuar, të tjerë për të parë dhe komentuar ngjarjen, dhe të tjerë për t'iu përgjigjur pyetjeve si dëshmitarë okularë. Në atë moment, ata krijojnë spontanisht marrëdhënie që janë të pacaktuara dhe të pazakonta për jetën e përditshme. Këto marrëdhënie janë jetëshkurtra. Ato do të ekzistojnë derisa njerëzit (kolektiviteti) të shpërndahen. Ato lindën si reagim i njerëzve ndaj situatës në të cilën ndodhen (aksidenti/zjarri i trafikut). Megjithatë, duhet bërë një dallim midis sjelljes kolektive dhe asaj konvencionale. Reagimi dhe sjellja e mjekëve, ose zjarrfikësve, nuk është e njëjtë me reagimin e njerëzve që aksidentalisht e gjejnë veten në vendin e ngjarjes. Ata janë të trajnuar për të reaguar në situata të tilla (ata sillen sipas rregullave dhe normave të paracaktuara) dhe për këtë arsye sjellja e tyre është konvencionale.

Sjellje konvencionale

Sjellja kolektive dhe forma në të cilën do të shfaqet, varet kryesisht nga mjedisi shoqëror në të cilin krijohet sjellja kolektive, nga karakteristikat dhe institucionet e saj kulturore, ekonomike, fetare dhe politike. Shembulli më i mirë i kësaj është sjellja e tifozëve në ndeshjet e futbollit, e cila nuk është gjithmonë identike. Në disa ndeshje ata e shprehin pakënaqësinë e tyre me rezultatin e ndeshjes me agresion, dhunë (sulm ndaj gjyqtarëve, lojtarëve kundërshtarë të futbollit, prishje vitrinash, ndezje fishekzjarresh), dhe në rrethana të tjera, megjithëse të pakënaqur dhe të zhgënjyer, ata largohen në mënyrë paqësore nga stadiumi dhe shpërndahen. Sjellje e ngjashme manifestohet edhe nga punëtorët në fabrika. Në disa fabrika, punëtorët menjëherë fillojnë grevë (ndërprejnë punën) sapo mësojnë

se paga e tyre është ulur me 30%. Në fabrika të tjera, punëtorët nuk e shprehin pakënaqësinë e tyre me pagën e ulur përmes grevës. Ata vazhdojnë të punojnë, por emërojnë një bord sindikal që është përgjegjës për zgjidhjen e problemit me pagën me drejtorin e fabrikës.

Shirat e rrëmbyeshëm shpesh shkaktojnë përmbytje që shkaktojnë dëme të mëdha materiale dhe madje edhe viktima njerëzore. Banorët e vendbanimeve fqinje janë zakonisht të parët që ndihmojnë viktimat e përmbytjeve. Ata dhurojnë ushqim, furnizime ndërtimi dhe mjekësore. Megjithatë, ndonjëherë ndodh që banorët fqinjë të mos reagojnë dhe t'i lënë viktimat e përmbytjeve të përballojnë vetë fatkeqësinë.

Mendojeni pak. Për çfarë arsyesh tifozët, punëtorët, fqinjët e viktimave të përmbytjeve do të manifestonin sjellje të ndryshme kolektive në të njëjtën situatë ose të ngjashme?

Ekzistojnë dy lloje themelore të sjelljes kolektive: afër hapësirës dhe difuze. Lloji i parë ndodh kur pjesëmarrësit janë në afërsi dhe krijojnë bashkëveprim të drejtpërdrejtë. Shembujt më të mirë të këtij lloji të sjelljes kolektive janë turmat dhe audienca. Sjellja kolektive difuze manifestohet nga shikuesit e një ndeshjeje futbolli në televizion.

Përfundimi i përgjithshëm është se **sjellja kolektive është një reagim i një numri të caktuar njerëzish në situata të paparashikueshme**. Një parakusht themelor për shfaqjen e saj është kur komunikimi i njerëzve manifeston pakënaqësi me një situatë të caktuar, frustrim që ata e drejtojnë drejt shkakut të asaj sate. Në rrethana të tilla, ekziston nevoja për lider dhe individë që do të tërheqin sa më shumë njerëz të pakënaqur në radhët e tyre në mënyrë që ata të mund të ndërmarrin veprime. **Në momentin që ata kanë një shpjegim pse dhe kundër kujt po ndërmarrin veprime, sjellja kolektive rritet në një lëvizje shoqërore.**

Audienca - një shembull i sjelljes kolektive

Ky pohim është konfirmuar nga sociologët përmes studimeve dhe kërkimeve të shumta. Ata kanë zbuluar se shumica e lëvizjeve shoqërore në fakt filluan si sjellje kolektive, si situata të paplanifikuara në të cilat njerëzit e gjetën veten rastësisht një ose më shumë herë dhe zbuluan se kishte diçka të padrejtë tek ata që duhej ndryshuar. Kur njerëzit ndiejnë pabarazinë dhe padrejtësinë në shoqëri, niveli i intolerancës rritet deri në atë pikë sa një reagim është i pashmangshëm. Atëherë lindin lëvizjet shoqërore.

Provë e këtij pohimi është moda. Gratë në të gjitha periudhat e zhvillimit të industrisë së modës e kanë përdorur modën si një mjet në luftën për të drejtat e tyre. Duke dizajnuar një veshje për gra ose duke promovuar një stil veshjeje, ato kanë arritur të ndryshojnë perceptimin publik për gratë, duke zvogëluar stereotipet dhe paragjykimet që lidhen me vendin dhe rolin e grave në shoqëri, dhe duke marrë pozicione dhe role të rëndësishme shoqërore. Këto janë lëvizje feministe në industrinë e modës.

Në vitin 2015, drejtoresha e shtëpisë së modës "Chanel" solli modelet e saj në një sfilatë mode në Paris, të veshura me rroba të dizenuara rishtazi me slogane të tilla si "E lirë/liri", "Zonjat e Para", "Feminizëm, jo Mazochizëm". Me të njëjtin qëllim në mendje, drejtoresha e shtëpisë së modës "Dior" filmoi një seri mini-filmash të titulluar "Gratë pas fustanit tim".

Lëvizjet shoqërore konsiderohen një lloj i veçantë i sjelljes kolektive . Ato vazhdojnë për një kohë të gjatë. Ato synojnë të nxisin ndryshimet shoqërore dhe kanë një organizim të brendshëm të përcaktuar mirë dhe të fortë.

9.2. Turma, grupi i organizuar dhe publiku

"Secili prej nesh ka qenë pjesë e një turme të paktën një herë. Nëse keni marrë pjesë ndonjëherë në një koncert roku ose në një ngjarje sportive, atëherë keni qenë pjesë e sjelljes së turmës", thotë sociologu Herbert Blumer, i cili ka studiuar turmat. Ai identifikoi katër lloje kryesore të turmave: **të përditshme, konvencionale, ekspresive dhe vepruese** . Turmat **e përditshme** formohen spontanisht rreth një ngjarjeje të caktuar dhe njerëzit angazhohen në pak ose aspak bashkëveprim. Turmat **konvencionale** nuk formohen spontanisht. Njerëzit mbledhen në një mënyrë të planifikuar, për një ngjarje. Një shembull tipik i një turme të tillë janë protestat. Turmat **ekspresive** formohen për shkak të një ngjarjeje emocionale. Emocionet dhe eksitimi janë ato që i tërheqin njerëzit të jenë së bashku, siç është shikimi i Kampionatit Evropian të Hendbollit në një rreze videoje në mes të një sheshi. Turmat **vepruese** karakterizohen nga emocione shumë më të forta se turmat konvencionale, prandaj ato mund të jenë të rrezikshme për mjedisin në një moment. E tillë është, për shembull, turma që ka pritur në radhë gjithë natën për të blerë bileta koncerti dhe ndërkohë zbulon se koncerti është anuluar. Disa sociologë e zgjerojnë listën e turmave të Blumerit me një lloj të pestë - **një turmë proteste** që formohet për të shprehur pakënaqësi

me diçka: një vendim politik, të drejtat e njeriut të shkelura e të ngjashme. Demonstratat dhe grevat janë shembuj tipikë të këtij lloji turme.

Meqenëse një turmë përbëhet nga njerëz që janë mbledhur përkohësisht, ajo nuk ka ndonjë karakteristikë specifike shoqërore. Karakterizohet nga një numër i madh njerëzish, zakonisht spontanisht, dhe nga fakti që bashkëveprimi mbahet në minimum.

Studiuesit dhe mendimtarët socialë, nga Aristoteli dhe Platoni deri në ditët e sotme, kanë hetuar sjelljen e turmës, pasi ajo shpesh përbënte një kërcënim për rendin dhe institucionet shoqërore. Megjithatë, ata gjetën justifikim për një sjellje të tillë të turmës në mungesë të mjeteve demokratike përmes të cilave qytetarët mund të shprehnin mendimet ose pakënaqësinë e tyre.

Në vitin 1932, mendimtari spanjoll Ortega Gasset botoi një libër të titulluar "Revolta e Masave", në të cilin paralajmëroi se nëse masat nuk do t'i bashkoheshin rendit demokratik, ato do të vepronin në mënyrë shumë shkatërruese në shoqëri, dhe më pas revolta e tyre do të shndërrohej në tirani.

Për këto arsye, sociologjia i kushton vëmendje të madhe sjelljes kolektive të grupeve të organizuara të njerëzve, veçanërisht sjelljes së tyre në institucionet shoqërore dhe politike. Ndër bartësit e organizuar të sjelljes kolektive, në sferën e jetës ekonomike, më të njohurit janë: sindikatat, shoqatat e punëtorëve, dhomat dhe shoqëritë e industrialistëve, punëdhënësve, zejtarëve dhe shoqatave tregtare.

Në sferën politike, grupet e organizuara përfshijnë **partitë politike dhe shoqatat qytetare, grupe të ndryshme interesi dhe grupe presioni (grupe lobimi dhe lobistë), si dhe lëvizje qytetare.**

Në dallim nga këto grupe që janë relativisht mirë të organizuara dhe të përfshira në institucionet e rendit politik, ka edhe grupe që janë, pak a shumë, spontane dhe të paorganizuara, por me shumë ndikim.

Grupi spontan më me ndikim është **publiku** ose, siç e quajmë disa autorë, publiku politik. **Publiku është qytetaria më e gjerë që është në dijeni të çështjeve aktuale shoqërore dhe ngjarjeve politike në vend, që lexon gazeta, shikon televizion, ndjek informacionin mediatik, d.m.th. komunikon publikisht.** Pa një organizatë të veçantë, drejtpërdrejt ose përmes medias, publiku shpreh pikëpamjet e popullsisë mbi çështjet aktuale shoqërore dhe politike, merr një mendim pozitiv ose negativ dhe kështu ushtron presion mbi qeverinë në drejtim të përmirësimit të tyre.

Në sociologji, publiku konsiderohet pjesë e një shoqërie civile të zhvilluar dhe e një rendi politik demokratik. Sa më shumë që qytetarët ndjekin median dhe organet publike, aq më shumë shprehin mendimet e tyre politike dhe sa më me ndikim të kenë, aq më shumë themi se një shoqëri është demokratike.

Turmë e përditshme në sheshin e Pragës

Një nga atraksionet më të mëdha turistike në Pragë është ora astronomike, Orloj, e cila ndodhet në sheshin kryesor në pjesën e vjetër të Pragës. Specifika e saj qëndron në faktin se mat orët, ditët, muajt, muajt hënorë dhe madje edhe horoskopin, dhe së fundmi festoi ditëlindjen e 605-të. Çdo orë të plotë, ajo shënon kohën e saktë, dhe për këtë rast, hapen dritare të vogla përmes të cilave mund të shihni figurat e apostujve të botës, si dhe statuja të tjera që përfaqësojnë ato gjëra nga të cilat njerëzit në Pragë kishin më shumë frikë... Në fakt, është një shfaqje e vërtetë kukullash që mbledh qindra njerëz në sheshin kryesor në Pragë çdo ditë.

Shoqatat e qytetarëve në veprim

Sot, në orën 17:00, përpara kazermave të administratës së Qytetit të Shkupit, disa organizata mjedisore do të organizojnë një protestë për të theksuar revoltën kundër ndotjes enorme të ajrit.

"Dua të shprehim pakënaqësinë tonë me mosinteresimin dhe mungesën e interesit të institucioneve kompetente, dhe të kërkojmë nga Qyteti i Shkupit dhe komunat masa urgjente, si dhe një plan afatgjatë për zgjidhjen e kësaj katastrofe mjedisore dhe shëndetësore. Të gjitha masat dhe strategjitë e ofruara nga institucionet dhe Qyteti i Shkupit deri më tani nuk kanë dhënë rezultate. Premtimet e tyre se ndotësit do të identifikohen, shkaqet do të gjenden, do të merren të gjitha masat e nevojshme ligjore dhe qytetarët e Shkupit do të kursehen nga helmime të mëtejshme, gjithashtu kanë dështuar. Shkupi vazhdon të urbanizohet në mënyrë të pakontrollueshme,... makinat kanë përparësi ndaj transportit publik, biçikletave dhe këmbësorëve. Institucionet kompetente po i mbyllin sytë ndaj funksionimit të dukshëm dhe të dokumentuar të paligjshëm të objekteve industriale të Shkupit, deponive ilegale, si dhe familjeve që, në kohë krize ekonomike dhe vetëdije të ulët, përdorin lëndë të para jashtëzakonisht të dyshimta për ngrohje", thonë organizatorët e protestës. Protesta organizohet nga iniciativat qytetare mjedisore "Alarmi i Smogut të Shkupit", "Shkupi kërkon ajër të pastër", "Hajde Maqedoni", "Dua që Aeroporti të marrë frymë", "Pa Pasaran" dhe "Në mbrojtje të Dibrës".

(Autori:Porta3 Kategorja:Lajme 05/12/2016)

9.3. Lëvizjet shoqërore

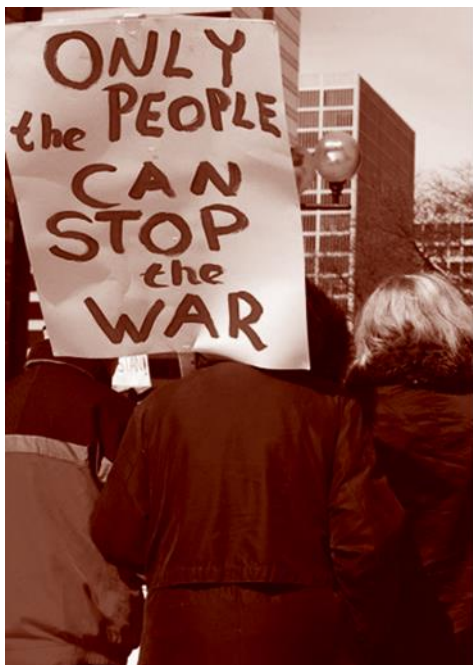
Ndërsa publiku është një grup shoqëror spontan dhe i paorganizuar, partitë, sindikatat, shoqatat, shoqëritë dhe bartës të tjerë të veprimit kolektiv kanë një

strukturë, programe pune, anëtarësim dhe disiplinë anëtarësimi relativisht homogjene.

Ekzistojnë edhe grupe që nuk i kanë këto karakteristika, por janë shumë aktive dhe me ndikim në shoqëri. Ato zakonisht formohen për disa nga qëllimet më të përgjithshme, për të zgjidhur disa probleme globale shoqërore. Ato nuk kanë një anëtarësim të organizuar, tarifa anëtarësimi dhe ekzistojnë derisa të përmbushin qëllimet e tyre, dhe pastaj zhduken. Disa prej tyre, në disa rrethana, shndërrohen në parti politike dhe përfshihen në institucionet politike shtetërore: në parlament, qeveri, në lëvizjet sindikale e të ngjashme. Sidoqoftë, ato luajnë një rol të rëndësishëm në jetën shoqërore të shoqërisë moderne. Ne i quajmë **lëvizje shoqërore**.

Si lind një lëvizje shoqërore?

Arsyeja e krijimit të një lëvizjeje shoqërore është padrejtësia dhe pabarazia. Kur ato rriten dhe bëhen të padurueshme për njerëzit, atëherë ato fillojnë të reagojnë. Për shembull, nëse marrëdhëniet ekonomike prodhojnë pabarazi të mëdha midis njerëzve, nëse qeveria pengon të drejtat dhe marrëdhëniet demokratike në shtet, nëse mjedisi ndotet në mënyrë të pakontrollueshme, njerëzit ndiejnë se diçka nuk shkon dhe nisin aktivitete për të kapërcyer këto kushte. Arsyet për lëvizjet shoqërore mund të jenë të natyrës fetare, etnike, kulturore dhe nga çdo fushë e jetës shoqërore në të cilën individët ndihen të kërcënuar.

Cilat janë arsyet e pakënaqësisë së këtyre njerëzve?

Pra, parakushti themelor për shfaqjen e sjelljes kolektive është momenti kur njerëzit në komunikim manifestojnë pakënaqësi dhe mospajtim për shkak të ndonjë situatë që ka lindur. Menjëherë pas kësaj, ata zgjedhin udhëheqës që do t'i drejtojnë saktë aktivitetet drejt shkakut të pakënaqësisë së tyre.

Sociologët kanë identifikuar disa faza në formimin e një lëvizjeje shoqërore: **shfaqja, vendosja e qëllimeve, institucionalizimi dhe tërheqja**. Në fazën e parë, problemi zbulohet dhe njerëzit e kuptojnë se problemi ekziston vërtet dhe nuk është personal, por kolektiv. Në fazën e dytë, merren vendime të rëndësishme: si do të organizohet lëvizja, cilat do të jenë qëllimet e saj dhe si do të arrihen ato, si të zgjerohet anëtarësia dhe si të krijohet shqetësim publik (në mënyrë që të tjerët të kuptojnë rëndësinë e problemit). Në fazën e tretë, zhvillohet struktura organizative e lëvizjes, ndahen rolet, krijohen autoritetet, rritet numri i mbështetësve (vullnetarëve), kërkohen burimet e financimit dhe aktivitetet drejtohen drejt arritjes së qëllimeve. Në fazën e katërt, shumica e lëvizjeve shoqërore tërhiqen ose zhduken plotësisht. Zakonisht, kur një lëvizje shoqërore arrin qëllimin për të cilin është krijuar, ajo bëhet më pak e dukshme ose zhduket plotësisht.

Shembuj tipikë të lëvizjeve shoqërore janë: lëvizjet për të drejtat civile që u shfaqën në vendet e zhvilluara perëndimore në mesin e shekullit të kaluar, veçanërisht në Shtetet e Bashkuara, lëvizjet për barazi gjinore dhe të drejtat e grave (lëvizjet feministe), lëvizjet ekologjike dhe mjedisore, lëvizjet për të drejtat etnike dhe përparimin e pakicave, lëvizjet anti-bërthamore dhe paqësore, etj. Në mënyrë tipike, këto lëvizje gjejnë mbështetje masive në mesin e popullsisë. Si rregull, ato përdorin metoda jo të dhunshme dhe nuk kanë tiparet tradicionale të veprimtimit politik. Megjithatë, në shumë vende moderne ato arrijnë rezultate të rëndësishme në luftën për të drejtat e burrave, grave dhe fëmijëve, të personave me aftësi të kufizuara dhe të sëmurëve, të atyre që preken nga mjerimi dhe varfëria, etj.

Nëse janë jo të dhunshme, lëvizjet shoqërore janë një forcë lëvizëse në shoqëri. Në shoqëritë moderne, ato janë një domosdoshmëri. Ato i ndihmojnë qeveritë dhe partitë politike të zgjidhin problemet shoqërore më lehtë.

Njerëz të famshëm në botë që kanë qenë në ballë të lëvizjeve të tilla përfshijnë: udhëheqësin amerikan me ngjyrë Martin Luther King, Nënë Terezën e Shkupit, udhëheqësin indian Mahatma Gandhi, presidentin e Afrikës së Jugut Nelson Mandela, poetin rus Yevgeny Yevhushenko, muzikantin Bob Geldof dhe shumë të tjerë.

"Sot dua t'u them të gjithë amerikanëve dhe të gjithë njerëzve të botës... Lëvizja jonë nuk do të ndalet nga asnjë valë racizmi... Ne, qytetarët me ngjyrë të Montgomery-t, kemi vendosur ta ndalojmë padrejtësinë që kemi përjetuar në autobusë për shumë vite me protesta paqësore... Ëndërroj që fëmijët e mi një ditë

të jetojnë në një vend ku nuk do të gjykohen nga ngjyra e lëkurës së tyre, por nga vlerat e tyre individuale."

Ky është një fragment nga një fjalim publik shtatëmbëdhjetëminutësh i Martin Luther King Jr., nismëtarit dhe udhëheqësit të Lëvizjes Amerikane për të Drejtat Civile të të Zinjve në vitet 1960, i cili konsiderohet si një moment kyç në fillimet e Lëvizjes Amerikane për të Drejtat Civile. Lëvizja zgjati për disa vite dhe tërhoqi një numër të madh mbështetësish. Qëllimi i lëvizjes ishte të rriste ndërgjegjësimin publik për racizmin, duke i dhënë fund diskriminimit racor dhe segregacionit në Shtetet e Bashkuara. Lëvizja ndikoi në Kongresin Amerikan që të përshpejtonte miratimin e Aktit të të Drejtave Civile.

Kontrolloni çfarë keni mësuar rreth temës Sjellja Kolektive dhe Lëvizjet Sociale.

1. Jepni shembuj të sjelljes kolektive dhe shpjegoni arsyen e ndodhjes së tyre.
2. Cilat janë karakteristikat e sjelljes kolektive?
3. Kur sjellja kolektive shndërrohet në një lëvizje shoqërore?
4. Dalloni midis një turme dhe një grupi të organizuar.
5. Pse sociologjia i kushton më shumë vëmendje sjelljes kolektive të grupeve të organizuara?
6. Analizoni programin e punës së një shoqate qytetare dhe shpjegoni se si janë të organizuara aktivitetet e saj.
7. Çfarë janë lëvizjet shoqërore dhe pse formohen ato?
8. Renditni disa tregues pse lëvizjet shoqërore kanë mbështetje masive në mesin e popullsisë.
9. Gjeni personalitete online në të gjithë botën që kanë udhëhequr lëvizje shoqërore.

10.DIFERENCIMI DHE STRATIFIKIMI SOCIAL

- *Përkufizimi i stratifikimit shoqëror*
- *Grupet etnike*
- *Diferencimi sipas moshës dhe gjinisë*

10.1. Përkufizimi i stratifikimit shoqëror

Pabarazia sociale është një gjendje në të cilën njerëzit në një shoqëri ndryshojnë nga njëri-tjetri në shumë mënyra . Është një tipar i të gjitha shoqërive njerëzore deri më sot. Gjatë zhvillimit historik, ajo është shfaqur në mënyra të ndryshme, por thelbi i saj ka qenë i njëjtë. Disa gjithmonë kanë zotëruar pasuri më të madhe se të tjerët, disa kanë qenë më të arsimuar se të tjerët dhe të tjerë ishin analfabetë. Disa kishin pushtet dhe prestigj më të madh se të tjerët, jeta e disave ishte e ndryshme nga jeta e të tjerëve. Një pabarazi e tillë ka qenë shkaku i konflikteve të shumta gjatë historisë.

Pabarazia ekziston edhe në shoqëritë moderne, veçanërisht kur njerëzit grupohen në shtresa. Ky shtresim në sociologji njihet si **shtresim shoqëror** (termi stratifikim është marrë nga gjeologjia dhe do të thotë shtresim i kores së Tokës).

Koncepti i pabarazisë nuk është i njëjtë me konceptin e stratifikimit. Stratifikimi është një lloj i veçantë pabarazie që lind nga grupimi hierarkik i njerëzve sipas sasisë së burimeve të rëndësishme që ata zotërojnë. Ai tregon se disa individë kanë më shumë se individë të tjerë në shoqëri. Dhe cilat janë burimet e rëndësishme?

Në Mesjetë, një burim i rëndësishëm ishte prestigji shoqëror. Njerëzit ndaheshin në klasa. Fisnikët dhe priftërinjtë kishin prestigjin më të lartë. Të gjithë të tjerët përbënin një klasë të tretë. Në Indi, një sistem kastash ekzistonte për mijëra vjet, në të cilin Brahminët (priftërinjtë) ishin më të respektuarit. Edhe pse në shoqëritë moderne të gjithë njerëzit kanë të drejta të barabarta, ende ka dallime në mënyrën se si ata fitojnë pronën, pasurinë, pushtetin, prestigjin shoqëror dhe arsimin, gjë që është provë se këto shoqëri janë gjithashtu të stratifikuara.

Shumë sociologë kanë studiuar stratifikimin shoqëror (pabarazinë). Për funksionalistët, ai është i justifikuar dhe i domosdoshëm për mbijetesën e shoqërisë. Ai i motivon individët të kryejnë detyrat e tyre. Sipas tyre, në çdo shoqëri ka vlera të përbashkëta. Individët që i kryejnë me sukses detyrat e tyre në përputhje me vlerat do të shpërblehen më mirë sesa ata që janë më pak të suksesshëm në këtë drejtim. Në shoqëritë ushtarake, forca dhe guximi ishin vlerat më të larta shoqërore. Individët më të guximshëm fitonin reputacionin, pushtetin dhe pasurinë më të madhe. Në shoqëritë industriale, vlera më e madhe është pasuria materiale, prandaj industrialistët e suksesshëm janë më të vlerësuarit.

Për ithtarët e teorisë së konfliktit në sociologji, stratifikimi shoqëror është një burim armiqësie dhe mosbesimi midis anëtarëve të klasave të ndryshme.

Shumica e sociologëve bashkëkohorë pajtohen se stratifikimi në shoqëritë moderne është i pashmangshëm. Ata argumentojnë se si rezultat i ndarjes së punës, individët zënë pozicione (profesione) të ndryshme shoqërore dhe kryejnë role të ndryshme shoqërore që vlerësohen ndryshe në shkallën e hierarkisë shoqërore. Si rezultat, disa janë më të pasur se të tjerët, kanë pushtet dhe prestigj shoqëror më të madh.

Përveç pabarazive që rrjedhin nga ndryshimet në pasuri, prestigj dhe pushtet, sociologët kanë zbuluar edhe pabarazi të tjera midis individëve: ndryshime gjinore, ndryshime sipas moshës, etnisë, fesë, ndryshime sipas aftësive individuale e kështu me radhë. **Dallimet gjinorebazohen në besimin se ekzistojnë role shoqërore mashkullore dhe femërore**, dhe në këtë kuptim janë pretendimet se gratë nuk janë të afta të angazhohen në politikë, se detyra e tyre është të kryejnë ekskluzivisht punët e shtëpisë (rritja e fëmijëve, gatimi, larja, pastrimi), se ato marrin të ardhura personale më të ulëta se burrat për të njëjtën punë e të ngjashme. Megjithatë, kushtet në shoqëritë moderne tregojnë se të gjitha këto pretendime janë të pabaza dhe se ato janë krijuar nga shoqëria.

Pabarazitë sipas moshës nënkuptojnë grupimin e njerëzve në të rinj, të rritur dhe të moshuar. Pabarazitë etnike janë ato që lindin nga origjinat (identitetet) e ndryshme të individëve, ndryshimet në gjuhë, kulturë, traditë, zakone. Ndarja e njerëzve në të krishterë, myslimanë, budistë, hindu është rezultat i ndryshimeve sipas përkatësisë së tyre fetare.

Lëvizshmëria sociale

Për të kuptuar sistemet e ndryshme të stratifikimit shoqëror, është e nevojshme të shpjegohet koncepti i lëvizshmërisë sociale. **Lëvizshmëria sociale është lëvizja e individëve dhe grupeve shoqërore përgjatë shkallës sociale**. Në sociologji, njihen dy lloje të lëvizshmërisë sociale: **horizontale dhe vertikale**.

Lëvizshmëria horizontale ndodh kur individët ose grupet ndryshojnë profesionin/punën e tyre, por kjo ndodh brenda shtresës/klasës së cilës i përkasin. Nëse një mësuese kopshti punësohet për të njëjtën punë në një kopsht ose shkollë

tjetër, ajo ka arritur lëvizshmëri horizontale. Një avokate që hapi një firmë private avokatie dhe më parë ka punuar në një gjykatë komunale, gjithashtu ka arritur lëvizshmëri horizontale. Ndryshimi i punës në të dyja rastet nuk shkaktoi ndryshim në statusin shoqëror, të ardhurat, pushtetin shoqëror dhe reputacionin.

Lëvizshmëria vertikale mund të jetë lart dhe poshtë. Lëvizshmëria vertikale lart arrihet nga një individ/grup që përmirëson pozicionin e tij shoqëror (duke kaluar nga një shtresë/klasë shoqërore më e ulët në një më të lartë). Një punëtor që ka mbaruar kolegjin dhe është bërë profesor ndërkohë ka arritur lëvizshmëri vertikale lart. Megjithatë, një profesor i cili, për shkak të kryerjes së pakujdesshme të detyrave të tij, është bërë pritës në shkollë ose ka humbur punën e tij, ka arritur lëvizshmëri vertikale poshtë. Nëse, pas përfundimit të arsimit të mesëm, vendosni të regjistroheni në kolegji, keni mundësi të mëdha për të arritur një pozicion më të mirë shoqëror.

Për shoqëritë moderne, një karakteristikë kryesore është një ritëm i shpejtë i lëvizshmërisë horizontale dhe vertikale, veçanërisht gjatë periudhës së industrializimit dhe urbanizimit të tyre.

Lëvizshmëria sociale (si horizontale ashtu edhe vertikale) mund të jetë: **ndërgjeneracionale dhe brendagjeneracionit**. Ndërgjeneracioni i referohet të gjitha ndryshimeve në stratifikimin shoqëror midis anëtarëve të dy ose më shumë brezave të njëpasnjëshëm të një familjeje. Për shembull, nëse prindërit tuaj dhe prindërit e prindërve tuaj ishin zejtarë dhe ju bëheni inxhinier mekanik, atëherë ka ndodhur lëvizshmëria ndërgjeneracionale. Lëvizshmëria brendagjeneracionit do të ndodhte nëse do të fillonit të punonit si mekanik dhe ndërkohë do të diplomoheshit në kolegji dhe do të bëheshit ekspert në industrinë e automobilave.

Sociologët kanë hetuar mënyrat (kanalet) përmes të cilave arrihen format e lëvizshmërisë sociale dhe kanë zbuluar se ato janë: 1. arsimi, i cili u mundëson individëve të fitojnë njohuri, aftësi dhe kualifikime për kryerjen e profesioneve të caktuara prestigjioze, 2. angazhimi në politikë, 3. talenti për kryerjen e profesioneve të caktuara specifike dhe 4. martesë me partnerë me status shoqëror shumë të vlerësuar.

Ja një shembull se si talenti dhe arsimi mund të shkaktojnë lëvizshmëri sociale.

Nga fëmijë rrugë në futbollist profesionist

Michael Oher lindi në një familje me 12 fëmijë, një nënë e varur nga droga dhe një baba i munguar. Ai ndërronte vazhdimisht shkollën dhe vendosej në familje, por vazhdimisht largohej dhe përfundonte duke jetuar në rrugë. Jeta e tij ndryshoi kur filloi të luante futboll në një shkollë. Doli se ishte shumë i talentuar. Familja që e kishte adoptuar e kuptoi se duhej ta ndihmonin, ta pranonin si anëtar të familjes së tyre dhe ta drejtonin në rrugën e duhur. Ai ishte gjithashtu i mirë në shkollë, kështu që ishte në gjendje të garonte në

Universitetin e Misisipit. Më vonë, Michael u bë një nga lojtarët më të mirë mbrojtës në NCAA. Në moshën 23 vjeç, ai nënshkroi një kontratë pesëvjeçare me vlerë 13.8 milionë dollarë....

(Teksti është marrë nga

https://www.crnobelo.com/novosti/svet/28975inspirativni-prikazni-od-prosjaci-do-uspesni-lugje_)

Llojet e sistemeve të stratifikimit

Gjatë historisë, ka pasur disa sisteme të stratifikimit shoqëror, ose sisteme të stratifikimit: **sistemet skllavopronare, feudale (të pasurisë), të kastave dhe të klasave**. Disa nga këto sisteme ekzistojnë edhe sot në formë të modifikuar.

Skllavëria është një formë ekstreme e pabarazisë në të cilën disa njerëz (skllavë) janë në pronësi të të tjerëve (pronarëve të skllavëve) si pronë e tyre. Ky sistem u vendos në shumë qytetërime të lashta. Skllavërit u përdorën në Babiloni, Egjipt, Indi, Kinë, por edhe në Greqinë dhe Romën e lashtë. Një shembull i njohur nga historia e kohëve të fundit është skllavëria në Shtetet e Bashkuara. Skllavërit u sollën nga Afrika për të punuar në plantacione në Jugun Amerikan.

Sistemi i kastave e ka origjinën në nënkontinentin Indian më shumë se tre mijë vjet më parë. Kastat ishin grupe të mbyllura dhe anëtarësia në to ishte e trashëgueshme. Çdo kastë kishte një vend të veçantë në shoqëri. Jeta në to bazohej në rregulla dhe norma të rrepta fetare. Përzierja e anëtarëve të një kaste me anëtarë të një kaste tjetër ishte rreptësisht e ndaluar, veçanërisht martesat. Pozicionin më të lartë në shoqëri e mbanin Brahminët (priftërinjtë). Anëtarët e kësaj kaste ishin më të arsimuarit. Ata bënë ligje, zgjidhnin mosmarrëveshje, mësonin dhe kryenin rite fetare. Kshatriyat ishin një kastë ushtarake dhe mbajtës të pushtetit ekzekutiv. Vaisyat ishin një kastë prodhuese. Ata merreshin me bujqësi, zanate dhe tregti. Shudrat si kastë kryenin punë të rënda fizike, dhe Pariyat - kasta më e ulët - kryenin punën më të ndyrë në shoqëri. Ndarja e kastës mund të krahasohet me trupin e njeriut, nga i cili Brahminët janë koka, Kshatriyat janë krahët, Vaisyat janë kofshët dhe Shudrat janë këmbët. Anëtarësia në kastë është që nga lindja dhe përcakton rrugën e jetës së një individi.

Sistemi i klasave ishte dominues në Shoqëritë evropiane të Mesjetës. Çdo klasë kishte detyra, të drejta dhe norma sjelljeje specifike. Klasat më të famshme ishin kleri, fisnikëria, fshatarësia dhe borgjezia.

Sistemi i klasave ndryshon shumë nga të gjitha sistemet e mëparshme të stratifikimit. Klasat nuk janë grupe të mbyllura si klasat dhe kastat, por grupe të hapura, grupe relativisht të përhershme me mundësi të mëdha për lëvizshmëri sociale. Ato nuk kanë rregulla dhe norma fetare, dhe anëtarësia nuk është me lindje, por fitohet.

Në sociologji, ekzistojnë kriteret e ndryshme për përcaktimin e klasave, dhe për këtë arsye ekzistojnë përkufizime të shumta. Kriteret më të zakonshme për përcaktimin e përkatësisë klasore janë profesioni, pasuria, stili i jetës, pushteti dhe reputacioni.

Shumica e sociologëve, kur studiojnë klasat, marrin në konsideratë konceptin e Marksit për klasat. Sipas tij, në të gjitha shoqëritë e mëparshme kanë ekzistuar dy klasa: një klasë sunduese dhe një klasë vartëse.

Marksit zbuloi se klasat nuk kanë një marrëdhënie të barabartë me mjetet e prodhimit. Disa janë pronarë, ndërsa të tjerët jo. Të parët menaxhojnë prodhimin, shfrytëzojnë fuqinë punëtore të të dytëve dhe pasurohen. Për këto arsye, lind një ndarje klasash që shkakton shfrytëzim dhe konflikte klasash. Marksit përcaktoi se në të gjitha shoqëritë e mëparshme ka pasur dy klasa. Në sistemin e skllëvërve, këto ishin skllëvërit dhe skllëvërit, në feudalizëm - feudalët dhe bujkrobërit, dhe në shoqërinë kapitaliste, kapitalistët dhe klasa punëtore. Pra, një individ fiton një pozicion klasor në varësi të faktit nëse zotëron pronë apo jo dhe çfarë fuqie ekonomike ka.

Edhe për Weberin, ndarja e shoqërisë në klasa kushtëzohet nga faktorë ekonomikë. Kriteri për përkatësinë në një klasë është madhësia e pronës dhe ekspertizës. Ai e përcakton një klasë si një grup individësh që kanë një pozicion të ngjashëm në një ekonomi tregu.

Për sociologun John Goldthorpe, përkatësia klasore lind nga vendi dhe pozicioni i individit në procesin e punës, domethënë sa vlerësohet/pagohet profesioni i tij në shoqëri. Ka edhe sociologë që besojnë se studimi i klasave është i vjetëruar dhe se nuk mund të shpjegojë realitetin kompleks shoqëror. Këta sociologë i përkasin të ashtuquajturës teori postmoderniste të stratifikimit, sipas së cilës pasuria dhe të ardhurat nuk janë kriteret më të rëndësishme për përkatësinë klasore. Ata besojnë se në shoqërinë moderne njerëzit nuk grupohen sipas pasurisë, por sipas stilit të jetës, modës, muzikës që dëgjojnë, interesave të përbashkëta e të ngjashme. Për këto arsye, individët nuk e lidhin veten përgjithmonë me një klasë/shtresë, por ndërsa ndryshojnë stilin e tyre të jetesës, ata ndryshojnë edhe përkatësinë e tyre klasore, ose të shtresës. Sociologu francez Pierre Bourdieu shkon aq larg sa pohon se përkatësia klasore e individëve mund të përcaktohet edhe nga kapitali kulturor që ata mbajnë brenda vetes (si e kalojnë kohën e lirë, sa kujdesen për shëndetin e tyre dhe mjedisin, sa luajnë sporte, lexojnë, shkojnë në muze e të ngjashme).

Shtresat janë karakteristikë e shoqërive moderne industriale me një ndarje shoqërore të zhvilluar të punës. Në to, individët angazhohen në aktivitete të ndryshme, kryejnë role të ndryshme dhe e gjithë kjo kontribuon që ata të zënë pozicione të ndryshme në shoqëri. Një shtresë është një grup shoqëror i përbërë nga individë me karakteristika shoqërore dhe status shoqëror të ngjashëm.

Në shoqëritë moderne shfaqen shtresa të shumëfishta: një shtresë pronarësh të mëdhenj tokash, një shtresë pronarësh të vegjël tokash, një shtresë inteligjencie,

shtresa të ndryshme punëtore, një shtresë pronarësh të vegjël dhe të mëdhenj tokash e kështu me radhë. Shtresat janë grupe të hapura shoqërore sepse individët mund të ndryshojnë shtresën e tyre shoqërore duke ndryshuar karakteristikat e statusit dhe pozicionin e tyre shoqëror.

Stratifikimi i shoqërive moderne

Sociologët e paraqesin stratifikimin shoqëror në një shkallë stratifikimi, në të cilën shtresat janë të rregulluara vertikalisht nga shtresa më e ulët në atë më të lartë. Në sociologji ekzistojnë disa shkallë të tilla. Një nga më të thjeshtat është ajo në të cilën vendosen tre shtresa themelore në shoqëri: shtresa e lartë, e mesme dhe e ulët. Megjithatë, ekzistojnë edhe shkallë stratifikimi me më shumë shtresa shoqërore. E tillë është shkalla e stratifikimit e sociologut amerikan Lloyd Warner. Ai beson se në shoqërinë moderne, secila prej tre shtresave themelore (e lartë, e mesme dhe e ulët) mund të ndahet më tej në dy nënshtresa, duke marrë kështu një shkallë stratifikimi me gjashtë shtresa: shtresa më e lartë, shtresa më e ulët, shtresa më e mesme dhe shtresa më e ulët, shtresa më e lartë dhe shtresa më e ulët.

Në shoqëritë moderne, përkatësia në shtresa të caktuara shoqërore përcaktohet nga rolet shoqërore që kryejnë individët, domethënë nga aktiviteti që kryejnë (minatorë, punëtorë, fermerë, mësues, mjekë, artistë etj.), por edhe nga disa role të tjera si, për shembull, roli i prindit, fqinjit, mikut etj. Secili prej këtyre roleve vlerësohet dhe renditet ndryshe në shoqëri të ndryshme. Renditja bëhet sipas hierarkisë së vlerave shoqërore. Bazuar në një vlerësim të tillë të roleve, individët fitojnë pozicione të caktuara që shpërblehen ndryshe. Në këtë mënyrë, ata fitojnë përkatësinë në një shtresë të caktuar shoqërore.

10.2. Grupet etnike

Migrimet e popujve, luftërat dhe migrimi në të kaluarën ishin arsye më të zakonshme pse njerëzit lanë atdheun e tyre dhe u vendosën në vende të tjera. Sot, njerëzit po migrojnë në vende më të pasura dhe më të zhvilluara në kërkim të një ekzistence më të mirë. Për këto dhe shumë arsye të tjera, në një numër të madh vendesh në botë, popullsia nuk ka karakteristika unike kulturore. Ato janë shtëpi e kategorive të popullsisë që ndryshojnë nga pjesa tjetër (popullsia shumicë) në origjinën, kulturën, gjuhën, fenë dhe traditën e tyre. Ata e perceptojnë veten si të ndryshëm nga popullsia shumicë. Këto kategori të popullsisë në sociologji quhen grupe etnike ose bashkësi etnike (greqisht "ethnos" -njerëz).

Grupet etnike janë grupe shoqërore të përhershme dhe shumëfunktionale që historikisht lindin nga bashkëjetesa e grupeve të lidhura kulturorisht dhe historikisht në një territor të caktuar .

Në sociologji, ekzistojnë disa përkufizime të grupeve etnike. Për sociologët evropianë, etnia është shumë afër kombësisë. Sipas tyre, një bashkësi etnike është

një komb që nuk është plotësisht i vetëdijshëm për veten, domethënë nuk ka kufij të veçantë politikë.(territor) në të cilin mund të zhvillojë një vetëdije për veten (vetëdije). Sociologët amerikanë e shoqërojnë etninë me praktikën kulturore. Për ta, një grup etnik është një grup minoritar me një traditë të përbashkët kulturore dhe ndjenjë identiteti që ekziston si një nënkulturë brenda një shoqërie më të gjerë. Anëtarët e një grupi etnik dallohen nga anëtarët e tjerë të shoqërisë nga disa karakteristika kulturore, të tilla si raca, feja, gjuha, origjina kombëtare ose ndonjë kombinim i këtyre karakteristikave.

Përkufizimet moderne të grupeve etnike janë shpesh një kombinim i përkufizimeve sociologjike evropiane dhe amerikane. Ato marrin si kritere territorin ashtu edhe kulturën për përcaktimin e grupeve etnike, kështu që grupet etnike përcaktohen si grupe kulturore pa një territor të veçantë që pretendon territorin nga i cili ose në të cilin janë vendosur, pra territorin që është një komb.

Anëtarët e një grupi etnik nuk kanë një marrëdhënie biologjike, siç është rasti me një familje. **Ata kanë një emër kolektiv, origjinë të përbashkët, histori, fe, gjuhë, zakone të përbashkëta, një kulturë të përbashkët dhe një ndjenjë përkatësie ndaj grupit, dhe janë të ndryshëm nga popullsia shumicë e vendit .**

Por ka edhe grupe etnike që kanë karakteristika të njëjta ose të ngjashme me grupet e tjera etnike (flasin të njëjtën gjuhë ose të ngjashme, kanë të njëjtën fe e kështu me radhë). Të tilla janë, për shembull, grupet etnike në vendet e ish-Jugosllavisë që e kuptojnë njëri-tjetrin edhe pse flasin serbisht, kroatisht ose boshnjakisht. Gjermanët, hungarezët dhe irlandezët i përkasin të njëjtit grup etnik, por kanë përkatësi të ndryshme fetare. Disa prej tyre janë katolikë dhe disa janë protestantë. Në Amerikën Latine, shumica e njerëzve flasin spanjisht, por u përkasin grupeve të ndryshme etnike.

Përkatësia etnike ka një rëndësi të madhe për shumë njerëz në përcaktimin e identitetit të tyre.

Qasja moderne sociologjike studion grupet etnike përmes marrëdhënieve që krijohen midis tyre dhe popullsisë shumicë. Ato mund të jenë marrëdhënie respekti dhe afërsie të ndërsjellë, por edhe marrëdhënie intolerance të ndërsjellë, mungesë respekti për dallimet e ndërsjella, madje edhe konflikte të hapura. Tëhuajsimi etnik (segregacioni), paragjykimet etnike, etnocentrizmi, diskriminimi etnik janë rezultate të intolerancës etnike.

Identiteti etnik, paragjykimet etnike, diskriminimi etnik, etnocentrizmi

Identiteti etnik është një shtet në të cilin përfaqësuesit e një grupi të caktuar etnik janë të vetëdijshëm për origjinën dhe përkatësinë e tyre në një komunitet të caktuar, flasin me respekt për paraardhësit e tyre, e konsiderojnë veten vazhdues të përgjegjshëm të përvojës së paraardhësve të tyre dhe janë të gatshëm të ndajnë një fat të përbashkët. Identiteti etnik nënkupton gjithashtu vetëdijen e anëtarëve të komunitetit etnik për pozicionin e

tyre në shoqëri, domethënë se ata janë më të pakët në numër krahasuar me pjesën tjetër.

Identiteti etnik ndërtohet në të njëjtën mënyrë siç ndërtohet identiteti personal i secilit individ. Ai formohet gjatë gjithë jetës, nëpërmjet procesit të socializimit. Zakonisht, anëtarët e bashkësisë etnike, nën ndikimin e mjedisit shoqëror, mësojnë modelin e sjelljes së grupit shumicë. Megjithatë, për shkak të presionit nga grupi i tyre, anëtarët e bashkësisë etnike mund të mos e pranojnë modelin dominues të sjelljes.

Kur ka kundërshtim të hapur ose të fshehtë midis anëtarëve të grupit etnik dhe popullsisë shumicë, atëherë anëtarët e grupit etnik ndihen të nënshtruar dhe të kërcënuar brenda grupit shumicë. Ata fillojnë të praktikojnë sjellje që i bën të ndihen më të sigurt në jetën e përditshme. Ata krijojnë marrëdhënie më të ngushta (biznesi, martesore, familjare) me anëtarët e grupit të tyre sesa me anëtarët e grupeve të tjera. Ky përqendrim tek vetja, i cili pjesërisht për shkak të nevojës për të ndarë problemet e jetës me ata që janë më afër, dhe pjesërisht për shkak të përpjekjeve të grupit shumicë për t'i distancuar ata nga vetja, kontribuon në zhvillimin e një ndjenje të ndryshimit etnik. Ata fillojnë të theksojnë origjinën e tyre të përbashkët, theksojnë zakonet e tyre karakteristike në veshje, të ngrëniet e të ngjashme. Ata krijojnë një vetëdije për veten si një grup i ndryshëm, i kërcënuar dhe i nënshtruar në raport me grupet e tjera në shoqëri dhe edukojnë brezat e rinj në këtë frymë. Në këtë mënyrë, ata ndërtojnë një ndjenjë të **vetëdijes etnike ose identitetit etnik**.

Shpesh, grupe të ndryshme etnike ose racore në një komunitet, të largëta nga njëra-tjetra, zhvillojnë qëndrime të caktuara për veten dhe të tjerët që thellojnë hendekun midis tyre. Qëndrime të tilla janë **paragjykime etnike. Paragjykimet janë imazhe negative dhe të shtrembëruara që një grup etnik formon për një tjetër bazuar në gjykime të paverifikuara dhe të nxituara**. Ato zakonisht shoqërohen me emocione negative. Është paragjykim të mendosh se të gjithë zezakët në Amerikë janë dembelë dhe të paarsimuar vetëm sepse disa zezakë ishin të tillë. Është paragjykim të pretendosh se njerëzit nga vendet skandinave janë të ftohtë dhe jo mikpritës, se vllehët janë kopracë, romët të papërgjegjshëm sepse ekziston një supozim i tillë.

Kur paragjykimet rrënjosen në mjedis, intoleranca midis grupeve etnike mund të shndërrohet në armiqësi dhe diskriminim. **Diskriminimi etnik është sjellje negative e kushtëzuar nga paragjykimet**. Anëtarëve të një grupi të caktuar etnik u ndalohej të hyjnë në vendet e caktuara për anëtarët e grupit shumicë, përjashtohen nga njoftimet për punë pa arsye, u ndalohej të zgjedhin miq dhe bashkëshortë nga një grup tjetër etnik, u hidhen fjalë të ashpra dhe fyese dhe tallen me ta. Diskriminimi thellohet dhe nxit armiqësinë midis grupeve etnike, gjë që mund të çojë në konflikte të hapura dhe të dhunshme. Kjo është arsyeja pse

njerëzimi lufton paragjykimet dhe diskriminimin me mjete ligjore, ekonomike, politike dhe kulturore.

Multikulturë

Marrëdhëniet armiqësore nuk duhet të zhvillohen gjithmonë midis grupeve etnike. Në shoqëritë e zhvilluara në mënyrë demokratike, bëhen përpjekje për të inkurajuar bashkëpunimin dhe respektin e ndërsjellë midis grupeve të ndryshme etnike, pa vënë në dyshim mbijetesën e karakteristikave të veçanta të kulturave të tyre. Çdo grup lejohet të kultivojë karakteristikat e veta të veçanta kulturore me detyrimin për të respektuar karakteristikat kulturore të grupeve të tjera në atë komunitet. Ky pranim i ndërsjellë krijon multikulturalizëm i cili përfaqëson një pasuri kulturore për komunitetin dhe një mundësi për të ndërtuar një klimë paqësore dhe të relaksuar për të jetuar në atë shoqëri. Është e rëndësishme që qytetarët në një komunitet të gëzojnë të njëjtat të drejta civile dhe status shoqëror.

Mos harroni! Një grup etnik është një grup me një traditë dhe ndjenjë identiteti të përbashkët. Anëtarët e një grupi etnik ndryshojnë në karakteristikat e tyre kulturore: gjuhën, fenë, zakonet, traditat etj.

Ndërtimi i një imazhi negativ - i shtrembëruar i anëtarëve të një grupi etnik, pavarësisht nga karakteristikat e tyre, quhet paragjykim etnik.

Praktikimi i sjelljeve të pasakta dhe të padrejta ndaj anëtarëve të një grupi të caktuar etnik përbën diskriminim etnik.

Respekti i ndërsjellë për karakteristikat e ndryshme kulturore midis anëtarëve të grupeve të caktuara etnike quhet multikulturalizëm.

10.3. Diferencimi sipas moshës dhe gjinisë

Përveç pabarazive që rrjedhin nga ndryshimet në pasuri, prestigj dhe pushtet, sociologët studiojnë edhe pabarazitë midis individëve në shoqëri sipas seksit, moshës, ngjyrës së lëkurës, ndryshimeve gjinore, etnisë, fesë, ndryshimeve në aftësitë individuale etj. Për këto arsye, është i dukshëm grupimi i individëve në burra dhe gra, fëmijë, të rinj dhe të vjetër, të zinj, të bardhë dhe të verdhë, të suksesshëm dhe të pasuksesshëm etj. Këto lloje pabarazish midis individëve janë objekt studimi i shumë shkencave: mjekësisë, pedagogjisë, drejtësisë, demografisë dhe statistikës, psikologjisë dhe, natyrisht, sociologjisë.

Sociologjia nisat nga supozimi se të gjithë njerëzit janë të barabartë në shoqëri. Asnjë bashkësi shoqërore nuk mund të zhvillohet në mënyrë të ekuilibruar, të qëndrueshme, të lirë dhe demokratike nëse disa grupe të popullsisë nuk përfshihen në proceset shoqërore dhe të zhvillimit. Nëse ndonjë grup racor, etnik, gjinor ose brezash diskriminohet në këto procese, kjo do të thotë se shoqëria është diskriminuese. Dallimet biologjike nuk duhet të jenë pengesë për askënd që të japë një kontribut të plotë në komunitet, të ketë sukses në aspektin ekonomik, krijues

dhe kulturor. Pavarësisht nëse dikush ka lindur si burrë apo grua, më shumë ose më pak i talentuar për të kryer profesione të caktuara, të gjithë duhet të gëzojnë të drejtat dhe liritë e njeriut.

Por në jetën e përditshme ndodh e kundërta. Në disa shoqëri/kultura, qëndrimi ndaj të rinjve, të moshuarve, grave, pakicave racore dhe etnike është ende nënçmues, diskriminues. Si rezultat i paragjytimeve kulturore, fetare, racore, këto kategori njerëzish shihen me mosbesim, puna e tyre, potenciali i tyre intelektual, kulturor dhe krijues nuk vlerësohen ose abuzohen, gjë që ka një ndikim kryesisht negativ në pozicionin e tyre shoqëror. Për shembull, paragjytime të tilla si: të rinjtë janë të papërvojë, të paduruar, të pakulturar, pa zakone pune; gratë janë të pafuqishme, të dobëta, të paafta, joproduktive dhe të afta vetëm në punët e shtëpisë; pakicat racore janë më pak inteligjente dhe më pak produktive, mund të jenë arsyeja që këto kategori njerëzish ta kenë më të vështirë të gjejnë një punë, të paguhën më pak, të kenë një reputacion më të ulët shoqëror, por edhe të përjashtohen shoqërisht.

Një individ konsiderohet i përjashtuar shoqërisht kur nuk ka mundësi të marrë pjesë në fushat kryesore të jetës shoqërore: kur nuk ka qasje në arsim, kur ka pak mundësi punësimi, kur nuk ka mundësi të përfshihet në vendimmarrje as në komunitetin e tij të ngushtë as në atë më të gjerë.

Si lindi pabarazia gjinore

Ende ka shumë njerëz që besojnë se pabarazitë midis burrave dhe grave janë plotësisht të natyrshme. Ende ekziston një pikëpamje se gratë janë natyrshëm të painteresuara në politikë, se ato janë të paafta të bëjnë punë "mashkullore", se ato janë biologjikisht të destinuara të rrisin fëmijë, të gatujnë, të pastrojnë shtëpinë e të ngjashme. Fatkeqësisht, ende ekzistojnë bindje se për hir të "qetësisë në shtëpi", një grua mund të ndëshkohet fizikisht. Perceptime dhe sjellje të tilla janë të ndaluara publikisht dhe ligjërisht. Është e qartë se në shumë shoqëri ekziston një ndarje e roleve mashkullore dhe femërore. Lind pyetja - Cila është arsyeja për një ndarje të tillë?

Në shoqëritë tradicionale, ky ndryshim shpjegohet me ndryshimin në strukturën fizike midis trupave mashkullore dhe femërore, prandaj konkluzioni se burrat duhet të bëjnë punë më të vështirë dhe gratë punë më të lehtë.

Gjinia i referohet karakteristikave të dukshme fizike që dallojnë burrat nga gratë.

Gjinia , nga ana tjetër, tregon ekzistencën e dallimeve kulturore dhe sociale midis burrave dhe grave që rrjedhin nga rolet që ata kryejnë në shoqëri.

Ndarja e roleve mashkullore dhe femërore ndodhi në një fazë të hershme të historisë së shoqërisë njerëzore, me ndarjen e parë (natyrore) të punës. Ishte mjaft e natyrshme që një grua të kujdesej për shtëpinë dhe fëmijët, dhe që një burrë të punonte sepse kjo imponohej nga kushtet e vështira të jetesës. Vetëm pse një grua lindte fëmijë, asaj i atribuoheshin një sërë aktivitete të tjera që nuk ishin unike për të dhe nuk kërkonin ndonjë aftësi natyrore. Pra, rolet e gruas dhe burrit janë role gjinore që shoqëria u ka caktuar të dy gjinive. Kjo konfirmohet nga sociologu Emile Durkheim, i cili thotë se nevoja që një grua të qëndrojë në shtëpi dhe të kujdeset për familjen nuk është për shkak të brishtësisë dhe dobësisë së saj fizike, sepse në disa shoqëri gratë janë forca kryesore punëtore dhe kryejnë punën më të vështirë. Megjithatë, gjithmonë ka pasur një përpjekje për t'i mbajtur gratë të lidhura me shtëpinë. Edhe grave nga klasat më të pasura, të cilat nuk kishin detyrimin të kujdeseshin për shtëpinë dhe familjen, sepse shërbëtorët e tyre e bënin këtë, u jepej...

Atyre u ndalohej të kryenin punë dhe profesione publike. Ky trajtim i grave gjatë një periudhe të gjatë kohore do të çonte në krijimin e matriarkatit si një bashkësi shoqërore në të cilën gratë kishin një rol dominues.

Rolet gjinore ende ekzistojnë, dhe kjo është e dukshme sepse në shumë shoqëri gratë ende kryejnë detyra ekskluzivisht femërore dhe burrat ekskluzivisht mashkullore, dhe shkenca e ka të vështirë të heqë një vijë ndarëse midis biologjikes dhe sociale në përcaktimin e tyre. Por ajo që është e sigurt është se rolet gjinore mësohen përmes procesit të socializimit, kryesisht nga prindërit.

Përfaqësuesit e teorive moderne sociologjike pohojnë se ndryshimet midis burrave dhe grave, domethënë midis roleve mashkullore dhe femërore, formohen gjatë socializimit primar. Ata zbuluan se që në fëmijërinë e hershme, fëmijëve u mësohet të vishen me ngjyrat "mashkullore" dhe "femërore" të veshjeve (vajzat me rozë dhe djemtë me blu). Ata vunë re se atyre u blihen lodra mashkullore dhe femërore (vajzat kanë kukulla, ndërsa djemtë kanë armë, makina). Ata vunë re se prindërit, në komunikimin verbal me fëmijët e tyre, përdorin shprehje që inkurajojnë tipare të caktuara mashkullore dhe femërore, si për shembull: "heroi i babait", "princesha e mamit", të cilat janë baza për identifikimin gjinor. Dhe varet nga kultura dhe socializimi në një bashkësi shoqërore nëse ndryshimet biologjike dhe llojet e tjera të ndryshimeve do të bëhen shkak i pabarazisë.

Pasojat e diferencimit gjinor

Diferencimi gjinor ka shkaktuar dhe ende shkakton pabarazi dhe diskriminim. Në të kaluarën, pabarazia shihej në mundësitë e pabarabarta arsimore. Arsimi ishte një privilegj i djemve më të pasur që më shpesh studionin shkencat natyrore. Një përqindje e vogël e vajzave (gjithashtu nga klasa më e pasur) që lejoheshin të arsimoheshin në shkolla të veçanta vajzash nuk kishin shumë zgjedhje. Ato studionin punë shtëpiake, kujdes për të rriturit, përmbajtje fetare, dhe kjo është arsyeja pse prania e shkencëtareve gra në të kaluarën është e rrallë. Gratë që

merreshin me art nënshkruanin me pseudonime mashkullore në mënyrë që veprat e tyre të vlerësoheshin. Pabarazia shprehej edhe në zgjedhjen e profesionit. Për shkak të mungesës së kualifikimeve të përshtatshme të fituara përmes arsimit, përqindja më e madhe e grave detyroheshin të punonin në industrinë tekstile, ku, si rregull, ato kishin burra si menaxherë. Përveç kësaj, gratë fitonin më pak se burrat.

Pabarazitë midis burrave dhe grave ekzistonin edhe në politikë. Gratë nuk kishin të drejtë vote, që do të thoshte se ato nuk mund të merrnin pjesë në qeveri ose në vendimmarrjen politike.

Edhe pse shoqëritë e sotme përpiqen të zvogëlojnë pabarazitë gjinore përmes masave edukative, ligjore dhe kulturore, ato ende ekzistojnë.

Diferencimi sipas moshës

Njerëzit kalojnë nëpër disa faza (cikle jetësore) gjatë gjithë jetës së tyre: fëmijëria, rinia, mosha madhore dhe pleqëria. Në secilën prej tyre, ata formojnë grupmosha të quajtura breza, të cilat kanë nevoja, interesa, pikëpamje mbi jetën, përvoja të njëjta ose të ngjashme e kështu me radhë. Megjithatë, ndryshimet ndërgjeneracionale shpesh shkaktojnë krijimin e një nyje ndërgjeneracionale që zakonisht prish mirëkuptimin dhe komunikimin ndërgjeneracional.

Ja një shembull.

Për brezin e të rinjve të lindur midis viteve '80 dhe '90 të shekullit të 20-të, të quajtur Gjenerata Y ose brezi i internetit, është karakteristikë se ata nuk mund të jetojnë pa kompjuterë dhe telefona celularë. Ata duan

që të gjitha informacionet të jenë të disponueshme për ta në çdo kohë. Ata dinë të krijojnë një ekuilibër midis jetës private dhe punës. Ata nuk jetojnë për të punuar, por punojnë për të shijuar jetën dhe për të bërë atë që duan. Të rinjtë e këtij brezi nuk diplomohen në universitetin që do të zgjedhin prindërit e tyre. Ata nuk kanë frikë nga ndryshimi dhe për këtë arsye duan të jetojnë në shoqëri dinamike. Në të kundërt, prindërit e këtij brezi Y, (i njohur si brezi i baby boom), të cilët janë rreth moshës 60 vjeç, udhëhiqen nga vlera krejtësisht të ndryshme. Për ta, është e rëndësishme të kenë siguri materiale dhe të ndërtojnë një karrierë, dhe me koston e sakrifikimit të kohës së lirë.

Mundohuni të gjeni arsyet pse mund të lindin pabarazi të shkaktuara nga ndryshimet breznore.

Adoleshenca është një periudhë e ciklit jetësor kur një person kalon nga fëmijëria në moshën madhore dhe mund të zgjasë nga 15 deri në 27 vjet. Gjatë adoleshencës, vajzat dhe djemtë përjetojnë ndryshime të mëdha fiziologjike, psikologjike dhe sociale që mund të shkaktojnë situata krize që manifestohen si një

kërkim i vazhdueshëm për një identitet të ri, autoritete të reja e të ngjashme. Ata posedojnë të gjitha karakteristikat fizike dhe fiziologjike të një gruaje, ose një burri, por personaliteti i tyre është i dobët dhe i brishtë, lehtësisht i prekshëm. Meqenëse adoleshenca është një periudhë në të cilën një person, përmes proceseve të socializimit dhe integritit, përfshihet në komunitetin shoqëror, dhe e gjithë kjo mund të shkaktojë përpjekje dhe stres, të rriturit duhet të jenë shumë të kujdesshëm. Çfarë lloj identiteti do të ndërtojnë, nëse do të bëhen konformistë apo jo, çfarë vendimesh do të marrin do të varet nga kjo.

Përpiquni të identifikoni situata në të cilat përvoja breznore dhe mosha janë shkak i keqkuptimeve dhe pabarazive.

Kontrolloni çfarë keni mësuar rreth temës Diferencimi dhe Stratifikimi Social

1. Cilat lloje të pabarazisë sociale ekzistojnë?
2. Çfarë është stratifikimi shoqëror?
3. Çfarë llojesh të sistemeve të stratifikimit njihni?
4. Çfarë është lëvizshmëria sociale?
5. Jepni shembuj të lëvizshmërisë sociale vertikale lart.
6. Shpjegoni se çfarë janë grupet etnike dhe si lindin ato?
7. Si lind antagonizmi etnik?
8. Në cilin sistem stratifikimi bëjnë pjesë klasat?
9. Sa shtresa përmban shkalla e stratifikimit Loy Warner?
10. Cilat janë karakteristikat e grupit etnik?
11. Çfarë janë paragjykimet etnike dhe si krijohen ato?

11. NDRYSHIMI SOCIAL

- *Ndryshimi shoqëror nga një perspektivë historike*
- *Revolucioni teknologjik*

11.1. Ndryshimi shoqëror nga një perspektivë historike

Shoqëria është në ndryshim të vazhdueshëm. Ndryshimet mund të jenë të vogla, të padukshme ose shumë të mëdha, duke e ndryshuar rrënjësisht shoqërinë. Ndryshimi shoqëror është një sërë ndryshimesh që ndodhin në shoqëri gjatë një periudhe kohore.

Koncepti i ndryshimit shoqëror duhet të dallohet nga konceptet e lëvizjes shoqërore dhe procesit shoqëror, pasi dy të fundit janë më abstrakte dhe më të gjera se koncepti i ndryshimit shoqëror. Çdo ndryshim është njëkohësisht një proces dhe një lëvizje, dhe jo çdo proces shoqëror shkakton domosdoshmërisht ndryshim. **Ndryshimi shoqëror është rezultat ose pasojë e disa proceseve dhe lëvizjeve shoqërore në shoqëri të shkaktuara nga njerëzit.** Ndryshimi mund të ndodhë në nivelin makro (ndryshim në të gjithë sistemin shoqëror) dhe në nivelin mikro (në disa pjesë të sistemit shoqëror), në një ndërmarrje, familje e të ngjashme. Sipas gjatësisë (kohëzgjatjes), ndryshimi shoqëror mund të jetë evolucionar (i ngadaltë, jo i dhunshëm) dhe revolucionar (i shpejtë dhe i dhunshëm). Ndryshimet mund të shkaktohen me vetëdije, me qëllim, me një qëllim të paracaktuar, por ato mund të jenë edhe të pavetëdijshme, të paqëllimshme.

Për shembull, historia tregon se shumë beteja që filluan me qëllim pushtimin e territorit armik janë shndërruar pa dashje në luftëra të gjata dhe rraskapitëse. Duke prerë pyjet, njerëzit shtuan tokën e punueshme, por pa dashje shkaktuan erozion (zhveshje) të tokës. Zhvillimi industrial ka përmirësuar shumë cilësinë e jetës së shumë njerëzve në tokë, por ka ndotur mjedisin, gjë që kërcënon mbijetesën e gjallesave.

Ndryshimet janë fenomene dhe manifestime shoqëruese të zhvillimit shoqëror. Sa më i shpejtë të jetë zhvillimi i shoqërisë, aq më të shpejta janë ndryshimet, aq më të shumta dhe të larmishme janë ato. Shembulli më i mirë i kësaj është familja. Për dekada të tëra, ndryshime të rëndësishme dhe të shpejta kanë ndodhur në strukturën e familjes. Numri i anëtarëve është zvogëluar, prandaj familja e zgjeruar është zëvendësuar nga një familje bërthamore (përfshihen gjyshërit, xhaxhallarët, hallat). Marrëdhëniet patriarkale familjare janë zëvendësuar nga ato demokratike (nuk ka bindje të repte të fëmijëve ndaj prindërve dhe të grave ndaj burrave). Në të njëjtën kohë, familja ka humbur edhe

funksionin e saj të prodhimit (prodhimi i ushqimit dhe mallrave në familje ka pushuar).

Megjithatë, pasi arsimi u bë i detyrueshëm, familja ia la një pjesë të rolit të saj shoqëror shkollës.

Ndryshimet (zhvillimi shoqëror) arrihen kryesisht në dy mënyra: nëpërmjet evolucionit dhe nëpërmjet revolucionit.

Ndryshimet evolucionare

Sipas kuptimit evolucionar në sociologji, zhvillimi shoqëror ecën në mënyrë lineare, në drejtim të rritjes së kompleksitetit dhe përshtatjes së shoqërisë ndaj kërkesave të mjedisit. Këto ndryshime shkaktojnë përparim në të gjitha fushat e jetës njerëzore. Sot, kuptimi evolucionar shfaqet nën emrin neoevolucionizëm dhe sipas tij, zhvillimi shoqëror nuk është linear, por shumëlinear. Kjo do të thotë që faktorë të caktuar (kultura, mjedisi natyror) mund të ndikojnë që zhvillimi shoqëror të ndodhë në mënyra të ndryshme dhe se ndryshimet shoqërore nuk duhet të jenë gjithmonë progresive.

Evolucioni është një lëvizje paqësore e shoqërisë që shkakton ndryshime të vazhdueshme, zhvillim të vazhdueshëm. Në fushën e prodhimit, kjo do të thoshte përmirësim i vazhdueshëm i mjeteve të prodhimit, ndryshime në organizimin e procesit të prodhimit, futje e teknologjive të reja në punë. Ndryshimet që kanë ndodhur në familje, të cilat tashmë janë diskutuar, si dhe ndryshimet e vazhdueshme në sistemin ligjor dhe politik, janë gjithashtu evolucionare. Megjithatë, të gjitha këto ndryshime nuk e ndryshojnë thelbin e rendit socio-ekonomik. Prandaj, lëvizja evolucionare nuk shkakton përplasje të mprehta dhe luftëra shoqërore. Ajo ka një karakter paqësor. Evolucioni shkakton vetëm ndryshime sasiore në strukturën shoqërore.

Ndryshimet ciklike

Ndryshimi ciklik është e kundërta e ndryshimit evolucionar. Ciklistët besojnë se ndryshimi ndodh në qarqe ciklike në të cilat ka përsëritje dhe regres të rastit. Ky këndvështrim ishte i zakonshëm midis filozofëve të lashtë. Platoni, për shembull, argumentoi se aristokracia, oligarkia, demokracia dhe tirania si sisteme shtetërore ndryshojnë ciklikisht. Disa sociologë argumentojnë se çdo kulturë kalon nëpër ndryshime ciklike që përfshijnë një periudhë krijimi (lindjeje), zhvillimi, rënieje dhe zhdukjeje.

Ndryshime revolucionare

Revolucioni është një lloj lëvizjeje në shoqëri që ndodh si rezultat i konfliktit midis forcave të zhvilluara prodhuese dhe marrëdhënieve të vjetruara të prodhimit. Në momentin kur marrëdhëniet e prodhimit ndalojnë zhvillimin e forcave prodhuese, ndodh një ndryshim rrënjësor në të gjithë strukturën shoqërore: në sferën ekonomike, sferën juridiko-politike, në kulturë, art, shkencë. Struktura

klasore-shoqërore e popullsisë ndryshon, ndodhin ndryshime në ligj, politikë. **Ndryshimet revolucionare e ndryshojnë plotësisht bashkësinë shoqërore.**

Ndryshimet revolucionare manifestohen dhe realizohen përmes konflikteve të hapura midis grupeve të ndryshme shoqërore.

Lloji më akut i ndryshimit revolucionar gjatë gjithë historisë së shoqërive është lufta e klasave me përdorimin e forcës, në të cilën shkatërrohet një rend dhe vendoset një i ri. Më shpesh luftohej për supremaci politike. Klasa sunduese kërkonte të ruante marrëdhëniet shoqërore tashmë të vendosura, të ruante pozicionin e saj dominues dhe të pengonte zhvillimin e mëtejshëm të shoqërisë.

Në kushte të caktuara shoqërore, revolucioni mund të arrihet edhe në mënyrë paqësore. Ky është rasti kur, nëpërmjet një ndryshimi evolucionar në forcat prodhuese, marrëdhëniet shoqërore ndryshojnë gradualisht. **Ndryshimet shoqërore moderne dhe bashkëkohore**

Sociologjia ka arritur sukses të madh në studimin e ndryshimeve shoqërore moderne. Për shembull, sociologu amerikan Peter Berger rendit një listë të ndryshimeve shoqërore që kanë ndodhur në shoqërinë moderne: zhdukja e komuniteteve të vogla tradicionale në të cilat zhvillohej e gjithë jeta e njerëzve, shfaqja e individualizmit (besimi se vetëm njeriu ndikon në fatin e tij, jo një forcë mbinatyrore), rritja e diversitetit shoqëror, krijimi i formave të reja të organizimit, një vetëdije e re midis njerëzve se si të organizojnë jetën e tyre, kohën e lirë dhe në vend të traditës, ata janë të orientuar drejt së ardhmes.

Sociologët e konsiderojnë industrializimin, urbanizimin, organizimin kapitalist të prodhimit, demokracinë dhe të ngjashme si shkaqet më të zakonshme të ndryshimeve shoqërore.

Shoqëria moderne në të cilën jetojmë sjell me vete ndryshime dramatike. Nuk është rastësi që sociologët e quajnë atë një shoqëri informacioni, rrjetëzimi dhe madje edhe rreziku. Jeta në të është e organizuar në një nivel të lartë. Zhvillimi i shpejtë i shkencës dhe teknologjisë po përmirëson vazhdimisht jetën e njerëzve. Përhapja e medias u lejon njerëzve qasje të shpejtë dhe të lehtë në informacion, por gjithashtu u ofron atyre një ide të ndryshme për botën në të cilën jetojnë.

11.2. Revolucion i teknologjik

Shpikjet teknike gjithmonë kanë nxitur ndryshime në mënyrën e prodhimit dhe kanë paraprirë ndryshimet shoqërore. Deri më tani, kanë ndodhur tre revolucione të mëdha industriale. I pari filloi në mesin e shekullit të 17-të, i dyti në gjysmën e dytë të shekullit të 19-të dhe i treti në vitet 1950. Secili prej tyre shoqërohet me një shpikje të re teknike, një industri të re dhe ndryshime të reja socio-ekonomike dhe politike.

Sipas kriterëve teknologjike, **zhvillimi i përgjithshëm historik i shoqërisë mund të ndahet në tre periudha: para-industriale (agrare), industriale dhe post-industriale.**

Në periudhën e parë (para-industriale), njerëzit merreshin kryesisht me bujqësinë si një aktivitet ekonomik bazë, i njohur si sektori primar. Puna në bujqësi bazohej në punën fizike të njerëzve dhe fuqinë tërheqëse të kafshëve. Kishte një ndarje (natyrore) të zhvilluar të punës midis grupeve familjare, një karakter natyror të prodhimit dhe jetës shoqërore në komunitete rurale të vogla, të mbyllura dhe të izoluar. Zejet, prodhimi dhe industria e thjeshtë rurale, e mundur nga një rrotë uji ose mulli me erë, ishin arritjet më të mëdha ekonomike të asaj kohe.

Në periudhën e dytë (industriale), një numër më i madh njerëzish u morën me prodhim (industri). Kjo degë e prodhimit njihet si prodhim sekondar. Në këtë fazë të zhvillimit teknologjik, u shfaq mekanizimi, i cili u bë i mundur me shpikjen e motorit me avull nga shpikësi irlandez James Watt. Puna fizike e njeriut u zëvendësua nga makinat. **Ky zëvendësim konsiderohet si fillimi i revolucionit të parë industrial**. Ai filloi në Angli, në industrinë e pambukut, dhe më pas u përhap në vende të tjera.

Drejt fundit të shekullit të 19-të, ndodhën zbulime të reja revolucionare teknike që shkaktuan ndryshime të reja shoqërore, ekonomike dhe politike.

Revolucioni i dytë teknik shoqërohet me shpikjen e motorit me djegie të brendshme dhe motorit elektrik. Këto shpikje teknike hodhën themelet për industrinë urbane. Forca e re lëvizëse mundësoi një rritje të fuqisë punëtore, e cila ishte kryesisht nga radhët e fshatarëve. Produktiviteti në prodhim gjithashtu u rrit. Njerëzit filluan të specializoheshin në punën me makina speciale. U konsumuan sasi të mëdha energjie dhe lëndësh të para për prodhim masiv serik. Filloi akumulimi i kapitalit, zgjerimi i tregjeve, përqendrimi i njerëzve në qytetet e mëdha dhe përqendrimi i pushtetit në duart e burokracisë. Kushtet e krijuara rishtazi çuan në largimin e njeriut nga njeriu dhe të shoqërisë nga natyra.

Periudha postindustriale shoqërohet me ndryshimet e fundit në qytetërimin industrial që ndodhën në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të, nën ndikimin e revolucionit të tretë teknologjik. Disa mendimtarë e quajnë gjithashtu revolucionin e tretë teknologjik revolucionin e informacionit, dhe shoqërinë postindustriale - shoqërinë e informacionit.

Në të gjithë jemi dëshmitarë të ndryshimeve që solli ky revolucion: forca të reja prodhuese, teknologji të reja, mënyra të reja prodhimi, shfaqja e profesioneve dhe profesioneve të reja, një qëndrim i ndryshëm ndaj punës, një cilësi e re jetese. Faza e re teknologjike shënohet nga përdorimi i energjisë atomike, termionukleare dhe diellore. Elektronika, mikroçipat dhe inteligjenca artificiale e bazuar në to, informatika dhe robotika, kanë mundur një shkallë të lartë automatizimi të prodhimit dhe kanë krijuar parakushte teknike për çlirimin e njeriut nga monotonia

dhe puna e rëndë fizike. Janë shfaqur teknologji të reja me shkencë të lartë: lazeri, inxhinieria gjenetike (bioteknologjia) të cilat shërbejnë për të rritur produktivitetin në prodhimin e ushqimit.

Efektet e tyre janë të dukshme në të gjitha sferat e jetës shoqërore: konsum minimal i energjisë dhe lëndëve të para në prodhim, nivel i ulët i ndotjes së mjedisit natyror, siguri i njohurive shkencore cilësore dhe zbatimi i tyre në prodhim dhe zhvillim të shoqërisë, lëvizshmëri vertikale sociale e grupeve dhe individëve, ndryshim në strukturën profesionale të shoqërisë. Duhet theksuar se interesi i njerëzve për punësim është zhvendosur edhe nga aktivitetet parësore dhe dytësore në ato terciare (ofrimi i shërbimeve intelektuale dhe informative, etj.).

Por, përballja me teknologjitë e reja kërkon një fuqi punëtore me arsim të lartë, profesionistë të pavarur, krijues dhe të orientuar drejt sipërmarrjes. Kjo është arsyeja pse në periudhën post-industriale, interesi për arsim dhe trajnim është vazhdimisht në rritje.

Në një nivel shoqëror global, po ndodhin gjithashtu ndryshime të rëndësishme, të mundësuar nga teknologjia e re. Ndikimi i sistemeve të mëdha dhe të organizuara në mënyrë strikte hierarkike të qeverisjes, të dominuara nga autoritetet dhe ideologjitë e jashtme, po shtypet. Demokracia e bazuar në autoritete formale dhe një sistem përfaqësues po bëhet e vjetëruar. Rëndësia e individëve dhe grupeve profesionale dhe të pavarura, të ashtuquajturve ekspertë, të cilët marrin përsipër rolin e këshilltarëve dhe funksionin ekzekutiv në qeveri, po rritet. Rrjedha e informacionit po rritet dhe po transmetohet me shpejtësi midis njerëzve. Në çdo moment, çdo individ mund të dijë se ku dhe çfarë po ndodh në botë.

Për vendet më të zhvilluara perëndimore në botë, si Japonia, Shtetet e Bashkuara, Kanadaja, Belgjika dhe të tjera, ndryshimet e sjella nga revolucionet teknologjike janë "e ardhmja që ka filluar tashmë". Për vendet më pak të zhvilluara, ato janë "e ardhmja e afërt", ndërsa për shumë vende në botë, ato janë "e ardhmja e largët".

Kontrolloni çfarë keni mësuar rreth temës së Ndryshimit Social

1. Si ndodhin ndryshimet në shoqëri?
2. Pse revolucioni shkencor dhe teknologjik është një proces shoqëror universal?
3. Cilat janë karakteristikat themelore të periudhës post-industriale të quajtur revolucioni i tretë teknologjik?
4. Cila shpikje teknike shkaktoi revolucionin e parë industrial?
5. Shpjegoni lidhjen midis revolucioneve shkencore dhe teknologjike dhe shpikjeve teknike.
6. Në cilat mënyra mund të arrihen ndryshimet në shoqëri?
7. Cilat janë shkaqet më të zakonshme të ndryshimeve shoqërore?
8. Përmendni disa ndryshime në nivel global?
9. Çfarë ndryshimesh shkakton revolucionin dhe çfarë ndryshimesh shkakton evolucionin?

12.GLOBALIZIMI I JETËS SOCIALE

- ***Koncepti i globalizimit***
- ***Formimi i kombit, kolonializmi dhe ndryshimet midis të pasurve dhe të varfërve***
- ***Prodhiimi i ushqimit dhe ekologjia***
- ***Korporatat, korporatat transnacionale dhe fuqia e tyre***
- ***Integrimi ekonomik ndërkombëtar***
- ***Kombet e Bashkuara dhe organizata të tjera ndërkombëtare***
- ***Kërcënimet për mjedisin global***
- ***Globalizimi i mediave***

12.1. Koncepti i globalizimit

Çdo shoqëri, në kuptimin sociologjik, është një bashkësi shoqërore globale. Kjo do të thotë se në shoqëri ndodhin një mori procesesh që kontribuojnë në organizimin e jetës së njerëzve sipas nevojave të tyre, dhe kjo është karakteristika kryesore e grupeve shoqërore globale. Procese të tilla janë: prodhimi, konsumi, riprodhimi i popullsisë, menaxhimi shtetëror (qeverisja), kreativiteti kulturor dhe shpirtëror, transporti, komunikimi e të ngjashme.

Por kur thuhet se shoqëria po globalizohet, kjo ka një kuptim tjetër.

Termi globalizim vjen nga fjala *global*, që do të thotë i përgjithshëm, total, dhe globalizimi është një mënyrë për të parë gjithçka që ndodh globalisht, në të gjithë globin, në një shkallë botërore.

Sociologët e kuptojnë globalizimin si lidhjen e shoqërive në një nivel mbarëbotëror (global), dhe ja se si mund ta shpjegojmë atë.

Që nga fillimi i ekzistencës së kombeve në botë, ato janë lidhur dhe bashkëpunuar me njëra-tjetrën. Në fillim, ato janë lidhur për të mbrojtur territorin e tyre nga sulmet e armikut, dhe më vonë për tregti. Lidhja e vendeve dhe popujve ka shkaktuar shumë ndryshime: fshirjen e kufijve, zvogëlimin e dallimeve midis kulturave e kështu me radhë. Sot, kur flasim për globalizimin, nënkuptojmë kryesisht ndryshimet e fundit zhvillimore që kanë kontribuar në një ristrukturim të ri të botës.

Globalizimi që po ndodh para syve tanë sot filloi në vitet 1980. Një nga arsyet e shfaqjes së tij është ekonomia, domethënë tregtia dhe heqja e pengesave për qarkullimin e lirë dhe më të thjeshtë të mallrave dhe shërbimeve, ulja e kostove të transportit dhe komunikimi më i lehtë.

Për Anthony Giddens, globalizimi është intensifikimi i marrëdhënieve shoqërore në shkallë botërore. Ai lidh vende të largëta në një mënyrë të tillë që zhvillimet lokale (çfarë ndodh në vende) formësohen nga ngjarje që kanë ndodhur kilometra larg dhe anasjelltas. Me fjalë të tjera, ndryshimet që ndodhin në një pjesë të botës ndikojnë në ngjarjet në pjesë të tjera të botës. Ngjarjet që ndodhin në nivel lokal marrin rëndësi globale dhe anasjelltas, të gjitha falë medias dhe teknologjisë së informacionit.

Ja disa shembuj të kësaj.

Kënga/videoja koreane Gangnam Style nga këngëtarja Saya, më 15 korrik 2012, u ngjiti në krye të listës kombëtare në Korenë e Jugut. Më 21 dhjetor, tre miliardë njerëz e dëgjuan/shikuan atë në YouTube, dhe menjëherë pas kësaj, dyfish më shumë kërcyen me të njëjtën koreografi. Kjo është provë se edhe kultura/arti po globalizohet.

Më 11 shtator 2001, e gjithë bota pati mundësinë të shihte shembjen e Kullave Binjake në New York City në transmetim të drejtpërdrejtë televiziv, si pasojë e një sulmi terrorist. Vendet në mbarë botën e morën këtë ngjarje si një paralajmërim se terrorizmi ishte një problem global dhe një kërcënim për të gjithë botën, dhe se vendet duhet të marrin masa për ta parandaluar atë në shkallë globale.

Për shkak të vrasjes së afrikano-amerikanit Eric Garner në Nju Jork në vitin 2014, protestat kundër racizmit nga SHBA-të u përhapën në kontinentin evropian. Dhjetëra mijëra qytetarë në të gjithë Gjermaninë, Anglinë dhe Francën protestuan kundër racizmit dhe dhunës. Dhe siç thotë Giddens, ngjarja (vrasja) ndodhi në kontinentin amerikan dhe shkaktoi ngjarje (protesta) të reja në kontinentin evropian që janë kilometra larg njëra-tjetrës.

Në vitin 2008, bota u godit nga një krizë financiare globale. Shkaku ishte rënia e tregut të hipotekave (hipotekat e pasurive të paluajtshme për kredi) në Shtetet e Bashkuara, por pasojat e saj u ndien në shumë vende të botës.

Globalizimi ka prekur të gjitha fushat e jetës shoqërore: politike, ekonomike, kulturore.

Globalizimi politik

Globalizimi po rishtrukturon botën. Bota nuk është më një koleksion entitetesh të shumta territoriale, të ashtuquajtura shtete kombëtare, por një fshat global, një arenë e hapur në të cilën zhvillohet jeta shoqërore. Disa sociologë besojnë se në këtë mënyrë vihet në pikëpyetje mbijetesa e kombeve. Si? Globalizimi krijon organizata, institucione dhe aleanca të fuqishme ndërkombëtare që e vendosin veten mbi autoritetet dhe interesat kombëtare. Një shembull i një aleance mbikombëtare është Bashkimi Evropian.

Globalizimi ekonomik

Nëse ndonjëherë keni porositur syze dielli, një mbulesë telefoni ose atlete nga marka juaj e preferuar në www.aliexpress.com online dhe keni paguar për to me një kartë krediti, ju si konsumator keni marrë pjesë në një proces të globalizimit ekonomik. Globalizimi ekonomik i referohet të gjitha ndryshimeve që kanë ndodhur në ekonomi (në prodhim, konsum dhe financim).

Globalizimi kulturor

Disa sociologë e quajnë globalizimin kulturor edhe perëndimorizim (dominimi i kulturës perëndimore mbi të gjitha të tjerat). Besohet se shoqëritë industriale në Perëndim kanë arritur një zhvillim më të shpejtë kulturor dhe kanë arritur t'u imponojnë vlerat e tyre kulturore shoqërive jo-perëndimore. Mediat masive, kompanitë e shërbimeve të internetit si Google, Yahoo, Microsoft, si dhe rrjetet sociale si Facebook, Twitter, Viber dhe të tjera kanë luajtur një rol të madh në këtë. Një nga pasojat e globalizimit kulturor është krijimi i kulturave homogjene, që në jetën e përditshme do të thoshte që të gjithë njerëzit të ngasin të njëjtat makina, të lexojnë të njëjtin zhanër librash, të shikojnë të njëjtat seriale televizive, të dëgjojnë të njëjtën muzikë e kështu me radhë.

Globalizimi - dilemat themelore

Duke pasur parasysh se ekzistojnë kuptime dhe interpretime të ndryshme të globalizimit, nuk është e pazakontë që të ketë një numër të madh pyetjesh dhe dilemash që lidhen me të. Njëra prej tyre është - në çfarë niveli është arritur globalizimi i botës nëse dihet se më shumë se 7 miliardë njerëz jetojnë në gjashtë kontinente, në nivele të ndryshme të zhvillimit kulturor, në shtete të pavarura dhe të varura, në të cilat fliten rreth 5000 gjuhë? Së dyti - si do të vazhdojë globalizimi i mëtejshëm nëse dihet se ende ka dallime në teknologji dhe metodën e prodhimit midis vendeve në botë? Në disa vende, e ashtuquajtura ekonomi gjuetie dhe grumbullimi dhe kultivimi i tokës me parmendë dhe një hise ende ekzistojnë si dy ose tre mijë vjet më parë, dhe në të tjera prodhimi shumë i automatizuar, teknologjia dixhitale dhe e informacionit. Së treti - A kontribuon globalizimi në drejtësi dhe barazi apo krijon padrejtësi dhe pabarazi të reja?

Përfundimi i përgjithshëm është se në botën moderne po zhvillohen dy procese paralele: diferencimi, në të cilin dalin në pah veçoritë dhe ndryshimet midis popujve dhe shteteve në botë, dhe globalizimi, në të cilin bota është e lidhur ekonomikisht, kulturorisht dhe politikisht.

12.2. Ndërtimi i kombit, kolonializmi dhe ndryshimet midis të pasurve dhe të varfërve

Në botë ka 192 shtete të njohura, anëtare të Kombeve të Bashkuara. Numri më i madh i tyre janë shtete kombëtare ose shtete-kombe. Në botën moderne, kombi, identiteti kombëtar, vetëdija kombëtare, kultura kombëtare dhe nacionalizmi janë

karakteristika shumë domethënëse të jetës shoqërore. Ato shoqërohen edhe me grupe dhe fenomene të tjera shoqërore, siç janë, për shembull, grupet etnike dhe njerëzit, me të drejtat kolektive të njeriut, liritë civile, me konfliktet ndëretnike e të ngjashme.

Sociologu britanik Charalambos pohon se pavarësisht globalizimit komunikues, ekonomik, politik dhe kulturor (që lidh pjesë të botës në një tërësi të vetme), po ndodhin edhe procese përçarjeje, mbi baza kombëtare dhe nacionaliste. Për këto arsye, sociologët i kushtojnë vëmendje të veçantë studimit të kombit dhe shfaqjes së tij.

Një komb është një grup shoqëror anëtarët e të cilit ndiejnë, edhe kur nuk e njohin njëri-tjetrin, një bashkësi gjuhësore, kulturore, ekonomike dhe shpirtërore. Shfaqja e kombit si grup shoqëror është e lidhur ngushtë me shfaqjen e shtetit modern, në Evropë, në fund të Mesjetës. Domethënë, pasi shteti u shfaq si një bashkësi territoriale-politike, ai barazoi kryesisht kushtet e jetesës, trafikun, prodhimin dhe tregun e popullsisë së tij. Ai ndikoi shumë që popullsia të homogjenizohej si komb (të kishte sa më pak popuj ose grupe etnike të ndryshme që jetonin në të). Në këtë mënyrë, shteti u bë një shtet-komb. Si bashkësi politike, shteti vendosi, zhvilloi dhe barazoi të drejtat dhe pozicionin e qytetarëve pavarësisht nga përkatësia. Në këtë mënyrë, edhe qytetarët me origjina të ndryshme racore, etnike dhe kombëtare ndiheshin si anëtarë të shtetit.

Një shembull tipik i këtij zhvillimi historik të kombit dhe shtetit civil janë Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Të gjithë amerikanët ndihen qytetarë të barabartë të shtetit dhe kombit të tyre, pavarësisht nëse vijnë nga grupe të ndryshme racore, etnike, gjuhësore-kulturore dhe kombëtare.

Ekzistojnë dallime midis termave komb, racë, popull dhe bashkësi etnike. Për sociologun Immanuel Wallerstein, raca është një kategori gjenetike që ka një formë të dukshme fizike. Populli është një kategori sociopolitike, e lidhur me kufijtë aktualë ose potencialë të shtetit. Bashkësia etnike është një kategori kulturore që nuk shoqërohet me kufijtë shtetërorë dhe ka një sjellje të caktuar që transmetohet nga brezi në brez.

Shtetet-kombe u shfaqën në Mesjetë në Evropë, kur filloi ndarja e madhe e territoreve midis sundimtarëve të fuqishëm feudalë (britanikë, spanjollë, portugezë, francezë, rusë, etj.). Ata e ndanë Evropën në territore/shtete të tyre sovranë dhe luftuan vazhdimisht për t'i mbajtur ato. Ata pushtuan territore të reja përmes **kolonizimit**. Kjo ishte e mundur sepse u zbulua rruga detare përmes Bririt të Afrikës për në Indi, u zbulua edhe Amerika dhe Kristofor Kolombi lundroi për në Kubë. Fuqitë e fuqishme detare evropiane filluan të pushtonin botën, të krijonin kolonitë e tyre dhe të nxirrnin pasuri prej tyre: xehe, minerale, ushqime, tekstile dhe punë të lirë, skllëvër. Kështu, Amerika e Jugut dhe e Veriut, Afrika, Australia dhe një pjesë e Azisë (India, Pakistani, Indonezia, Vietnami) u kolonizuan.

Kolonializëmu zhvillua në një rend botëror. "Produkte" fetare, gjuhësore dhe kulturore u eksportuan nga Evropa, dhe minerale natyrore të lira, ushqime, produkte tekstile, burime minerale dhe punë u importuan. Kolonializmi zgjati për shekuj dhe pothuajse të gjitha kontinentet u ndanë nën sundimin e fuqive të mëdha evropiane: Britania, Franca, Gjermania, Spanja, Rusia, Italia, Turqia, etj. Lufta e Parë Botërore u zhvillua gjithashtu për pushtime të reja ose rishpërndarjen e kolonive.

Megjithatë, popullsia dhe popujt e vendeve të kolonizuara luftuan për emancipim dhe pavarësi. Vendi i parë i madh që dekolonizoi ishin Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Kjo valë vazhdoi deri në Luftën e Dytë Botërore. Menjëherë pas saj, India, Pakistani, Egjipti dhe shumë vende të tjera fituan pavarësinë. Procesi i dekolonizimit përfundoi rreth viteve 1970.

Por kolonializmi la gjurmë të thella në njerëzim. Ai ndikoi në ndarjen e botës në vende **të pasura dhe të varfra**, të zhvilluara dhe të pazhvilluara. Disa studiues e quajnë këtë ndarje edhe ndarjen e botës në Veri (të zhvilluar) dhe Jug (të pazhvilluar). Meqenëse vendet e reja të pavarura formuan edhe kombet/shtetet e tyre, ndarja shprehu edhe interesat e tyre të ndryshme, të cilat shpesh çuan në konflikte.

Pas Luftës së Dytë Botërore dhe disfatës së fashizmit, bashkësia ndërkombëtare, nëpërmjet Kombeve të Bashkuara, filloi të ndërtonte një rend të ri botëror. Kjo nënkuptonte dekolonizim dhe njohje të të gjitha shteteve të sapoçliruar dhe të sapokrijuara, respektim të të drejtave të të gjitha grupeve shoqërore të qytetarëve, masa për të ndihmuar vendet e pazhvilluara dhe të varfra për një zhvillim më të shpejtë shoqëror dhe ekonomik. Për këtë qëllim, u formuan shumë organizata ndërkombëtare: Organizata Botërore e Tregtisë dhe Organizata Botërore e Shëndetësisë, Banka Botërore, agjencitë e Kombeve të Bashkuara për zhvillimin industrial, për ndihmën e fëmijëve, për arsimin, shkencën, kulturën e të ngjashme.

Vendet e zhvilluara (Perëndimore dhe Veriore) filluan t'u jepnin ndihmë vendeve të pazhvilluara dhe të varfra afrikane dhe aziatike për zhvillimin e tyre të përsheptuar dhe për të zhdukur urinë, sëmundjet, analfabetizmin dhe varfërinë.

Sot, në fillim të mijëvjeçarit të tretë, në disa pjesë dhe rajone të botës ende ka dallime në aspektin e standardit të jetesës së popullsisë, prodhimit, arsimit, shkencës, shëndetit, të ushqyerit, vdekshmërisë. Sipas statistikave të Kombeve të Bashkuara nga viti 2001, në vendet më të zhvilluara të botës (shumica e vendeve evropiane, Kanadaja, Japonia), nuk ka grupe shoqërore që jetojnë nën vijën e kuqe të varfërisë. Megjithatë, në vendet me zhvillim të mesëm, midis 15 dhe 50% e popullsisë jeton me një standard jetese nën atë vijë. Në vendet me zhvillim të ulët (Zambia, Madagaskari, Eritrea, Afganistani) kjo është rasti për 86% të popullsisë.

Ekzistojnë gjithashtu ndryshime në gjatësinë e jetëgjatësisë së popullsisë. Nëse në Japoni, Islandë, Suedi, Norvegji, Australi jetëgjatësia e popullsisë është deri në 80

vjet, në vendet e pazhvilluara (Sierra Leone, Malavi, Ruanda), jetëgjatësia e popullsisë është e shkurtër (38-40 vjet).

Dallimi në shkallën e shkrim-leximit të popullsisë është gjithashtu i dukshëm. Në vendet shumë të zhvilluara varion midis 98 - 99%, dhe në vendet e pazhvilluara varion midis 30-32%. E dhëna më ilustruese për ekzistencën e dallimeve në zhvillimin e vendeve në botë është produkti kombëtar bruto për frymë.

Tabela tregon produktin e brendshëm bruto për frymë në disa vende anëtare të Kombeve të Bashkuara, për vitin 2001, në dollarë amerikanë.

Norvegji	28,433 dollarë
Australi	24,574 dollarë
SHBA	31,872 dollarë
Maqedonia	4,651 dollarë
Shqipëria	3,189 dollarë
Etiopia	628 dollarë
Tanzania	501 dollarë
Sierra Leone	448 dollarë

12.3. Prodhimi i ushqimit dhe uria botërore

Riprodhimi i popullsisë së botës varet kryesisht nga kushtet natyrore të planetit, por edhe nga prodhimi i ushqimit.

Besohet se prodhimi i ushqimit në shumicën e vendeve në Evropë, Amerikën e Veriut, Australi dhe pjesërisht në Amerikën e Jugut, që në mesin e shekullit të 19-të, plotësonte nevojat masive të popullsisë. Në disa prej tyre, ndodhnin edhe teprica të produkteve ushqimore në treg. Herë pas here, ndodhnin mungesa ushqimore si pasojë e thatësirave të mëdha, përmbytjeve dhe fatkeqësive natyrore. Megjithatë, në rajonet me popullsi të dendur të Afrikës dhe Azisë, veçanërisht në ato me shkallë të lartë lindjeje, mungesa e ushqimit ishte një problem.

Situata është e ngjashme edhe sot. Nga një vend në tjetrin, ka dallime në sipërfaqen e tokës së punueshme, përdorimin e burimeve, dallime në teknologjinë e prodhimit, përdorimin e plehrave kimike, pesticideve dhe metodave biogjenetike në ekonominë bujqësore, e të ngjashme.

Në vendet e zhvilluara, kryesisht në Shtetet e Bashkuara, Australi, Francë dhe Gjermani, prodhimi bujqësor përbën 3 deri në 8% të popullsisë, por siguron 30 deri në 40% të produktit kombëtar bruto. Sipas të dhënave nga Organizata e

Ushqimit dhe Bujqësisë, vendet e zhvilluara përdorin midis 250 dhe 400 kg pleh për hektar tokë të punueshme, ndërsa në vendet e pazhvilluara kjo sasi është mesatarisht midis 15 dhe 30 kg. Vendet e zhvilluara përdorin midis 200 dhe 300 traktorë për 1,000 hektarë tokë të punueshme, ndërsa vendet e pazhvilluara përdorin 10 deri në 15 traktorë.

Sipas disa vlerësimeve, për të ushqyer njerëzit e Tokës, prodhimi i ushqimit duhet të rritet me 60%. Në vitin 1900, një fermer ushqeu 4 persona, dhe në vitin 2012, 129 persona. Si të prodhohet ushqim i mjaftueshëm për të gjithë sot është një pyetje globale që ekspertët e kësaj fushe ia bëjnë vetes çdo 16 tetor, kur festohet Dita Botërore e Ushqimit, dhe për shkak të urbanizimit, erozionit të tokës, shkretëtirëzimit dhe ndryshimeve klimatike, sasia e tokës së punueshme është vazhdimisht në rënie. Deri në vitin 2050, popullsia e botës pritet të rritet me tre miliardë të tjerë, dhe toka e punueshme do të ulet më tej me 17% për frymë. Kjo do të thotë se do të na duhet të prodhojmë shumë më tepër ushqim sesa prodhojmë aktualisht.

Dallimet në prodhimin e ushqimit në të gjithë botën

Dhe ndërsa po zhvillohen strategji për të adresuar problemin e mungesës së ushqimit, sasi të mëdha ushqimi po shpërdorohen në disa pjesë të botës. Vlerësohet se një e treta e ushqimit të prodhuar në mbarë botën shpërdorohet gjatë prodhimit ose përfundon në deponi çdo vit, dhe kjo mund të ushqejë tre miliardë njerëz. Sot, gjendja e urisë në botë është alarmante. Sipas statistikave të zhvillimit botëror, nuk ka njerëz të kequshqyer në pesëdhjetë vendet e zhvilluara më të mira në botë. Në 50 vendet e ardhshme, njerëzit e kequshqyer variojnë nga 5% në 28% të popullsisë, ndërsa në 62 vendet e fundit arrin deri në 68%.

Në prill të vitit 2020, portali i internetit "World" publikoi informacion nga Kombet e Bashkuara me titull "Bota kërcënohet nga uria me përmasa biblike". Në informacion, kreu i Programit Botëror të Ushqimit, David Beasley, deklaroi se nevojiten veprime urgjente për të shmangur një katastrofë. Vlerësohet se numri i

njerëzve që vuajnë nga uria mund të dyfishohet nga 135 në më shumë se 250 milionë. Situata më e keqe është në dhjetë vende ku ka konflikte ushtarake, krizë ekonomike dhe ndryshime klimatike. Vendet që mund të preken seriozisht nga uria janë: Jemeni, Republika Demokratike e Kongos, Afganistani, Venezuela, Etiopia, Sudani i Jugut, Siria, Nigeria dhe Haiti.

Komuniteti ndërkombëtar ka kohë që përpaket të gjejë një zgjidhje për të ushqyer popullsinë e botës pa prishur ekosistemin e planetit tonë. Në vitin 2001, Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara miratoi Deklaratën globale të Mijëvjeçarit mbi Zhvillimin dhe Zhdukjen e Varfërisë deri në vitin 2015. Synimet e saj janë:

- për të përgjysmuar numrin e njerëzve në botë që jetojnë me më pak se një dollar në ditë,
- përgjysmimi i numrit prej 900 milionë njerëzish në botë që jetojnë në varfëri ekstreme dhe uri,
- për të përgjysmuar miliardin njerëz në botë që nuk kanë qasje në ujë të pastër,
- për të ulur vdekshmërinë e nënave me dy të tretat,
- për të ulur me dy të tretat shkallën e vdekshmërisë tek fëmijët nën pesë vjeç, veçanërisht tek foshnjat,
- për të siguruar që të gjithë fëmijët në botë të regjistrohen dhe të përfundojnë shkollën fillore,
- për të ndaluar sëmundjen e AIDS-it,
- kontracepsioni mjekësor duhet t'u ofrohet të gjithë atyre që e kërkojnë atë.

Ekspertët thonë se uria mund të zhduket plotësisht nëse vendet fillojnë të zbatojnë parimin e zhvillimit të qëndrueshëm në prodhimin e ushqimit. Për shembull, Holanda, pas Shteteve të Bashkuara, është prodhuesi dhe eksportuesi i dytë më i madh i ushqimit në botë. Kjo është e vërtetë për një vend të vogël që ushqen të gjithë botën. Suksesi i saj është për shkak të zbatimit të teknologjisë që mund të parashikojë sasinë e prodhimit paraprakisht. Dy dekada më parë, Holanda vendosi për zhvillimin e qëndrueshëm në bujqësi, që do të thotë dyfish më shumë ushqim duke përdorur gjysmën e burimeve. Në këtë mënyrë, fermerët në Holandë arritën të ulnin konsumin e ujit për ujitje me 90% në më pak se 20 vjet, eliminuan pothuajse plotësisht përdorimin e pesticideve kimike në bimët e rritura në serra, dhe në më pak se 10 vjet, fermerët e bagëtive dhe të shpendëve arritën të ulnin përdorimin e antibiotikëve me 60%.

12.4. Prodhimi i ushqimit dhe ekologjia

Për dhjetëra mijëra vjet, njeriu nuk e ndryshoi natyrën. Ai gjeti gjithçka që i nevojitej për jetën në natyrë. Sot, ai jo vetëm që e përshtat natyrën me nevojat e tij, por fillon të ndryshojë edhe strukturën e saj gjenetike. Provë për këtë është

ushqimi i modifikuar gjenetikisht, deleja e klonuar Dolly dhe të ngjashme. E gjithë kjo aktualizon dimensionin moral të marrëdhënies njerëzore me jetën, me kafshët dhe bimët. Për këto arsye, fushatat për të rritur ndërgjegjësimin e njerëzve për nevojën e prodhimit të ushqimit ekologjik janë bërë gjithnjë e më të zakonshme kohët e fundit.

Ekologjia është shkenca që studion marrëdhënien midis gjallesave dhe mjedisit që i rrethon ato. Dega e saj e veçantë është ekologjia njerëzore, e cila është veçanërisht e rëndësishme për sociologjinë sepse studion marrëdhënien e njeriut me natyrën, vendin e njeriut në ekosistem dhe marrëdhënien e tyre të ndërsjellë.

Prodhimi ekologjik ka një rol të dyfishtë. Nga njëra anë, plotëson nevojat e konsumatorëve me produkte ekologjike për një jetë më të shëndetshme dhe nga ana tjetër, kontribuon në mbrojtjen e mjedisit.

Prodhimi organik nënkupton një mënyrë të veçantë të organizimit dhe menaxhimit të ekonomisë, e cila përfshin kultivimin e bimëve dhe kafshëve, prodhimin e ushqimit, përpunimin e lëndëve të para dhe produkteve primare sipas parimeve ekologjike. Ai përfshin të gjitha metodat dhe aktivitetet ekologjike, të justifikuara shoqërisht dhe të prodhimit teknik që shfrytëzojnë në mënyrë më të favorshme pjellorinë e tokës, ujit dhe burimeve të tjera. Në këtë prodhim, përparësi u jepet vetive natyrore të bimëve. Rezistenca dhe pjelloria e tyre rritet me ndihmën e forcave dhe ligjeve natyrore. Kështu, për shembull, një produkt organik do të ishte ai që prodhohet në përputhje me parimet e prodhimit organik. Ai duhet të jetë i dallueshëm nga produktet e tjera jo-organike. Përdorimi i OMGJ-ve (ushqimeve të modifikuara gjenetikisht) në prodhimin organik është i ndaluar. Është karakteristike që prodhuesit e produkteve organike investojnë përpjekje të mëdha në zhvillimin e farërave të reja dhe varieteteve të reja të bimëve bimore.

Qëllimi më i rëndësishëm i prodhimit ekologjik është mbrojtja e shëndetit të njeriut, si dhe mbrojtja e të gjithë natyrës dhe mjedisit.

Shkencëtarët i lidhin problemet e varfërisë, urisë dhe të ushqyerjes së popullsisë së botës me menaxhimin e papërshtatshëm dhe të pabalancuar të burimeve dhe burimeve natyrore, njerëzore dhe teknologjike. Sipas statistikave ndërkombëtare, për të siguruar ushqimin e nevojshëm për mbijetesën e një personi në Tokë, nevojiten rendimente të marra nga 2.3 hektarë tokë të punueshme, dhe është e lehtë të llogaritet se sa rendimente dhe sa hektarë tokë të punueshme nevojiten për 7 miliardë njerëz. Por problemi është se kjo sipërfaqe nuk është e shpërndarë në mënyrë të barabartë në të gjitha vendet e botës. Në disa vende ka më shumë sesa duhet, dhe në të tjera mungon. Dhe mospërputhja dhe shpërndarja joadekuatë e prodhimit në të gjitha vendet e botës, përdorimi i kimisë, gjenetikës, lazerëve, informacionit dhe teknologjisë dixhitale në prodhimin bujqësor dhe agroindustrial e ndërlikojnë më tej situatën.

Problemët mjedisorë janë gjithashtu pasojë e problemeve ekzistenciale të njeriut dhe njerëzimit. Askush nuk e kundërshton që qytetërimi dhe zhvillimi ekonomik

ishin të domosdoshëm për mbijetesën e njerëzimit dhe se burimet diellore, ujore, minerale, zehore dhe bimore të planetit duhet të përdoren. Megjithatë, është e diskutueshme se si përdoren, mbrohen dhe restaurohen ato. Pavarësisht përpjekjeve për t'i përdorur këto burime në një mënyrë kuptimplote, të planifikuar dhe racionale, ato shkatërrohen më shpejt sesa restaurohen. Prodhimi masiv industrial, urbanizimi, përdorimi dhe abuzimi me burimet natyrore të parinovueshme po përkeqësojnë kushtet e jetesës në planet. Ekspertët thonë se në tridhjetë vitet e ardhshme, më shumë se 70% e sipërfaqes së Tokës do të shndërrohet në asfalt, rrugë, qytete, hekurudha, infrastrukturë komunale, dhe mungesa e ujit do të shkaktojë një krizë ekologjike. Industria po lëshon gjithnjë e më shumë gazra të rrezikshëm dhe toksikë, veçanërisht dioksid karboni, dioksid squfuri, metan, të cilët ndotin atmosferën dhe shtresën e ozonit të Tokës. Sasia e mbeturinave të paketimit që duhen dhjetëra dhe qindra vjet për t'u dekompozuar po rritet dita-ditës. Është llogaritur se vetëm një kanaçe Coca-Cola, të cilën e konsumojmë çdo ditë, i duhen 500 vjet për t'u dekompozuar.

Situata do të përkeqësohet më tej nga fatkeqësitë natyrore (përmytjet, tërmetet, ciklonet, orteqet, degradimi natyror i tokës, thatësiat). Ekspertët e Kombeve të Bashkuara kanë llogaritur se çdo vit rreth 210 milionë njerëz në planet preken nga fatkeqësitë natyrore të shkaktuara nga kushtet e motit, dhe përqindja më e madhe e njerëzve që vdesin nuk vdesin nga shkaqe dhe sëmundje natyrore, por janë viktimat e përmytjeve, tërmeteve, cikloneve, të ftohtit dhe të nxehtit. Dëmi material vjetor nga fatkeqësitë natyrore vlerësohet në mbi 10 miliardë dollarë amerikan.

Këto fatkeqësi natyrore shoqërohen gjithashtu me shfaqjen e sëmundjeve infektive, veçanërisht hepatitit, malaries, tuberkulozit etj. Ka të dhëna se rreth 15% e tokës është tashmë e ndotur dhe e degraduar industrialisht, dhe e njëjta gjë vlen edhe për 50% të burimeve dhe përrënjeve të lumenjve në planetin Tokë.

EMISIONET E DIOKSIDIT TË KARBONIT (CO2) NË KONTINENTE NË VITIN 2001

Evropë	1,677 milion ton
Azia dhe Paqësori	2.167 milion ton
Amerika e Veriut	1,614 milion ton
Amerika Latine dhe Karaibet	365 milionë ton
Afrika	223 milionë ton
Azia Perëndimore	187 milionë ton

Çështja e mbrojtjes së mjedisit dhe përmirësimit të tij është një pyetje që çdo shtet, qeveri, industri, qytet, fshat, qytetar duhet t'ia bëjë vetes. Mbijetesa e racës njerëzore do të varet nga sjellja e tyre individuale ndaj natyrës, nga niveli i zhvillimit të ndërgjegjësimit të tyre mjedisor.

Sipas UNEP-it (Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin), bota ka nevojë për aktivitete dhe përpjekje të koordinuara në prodhim, të ashtuquajturat plane të gjelbra (eko) që do të kontribuojnë në: parandalimin e ngrohjes së mëtejshme globale të Tokës dhe zgjerimin e vrimave në shtresën e saj të ozonit, uljen e emetimeve të gazrave të padëshirueshëm nga industria, ndalimin e degradimit të tokës nga prodhimi kimik dhe agrokimik, zbatimin e projekteve për përdorimin e burimeve të pastra dhe të rinovueshme të energjisë. Sa më shpejt të fillojmë riciklimin e kanaçeve, metaleve të skrapit, letrës, shisheve plastike dhe sa më shpejt të kuptojmë përfitimet e kësaj, aq më shpejt do të krijojmë kushte për **zhvillim të qëndrueshëm**. Kur çdo qytetar i planetit Tokë të kuptojë se riciklimi i një ton kanaçe alumini kursen deri në 90% të energjisë elektrike, krahasuar me marrjen e saj nga lëndët e para natyrore, nëse secili prej nesh do të dinte se 1 ton hekur i ricikluar zëvendëson 1.2 ton pasuri minerale dhe se grumbullimi i shisheve plastike zvogëlon hapësirën tonë të jetesës me 35%, planet e gjelbra (eko) do të fillonin të zbatoheshin menjëherë. Por kjo kërkon edukim të rregullt dhe rritje të ndërgjegjësimit mjedisor.

12.5. Korporatat, korporatat transnacionale dhe fuqia e tyre

Në procesin e globalizimit, korporatat luajnë një rol të rëndësishëm, veçanërisht ato që kanë karakter transnacional (të cilat gjenden në pjesë të ndryshme të botës). Korporatat janë organizata të mëdha ekonomike, të cilat zakonisht kanë shumë kapital të përqendruar, punësojnë shumë punëtorë (forcë punëtore), zotërojnë mjete prodhimi në një ose më shumë degë ekonomike dhe realizojnë fitime të mëdha (të ardhura shtesë). Për këto arsye, ato kanë fuqi të madhe prodhuese, financiare dhe politike.

Microsoft, IBM (industria e IT-së), General Motors, Mitsubishi, Volkswagen (industria e automobilave), Nestle, Coca-Cola dhe Kellogg's (industria ushqimore), Hilton, Holiday Inn dhe McDonald's në industrinë e hotelerisë dhe ushqimit janë korporata. Pronarët, aksionarët kryesorë dhe menaxherët e këtyre korporatave janë ndër njerëzit më të pasur dhe më të fuqishëm. Këto korporata punësojnë qindra mijëra punëtorë, gjenerojnë miliarda dollarë fitime vjetore dhe për këtë arsye janë të fuqishme në tregun botëror. Disa korporata janë thjesht kombëtare (ato prodhojnë dhe shesin në një vend), por ato mund të jenë edhe transnacionale (ato kanë zyrat e tyre, fabrikat) në disa vende.

Për shembull, McDonald's është një kompani amerikane e ushqimit të shpejtë e themeluar në vitin 1940 si restorant nga dy vëllezërit McDonald. Në vitin 2018, numri i punonjësve ishte 210,000, dhe sot është shumë më i madh. Në vitin 2018, kishte 37,855 restorante McDonald's në vende të ndryshme anembanë botës, me të ardhura vjetore midis 6 dhe 9 miliardë dollarëve.

Një kompani bëhet transnacionale kur investon kapitalin e saj të tepërt në vende të tjera ku kostot e prodhimit dhe kostot e punës janë të ulëta, dhe fitimet janë më të larta. Shumë kompani ndonjëherë detyrohen të zhvendosin kapitalin e tyre në vende të tjera sepse janë shumë të mëdha, domethënë, tregu në vendin ku ndodhen është shumë i ngushtë për to. Ato kanë monopol në tregun vendas (ato diktojnë çmimet e tregut, rregullat) dhe meqenëse nuk lejohen të veprojnë si monopolistë, ato duhet të zhvendosin prodhimin jashtë vendit dhe të bëhen korporata transnacionale.

Korporatat grumbullojnë kapital/fitime të mëdha dhe i investojnë ato për qëllime zhvillimi dhe kërkimi, në shkencë, inovacion, në përmirësimin e produkteve, materialeve dhe teknologjive të reja. Kjo është arsyeja pse disa sociologë i quajnë korporatat gjeneratorë të progresit, inovacionit dhe modernitetit. Korporatat shpesh investojnë shuma të mëdha parash në rritjen e nivelit arsimor dhe kulturor të punonjësve, si dhe në përmirësimin dhe krijimin e **kulturës korporative**. Kjo është hulumtuar më shumë nga sociologët Deal dhe Kennedy. Ata përcaktuan se në kompanitë e mëdha, marrëdhëniet midis punonjësve rregullohen sipas vlerave dhe normave të veçanta të sjelljes, të cilat janë karakteristike për të ashtuquajturën kulturë korporative. Kultura korporative ka një ndikim të madh në të gjithë organizatën korporative dhe madje edhe në jetën private të punonjësve. Ajo vendos rregulla se si do të merren vendimet në kompani, sipas kriterëve që punonjësit do të shpërblehen, si do të vishen (kod veshjeje) dhe në çfarë sportesh do të merren. Deal dhe Kennedy arritën në përfundimin se kompanitë e suksesshme janë ato që janë, falë kësaj kulture.

Korporatat, veçanërisht ato transnacionale, janë aktorët kryesorë në procesin e globalizimit ekonomik. Në botën pa kufij (fshatin global) të krijuar nga globalizimi, është më e lehtë për këto firma të forta (korporatat) të fitojnë një monopol (dominim) në tregun botëror sesa në tregjet kombëtare. **Ato investojnë kapitalin e tyre** në vende të tjera (zakonisht në ato të pazhvilluara) duke hapur kompani të reja atje, duke punësuar mijëra punëtorë që punojnë për paga të ulëta. Lidhjet e zhvilluara të telekomunikacionit u lejojnë atyre të organizojnë, menaxhojnë dhe reklamojnë biznesin e tyre nga distanca përmes rrjeteve të internetit, të faturojnë për produktet e tyre në një mënyrë të shpejtë dhe të thjeshtë (nëpërmjet kartave të pagesës) dhe të marrin të gjithë informacionin saktë dhe në kohë përmes teknologjisë kibernetike. Fuqia e korporatave shumëkombëshe reflektohet në faktin se ato prodhojnë deri në një të tretën e produkteve industriale në botë dhe realizojnë përqindjen më të madhe të tregtisë botërore. Shumë prej tyre ofrojnë ndihmë humanitare për vendet e varfra.

Megjithatë, kompanitë shumëkombëshe kritikohen gjerësisht. Ato njihen për varfërimin e burimeve natyrore dhe njerëzore të vendeve në zhvillim, për fitime të mëdha duke shitur produkte të shtrenjta në të gjithë botën dhe për përdorimin e pushtetit të tyre politik për të ndikuar në qeveritë e korruptuara dhe jopopullore në vendet e vogla dhe të varfra. Besohet se një klasë e re kapitaliste (transnacionale)

po del nga radhët e tyre, e cila krijon marrëdhënie borxhi midis të varfërve dhe të pasurve në botë.

Mëso më shumë

Në përputhje me produktin e brendshëm bruto të vendeve, fuqinë blerëse, investimet dhe tregtinë, është bërë një renditje e 10 vendeve më të pasura në botë. Ku renditen Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe ku renditet Irlanda? Rezultatet do t'ju habisin. Shtetet e Bashkuara të Amerikës janë në vendin e dhjetë në listën e renditjes, të ndjekura nga Zvicra, Kuvajti, Emiratet e Bashkuara Arabe, Norvegjia, Irlanda, Brunei, Singapori, Luksemburgu dhe në krye të listës, Katari konsiderohet vendi më i pasur.

(burimi: www.crnobelo.com)

12.6. Integrimi ekonomik ndërkombëtar

Qëllimi i bashkësisë ndërkombëtare dhe i Kombeve të Bashkuara (OKB) si një organizatë botërore universale është që bota dhe njerëzimi të zhvillohen në një mënyrë të koordinuar, të përshpejtuar dhe të ekuilibruar. Kjo do të thotë kapërcimi gradual i dallimeve midis vendeve të zhvilluara dhe të pazhvilluara, midis vendeve të pasura dhe të varfra, dhe në të njëjtën kohë kapërcimi i hendekut teknologjik, shkencor, arsimor dhe kulturor-civilizues midis popujve, shteteve, rajoneve dhe kontinenteve në botë. Meqenëse një pjesë e madhe e këtyre dallimeve nuk janë sociale dhe ekonomike, por janë të kushtëzuara natyrshëm (vendet kanë klimë, hidrografi, bimësi, burime tokësore specifike), nevojiten masa shtesë për të kapërcyer dallimet. Ka shkencëtarë që besojnë se, nëse dallimet në prodhimin bruto të vendeve në botë kanë një raport prej 15:1 ose 18:1, atëherë të paktën gjysma e këtyre dallimeve duhet t'i atribuohen dallimeve në kushtet natyrore, klimatike, hidro dhe të bimësisë. Megjithatë, pjesa tjetër e dallimeve duhet të kërkohej në ndarjet politike, sociale, shtetërore dhe historike të botës.

Për këto arsye, bashkësia ndërkombëtare inkurajon në mënyrë aktive zhvillimin e koordinuar të vendeve, rajoneve dhe kontinenteve të botës, kryesisht përmes politikave të integritit ekonomik. Kjo politikë përfshin sigurimin e rrjedhës më të lehtë, më të papenguar dhe më të lirë të mallrave, kapitalit dhe punës midis vendeve dhe rajoneve në botë. Kjo do të thotë që një politikë e tillë synon të ulë normat doganore, të mbrojtë tregtinë, të barazojë çmimet e lëndëve të para bazë dhe energjisë sa më shumë që të jetë e mundur, të investojë më shumë kapital në vendet në zhvillim dhe të ulë normat e interesit për kreditë në ato vende, duke mundësuar kështu zhvillimin e tregtisë dhe të tregut të lirë.

Ekzistojnë disa organizata dhe agjenci globale dhe ndërkombëtare që e udhëheqin këtë proces. Organizatat më të rëndësishme që inkurajojnë integrimin ekonomik

rajonat dhe global janë: Organizata Botërore e Tregtisë (OBT), Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD), Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN), Banka Botërore (BB) dhe Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim (BERZH).

Problemet kryesore me të cilat përballlet procesi i integritimit ekonomik në botë janë: mbingarkesa me borxhe dhe fuqia e ulët blerëse dhe prodhuese e vendeve në zhvillim, ndryshimet e mëdha në kostot e punës midis vendeve të ndryshme, bumi demografik (rritja e popullsisë), shkalla e lartë e lindjeve në vende dhe rajone të caktuara.

Megjithatë, integrimi ekonomik në botë po zhvillohet me shpejtësi, si brenda rajoneve ashtu edhe brenda kontinenteve. Tregjet e përbashkëta ose shoqatat ekonomike janë krijuar tashmë, siç janë: NAFTA (Organizata e Tregtisë së Lirë e Amerikës së Veriut), Bashkimi Evropian, CEFTA (Organizata e Tregtisë së Lirë e Evropës Qendrore) dhe OAU (Organizata e Unitetit Afrikan), të cilat po zbatojnë shumë projekte të integritimit ekonomik.

Një shoqatë tipike që synon të bashkojë (integrojë) ekonomikisht, politikisht, ligjërish, shoqërisht dhe kulturorish kontinentin evropian është **Bashkimi Evropian**.

Ideja e integritimit evropian lindi menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore me qëllim parandalimin e konflikteve të mëtejshme ushtarake, ruajtjen e paqes dhe stabilitetit në kontinentin e vjetër. Në vitin 1950, vendet e Evropës Perëndimore bashkuan forcat për herë të parë. Sot, Bashkimi Evropian ka 28 anëtarë dhe 5 vende me status kandidat për anëtarësim, përfshirë Republikën e Maqedonisë së Veriut. Vetë fakti që ai zgjerohet vazhdimisht me shtete të reja anëtare është provë se për 50 vjet ka siguruar me sukses stabilitet dhe prosperitet në Evropë.

Bashkimi Evropian funksionon si shtet. Parlamenti Evropian është organi më i lartë legjislativ, Komisioni Evropian vepron si qeveri dhe Gjykata Evropiane e Drejtësisë është organi më i lartë gjyqësor. Shumica e anëtarëve të Bashkimit Evropian kanë miratuar tashmë një monedhë të përbashkët - euron, kanë një treg të vetëm pa dogana, një politikë të jashtme të përbashkët të koordinuar me Shtetet e Bashkuara dhe një politikë mbrojtëse (NATO). Bashkimi Evropian gjithashtu ka flamurin dhe himnin e vet. Ai po zhvillohet drejt krijimit të një Federate Evropiane. Dhe jo vetëm në fushën e politikës dhe ekonomisë, por po zgjeron kompetencat e tij në fushat e arsimit, shkencës dhe kulturës.

Por integrimi evropian nuk do të thotë vetëm anëtarësim në Bashkim. Është shumë më e rëndësishme se si shoqëria e një shteti anëtar do të bashkojë forcat me të tjerët. Integrimi u lejon shteteve anëtare të zgjidhin disa nga problemet e tyre përmes institucioneve të Bashkimit, të zhvillojnë politikë në vendet e tyre sipas standardeve evropiane, të përmirësojnë cilësinë e jetës së qytetarëve dhe standardin e jetesës, e kështu me radhë.

Kur Republika e Maqedonisë së Veriut të bëhet anëtare e Bashkimit Evropian, ajo do të krijojë politikën evropiane së bashku me vendet e tjera dhe do të ndikojë në vendimmarrje. Do të zgjedhë përfaqësuesit e saj në Parlamentin Evropian. Ministrat dhe kreu i shtetit do të marrin pjesë në mbledhjet e Këshillit Evropian dhe të Këshillit të Ministrave dhe do të marrin pjesë në punën e të gjitha organeve të Unionit.

Anëtarësimi në Union do të kontribuojë në stabilizimin e shoqërisë, dhe ndryshime të shumta në politikë dhe ekonomi do të ndikojnë pozitivisht në jetën e qytetarëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut (kujdes shëndetësor më i mirë, mbrojtje më e mirë e mjedisit, ulje e korrupsionit dhe sigurisë në punë, mbrojtje adekuatë e konsumatorit, pjesëmarrje e barabartë në tregun evropian dhe kontroll i gjithçkaje që prodhohet). Ndhima financiare që do të marrë nga Unioni do t'i mundësojë Republikës së Maqedonisë së Veriut të arrijë zhvillim rajonal në bujqësi, ekonomi, industri dhe të forcojë e zgjerojë bizneset. Qytetarët do të jenë në gjendje të udhëtojnë lirshëm, të rinjtë do të jenë në gjendje të studiojnë në universitetet evropiane dhe të gjejnë punë në të gjithë Evropën. Bashkimi Evropian është i vetmi bashkim mbikombëtar i vendeve demokratike evropiane që punojnë së bashku për të përmirësuar jetën e qytetarëve të tyre.

Organizata Botërore e Tregtisë (OBT) është një organizatë ndërkombëtare, qëllimi i së cilës është të mbikëqyrë marrëveshjet tregtare të lidhura midis vendeve anëtare të saj, ose më saktë, të kontrollojë nëse rregullat tregtare respektohen kur ato lidhen. Ajo e bën këtë përmes organeve të veta dhe ka një rol të dyfishtë. Roli i parë është të forcojë rregullat që zbatohen në tregtinë ndërkombëtare, dhe roli i dytë është të mundësojë liberalizimin e tregtisë, që nënkupton heqjen e kufizimeve në tregtinë ndërkombëtare dhe mundësinë për zhvillim të vendeve më pak të zhvilluara.

Organizata Botërore e Tregtisë me seli në Gjenevë

Organizata e Unitetit Afrikan u themelua për të inkurajuar bashkëpunimin ekonomik (integrimin ekonomik) midis vendeve afrikane dhe krijimin e një tregu të vetëm afrikan.

Banka Botërore është një organizatë ndërkombëtare përgjegjëse për ofrimin e financimit (kredive) dhe këshillave për vendet me qëllim rritjen e zhvillimit ekonomik dhe uljen e varfërisë. Selia e saj qendrore është në Uashington, D.C., dhe ka zyra lokale në 124 vende dhe në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Detyra e saj e parë pas themelimit ishte të ndihmonte në rindërtimin e Evropës pas shkatërrimit të saj në Luftën e Dytë Botërore. Pas rindërtimit të Evropës, ajo punoi për të inkurajuar zhvillimin e vendeve të pazhvilluara.

Kohët e fundit, Banka Botërore ka ndihmuar vendet të forcojnë sistemet e tyre legislative dhe gjyqësore për të inkurajuar investitorët të fillojnë biznese, të zbatojnë kontratat dhe të ofrojnë zgjidhje për të mbrojtur të drejtat e pronësisë.

12.7. Kombet e Bashkuara dhe organizata të tjera ndërkombëtare

Sa më shumë që bota globalizohet dhe ndërvaret, aq më shumë Komuniteti Ndërkombëtar ka nevojë për organizata që do ta udhëheqin këtë proces. Për këtë qëllim, Komuniteti ka krijuar dhe ende po krijon organizata dhe shoqata të shumta ndërqeveritare, joqeveritare, profesionale, humanitare dhe të tjera. Detyra e tyre është të harmonizojnë zhvillimin e vendeve dhe rajoneve në botë, por edhe të parandalojnë dhe zgjedhin mosmarrëveshjet dhe konfliktet midis tyre, të cilat më shpesh lindin për shkak të interesave të ndryshme dhe shpesh të kundërta (kombëtare, etnike, fetare), të cilat ndonjëherë çojnë në konflikte ushtarake. Luftërat kanë qenë dhe ende janë problemi më i madh për njerëzimin që as bota moderne nuk mund ta kapërcejë.

Sot, bota nuk është e ndarë në aleanca, blloqe që kanë interesa të ndryshme ekonomike, territoriale, ideologjike siç ishte një shekull më parë, dhe për këtë arsye rreziqet e luftërave në shkallë globale janë më të vogla. Perspektivat për katastrofa masive bërthamore, biologjike ose kimike të shkaktuara nga luftërat janë gjithashtu më të vogla. Megjithatë, bashkësia ndërkombëtare po përballet me rreziqe dhe kërcënime të reja: terrorizëm, katastrofa natyrore dhe ekologjike, epidemi dhe sëmundje.

Organizata botërore që vepron për të parandaluar mosmarrëveshjet, konfliktet midis shteteve dhe avokon që bota të zhvillohet në mënyrë më harmonike dhe të ekuilibruar është **Kombet e Bashkuara (OKB)**. Ajo u formua në vitin 1945 në San Francisko. Ajo vepron nëpërmjet organeve dhe organeve të veta. Organizata ka shumë mjete në dispozicion për të mbrojtur paqen në botë, duke përfshirë forcat ndërkombëtare paqeruajtëse.

Kombet e Bashkuara kanë gjithashtu një Këshill Ekonomiko- Social, agjenci dhe organizata të specializuara për të ndihmuar vendet në zhvillim. Këto përfshijnë Organizatën e Ushqimit dhe Bujqësisë (FAO), Organizatën e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (UNESCO), Organizatën e Kombeve të Bashkuara për Zhvillim Industrial (UNIDO) dhe të ngjashme.

Kombet e Bashkuara drejtojnë gjithashtu aktivitetet e Bankës Botërore dhe Fondit Monetar Ndërkombëtar. Banka dhe Fondi u japin kredi vendeve në zhvillim për projekte në kushte të favorshme për të përmirësuar ekonomitë e tyre, në mënyrë që ato të integrohen më shpejt në ekonominë botërore. Është shumë e rëndësishme që popullsia të përfshihet në këto projekte, të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta që synojnë paqebërjen, qëllimet humanitare dhe të zhvillimit, në mënyrë që të formohet opinioni publik. Është gjithashtu e rëndësishme që të gjitha vendet në botë të ndjekin politikën e Kombeve të Bashkuara për parandalimin e luftërave, politikën për çarmatimin dhe shkatërrimin e armëve bërthamore dhe llojeve të tjera të armëve të shkatërrimit në masë. Përveç kësaj, për botën në tërësi, është me rëndësi thelbësore që të ketë sa më pak dallime në nivelet e zhvillimit ekonomik, që të gjitha vendet të ndjekin një politikë më të ekuilibruar të popullsisë dhe që ato të ruajnë dhe ushqejnë burimet natyrore dhe ekologjike për jetën në planet.

QËLLIMET DHE PARIMET E KOMBEVE TË BASHKUARA

Sipas Nenit 1 të Kartës së Kombeve të Bashkuara, që nga viti 1945 qëllimet e Kombeve të Bashkuara janë:

- Për të ruajtur paqen dhe sigurinë ndërkombëtare dhe, për këtë qëllim: të marrë masa efektive kolektive për parandalimin dhe largimin e kërcënimeve ndaj paqes dhe për parandalimin e akteve të agresionit ose shkeljeve të tjera të paqes, për të arritur, me mjete paqësore dhe në përputhje me parimet e drejtësisë dhe të drejtës ndërkombëtare, rregullimin dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve ose situatave ndërkombëtare që mund të çojnë në shkelje të paqes.
- Të zhvillojë marrëdhënie miqësore midis kombeve, bazuar në respektimin e parimeve të barazisë dhe vetëvendosjes së popujve, dhe të marrë masa të tjera të përshtatshme me qëllim forcimin e paqes në botë.
- Të arrijë bashkëpunim ndërkombëtar në zgjidhjen e problemeve ndërkombëtare me karakter ekonomik, social, kulturor ose humanitar, dhe të inkurajojë respektin për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore për të gjithë, pa dallim race, seksi, gjuhe ose feje.
- Të jetë një qendër në të cilën do të harmonizohen veprimet e kombeve që synojnë arritjen e këtyre qëllimeve të përbashkëta.

Kombet e Bashkuara (OKB) e kanë selinë në Nju Jork.

Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) është një organizatë rajonale nën kujdesin e Kombeve të Bashkuara. Ajo u krijua për të krijuar siguri dhe stabilitet rajonal përmes mjeteve demokratike dhe qeverisjes demokratike. Ajo monitoron kontrollin e armëve, të drejtat e njeriut dhe zgjedhjet e lira. Asaj iu ngarkua detyra të monitoronte zgjedhjet parlamentare të vitit 2016 në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Këshilli i Evropës është organizata më e vjetër politike ndërkombëtare evropiane, e themeluar në vitin 1949. Ai ka 47 shtete anëtare, përfshirë Republikën e Maqedonisë së Veriut. Detyra e tij kryesore është të krijojë një Evropë të vetme të bazuar në liri, demokraci, mbrojtje të të drejtave të njeriut dhe sundim të ligjit. Selia e organizatës është në Strasburg, Francë. Këshilli i Evropës nuk duhet të ngatërrohet me Bashkimin Evropian. Ato janë dy organizata të ndryshme, megjithëse ndajnë të njëjtin flamur. Një nga arritjet më të mëdha të Këshillit të Evropës është hartimi dhe nënshkrimi i Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore.

NATO (Organizata e Traktatit të Atlantikut të Veriut) është një organizatë ndërkombëtare përgjegjëse për sigurimin e paqes dhe sigurisë së shteteve anëtare të saj. Ajo u formua me nënshkrimin e Traktatit të Atlantikut të Veriut dhe selia e saj është në Bruksel (Belgjikë). Me shtetet anëtare, ajo zhvillon një sistem mbrojtjeje kolektive, që nënkupton një detyrim për të mbrojtur bashkërisht çdo shtet anëtar nëse sulmohet nga armiq të jashtëm. Republika e Maqedonisë së Veriut është anëtare e NATO-s që nga 27 marsi 2020.

12.8. Kërcënimet ndaj mjedisit global

Globalizimi mjedisor është dimension i më i vjetër dhe më i pranishëm i procesit të globalizimit që mund të haset në çdo hap. Ai përkufizohet si një rrjet ndërvarësish në të cilin emetohen substanca të dëmshme (patogjene) që kërcënojnë shëndetin e njeriut. Me fjalë të tjera, **bëhet fjalë për ndotjen e mjedisit në shkallë globale dhe pasojat e saj.**

Çështjet që lidhen me kërcënimet dhe mbrojtjen mjedisore janë bërë kohët e fundit çështje kyçe në politikat qeveritare në të gjithë botën. Fokusi është në të dhënat alarmante në lidhje me burimet natyrore të parinovueshme, biodiversitetin e dëmtuar, shfaqjen e vrimave të ozonit, ndikimin negativ të rrezatimit diellor, ngrohjen globale dhe ndryshimet klimatike, shfaqjen e sëmundjeve të reja (përhapja e viruseve HIV dhe SARS) e të ngjashme.

Është e pakuptueshme pse njeriu ende prodhon dhe zhvillon teknologji për vetëshkatërrim. Pse krijon armë kimike, biologjike dhe bërthamore. Në shumë vende, fondet e investuara në industrinë ushtarake dhe armatimet i tejkalojnë fondet e investuara në arsim, shkencë, shëndetësi dhe kulturë.

Globalizimi i botës i ka bërë të gjitha këto kërcënime mjedisore më të vështira për t'u kontrolluar, por çështjet mjedisore ende kanë të njëjtën peshë si çështjet ekonomike, të sigurisë dhe sociale. Jemi dëshmitarë se Komuniteti Ndërkombëtar, me politika të vetëdijshme dhe të synuara, po përpiqet të zbusë pasojat e ndotjes së natyrës nga mbetjet bërthamore dhe të zvogëlojë degradimin kimik dhe biologjik të ajrit, tokës, pyjeve, energjisë dhe burimeve ujore. Megjithatë, duket se po e ka më të vështirë të ketë sukses në këtë drejtim, dhe njerëzit vazhdojnë ta trajtojnë natyrën në mënyrë të pamatur dhe çnjerëzore, duke shkatërruar burimet e saj natyrore.

Burimet natyrore janë baza e çdo ekonomie. Disa prej tyre janë të rinovueshme, disa jo. Të rinovueshme janë ato që krijohen rishtas me ndihmën e punës sonë, ndërsa të parinovueshmet jepen nga natyra në sasi të kufizuara. Të rinovueshme janë, për shembull, pyjet, energjia diellore, energjia e erës. Toka bujqësore, uji dhe ajri janë pjesërisht të rinovueshme, dhe grupi i burimeve të parinovueshme përfshin burimet minerale (xehe, naftë, gaz natyror).

Mungesa e burimeve është shpesh shkak i konflikteve midis kombeve dhe shkaktohet nga ndryshimet klimatike, shfaqja e të cilave është faji i njeriut. Përdorimi dhe djegia e qymyrit, naftës dhe derivateve të naftës në industri, transport dhe familje, për dekada të tëra, ka çuar në një rritje të përqendrimit të gazrave që shkaktojnë efektin serë në atmosferë, gjë që ka ndryshuar klimën e planetit tonë.

Kërcënimet nga ndryshimet klimatike. Supozohet se ndikimi njerëzor në sistemin klimatik do të ketë pasoja të gjera në tridhjetë vitet e ardhshme, kur priten përmbytje, thatësira, valë të nxehta dhe shira të rrëmbyeshëm më intensivë. Ato mund të prishin rrugët e transportit dhe tregtisë, siç janë Kanali i Panamasë dhe ai i Suezit, të cilat do të ndikojnë në tregjet globale dhe zinxhirët e furnizimit. Kërkimi për ushqim dhe ujë do të rritet, duke çuar në migrim dhe konflikt midis njerëzve. Rritja e niveleve të detit dhe oqeanit, për shkak të shkrirjes më intensive të akullnajave të Grenlandës dhe shirave intensivë, do të rrisë rrezikun e përmbytjeve që mund të prekin gjysmën e popullsisë së botës.

Përmbytjet, nga ana tjetër, shkaktojnë erozion (shkatërrim) të tokës pjellore dhe shoqërohen gjithmonë me epidemi dhe sëmundje infektive. Stuhitë e forta, rritja e nivelit të detit gjatë një periudhe të gjatë kohore do të prishnin trafikun detar, i cili është i rëndësishëm për tregtinë dhe turizmin. Ekziston një probabilitet i lartë që numri i aksidenteve me aeroplanë, makina dhe trena të rritet për shkak të rritjes së turbulencave në ajër, shkrirjes së asfaltit dhe deformimit të shinave hekurudhore.

Ndikimi i ndryshimeve klimatike në ekonomi

Ndryshimet ekstreme klimatike që ekspertët parashikojnë se do të shkaktojnë ndryshime edhe në ekonomi, veçanërisht në ekonominë e vendeve të pazhvilluara. Mungesa e tokës pjellore e shkaktohet nga erozioni, rënia e rendimenteve bujqësore, rënia e produktivitetit, humbjet në tregti, turizëm, janë vetëm disa nga

dëmet e pritura. Cili do të ishte produkti i brendshëm bruto (PBB - një masë e gjithçkaje të prodhuar në një vend), nëse rendimentet bujqësore dhe produktiviteti i punës do të uleshin?

Rezultatet e një studimi të kryer nga Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD), në kuadër të një projekti, treguan se ndryshimi i klimës do të shkaktojë një ulje të ndjeshme të produktit të brendshëm bruto global me rreth 1% në vit, dhe pasojat negative do të ndihen në rreth 25 rajone në botë, shumica e të cilave janë në Afrikë dhe Azi. Vendet më të zhvilluara do të jenë më të afta të përballojnë pasojat e "goditjeve klimatike" sesa ato të pazhvilluara. Prandaj, çdo rajon duhet të parashikojë pasojat e ndryshimeve klimatike.

Mungesa e ujit

Rreth 2.5 miliardë njerëz në botë nuk kanë ujë të mjaftueshëm për të përmbushur nevojat e tyre të përditshme ose nuk kanë qasje në ujë të pijshëm të pastër, dhe rreth 4.5 miliardë njerëz nuk kanë kushte sanitare të përshtatshme. Është vlerësuar se deri në vitin 2050, kërkesa botërore për ujë do të jetë 20 deri në 30% më e lartë se kërkesa aktuale. Ekspertët kanë llogaritur se bashkësia ndërkombëtare do të ketë nevojë për mbi pesë milionë kilometra kub ujë për të përmbushur nevojat e saj vjetore, që është një shifër shqetësuese.

Nevoja për ujë për ujitje në bujqësi do të rritet gjithashtu. Edhe pse shumica e vendeve në botë kanë burime të mjaftueshme ujore, përdorimi joracional mund të shkaktojë një krizë uji. Përdorimi i ujërave nëntokësore mund të jetë një zgjidhje për të kapërcyer krizën e ujit, por ekspertët thonë se një problem shtesë është ndotja e tokës, e cila ndot edhe ujërat nëntokësore. Për këto arsye, disa rajone në botë mund të mbeten pa ujë të pijshëm. Për shembull, në Bangladesh, një vend në Azi, 85% e ujërave nëntokësore është e ndotur, dhe që nga viti 1990, uji është ndotur edhe në shumicën e lumenjve në Afrikë, Azi dhe Amerikën Latine. Nëse ndotja vazhdon, këto shifra pritet të rriten ndjeshëm, dhe kjo do të thotë se shumica e popullsisë së botës nuk do të ketë qasje në ujë të pastër. Uji me cilësi të dobët është një shkak i zakonshëm i epidemive të sëmundjeve infektive. Mungesa e ujit është një kërcënim serioz global, thonë ekspertët. **Ndotja e ajrit**

Ndotja e ajrit është një nga problemet më serioze mjedisore. Një studim që hetoi sëmundjet në shkallë globale tregoi se në vitin 2013, ajri i ndotur shkaktoi vdekje të parakohshme në 5.5 milionë njerëz. Ajri i ndotur shkakton pasojat e gjera për shëndetin e njeriut (sëmundje të mushkërive dhe të zemrës). Sëmundjet rrisin kostot e kujdesit shëndetësor, zvogëlojnë aftësinë e njerëzve për të punuar dhe si rezultat, dobësojnë ekonominë.

Banka Botërore paralajmëron: nëse nuk merren masa të menjëhershme, ndryshimet klimatike mund të shtyjë 100 milionë njerëz në varfëri deri në vitin 2030.

12.9. Globalizimi i medias

Në momentin që imazhi i Nelson Mandelës (presidenti i parë me ngjyrë i Afrikës së Veriut) na bëhet më i njohur sesa imazhi i fqinjit tonë të parë, është një shenjë se diçka ka ndryshuar në natyrën e përvojës sonë të përditshme. Këto janë fjalët e sociologut V. Pavičević me të cilat ai përpiket të shpjegojë globalizimin e mediave. Ato po na e ndryshojnë jetën në një masë të madhe. Ato na mundësojnë të ndjekim nga shtëpia, përmes ekraneve televizive dhe kanaleve të shërbimit të internetit si YouTube, Lojërat Olimpike Verore në Tokio, koncertet e Lady Gagas, funeralin e Princeshës Diana, vizitat e Papës nëpër botë, cunamin në Japoni, sulmin terrorist në Qendrën Botërore të Tregtisë në Nju Jork e të ngjashme. Ato na janë vënë në dispozicion nga gazeta e Nju Jorkut Herald Tribune, gazeta japoneze Asahi Shimbun, gazeta ruse Pravda ose...

"Le Monde", të cilat shtypen në miliona kopje dhe lexohen në shumë vende dhe rajone. Sistemi i telefonisë mobile satelitore GSM përdoret sot nga më shumë se 800 milionë abonentë në botë. Kablli telefonik me fibra optike është shtrirë në një gjatësi prej 40 milionë kilometrash në të gjithë planetin. Çdo linjë e atij kablli mund të transmetojë 8,000 biseda telefonike. Këta shembuj konfirmojnë se teknologjia, mediat teknologjike, mediat publike në të gjithë botën, lidhin njerëzimin dhe krijojnë opinionin publik botëror.

Globalizimi i medias - koncepti dhe kuptimi

Ka pretendime se procesi i globalizimit u nxit nga ideali humanist i krijimit të një bashkësie të vetme njerëzish, idesh, përvojash, njohurish që do të përpiqeshin për përparimin e njerëzimit. Në terma ekonomikë, kjo do të thotë fitimi dhe rritja e pasurisë, krijimi i një tregu të përbashkët, rrjedha e lirë e mallrave dhe të ngjashme. Në terma teknikë, globalizimi kushtëzohet nga

zhvillimi i teknologjive të telekomunikacionit (telegrafi, telefoni, televizioni, telefonja mobile, interneti) që lidhin edhe pjesët më të largëta të planetit, mundësojnë rrjedhën e lirë të informacionit dhe inkurajojnë krijimin e një tregu global mediatik. Në këtë mënyrë, kultura gjithashtu fillon të globalizohet dhe mediat bëhen krijuesit kryesorë të realitetit shoqëror. Përveç transmetimit të normave ekzistuese të sjelljes dhe të të menduarit në një mënyrë të re, mediat transmetojnë dhe imponojnë të menduarit perëndimor (kulturën perëndimore) si të vetmet mënyra të sakta dhe të dëshirueshme të të menduarit. Kjo ndodh sepse tregu mediatik është i ndarë midis kompanive më të mëdha transnacionale mediatike që kontrollojnë aktivitetin mediatik. Ndarja bëhet bazuar në zhanrin e aktivitetit mediatik, kështu që në këtë kuptim ekzistojnë kanale kryesore sportive, si: ESPN (Rrjeti i Programeve Argëtuese dhe Sportive), në pronësi të kompanisë

amerikane Disney, MTV, VH1 në pronësi të kompanisë VIAKOM international, një kanal informacioni në pronësi të CNN dhe shumë të tjerë. Paralelisht me kanalet televizive, kompanitë transnacionale zotërojnë edhe portale interneti, gazeta, revista, rrjete sociale, studio filmash dhe muzikore dhe shtëpi prodhimi. Kjo strukturë e kompanive e bazuar në modelin oligopol (një numër i vogël prodhuesish konkurrojnë me njëri-tjetrin duke prodhuar produkte të njëjta ose të ngjashme) pengon demokracinë, lirinë e medias dhe opinionin publik.

Në kushte të tilla, mediat humbasin funksionin e tyre themelor. Në vend që të jenë bartës të komunikimit demokratik, ato bëhen bartës të informacionit në një drejtim (nga mediat globale të shoqërive perëndimore në ato jo-perëndimore). Fakti që i gjithë tregu mediatik për argëtim, lajme, televizion dhe film dominohet nga një grup prej disa kompanish mediatike, si AT&T, Sony, AOL/Time Warner, Bertlesmann, LibertyMedia, Vivendi Universal, General Electric, Viacom, Walt Disney Company, News Corporation, tregon se proceset e globalizimit ekonomik dhe mediatik janë të lidhura ngushtë. Çështjet që lidhen me median globale nuk mund të analizohen pa përmendur numrin e vogël të kompanive që janë të përfshira në shpërndarjen e pasurisë që tregu mediatik u siguron atyre. Kjo na lejon të pranojmë si të saktë pohimin e profesorit të medias globale, Rantanen, kur thotë se media dhe globalizimi janë si një kalë dhe një karrocë. Nuk ka globalizim pa media.

Besohet se globalizimi i medias filloi kur agjencitë kryesore të lajmeve filluan të përdorin telegrafin si mjet komunikimi. Në atë kohë, telegrafi konsiderohej interneti i shekullit të 19-të.

Pionierë në procesin e globalizimit të medias ishin shtëpitë globale të medias, të cilat lidhën njerëzit me kultura të ndryshme përmes transmetimit të lajmeve.

Si rezultat, sot nuk ka pothuajse asnjë dallim midis të rinjve në Evropë, Amerikë, Azi. Të gjithë vishen me xhinse, atlete, bluza, të gjithë dëgjojnë të njëjtën muzikë, pavarësisht nëse janë danezë, kinezë, koreanë, amerikanë etj. Sociologët besojnë se ndikimi i medias ishte vendimtar për ndryshimet në mënyrën se si vishen të rinjtë në Kinë. Nën ndikimin e televizionit dhe internetit, autoritetet kineze kuptuan se nuk mund t'i rezistonin dëshirës së të rinjve kinezë për t'u ngjarë bashkëmoshatarëve të tyre në mbarë botën dhe i lejuan ata të vishnin xhinse përveç veshjeve tradicionale. Ky është vetëm një nga shumë shembuj të ndikimit të madh të medias në identitetin e njerëzve në të gjitha fushat e jetës shoqërore (në politikë, art, kulturë, ekonomi dhe ekologji. "Mendo globalisht, vepro lokalisht" është një slogan i përdorur nga media për të forcuar ndërgjegjësimin mjedisor).

Asgjë më shumë se media, veçanërisht ato më të fundit që transmetojnë në mënyrë dixhitale skedarë të ndryshëm përmes komunikimit gjuhësor, teksti, audios, elementëve video, nuk kontribuojnë në zhvillimin e botës drejt një fshati global. Teknologjia moderne e mediave masive u lejon firmave dhe kompanive të kryejnë biznes përmes komunikimit të biznesit bazuar në aplikacionet dhe platformat e

internetit, email-et, gjë që ul shumë kostot operative. Teknologjia e komunikimit përdoret edhe në prodhim. Me ndihmën e saj, monitorohet produktiviteti, shitjet, konsumi, rezervat, reklamohen produktet e reja, planifikohen investimet e ardhshme kapitale, kërkohen tregje të reja e të ngjashme.

Sot, telefonat celularë janë një mjet për transmetimin e informacionit dhe komunikimin. Numri i përdoruesve të telefonave celularë në botë tejkalon 5 miliardë.

Zhvillimi i informacionit, telekomunikacionit dhe teknologjisë dixhitale ka kontribuar në rrjetëzimin e botës, ose siç thotë sociologu McLuhan, ka kontribuar që bota të bëhet një "fshat global". Bota bashkohet nga rrjetet e komunikimit dhe informacionit që kapërcejnë barrierat racore, etnike, gjuhësore dhe kulturore, dhe si rezultat, publiku botëror fiton të njëjtat vlera, qëndrime, stile jetese, drejtime politike dhe kulturore dhe bëhet kritik, i vetëdijshëm për gjithçka që po ndodh në botë. Dhe merita më e madhe për këtë i takon medias së globalizuar.

Pasojat negative të globalizimit

Shumë sociologë e konsiderojnë globalizimin si pasojë të modernitetit, i cili karakterizohet nga ndryshime të shpejta dhe të përhapura, gjë që nënkupton përhapjen e shpejtë të institucioneve perëndimore në të gjithë botën dhe dobësimin e kulturave lokale. Në thelb, globalizimi është një proces i zhvillimit të pabarabartë që krijon forma të reja të ndërvarësisë në botë. Vetë fakti që vendet e pazhvilluara kanë vështirësi në zhvillim, me globalizimin varësia e tyre bëhet edhe më e madhe se ajo e vendeve të zhvilluara. Dhe kjo do të thotë që vendet e zhvilluara do të kenë kontroll mbi burimet natyrore në vendet e pazhvilluara. Kapitali që vendet e zhvilluara do të investojnë në ekonomitë e vendeve të pazhvilluara nuk është për të ndihmuar zhvillimin e tyre ekonomik, por për hir të shfrytëzimit dhe kontrollit në politikë dhe në të gjitha fushat e tjera të jetës. Globalizimi ka inkurajuar krijimin e një klase të re kapitaliste transnacionale, fusha e riprodhimit të së cilës është i gjithë planeti. Forma e saj më e dukshme janë kompanitë shumëkombëshe që zotërojnë një të tretën e prodhimit botëror. Bota sot është padyshim më e pasur se njëqind vjet më parë, por varfëria jo vetëm që nuk është ulur, por ka tendencë të rritet. Statistikat botërore tregojnë se në dekadat e fundit, varfëria është rritur me 100 milionë njerëz të tjerë.

Kontrolloni çfarë keni mësuar rreth temës Globalizimi i

Jetës Shoqërore

1. Të kuptojë rëndësinë e ekologjisë për jetën e njeriut.
2. Cilët janë faktorët themelorë për mbrojtjen ekologjike të mjedisit?
3. Mundohu të krijosh eko-planin tënd personal për mbrojtjen e mjedisit. Çfarë aktivitete do të ndërmerrej?
4. Gjeni informacione në internet rreth korporatave më të fuqishme në botë dhe zbuloni se çfarë i bën ato kaq të fuqishme.
5. Shpjegoni ndikimet pozitive dhe negative të kompanive shumëkombëshe dhe si ato mund të ndikojnë në jetën e njerëzve në mbarë botën.
6. Çfarë nënkuptohet me integrim ekonomik ndërkombëtar?
7. Cilat janë organizatat më të rëndësishme që mbështesin integrimin ekonomik në botë?
8. Pse bashkësia ndërkombëtare ka nevojë për organizata ndërkombëtare? Cili është roli i tyre?
9. Lexoni rreth rreziqeve me të cilat përballet shoqëria moderne dhe nëse shoqëritë mund t'i përballojnë ato vetë.
10. Shpjegoni arsyet e shfaqjes së globalizimit.
11. Cili është roli i institucioneve/organizatave mbikombëtare në procesin e globalizimit?
12. Zbuloni se cili është roli i Bashkimit Evropian dhe pse konsiderohet një krijim mbikombëtar?
13. Mundohu të mësosh më shumë rreth kolonizimit dhe mënyrës së jetesës në vendet e kolonizuara nga historia.
14. Çfarë është një komb si kategori sociologjike dhe si formohet ai?
15. Shpjegoni rëndësinë e prodhimit të ushqimit në botë.
16. Si ndikon globalizimi në rritjen e pabarazive në botë?
17. Cilat janë faktorët kryesorë që fshihen pas shpërndarjes së pabarabartë të ushqimit në botë?
18. Cilat janë ligjet themelore të mjedisit global?
19. Identifikoni disa faktorë që janë të rëndësishëm për shfaqjen e situatave të konfliktit në botë: lokal, rajonal dhe global.
20. Cilët janë ndotësit më të mëdhenj në mjedisin tuaj të menjëhershëm?
21. Cili është funksioni i globalizimit të medias?
22. Cili është kontributi i informacionit, telekomunikacionit dhe teknologjisë dixhitale në globalizimin e medias?
23. Si krijohet opinioni publik botëror?

FJALOR I FJALËVE MË PAK TË NJOHURA (ALFABET)

Abstenim - mospjesëmarrje, pasivitet, mungesë

Absolutizëm - pushtet dhe ndikim i pakufizuar i një individi ose grupi mbi një komunitet, shoqëri ose shtet; një sistem qeverisjeje jodemokratike.

Shoqatë - shoqatë, bashkim, organizatë

Autonomi - pavarësi

Autenticiteti - i besueshëm, origjinal

Automatizimi - një formë e organizimit të punës në kushte të forcave të zhvilluara prodhuese (zëvendësimi i njerëzve me makina të automatizuara)

Autoriteti – reputacioni, ndikimi që një person, institucion ka mbi një person/institucion tjetër. **Anarkia** – mungesa e pushtetit.

Aristokracia - një sistem politik i udhëhequr nga një klasë njerëzish të pasur (fisnikësh).

Anomia është një gjendje çorganizimi në shoqëri, mungesë e normave rregullatore.

Bazë - themel, bazë, themel

Bord - administrativ, ekzekutiv, organ qeverisës, bord, këshill, etj.

Burokracia - një shtresë njerëzish që kryejnë funksione të veçanta në një ndarje komplekse të punës.

Autoriteti - një fenomen në politikë që tregon të drejtën për të qeverisur, zotërimin e pushtetit kryesor politik, ligjor ose ekonomik.

Qeveria - organi më i lartë ekzekutiv qeverisës i një shteti në sistemet parlamentare të qeverisjes, si dhe në regjimet politike autokratike. Në një kuptim më të gjerë - të gjitha organet që ushtrojnë pushtet në shtet.

Diktatura ushtarake - një sistem shtetëror në të cilin personeli ushtarak ose organet ushtarake mbajnë pushtetin në shtet.

Qytetar - një person që ka liri, të drejta dhe detyra të caktuara në komunitetin në të cilin jeton (anëtar i një shteti).

Shoqëria civile - një shoqëri e bazuar në pronësinë private të mjeteve të prodhimit dhe barazinë ligjore të qytetarëve.

Shtetësia - një grup njerëzish që banojnë në një territor të caktuar dhe kanë liri, të drejta dhe detyrime të caktuara ndaj komunitetit.

Gjenocid - një veprim për të shkatërruar një grup kombëtar, etnik, racor ose fetar (vetëvrasje).

Shoqëria civile - një shoqëri e bazuar në pronësinë private të mjeteve të prodhimit dhe barazinë ligjore.

Grupimi - lidhja e njerëzve.

Demos - njerëz.

Shpërbërja - shpërbërja e një entiteti shoqëror (grupi, institucioni)

Demokracia - pushteti i popullit, barazia dhe e drejta e çdo qytetari për të marrë pjesë në vendimmarrje në çështjet publike dhe shtetërore.

Qeveri demokratike - qeveri e ushtruar nga populli.

Deklaratë - një deklaratë zyrtare nga një (ose më shumë) deklaron se do të respektojë një marrëveshje të lidhur ndërkombëtarisht.

Delikuenca - sjellje e vetëdijshme dhe e qëllimshme që është në kundërshtim me rregullat shoqërore.

Grup etnik - një grup njerëzish që jetojnë në një territor të përbashkët, kanë një origjinë të përbashkët, një gjuhë, fe, traditë, zakone dhe kulturë të përbashkët. **Ekzistencë** - ekzistenca njerëzore.

Kriza ekologjike - prishja e ekuilibrit midis burimeve natyrore dhe nevojave njerëzore.

Elitë - një pakicë e zgjedhur që përfshin përfaqësuesit më të aftë, më të mirë dhe më domethënës të shoqërisë.

Emigrimi - lëvizja fizike e individëve dhe grupeve në një zonë gjeografike.

Shfrytëzimi - përdorimi i grupeve dhe klasave vartëse nga eprorët për të arritur përfitime materiale.

Publiku - një grup qytetarësh që marrin pjesë në jetën socio-politike të një shoqërie në një bazë relativisht të përhershme, ku shprehin në mënyrë aktive pikëpamjet e tyre politike.

Institucioni është një formë e organizuar dhe e rregulluar e marrëdhënieve komplekse dhe të shumta të njerëzve që kryejnë një aktivitet të caktuar shoqëror.

Integrimi është një proces shoqëror i lidhjes.

Ndërveprimi - veprim i ndërsjellë.

Interes publik - një interes i rëndësishëm për të gjithë bashkësinë shoqërore.

Opinion publik - një mendim (qëndrim) i një grupi shoqëror ose bashkësie globale që formohet në lidhje me çështje me interes për të gjithë shoqërinë.

Autoritet publik - autoritet shtetëror.

Konflikt - përplasje interesash, mirëkuptimesh dhe idesh. **Kompromis** - marrëveshje, harmonizim pikëpamjesh.

Konventë - një marrëveshje ndërkombëtare që rregullon një lloj marrëdhënieje.

Klasat - ndarja e njerëzve sipasmarrëdhëniet e pronësisë.

Koloni - një vend i varur ekonomikisht dhe politikisht nga një shtet imperialist.

Monarki - mbretëri - sovran i trashëguar i një shteti që është në formë - një mbretëri

Normë morale - një rregull i pashkruar që përcakton se çfarë është e keqe dhe çfarë është e mirë në sjelljen njerëzore.

Monopoli - e drejta ekskluzive e dikujt për të kontrolluar punën dhe vendimmarrjen e të tjerëve.

Pushteti - aftësia e një individi/grupi për të ndikuar në disa aspekte të jetës shoqërore.

Protestim - një kundërshtim i fuqishëm kundër një veprimi të dikujt që konsiderohet i papërshtatshëm.

Të drejtat politike -të drejtat që u lejojnë qytetarëve të marrin pjesë në politikën e vendit (të votojnë, të shoqërohen, liria e fjalës, etj.).

Karta - një deklaratë solemne me shkrim që përmban parimet themelore të politikës ndërkombëtare (Karta e Kombeve të Bashkuara)

MP - një përfaqësues i zgjedhur ose i emëruar, i autorizuar nga një organ kolektiv, zgjedhur ose shteti me qëllim që t'i përfaqësojë ata

Kryeministër - ministri i parë, presidenti i Këshillit të Ministrave, kreu i qeverisë

Demokraci përfaqësuese - një regjim politik në të cilin qeverisin përfaqësuesit e popullit, të zgjedhur me vullnetin e popullit. **Grusht shteti** - një ndryshim i papritur dhe i dhunshëm i pushtetit në një shtet.

Diskriminimi racor - kufizimi i të drejtave të popujve të caktuar për shkak të përkatësisë racore

Republikë - një sistem shtetëror më shpesh me një qeveri parlamentare dhe një kryetar të pushtetit ekzekutiv - Presidentin e Republikës

Referendumi - një metodë e shprehjes së drejtpërdrejtë të të gjithë personave që kanë të drejtë të votojnë për çdo propozim ligjor ose çështje të rëndësishme për shtetin.

Kuvendi/parlamenti - organi më i lartë përfaqësues dhe legjislativ i një shteti

Liria e shtypit - e drejta kushtetuese e qytetarëve për të shprehur publikisht mendimet e tyre përmes shtypit dhe mediave të tjera.

Societas - term latin për shoqërinë

Kushtetuta - akti më i lartë juridik i një shteti që përmban rregullat themelore për organizimin e tij.

Shtresa - shtresë, nivel.

Tirani - sundim nga një individ ose grup pa rregullore, ligje dhe zgjedhje, me kontroll të plotë mbi njerëzit.

Filatelja - mbledhja e pullave postare dhe pullave të tjera.

BURIMET DHE LITERATURA E PËRDORUR

1. Petroska, B., 1998, Sociologji, Shkup: Fjala e Studentit;
2. Georgievski, P., 1999, Sociologjia e arsimit, Shkup: NIP Studentski zbor;
3. Korubin, J., Aceski, I., 1995, Fjalor Terminologjik Sociologjik, Shkup: Fakulteti i Filozofisë dhe MANU;
4. Haralambos, M., Heald, R., 1989, Uvod u sociologiju, Zagreb: Globus;
5. Mirchev, D., 2002, Edukimi Qytetar për Shkollat e Mesme Profesionale. Shkup: Byroja për Zhvillimin e Arsimit;
6. Stanojević, M., 2016, Sociologji, Beograd: Novi Logos;
7. Vuletic, V., 2017, Sociologji, Beograd: Klett;
8. Mirçev, D., Tasheva, M., Korubin, J., Stojanovski, N., 1994. Sociologji; Shkup: Prosvetno delo;
9. Haralambos, M., Holborn, M., 1999, Sociologji, Temat në Pikëpamje. Ljubljana: SSO; 10. Crompton, R., 1993. Klasa dhe stratifikimi, Oksford: Blazknell;
11. Jambreč, P. 1990. Sociologji. Lubjanë: ZPS.
12. Moore, S., 1994. Sociologjia, Konceptet dhe Veprimet Kryesore, Lubjanë: ZPS.
13. Fleure, S., Marjanovic, M., 1990, Hyrje në sociologji, Beograd: Libër shkencor.
14. Mitrović, M., Petrović, S., 1992, Sociologji, Beograd: Instituti për Tekstet Shkollore dhe Mjetet Mësimore;
15. Lunds, K., Jarne, B., 1988 Sociologji, Nelson, Kanada.
16. Kraleč, T., 2004 Kriminologji, - Përmbledhje e koncepteve themelore, Shkup;
17. Tasheva, M., 2003, Sociologji, Shkup: 2. Avgust S. Shtip;
18. Moore, S., Chapman, S., Aiken, D., 2001, Sociologji për Nivelin AS, Londër: Collins Educational;
19. Giddens, A., 1993, Sociologji, Londër: Kembrixh;
20. Gidens, E., Posledice modernosti, Beograd: Filip Visnjic;
21. Tranzicioni Social dhe Arsimi, 1998, Publikime, Shkup: Instituti i Pedagogjisë, Instituti i Sociologjisë;
22. Giddens, E., 2003, Një botë e çrregulluar, Shkup, Fakulteti i Filozofisë,
23. Golubovic, Z., 1973, Covek I njegov svet, Beograd, Prosveta;
24. Mills, W., 1964, Elita vlasti, Beograd: Kultura;
25. Tasheva, M., 1999, Teoritë sociologjike, Shkup: UKIM;
26. Weber, M., 1976, Ekonomia dhe Shoqëria, I, II, Beograd: Prosveta;
27. Goffman, E., 1959, Prezantimi i Vetes në Jetën e Përditshme, Garden City, NY: Anchor;
28. Radic, N., Stevanovic, M., Radic, V., 2020, Ecologjia, VOL.27, No 97
29. Milashinović, S., 2009, Dimensioni ekologjik i globalizimit, EKOLOGJI, 16 numri 54;
30. https://mk.rbtth.com/arts/2016/05/26/kako-vo-rusija-se-neguva-slovenskatradicija_597415, autor, Ivan Morozov, 26 maj 2016
31. https://sr.wikipedia.org/wiki/ModaPrimeri_modnih_akcija_kao_promocije_feminizm
32. Rantanen, T., 2005, Media dhe Globalizimi, Londër: Sage.

PËRMBAJTJA.....	3
1. ÇFARË ËSHTË SOCIOLOGJI.....	5
1.1. Lënda e studimit	5
1.2. Themeluesit e sociologjisë	8
1.3. Orientimet/teoritë bashkëkohore në sociologji	14
1. 4. Metoda dhe teknika sociologjike	17
2. KULTURË	22
2.1. Përkufizimi i kulturës	22
2.2. Natyra dhe Kultura Njerëzore	24
2.3. Kultura si mekanizëm përshtatjeje	26
2.4. Baza simbolike e kulturës (gjuhës)	28
2.5. Ngjashmëritë dhe ndryshimet kulturore	31
2.6. Identiteti Kulturor dhe Etnocentrizmi	33
2.7. Relativizmi Kulturor	37
2.8. Nënkultura (subkultura) dhe kundërkultura	39
3. SOCIALIZIMI	42
3.1. Përkufizimi i socializimit	42
3.2. Sjellja njerëzore është sjellje shoqërore	44
3.3. Cikli jetësor (fëmijëria, rinia, mosha madhore dhe pleqëria)	46
3.4. Faktorët e Socializimit	48
3.5. Socializimi dhe liria individuale (Konformizëm - Nonkonformizëm)	51
4. NDËRVEPRIMI SOCIAL	54
4.1. Procesi dhe llojet e ndërveprimit shoqëror	54
4.2. Rolet sociale	57
5. KONFORMIZMI DHE DEVIACIONI SOCIAL	61
5.1. Vlerat, normat dhe sanksionet	61
5.2. Përkufizimi i konformizmit dhe devijimi social.....	64
5.3. Krimi.....	66
5.4. Devijimi Social dhe Rendi Shoqëror	70
6. ORGANIZATA SHOQËRORE	73
6.1. Përkufizimi dhe llojet e organizimit shoqëror	73
6.2. Grupet shoqërore.....	75
6.3. Organizatat formale	78
7. INSTITUCIONET SOCIALE	81

7.1.	Familja	81
7.2.	Feja	84
7.3.	Politika, qeveria dhe shteti	89
7.4.	Ekonomia.....	93
7.5.	Arsimi.....	97
8.	POPULLSIA DHE EKOLOGJIA	103
8.1.	Struktura demografike	103
8.2.	Ekologjia Sociale	106
8.3.	Jeta urbane dhe organizimi shoqëror	107
9.	SJELLJE KOLEKTIVE DHE LËVIZJET SOCIALE	112
9.1.	Natyra e Sjelljes Kolektive	112
9.2.	Turma, grupi i organizuar dhe publiku	115
9.3.	Lëvizjet shoqërore	117
10.	DIFERENCIMI DHE STRATIFIKIMI SOCIAL	121
10.1.	Përkufizimi i stratifikimit shoqëror	121
10.2.	Grupet etnike	126
10.3.	Diferencimi sipas moshës dhe gjinisë	129
11.	NDRYSHIMI SOCIAL	134
11.1.	Ndryshimi shoqëror nga një perspektivë historike	134
11.2.	Revolucioni teknologjik	136
12.	GLOBALIZIMI I JETËS SOCIALE.....	140
12.1.	Koncepti i globalizimit	140
12.2.	Ndërtimi i kombit, kolonializmidhe ndryshimet midis të pasurve dhe të varfërve	142
12.3.	Prodhimi i ushqimit dhe uria në botë	145
12.4.	Prodhimi i ushqimit dhe ekologjia	147
12.5.	Korporatat, korporatat transnacionale dhe fuqia e tyre	150
12.6.	Integrimi Ekonomik Ndërkombëtar	152
12.7.	Kombet e Bashkuara dhe organizata të tjera ndërkombëtare	155
12.8.	Kërcënimet ndaj mjedisit global	157
12.9.	Globalizimi i Medias	160

Botuesi:

"SHKËNDETJA MAQEDONASE" Shkup

Blvd. "Koço Racin" nr. 10/4

Telefon: 070 349 457 dhe 070 381 779 www.makedonskaiskra.com.mk

**SOCIOLOGJI PËR VITIN E 2-TË TË ARSIMTARIT TË MESËM TË
REFORMUAR (botim i plotësuar)**

Autorët:

Gordana Trajkova – Kostovska Akademik Dimitar Mirçev

Për botuesin:

Dragan Popovski

Kryeredaktor:

Skllave Katin

Redaktorët:

Marjan Popovski

Sllave Katin

Përkthim në gjuhën shqipe dhe **redaktor:**

Esmā Alla

Korrekturë:

Elena Tosheva

Art dhe dizajn grafik

KONTURA – Shkup

Pullë postare: LYDEA-Shtip

CIP-Каталогизација во публикација
Народна универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

316(075.3)

ТРАЈКОВСКА-Костова, Гордана Социологија: за II година на
реформираното гимназиско образование/
Гордана Трајкова-Костова, Димитар Мирчев. - Скопје:
Македонска искра, 2002. - 178 (194) стр.: илустр. илустр. во бои; 25 см

ISBN 9989-831-52-1

1. Мирчев, Димитар. - I. Костова,
Гордана Трајковска - види Трајковска-Костова, Гордана

COBISS-ID 50009866